

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA DE ZARAGOZA

SIGNATURA : I- 75

Aristóteles. Ethica ad Nicomachum (latine) Caesaraugustae.

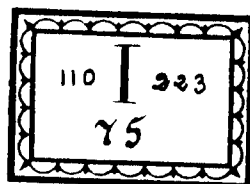
22 septiembre 1492.

Encuadernado con:

Séneca, Luccio Anneo. Epistolae ad Lucillium (en castellano. Zaragoza. 8 Marzo 1496.

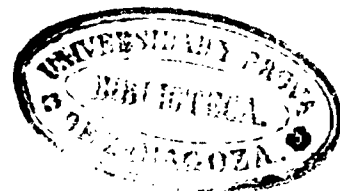
26-3

N. 130.

Opus Aristotelis de moribus a Leonardo aretino traductum.

21 430

Leonardi aretini oratoris facundi in Aristotelē
Ethicorum libros prefacio benemerito incipit.

Aristotelis Ethicorū libros facere latinos nuper institui. nō: q̄a prius traducti nō essent: sed q̄a sic traducti erant: vt barbari magis q̄ latini effecti viderentur. Constat enī illius traductionis auctorem (quicumq̄ tandē his fuerit: quē tamen oratoris predicatoris fuisse manifestum est) neq̄ grecas: neq̄ latinās litteras satis sciuisse. Nam et greca multis in locis male accepit: et latina sic pueriliter et indocte reddit: vt vehementer pudendū sit / tam supine crasseq̄ ruditatis. Quinetiā frequenter verborū: que optima et p̄batissima latinitas habet ignarus: atq̄ in opulentia nostra mendicans: cū greco verbo latinū reddere nesciat: quasi desperās et consilij inops: ita vt iacent greca dimittit. Ita semigrecus quidam et semilatinus fit: in vtraq̄ deficiens lingua: in neutra integer. Quid dicam de transformatione oratiōis: qua nihil est turbatius: nihil peruersius. Atqui studiosum eloquentie fuisse Aristotelē et dicendi artem cū sapientia cōiunxisse: et Cicero ipse multis in locis testatur: et libri eius summo cū eloquentie studio loculentissime scripti declarant. Itaq̄ si quis illi nunc sensus est rerum nostrarū: iam pridem credendū est: huic absurditati et in cōcunitati traductionis infensum: et tantā barbariem indignatum: hos suos libros esse negare / cū talis apud latinos videri cupiat: qualē apud grecos sese ipse exhibuit. Neq̄ vero mihi quisq̄ obiecerit latine lingue inopiam. Nam illa quidē habunde locuples est. nec ad exprimentū modo quod vis: verū etiam ad extornandū satis: modo ipsa sciat. Ignoran
a ij

tem vero ista aggredi: et vitium suū lingue ascribere: stultissimū simul et indignissimum est. Videmus Plautum quidē et Terentiū poetas comicos: et de leuissimis rebus tractantes. Adenandi fabulas ex greco sumptas sic latinas fecisse: vt cuncta etiam minutissima exprimant: nec tamen verbis grecis vtunt: nec elegātia summa illis deest: necq; ornatus. Cicero quoq; in his libris: in quibus hec ab Aristotele tractata prescripsit: nunq; exprimendi facultas, nunq; vbertas optatis de-
 ficit. Tantūq; abfuit: vt quereret. vt multis etiam locis differuerit: latinam linguā pleniorē esse q̄ grecā: in quo licet a quibusdā refragatum sit: tamen eatenus. vt grece nostram nō anteferretur: plenā certe et locupletem esse fateretur. Qui enim latine ariditatē lingue accusant: hi mihi necq; Ad. Tullium legisse vnq; vident: necq; Virgiliū quorum equidem nō video: cur aut alteri Demosthenes in soluta oratione: aut alteri Homerus sit in carmine preferendus. Supra hos vero: quos greci proferant/nullos habēt. Sed quid ego aut de collatione vtriusq; lingue: aut de accurata verborū representatione disputem. Eruditorū sit ista cura: retenta quedam et limata exquirere. At hic noster interpres etiam in planissimis tanq; in salebra heret. nec in penuria laborat: sed in diuitijs mendicat. Bonā vnum aliquid de suis: quo manifestius de-
 cernatur. In illa diligenti Aristotelis mediorū extremorūq; descriptio-
 ne: quibus virtutes et vicia contineri ostendit: iste interpretans quodā loco sic inquit. Circa delectabile autē: quod quidē in ludo: medius qui-
 dem eutrapelos: et dispositio eutrapelia. Superabundantia bomolo-
 chia: et qui habet eā bomolochos: qui autē deficit agricola quis: et ha-
 bitus agricola. De ferreū hominē: nō possum equidē legens me conti-

nere. hocine est interpretari. Atqui poterant hec omnia: que ob ignoriā-
 tiam reliquit: cōmode et elegāter dici latine. Primum enim quod ille in
 ludo inquit magis equidē: in ioco dicendum reor. Nam ludere pila et
 alea magis dicimus: iocari autē verbis. In ioco igitur laudabilē illam
 mediocritatem: quā greci eutrapeliam vocant: nostri cum vrbauitatē/
 tum festiuitatem/tū comitatem/tū iocunditatem dixere. Et qui ita se
 habet: vrbauus/festiuus/comis/iocundus est: hec omnia probata sūt
 verba: et ab optimis auctoritatibus frequentata: et videtis copiā lin-
 gue nostre. Superabundantia inquit bomolochia: hec proprie est scuri-
 litas apud nostros: verbū item optimū. et qui illam habet scurra. Qui
 autē deficit inquit agricola quis. hic proprie est rusticus. et habitus ipse
 rusticitas. Et sit qui mediocritatem in iocādo seruat/vrbauus/ siue co-
 mis. qui omnino deficit: et abhorret/rusticus. qui ita iocosus est: vt mo-
 dum excedat: scurra. Nam hec latine dici posse videntur. Utrum ergo
 in lingua defectus est vel in ipso? Atqui fieri potest: vt ille in philoso-
 phia doctus fuerit: sed equidem nō puto. cū videam ipsum res quoq; si-
 mul cū nominibus confundentē. Quid enī tritius apud eos: qui de mo-
 ribus scribunt: q̄ honesti vocabulū? Cum et stoici: quorū Seneca ma-
 xime inter nostros imminet: fines bonorū in honestate collocarint: et
 frequentissime disceptetur: num vtile ab honesto separari queat: et om-
 nes virtutis actiones honesto cōtineri dicamus. Enimvero hic pro ho-
 nesto grece ab Aristotele vbiq; posito: semp latine bonū expressit. per
 absurde quidem. Nam et si omne honestū est bonū: tamē aliter de ho-
 nesto: aliter de bono loquimur: vt etiā aliter de animali: aliter de sub-
 stancia: quāuis omne animal substantia sit. Quod si: quia omne hone-
 a ij

stum sit bonū: propterea bonū interpretari licebit: pro vtili quoque vbi-
 cunque positum fuerit: bonū dicemus. Ita tria maxima: que in philoso-
 phia versantur bonū: vtile: et honestum: in vnū confundemus. Et cum
 vtile ab honesto separari possit nec ne: querere volumus: sic proponet:
 nunquid bonū a bono separari queat. Et stoici si beatam in bono posi-
 tam esse dicerent: nullus negaret. At in honesto positam epicurei ne-
 gant: in bono autē concedunt: quod et ipsi bonū appellant voluptatem
 Isto igitur modo interpretari: vtrū tandem conuertere est Aristotelis
 dicta: an peruertere. Bono quidē contrariū est malum. In honesto autē
 turpe. Hec vt apud latinos vocabulis distincta sunt: sic etiā apud gre-
 cos. que ille si modo quicquid intelligeret: nunquid confudisset. Bicā et de
 alio errato: quanquā infinita pene sunt: at duo vel tria ostēdisse sat erit:
 presertim si maximis et pondus habentibus. Nulla fere maior contē-
 tio in philosophia fuit: quā de voluptate: et dolore. Cum alij eudorum et
 aristippum secuti: in voluptate ponere summū bonum nō dubitarint:
 summūque in dolore malum. Alij contra nō modo summū bonū non esse
 voluptatem: verū etiam abiectū quiddam et prauū. Omnes tamē res
 quas gerimus dolore et voluptate: tanquā gubernaculis quibusdā regi-
 fatabuntur. Hec igitur duo: circa quā omnis de moribus vertit disciplina:
 et que omnes nostri: qui de philosophia vnquā scripserūt: volupta-
 tem et dolorem appellant: iste quēadmodū interpretatus est: quasi nūc
 primū nasceretur: nec quicquā vnquā legisset: pro voluptate delectatio-
 nem posuit. pro dolore autē tristitiam. Primum quero: que causa fuerit
 ab vsu loquendi Ciceronis. Senecę. Boetij. Hieronymi. Lactantij:
 et aliorum nostrorū recedendi? Respondebit credo: si vera fateri volet:

nunquā se istos legisse. delectationis autem et tristitie verba e vulgo sum-
 ptisse. At enim hos presertim viros legisse oportuit. Nam vulgus qui
 deum haud quaquā probatus est loquendi magister. Sed quero nō iam
 ab eo. sed ab his: quos illū defensuros esse reor. Que nā causa fuerit
 vetus ac probatū verbū relinquēdi quārendi nouū? Utrū dicēt delectati-
 onem idem esse: quod voluptatem: an voluptatē non aliud designare:
 quod hic dogen greci dicunt? Primum vt idem valeat delectatio et volu-
 ptas: nō fuit tamen causa a consuetudine veterū. presertim excellentis-
 simorū abeundi. Deinde totū hoc erroneū est. nec est idem voluptas et
 delectatio: si modo contraria ex contrarijs nascūtur. Tristitia enim: quā
 ille contrarium delectationi esse vult: nō dolorem. sed grauitatem et se-
 ueritatem significat: que sunt fere contraria hilaritati. Itaque tristitiā
 vultus dicimus. et iudicem tristem id est seuerū et grauem: et in Lelio
 hilaritas fuisse perhibetur: in Scipione autē vita tristior. ambitio ma-
 ior. Cum ergo tristitia nō sit dolor: nec delectatio certe erit voluptas.
 Insuper delectio (vt mihi quidem videtur) extrinsecū quiddam est: vo-
 luptas autē intrinsecū. Delectant enim magnifici apparatus. delectat
 soni et cantus. delectat histrio: dū fabulas agit. hec omnia ab extra pro-
 ueniunt. Et igitur ictus sagitte nō est ipse quidem dolor: sed dolorem
 mouet: sic delectatio istarū rerum ab extra proficiscens nō est ipsa volu-
 ptas: sed efficit voluptatem. Esse autē voluptatem latine. quod greci
 hōdoni vocant: et sic interpretari oportere: nullus vel mediocriter do-
 ctus ignorat. quo magis admirari cogor in hoc tantam ruditatem: ne
 dicam ignorationem fuisse. Tullius in libris de finibus bonorū et ma-
 lozum ita scribit. quod greci lisophilium vocant: nos appellamus volupta-
 a iij

tem, et sepe querimus verbum latinū par greco: et quod idem valeat: hic nil fuit: quod queremus. Nullum enim inueniri potest, quod magis idem declaret latine. quā grece: quā declarat voluptas. Hec Tullius, cuius (ni fallor) verba ostendūt, et voluptatē dici oportere: et delectationē nō oportere. An igitur hūc ducē in scopulis sequar, quē in plano offendentē turpiter et labentē aspicio: vt nec honestū dicere sciat: nec voluptatē et dolorē intelligat. Insuper cū aliud sit eligere aliud expetere quoniā in eligēdo cōsultationē et deliberationē p̄mittimus, nō in expetendo: et expetimus semper bonum, eligimus nōnunquā minus malum: idq; Aristoteles accurate diffiniat: et in loquendo plurimū caueat: nostriq; etiam nō minori cura hanc distinctionem et cautelam sequat: ea iste verba: in quibus ad claritatem et vim doctrine plurimū refert: ita confundit: vt pro verbo expetere vbicunq; in greco positum est: eligere dicat: expetere autem nunquā dicat, quo facto tota pene doctrina confunditur. Quid dicam de extremis et medijs: in quibus Aristoteles virtutes et vitia collocauit: et singula scrutari nitus est: quā hic inermis et rudis: pauca de nostris: et hec ipsa inepta: reliqua vt sunt in greco/ dimittit: vt qui illa legunt: nihiloplus: adipiscantur: quā si nihil legissent. Preterea cuni virtuti oppositum nostri vitium appellent, quod Cicero placet dictum esse ex eo: quia vituperabilis sit iste: nescio qua ratione maliciam nuncupat: quod est tum ineptum, tum insolens, tum vnus certe improbitatis nomen, nō vniuerse vitiositatis. Ergo igitur in finitis pene huiusmodi erroribus permotus, cum hec indigna Aristotele, indignaq; nobis ac lingua nostra arbitrarer: cum suauitatem horum librorū, que greco sermone maxima est: in asperitatem conuersam

nomina intorta, res obscuratas, doctrinam labefactā viderem: labore suscepi noue traductionis, in qua vt cetera omittam: illud affectū me puto: vt hos libros nūc primū latinos fecerim, cū antea nō essent.

Eiusdem Leonardi aretini ad summum pontificē epistola incipit.

Non nouū esse constat beatissime pater: sed iam inde ab antiquis frequentissime vsitatum, vt qui litterarum studia in sudant homines: laborum suorum opera ad principes scribant. Quod mihi fecisse videntur: nō quo disciplinam aliquam illis proponant: sed quo amor et beniuolentia sua bonis principibus innotescat, ac ex eorū auctoritate, ad quos libri scribūtur: quedam ipsis libris accedat auctoritas. Ego igitur horum secutus exemplū, vigilias quasdam meas nō contemnendas/ vt reor, sed (quod sine arrogantia dictū velim) nostris hominibus valde vtilis: cum omni reuerentia tuo nomine prescripti. Nam cum per vacationem apostolice sedis nuper in Cōstantiensi consilio subsequeremur, ipse quoq; ab officio, quod in curia prestare consueui vacarem: multaq; et varia quotidie insurgerēt: quorum nec fines, nec exitum vllum prospicere valebam: retuli me ad studia litterarum tanquā tranquillissimum aliquem portumurbationum cunctarum. Cuius ibi cum veteribus amicis, vt inquit Cicero, id est cū libris redisset in gratiam: multaq; et assidua lectione vterer: placuit tandem non solum legendo mihi: verumetiam scribendo alijs, si qua possem prodesse/ conari. Id enim precipuum studiosorum munus putandum est: vt nō ad propriam modo, sed ad cōmunē vtilitatē studia referāt sua. Itaq; Aristotelis libros, qui de moribus inscribuntur: suauissimos quidem ac ele-

Prologus

gantissimos: et ad vitam nostram plurimum necessarios. accuratioz diligencia in latinum traduci: putans id vsqz adeo vtile: vt nihil fieri possit vtilius. Eos igitur beatissime pater libros ad te mitto. non quo vacare eorum lectioni te posse arbitrer: noui enim fluctus et estus pastozalium occupationum: sed vt omnis mea opera in tuum nome referatur. Quia vero suspicoz fore non nullos: qui forsan grecarum litteraru ignari. et ob hoc defectus minime internoscere valentes: huic meo labori refragabuntur: pro discussione rerum ipsarum quedam permisi.

Primum liber de felicitate politica. secundus de virtutibus. quorum primum est de virtutibus. et de felicitate.

Tractatus .i. primi li. ethicorum. f. VI.

Opus ethicorum de moribus Aristotelis ad nicomacum filium eius translatum e greco in latinum: ab ornatissimo viro doctorisqz prestantissimo Leonardo aretino: quod opus in decem libros diuisum est. Primum namqz liber de felicitate politica. in quattuor tractatus diuisus est. Primum vero tractatus tria continet capita. Capitulum primum. Aristotelis ostendit omnia bonum expectere diuersos esse rerum fines: sed semper extremum optimum esse: ceterisqz prestare.

Bene ars: omnisqz doctrina: similiter autem et actus et electio bonum quoddam appetere videntur. Quia propter bene ostenderunt summum bonum: quod omnia appetunt. Videtur autem inter fines differentia quedam. Alij namqz sunt operationes: alij preter eas: opera aliqua. Quorum vero fines sunt aliqui preter actiones: in his potiora sunt opera: quam operationes. Sed cum multi sint actus et artes et scientie: fit etiam vt multi sint fines. Nam medicine quidem sanitas, nauicularie vero nauigiū. rei militaris autem victoria, economice vero diuitie. Quot autem sunt huiusmodi: sub vna aliqua virtute (quemadmodum ars frenozum faciendorum. et alie omnes: que ad structuram equozum pertinent) sub equestri consistunt. ipsa vero equestris et omis bellica actio sub re militari: eodemqz modo alie sub alijs. In cunctis autem fines earum (que magis principes sunt) omnibus inferioribus sunt anteponendi: nam illoz gratia istos persequimur. Nihil autem refert. vtrum operationes ipse fines sint actuum. vel preter ipsas aliud quiddam. quemadmodum in his: que appellantur scientie.

Capitulum .ii. Et ratione vltimi finis / summum bonum humanum inquiri: cuius cognitio ad vitam humanam multum confert. Docet scientiam hanc que de illo est esse civilem: id est que ad ciuim mores honestatem / commoditateqz spectent.

Igitur agibiliū finis quispiam est: que propter seipsū ve-
 limus: alia vero ppter illū: nec oia ppter aliud optam⁹ (nā
 sic in infinitum esset progressus: vanaq; & stulta resultaret cupiditas)
 manifestum est id esse summū bonum et optimū. Atq; huius nimirū
 cognitio: ad vitam nostrā multum confert. ac velut sagittariū signū ha-
 bentes facilius quod oportet assequeremur. Quod si ita est animauer-
 tendū est id ipsum: quasi per figuram comprehendere quid sit: et cuius
 scientiarum vel facultatū. Videtur profecto eius esse: que maxime do-
 minetur atq; presideat. Talis vero ciuilis apparet. Hec enī et quas di-
 sciplinas in ciuitatibus esse: et qualesq; addiscere: et quousq; oportet:
 ipsa disponit. Videmus et honoratissimas facultates huic subesse
 vt rē militārē. economicā. rhetoricā. Cūq; sciētus reliquis (quarū est
 in agendo opus) vtatur: ac preterea leges ferat: et quid agere quisq;
 a quo ve abstinere debeat: ipsa constituat: eius profecto finis/aliarum
 fines continebit. Itaq; illud vtiq; erit summū humanum bonū. Et si
 enim idem est vni et ciuitati: maius tamē ac perfectius ciuitatis videt
 et in capiēdo: et in conseruando. Amabile quidem et vni soli: pulchri-
 us tamen ac diuinius genti/ciuitatibusq;. Intētio igitur circa ista ver-
 satur: ciuilis quedam consideratio existens.

Cap. iij. Declarat nō esse euidētiā mathemati-
 cam hic postulandā: sed possibilem/et secundum figuram iuuenem ci-
 uilis discipline non esse satis idoneum auditorem.

In qua dici ad sufficientiam putandū erit: si secundum sub-
 iectam materiā declaratur. Nam certitudo quidem: nō eo-
 dem est modo in omnibus perquirenda: quēadmodum nec in artificum
 operibus. In honesta vero et iusta: de quibus ciuilis considerat: tantam

uarietatem et discrepantiam habere videntur: vt lege duntaxat: nō au-
 tem natura constare videantur. Talem quādam & ipsa bona habēt va-
 rietatem: propterea quod sepe ab illis accidunt detrimēta. Jam n. q-
 dam ob diuitias perire: alij ob fortitudinem. Satis ergo fuerit de his
 et ex his loquentes: grosso modo (ac veluti per figurā) veritatem osten-
 dere: et scdm ea: que plurimū fieri solent: de huiusmodi rebus transige-
 re. Eodēq; modo singula que de his dicent: recipiēda sunt. Nam eius
 qui cruditus est: eatenus in vnoquoq; genere certitudinē exigere: qua-
 tenus eius rei natura recipit. Simile quippe videt a mathematico per-
 suasionem recipere: et ab oratore demonstrationem inquirere. Quisq;
 bene iudicat q̄ cognoscit: eorūq; bonus est iudex. Singula igitur his:
 qui in singulis. Simpliciter autem his: qui in cunctis cruditus est. Ex
 quo sit: vt iuuenis quidem nequaquā idoneus auditor sit ciuilis discipli-
 nē. Rudis enim earū rerum: que in vita versantur. sermo aut ex illis.
 et de illis est. Sequax vero adhuc affectibus existens: inaniter et inuti-
 liter audit: cum finis sit nō cognitio: sed actio. Nichil aut differt etate
 quis iuuenis: an moribus. Nō enim in tempore defectus: sed in viuē-
 do et persequendo singula scdm animi perturbationē. Nam talib⁹ qui-
 dem inutilis erit ista cognitio: quemadmodū his: qui incontinētes sunt.
 Qui vero cupiditates suas rationi subiciunt: his ista scire multum ad
 modū proderit. Ac de auditore quidem: & quemadmodū recipiēdū sit
 et quid proponamus: hec prefata esse sufficiat.

Tractatus secundus primi libri ethicorum: perscrutans precipue quidnā sit humana felicitas habens quinque capitula.
 Capitulum primum: quidnam sit humana felicitas perscrutari incipit.
 Ostenditq; a nobis notis incipiēdū esse. idēq; moribus bene insti-

tutum esse oportere eū qui satis idoneus sit huius sciētie auditor.

Quoniam vero (vt predictimus) omnis cognitio atq; electio bonū quoddam affectat: videamus quid est id: quod ciuile dicimus affectare: et quid oim agibilem supremū est bonum. Nomine quidem fere omnes consentiunt. Felicitatem enī vulgus simul eruditiq; appellant. Sed et bene viuere: et bene agere pro eodem accipiunt: ac felicem esse. Quid vero ipsa felicitas sit: de eo sane inter se discrepant: nec idem vulgus sapientesq; tradiderunt. Nam alij quiddam ex his: quedā clara et manifesta sunt: vt voluptatem: aut diuitias: aut honorem. Alij item aliud. Nonnunq; etiam vnus et idem diuersa. Egrotās enim sanitatem: pauper diuitias: ignorantie sue conscij: eos: qui magnum aliquid: et supra se dicunt/ admirantur. Quidam vero et preter hec bona aliud quiddam ipsum per se/ esse putant quod causa sit omnibus his: cur bona existant. Cunctas igitur opiniones scrutari supuacaneum esset. Sufficiet aut: illas: que apparentes sunt: aut rationem aliquā habere videantur. Nec vero nos lateat differre eos sermones: qui a principijs sunt: et eos: qui ad principia. Recte enī Plato dubitauit: Quæsitq; vtrum a principijs via sit: an ad principia. quemadmodum in stadio est ab his: qui premia ponunt ad finem: vel econtra. Incipiendū quidem a notis est. sed hec bifariam. Alia enī nobis nota sunt: alia simpliciter. Nos fortasse ab his: que nobis nota sunt: incipere debemus. Itaq; bene institutum moribus esse oportet eum: q̄ de honestate: et iusticia: et omni ciuili ratione sufficienter sit auditorus. Nam principū est: quia et si hoc sufficienter constet: nil opus erit propter quid. sed qui ita institutus est: aut iam habet principia: aut certe

faciliter capiet. cui vero venter istorum adsit: his audiat Hesiodū. optimus ille quidem: qui per sese omnia noscens: preceptor suus ipse sibi meliora peregit. Ille bonus rursus: monitus q̄ recta/ sequetur. Qui nō ipse videt: neq; credit recta monenti: hic nulla in parte utilis est.

Capit. ij. declarat felicitatem nō esse reponēdam in voluptate: nec in honore/ imo nec omnino in habitu virtutis: et nequaquam in diuitijs.

Ed redeamus: vnde digressi sumus. bonū et felicitatem/ nō absq; ratione et modo viuendi: existimare videntur. Nam vulgus quidem atq; honorissimi: voluptatem. Quapropter et ipsi: vitam adamant voluptuosam. Tres enī sunt maxime precipue: illa: quā nunc diximus. Item ciuilis. Tertia contemplatiua. Vulgus igit omnino seruire videtur: vitam pecorū deligendo. Suscetantur aut ob id: quod pleriq; in potestatibus constituti: instar Sardanapalli vitam agunt. Elegantes aut viri: et rebus agendis: apti honorem. hic enī fere ciuilis vite finis est. Sed videtur leuior q̄ his: quem querimus finem. magisq; in honorantibus: q̄ in eo: qui honoratur/ consistere. Nos aut propriū quiddam: et q̄ leuiter auferri nequeat: summum bonū vaticinamur. Insuper honorem sequi videntur: vt se bonos esse confirmēt. Itaq; a sapientibus maxime querunt: (et apud illos/ q̄ eos cognoscūt et virtutis causa) laudari. Patet igitur/ quātū ad hos attinet: virtutem esse potiozem. Atq; eam fortasse quispiam ciuilis vite finē magis putabit. Sed videtur et hec imperfectior. Nam et dormire virtutē habentem: et nō operari: in vita recipere videtur. Et insuper maxima mala aduersitateq; subire. Cum vero/ qui ita viuūt: nemo beatum dicet: nisi positionem custodiens: et de his quidem satis. Nam et in coronis

de his habunde dictum. Tercia est contemplatiua vita: de qua in sequen-
tibus considerationem faciemus. Pecunijs vero intendens: violentus
quidam est. Ipseque profecto diuitie nequaquam sunt id: quod querimus/
bonum. Utiles eni: et alterius gratia. Itaque magis illa/que supra dixi-
mus fines: quos existimet quoniam propter se expectantur. Sed apparet
nec illa esse: quamuis multa verba in his consumpta sint.

Cap. iij. Aristoteles ydeam bonorum platonica impugnat: adque ad extremum ydeam fere (ut solet) irritis artibus inutili-
lem disputare conatur.

Is igitur omissis/de vniuersali videre forsitan prestabit: et que
admodum dicatur/inquirere. Quamquam hec questio perardua
sit ob amicos: qui ideas introduxerunt. Sed pro defensione veritatis: et
iam propria impugnare oportere: presertim philosophos magis forsitan
existimandum est. Nam cum ambo sint amici: pius est veritatem in ho-
nore preferre. Huius opinionis latores: non ponebant ideas: in quibus prius
et posterius dicebatur. Itaque nec numerorum ideam constituebant. Bo-
num autem dicitur et in eo: quod quid est. et in eo quod quale: et in eo quod
ad aliquid. Quod vero per se atque substantia: prius est natura quam id: quod
ad aliquid est. Nam id tanquam adiacens quiddam: et accidens substantie
videtur esse. Quare in his quidem nequaquam communis quedam foret idea.
Preterea cum bonum tot modis dicatur: quot modis dicitur ens. Nam
et in eo quod quid: ut deus et mens; et in quali: virtutes: et in quanto
mensuratum; et ad aliquid: utile: et in tempore occasio: et in loco dicta
et alia huiusmodi: manifestum est non esse commune vniuersale et vnum.
non enim in omnibus: sed in vno duntaxat predicamento diceretur. Prete-
rea: cum eorum que secundum vnam sunt ideam; vna sit scientia: certe et

bonorum omnium vna scientia foret. Nunc autem sunt plures etiam eorum:
que sub vno predicamento sunt. Ceu temporis quidem in bello res mi-
litaris. in morbo: medicina. in laboribus: gymnastica. Ambigat vero
quispiam: quid dicere velint. ipsum quodque: si quidem per se in ipso ho-
mine: et in homine vna atque eadem ratio hominis est. Quia. n. homo:
nihil differt: quod si ita: nec qua bonum. Sed perpetuum esse: non est
magis bonum. Siquidem nec magis album id: quod diuturnum: quam id
quod vnius diei. Probabilius autem videtur dicere pythagorici: qui
in ordine bonorum vnum reponunt. quos et spesippus sequi videtur.
verum de his dicitur alio loco. Ex illis vero (que supradiximus) dubi-
tatio quedam suborta apparet: quoniam de vniuerso bono sermo habe-
batur. Et que nos propter se ipsa appetimus (at que optamus) secundum vnam
speciem dicunt. Que vero hec efficiunt: aut custodiunt: aut contra pro-
hibent: propter alia dicunt: et alio modo. Constat igitur bifariam dici bona:
alia propter se ipsa. alia propter illa. Que ergo propter se bona sunt (ab utri-
libus separantes/consideremus: si secundum vnam dicantur ideam. Sed que po-
nenda sunt propter se bona: an quot sola licet quis persequitur (veluti sa-
pere: videre: et voluptates quedam et honores. Nam hec et si propter
alia persequamur: tamen et propter se ipsa in bonis quis reponat) An
nihil aliud quicquam preterquam ideam. Itaque superflua species erit. Sin autem
et hec sunt propter se bona: eandem in cunctis rationem boni extare oportet
quemadmodum albedinis in niue: et cerusa. Honoris autem et prudentie et
voluptatis: alie atque diuerse sunt rationes: qua bona sunt. Non est ergo
bonum commune aliquid secundum vnam ideam. Quemadmodum ergo dicun-
tur: neque enim similia videntur his: que fortuito equiuoca sunt: sed vi-

Pythagorici
Spesippus

delicet ex eo: quia ab vno sunt: aut quia ad finem vnum cuncta conterminant: vel potius secundum analogiam. Ut enim in corpore visus. et in anima mens: et aliud certe in alio. Sed hec fortasse nunc relinquenda sunt. Nam ea trite discutere: alterius esset philosophie magis. Similiter autem et de idea. Si enim vnum quiddam est quod communiter de omnibus dicatur bonum: aut seperabile aliquid per se: clarus est id non esse tale: quod ab homine agi: vel possideri queat. Nunc autem tale aliquid queritur: An forte videri potest alicui melius esse id ipsum cognoscere: gratia illorum bonorum: que agi: possiderique possunt. Nam si hoc tanquam exemplar habuerimus: magis intelligemus: que nobis sunt bona. Intelligendo vero adipiscemur. Hec verba suasionem continent quadam. sed scientiis dissonare videntur. Nam ille quidem omnes bonum affectantes: et quod deest perquirentes: cognitione huius pretermittunt. Aliqui tantum et tale auxilium a cunctis artificibus ignorari: neque perquiri absurdum esset. Nec vero apparet quid conferat textori: aut fabro ad artem suam: si sciuerit quid ipsum sit bonum. Aut quid medicus vel dux peritior fuerit: si ideam ipsam contemplatus sit: neque enim isto modo sanitatem considerare videtur medicus: sed hominis sanitatem. Immo forte huius hominis nam singulis medetur. Ac de his quidem satis.

Cap. iiii. ostendit primum ipsam felicitatem esse aliquid in se perfecto et per se sufficiens: et deinde finit. Atque iterum secundum figuram et ex nobis notabilibus declarandum hic esse commemorat.

Artus vero ad id quod querimus: bonum quid tandem sit redeamus. Videt enim aliud in alia mensa atque arte existere.

siquidem aliud in medicina: aliud in re militari: aliud iterum in alijs. Quid ergo in singulis erit bonum? Nonne id: cuius gratia fiunt cetera? Est autem hoc in medicina sanitas: in militari victoria: in re architectura edificium. Item in alio aliud. in omni denique actu: et instituto id: quod finis est. Nam huiusmodi gratia cetera fiunt. Quare si vnus alicuius omnium agibilium finis est: id certe esset summum bonum in agendo. Sin autem plures: plura. Transcendens: certe in idem recidat sermo. Sed conandum est etiam magis hoc declarare. Cum ergo constet plures esse fines: et quosdam ex his alicorum gratia expeti (ceu diuitias: fistulas: omniaque instrumenta) patet non cunctos esse perfectos. At quod optimum sit: perfectum esse constat: quare si vnum aliquid et solum perfectum est: id certe esset quod queritur. Sin autem plura: id: quod eorum perfectissimum est. Perfectius autem dicimus id: quod propter se expetibile est: quam id: quod propter aliud. et id: quod nunquam propter aliud: quam ea: que et propter se: et propter aliud expetuntur. Et simpliciter quidem id perfectum: quod semper propter se expetendum est: nec vnquam propter aliud. Talis autem felicitas maxime videtur esse. Nam cum quidem semper propter seipsam: nec vnquam propter aliud expetimus. honorem vero et voluptatem: et mentem atque omnem virtutem: cum propter seipsam expetimus: tum propter felicitatem. per illa itaque beatos fore nos credimus. ipsam vero felicitatem neque propter illa: neque omnino propter aliud quisquam expetit. Videtur autem et ex sufficientia idem probari. Perfectum enim bonum per se sufficiens videtur esse. Sufficiens autem dicimus non sibi soli vitam solitariam viuenti. sed parentibus et gnatis: et vxori et amicis: et ciuibus etiam. quando natura

homo civilis est. Sumendus est tamen in his quidam terminus, ne si ad natos natoꝝ: et amicos amicoꝝ extendat: in infinitū fiat progressus. Sed de hoc alias considerandū erit. Sufficiens autē p se ponimus: qđ vel solū vitā sufficientē et optabilē: ac nulli⁹ indigā prestat. Huiusmodi autē putamus esse felicitatē. Insuper oim maxime expetibilē non cōnumeratā. Nam si cōnumeret: clarū est cū minimo bonoꝝ: magis esse expetendā. cū bonoꝝ accumulatio sit q̄cquid adiūgī. In bonis autē semper maius sit expetendū. Perfectū ergo quiddā et sufficiens p se videt esse felicitas agibilium finis existens.

Cap. v. declarat quatenus de definitioni felicitatis quā Aristoteles ipse posuit/ alie opiniones partim consentunt.

Felicitatem esse sumū bonū: manifestū est: s; qđ ipsa felicitas sit: plani⁹ dilucidari querit. Forsā vō id fiet: si op⁹ hoīs deprehendat. Et enī tibicini ⁊ statuario cūctisq; artificib⁹ ac omnino oibus his (quorū est aliquod opus atq; actio) in ope ipso bonū: et bene videt esse: sic etiā hoī: si quidē eius aliqđ opus est. Utrū igit fabri et futoris aliqua opa sunt et actus: hoīs vero nullū est opus: sed ad nihil agendū natus est. An quemadmodū et oculi: et manus: et pedis ac singulorum membrorū aliquod est opus: sic et hoīs preter hec omnia: aliquod opus poni debet. Quid igit hoc tandē erit. Nā vivere quidē: eōe videt: etiam plantis. At nos propriū querimus. Sequestrāda est igit vegetatiua vita, sequens esset sensitiva quedā. hanc etiā boni et equo: et omni animanti cōmunem esse constat. Restat ergo operatiua quedā rōnem habētis. Atq; huius partim vt rōni obediēs: partim vt habēs atq; intelligens. Cum vero et hec dupliciter dicatur ponenda est illa:

que scđm actionem dicitur. Nam principalius hec dici videtur. Quod si est opus hominis animi operatio scđm rationem: vel nō sine ratioē. Idem autem dicimus opus esse generis huius: atq; huius studiosi: vt cytharedi ⁊ studiosi cytharedi: et simpliciter hoc in oibus: excellētia virtutis ad opus adiuncta. Cytharedi. n. est cytharē pulsare: studiosi bene pulsare. Quod si ita est: hominis autem opus ponimus vitam quādam: hanc vero esse actionem animi: et operationes cū ratione: studiosi autē viri bene: et probe: singula autē bene s̄m propriā virtutē perficiuntur. si ita est: sit vt summū sit hoīs bonū animi opatio scđm virtutem. ⁊ si plures sint virtutes: scđm optimā ac perfectissimā. Et preterea in vita perfecta. Nam vna quidē hirundo nō facit ver: nec vna dies. eodē modo: beatū ⁊ felicē nec vna dies: nec exiguū facit tēpus. Et summū qđ dē bonū: ita circūscripsisse sufficiat. Nā fortasse pmo figurandū est: postea vero pingendū. Videtur autē cuiusq; esse: illa q̄ bene circūscripta sunt producere: ⁊ membratum pficere. Tempusq; horum repertor atq; adiutor probus esse. vnde ⁊ artium facta sunt additamenta. Cuiusq; enim est: id quod desit/ adiungere. Ademisse autem oportet eorum: que supra diximus. neq; exactam discussionem in omnibus eodem modo: sed secundum subiectam materiam in singulis flagitare: et in quantum discipline proprium sit. Nam faber quidē et geometra: differenter rectum inquirūt. alter quātum ad opus vtile est: alter quid sit: ⁊ quale Contemplator enim veritatis. Eodem modo in alijs faciendum. ne extra opera: plura sint q̄ opera. Neq; vero causam est eodē modo in omnibus requirendū: sed satis est in quibusdam bene ostensum esse: q̄a sic est. veluti circa principia. q̄a vero primū ⁊ principius est. Principioꝝ
b iij

aut quedam in ductione prospiciuntur: quedam sensu: quedam consuetudine: quaedam: alia item aliter. Conandum est: ut singula principiorum: scdm naturam suam tractentur. et studendum: ut recte diffiniantur. quia magnum ad sequentia habent momentu. videtur. n. plusq̄ dimidium totius: esse principium. multaq̄ ex hys: que querunt: per illud fieri conspicua.

Tractatus tertius primi libri ethico. disputas questiones quasda de causa felicitatis atqz immutabilitate: tria continens capitula. Capitulu primu. ostendit felicitate quum si quidda optimum/ac diuinu atqz operatio anime per virtute: no debere tribui fortune. Licet bona fortune vtilia sint vt instrumenta: et cetera quedam necessaria adesse.

Crutandum est igitur de ipsa felicitate: no solu ex conclusione et rationibus: sed et hys quoqz: que de illa referuntur. Nam vero quide omnia consonant. Falso aut cito dissonat verum. Cu ergo tripliciter diuidantur bona: et alia externa dicantur: alia animi. et alia corporis. bona animi principalissima dicimus: ac maxime bona. Actus vero et operationes animales: animi esse ponimus. Itaqz recte quide diceretur scdm hanc opinionem antiqua a philosophantibus et approbatam. Recte etiam: qz operationes quedam et actus fines esse perhibent: sic. n. ex bonis animi: no ex externis esset. Consonat quoqz huic quod dicitur: bene viuere et bene agere felicem esse. fere naqz bona quedam vita: et bona actio dicta est. Cuncta etiam que circa felicitate queruntur: huic adesse constat. Nam alijs virtus est: alijs prudentia: alijs sapientia quedam esse videtur: alijs hec: aut horum aliquid cu voluptate: aut no sine voluptate. Alij vero externam quoqz affluentiam circumplectunt. Hec partim multi et antiqui: partim pauci et preclari

dicunt viri. Quoru neutros in totum rationabile est: ab errare putandum est: sed in aliquo: et pleraqz recte assequi. Illis ergo: qui virtutem omnem: aut aliquam dicunt: consonat sermo. Nam huius quide est secundum ipsam operatio. Forte vero no modicum refert: vtrum in possessione vel in vsu: optimum accipiatur: et in habitu vel in actu. Fieri enim potest: ut habitus existens: nihil peragat boni. veluti in dormiente: ceu aliter ocioso. Sed in actu hoc fieri nequaquam potest. Agat enim necesse erit. et quidem bene agat. Et quemadmodu in olimpia no optimi et fortissimi: sed qui certant/coronantur: nam eoru aliqui vincunt: sicut i vita: bonorum et honestorum: qui recte agunt: compotes fiunt. Horum insuper vita ipsa per se voluptatem continet. Nam voluptatem suscipere est animalium. Cuiqz aut voluptati est id: cuius amator dicitur. vt equus: amatori equorum: et spectaculum amatori spectaculoru. eodem modo iusta: amatori iustoru. et omnino ea: que fm virtute: taliu amatori. Multitudini ergo iocunda repugnant ob id: qa natura talia non sunt. probitatis vero amatoribus iocunda sunt natura iocunda huiusmodi aut sunt actus fm virtutem: q talibus viris etiam per seipsos iocundi sunt. Neqz eorum vita indiget voluptate quasi adiuncta: sed in seipsa habet voluptatem. No est preterea bonus: qui bonis operibus no delectatur. Nam neqz iustum dicit aliquis: qui iustis. neqz liberalem: q liberalibus non gaudeat. et in alijs eodem modo. Hoc si ita est: actiones scdm virtutem per se ipsas iocunde sunt. Sed et profecto bone: et honeste: et vnaqueqz earum maxime: si studiosus vir bene iudicat de ipsis. Iudicat aut vt diximus. Optimu ergo et pulcherrimum: et iocundissimum felicitas est. Neqz seperantur ista scdm epigrammata delia-

cum. Pulcherrimū id: quod iustissimum. Optimum: sospitatē habere. iocundissimum: re amata potiri. Hec enī optimis operationib⁹ omnia insunt. *Es* vero: aut earū vnā: que optima sit: dicimus esse felicitatē. Indiget tamē: vt videtur: et bonis externis. Impossibile nāq; est: aut certe nō facile preclara: ab eo agi: cui desunt facultates. *Abul*ta enī per amicos: per diuitias: per ciuilem potentiam: quasi per instrumenta quedam fiunt. *Quedā* etiā (si desint) beatitudinē maculant: veluti nobilitas: soboles: forma. Non satis enī ad felicitatē habilis ē homo penitus deformis: neq; ignobilis: neq; his: qui solus: et sine prole sit: et forte et multo minus: si cui mali sunt filij: aut amici: aut si cū boni forēt: interierunt. Et ergo diximus: addenda videt huiusmodi prosperitas. *Quamobrē* in eodem collocant quidam bonam fortunā ac felicitatem: quidam vero virtutem.

Cap. ij. perquirat. Sit ne aliquis in hac vita dicens felix: ostendatq; felicitatem rem esse constantem nec facile mutari aut in miseriam verti posse.

Unde queritur: vtrum per disciplinas aut per assiduitatem: vel alio quopiam modo per exercitiū acquiri possit. vel diuina aliqua sorte: fortunaq; proueniat. Si ergo aliud quicquā est deorum munus hominibus datum: par est felicitatē quoq; donū esse deorū ac tanto maxime: humanarū rerū quanto id prestabilius est. Sed hoc forsā alterius considerationis magis propriū esset. Videtur aut: etsi nō a dijs missa: sed per virtutem ac disciplinā quādam: aut exercitiationem proueniat: tamē diuinorū esse. Nam virtutis premiū finisq; optimum quiddā ⁊ diuinum beatūq; videtur. Effet etiam valde cōmune: cum possit cunctis existere nō orbatis ad virtutē per disciplinā quandā

ac diligenciam. Quod si melius est hoc modo: q̄ per fortunā esse felicē rationabile se est sic habere. si quidē ea: que scdm natura sunt: vt optime se habere possunt: ita sunt: similiter ⁊ illa que scdm artē ⁊ omnem causam: ac maxime scdm optimā. *Ad*atimā vero atq; optimā rem fortune tribuere: magna profecto esset absurditas. Conspiciū est: qđ nūc querebatur etiā ex sermone. *Victum* est enī animi operationē quādam scdm virtutē. *Leterorū* aut bonorū alia sub esse: necessariū est. alia ad cooperationē et vsum nata sunt instar instrumentorū: Hec dictis quoq; ab initio consonant. Nam finē ciuilis: optimum ponebamus. *Ea* vero plurimā facit diligentiaz: vt ciues quodāmodo disponat. atq; ipsos bonos et honestorū actores efficiat. *Recte* igitur nec bouē: nec equum nec aliud quicq; animantiū felix dicimus. quoniam nullū eorū huius operationis particeps esse potest. *Ea* quoq; de causa nec puer felix est. *Nā* propter etatē nondū hec agere potest. et qui dicunt felices: ppter spem dicunt. *Opus* est. n. (vt diximus) perfecta virtute: et vita perfecta.

Ibi declarat quod nullus homo dū viuūt est dicens felix quum varia viuēti accidere soleant infortunia.

Nam frequentes mutationes varietate fortune accidunt in vita. fieriq; potest: vt his: qui maxime floret: magnas in senectute incidat calamitates: ceu in heroicis de priamo fabulantur. *Qui* vero tali fortuna fretus miserabiliter finierit: eū nullus censet beatum. *An* igitur nec alius quisq; hominum beatus dici potest: q̄ diu viuūt: sed iuxta solonē: spectare finem oportet: *Quod* si ita ponendū: an tunc beatus est: cū moritur: vel hoc omnino absurdū: presertim nobis: qui dicimus operationē quādam esse felicitatē. *Quod* si mortuū nō dicimus se

licem: nec solum hoc vult, sed tunc secure beatum dici posse: cum iam extra mala calamitatesque existat. habet id etiam dubitationem quaedam/cum videatur mortuo quoque homini malum quiddam esse et bonum (quemadmodum viventi: nec sentienti) ut honores: infame: filiorumque et posterorum prosperitates aduersitatesque. Hec etiam dubitationem afferunt, quia fieri potest: ut qui ad senectam usque beate vixerit decesseritque: eidem tamen multa ac varia circa filios contingat, aliosque esse probos: et cum dignitate vitam agere: alios vero contra. Patet igitur: quod si transeant hec ad parentes: varie sese habere illos contingere potest. Effet vero absurdum: si defunctus quoque mutaret: et modo felix: modo miser esset. Absurdus etiam: si res posterorum nihil penitus ad parentes: ne ad aliquod tempus quidem pertinerent. Sed redeundum est ad id: quod primo quesuimus. nam forte ex illo: hoc posterius apparebit. Si ergo finem spectare oportet: et tunc beatum dicere quenquam: non quod tunc beatus sit: sed quod prius erat beatus: quo modo id non absurdum: si quidem dum est felix: non verificet in ipso: id quod est: quoniam beatos dicere viventes non volumus propter mutationes, et quoniam stabile aliquid: ac nequaquam leuiter mutabile felicitatem putamus. fortuna vero sepe conuertit. patet enim quod si fortunam sequamur: sepe felicem: ac postea miserum: eundem dicemus, ceu chameleonta quaedam debiliter firmum proferentes felicem. Vel fortunam sequi nequaquam rectum, cum bene: aut male in illa non sit: sed illius indiget vita humana: ut diximus. Operationes vero secundum virtutem: domine sunt felicitatis: contrarie vero contrarij. Testatur autem huic id: quod quesuimus modo. Nulla quippe in re humana certitudo tanta est: quanta in operationibus secundum virtutem. hec namque stabiliores quam scientie videntur esse. Sed que illarum honestissime sunt:

he plurimum habent firmitatem, quoniam in illis maxime et continuatissime beati viuunt. Hec enim videtur causa: quo minus circa illas fiat obliuio. Existet igitur beato id: quod querit, talisque erit per totam vitam. Semper enim vel maxime omnium agat: et contemplabit secundum virtutem. Fortunamque feret optimam, ac per omnia omnino decenter. Hic, nam, vere bonus et quadrangulus sine vituperatione. Cumque multa et varia fortuna afferat/et magnitudine paruitateque differentia. Parua quidem seu illa prospera: seu aduersa: non multum sane habent momenti. Grandia vero et multa: si prospera sint: beatiorum vitam efficiunt, nam et condecorare apta sunt: et eorum usus bonus studiosusque existit. Sed autem aduersa: beatum conturbant quidem: atque inquamant. Nam et tristitia afferunt: et operationes multas impediunt. Sed tamen in ipsis elucet bonum: cum multe et magne aduersitates leuiter preferunt: non propter insensibilitatem sed propter generositate ac magnanimitatem. Quod si operationes domine sunt vite (ut diximus) nemo beatus fieri miser potest. Nunquam enim odiosa atque improba faciet. Virum enim vere bonum et sapientem arbitramur: omnem fortunam decenter perferre, ac semper pro facultate rerum optime agere: veluti et bonum ducere presentibus castris bellacissime uti, et sutores ex datis sibi pellibus: calceum optimum facere, et eodem modo alios omnes artifices. Quod si ita est: felix nunquam miser esset: nec tamen beatus si in priami calamitates incidit, nec certe varius ac leuiter mutabilis. Nam neque ex felicitate facilius dimouebit: neque a quibusuis aduersitatibus: sed ab ingentibus et multis. Ex talibus autem: nequaquam rursus fieret felix in brevi tempore sed in longo quodam ac perfectio multorum ac preclarorum in eo potitus. Quid ergo prohibet dicere: illum esse felicem: qui secundum perfectam virtutem

Tractatus tertius. Primi

operetur: et bonis externis sufficienter abundet: nō in quouis tempore
s; in vita perfecta. An vero adiungendū est: et ita victurus moriturus:
q; scōm rationē: cum futurū quidē nobis incertū sit. felicitatē vero finē
et perfectum omnino posuerimus. Id si ita est: beatos dicemus viuen-
tium: quibus existunt: existentq; predicta. Beatos autē homines. ac
de his quidem hactenus.

Capit. iij. ostendit prosperitates aduersitatesq; pos-
terorum atq; amicorum: q̄rum defunctis accedunt/nō posse felicitatē
ipsorum mutare: sicut nec afferre.

Quorum autē amicorumq; fortune quod nihil ad nos per-
tineant dicere: nimis profecto durū: opinionibusq; contrari-
um videretur. Enimvero cū multa: ac varia illis contingant: magisq;
et minus ad nos perueniant: sigillatim ea distinguere: prolixum quidē
infinitūq; esset. Summatimq; vero si dicant fortasse sat erit. At. n. in
seipso contingentes aduersitates quedam graues sunt: momentūq; ha-
bent ad vitas. quedā vero leues magis vident: sic et in amicis similiter
omnes. Sed vtrū circa viuos an circa mortuos ista contingant: id mul-
to plus refert: q̄ in tragedijs scelera. vt iam petrata narrari: vel quasi
tunc patrent. Considerandum est ergo et isto modo quid intersit. Im-
mo fortasse querendū: vtruz hij: qui decesserunt: boni alicuius/aut ma-
li participes sunt. vident enī et si quicq; ex his ad illos pertineat: siue bo-
num siue contrariū: leue quiddā ac parū vel simpliciter: vel ipsis esse.
Beniq; neq; tantū neq; tale: vt beatos efficere: qui nō sunt: aut illis q;
sunt: auferre beatitudinē queat. Pertinere igit in aliquo videntur ad
defunctos prosperitates aduersitatesq; amicorū: sed eatenus dūtaxat:
vt nec felices facere nō felices: nec huiusmodi aliquid possint.

libri Ethicorum. XV

Tractat. iij. et vltim. pmi libri ethico. duo stinēs
capla. Capit. j. demonstrat felicitatē esse potius honorabile q̄ laudabile.

Nis ergo sic terminatis: videamus vtrum laudabiliū: an po-
tius honorabiliū felicitas sit: nā potentiarū nō esse cōstat.
Vident autē oē laudabile: q; q̄le aliquid sit: et quodāmodo ad aliquid se
habeat: laudari. Nā iustū et fortē: oēm q; probitatē ac v̄tutē ob facta
actionesq; laudamus. Robustū autē et velocē ac aliorū quēq;: q; natu-
ra talis sit: ac: ita se habet ad bonū quiddā et studiosū. Patet autē id et
ex deorū laudibus: q̄ ridicule vident: si ad nos referant. hoc autē accidit
ex eo: q; per relationē (vt diximus) laudes fiūt. Quod si laus taliū est:
constat optimorū nō esse laudē: sed maius quiddā: ac prestātius. quē ad
modum apparet. Nā et deos felices beatosq; dicimus: et viroz eos: q;
maxime diuini sunt: beatos appellamus. Eodēq; modo de bonis. Ne-
mo. n. sic felicitatē laudat vt iustā: sed: vt diuinius quiddā ac pstanti-
beatā dicit. Vident autē et eudorus probe voluptati principatū defende-
re. q; cū nō laudet voluptas: et sit bonū: prestabilius esse quiddā signi-
ficari putabat: q̄ ea: q; laudabilia sunt. Talē vero esse deū: et summus
bonū. ad hęc. n. et alia referri. Laus ergo virtutis est. Ab ea nāq; ho-
nesta agimus. Cōmendationes vero operū tam corporaliū: q̄ animalī-
um. verū ista trite discutere illoz fortasse magis propriū esset: q; in his
cōmendationib; elaborarūt. Nobis autē manifestū ex his: q; dicta sunt
honorabiliū et pfectorū esse felicitatē. Vident autē et ob id sic habere se:
q; principū est. Eius enī gratia cetera omnia oēs facimus. principium
vero causamq; bonorum honorabile quiddam diuinūq; ponimus.

Capit. ij. virtutū humanarū videlicet q; anime sunt
considerationē necessariā esse probat: et ciuilē anime potestates aliqua

et parte cognoscere oportere. Et demū duplicē distinguit virtutē: intel-
lectiuam que rationi tribuitur: et moralem/que appetitui seu volūtatī
regende inesse dicitur. vt ratione audiat.

Quam ergo sit felicitas aī operatio quedā scdm virtutē pfectā
de virtute ipsa videndū est. Nā si fortasse melius felicitatē
intuebimur. Videt aut et his: qui vere ciuili sit: circa hanc plurimum
laborare. vult enī ciues bonos efficere: legibusq; obtemperantes. Exē-
plum huius habemus crethensiu & lacedemonioꝝ legumlatōres: & si q̄
alij tales fuerunt. q̄ si ciuili est ista scrutari: manifestū est (vt ab ini-
tio proposuimus) de illa esse querendū. Sed de virtute humana videli-
cet querere oportet. Nā bonū quidē humanus: et felicitatē humanam
querebamus. Virtutē autē humanā dicimus nō corporis: sed animi. et
felicitatem animi operationem. Hec si ita sunt clarum est: oportere ci-
uilem hominem scire aliquatenus ea: que circa animum. quemadmo-
dum: qui oculos et omne corpus curaturus est. ac tanto magis: quan-
to ciuili honorabilior ac prestantior est q̄ medicina. q̄ si prestātes me-
dici circa cognitionem corporis multum laborant: idem circa animum
est a ciuili homine faciendum. Videndum est autem horum gratia et
eatenus videndum: vt ad quesita sufficiant. Nam vltterius quidē scru-
tari: operosius forsā esset q̄ pro rerum propositarum qualitate. Vi-
cuntur autem de illa et in externis sermonibus sufficienter quedam:
quibus vtendum est. veluti vnā eius esse partem sine ratione: aliam
rōem habentē. Vtrū autē vō diuidant ista scdm corpis partes & oē diui-
sibile: vel rōne quidē duo sunt: sed diuisionē minime recipe apta/ceu in
circūferentia concauum et connexum: nihil refert ad presens. Sed ir-

rationalis quidē partim cōmuni et vegetabili similis est. Loquor autē
de eo: quod causa est nutriendi et augmentandi. Nā talē animi poten-
tiam in cunctis: q̄ nutriunt: quis reponat: & in fetib; hanc ipsam quoq;
imperfectis rationabilius q̄ aliā aliquā. Huius igitur communis que-
dam virtus: et non humana apparet. Videtur enim in somnis maxi-
me operari hec pars atq; potentia. At bonus et malus per somnū mi-
nime discernunt. Unde aiūt: felices a miseris in dimidio vite nihil dif-
ferre. Cōtingit autē hoc rōnabiliter. Nā ociositas aī somnus est q̄ nō di-
citur bona vel mala: nisi in quantū alicui parum per eueniūt motus. et
q̄ meliora sūt visa modestoꝝ hoim: q̄ quozūcunq;. Sed de his quidē sa-
tis. et nutritiuā omittēdū. q̄a humane vtutis expers est. Videt & alia
quedā natura aī irrationalis: esse particeps tñ aliq̄tenus rōnis. Cōti-
nentis. n. et incōtinētis rōem et aī id qd rōem habet laudant: n. R:cte
enī et ad optima puocat. apparet autē et aliud quiddā p̄ter rōem illis in-
esse: qd repugnat resistitq; rōni. Ut. n. resolute corpis partes: si ad dex-
terā mouere velis: in sinistrā ferunt: sic et in aīo: in cōtrariū ferunt: in
continentiū appetitus. Sed in corporib; quidē cernimus id: qd p̄ter se
mouet. in animo vero: nō cernimus. sed nihilominus putandum est in
animo quoq; esse aliquid p̄ter rationē: quod huic aduersat: et obuiat.
Quatenus autem non vltterius repugnat qualiter aliud nil differt ra-
tionis et hec videtur particeps: vt diximus. Itaq; paret rationi con-
tinentis. Forte etiam magis obediens est in temperato et forti. om-
nia enim consonant rationi. Videtur ergo et irrationale duplex: aliud
vegetabile et nō particeps rationis: aliud concupiscibile et omnino ap-
petibile in tantū particeps: in quantū illi obediens atq; obtemperans
c 1)

Tractatus primus. Secundi

est. Sic itaqz patris et amicoz dicimus rationē habere. Nō autem vt mathematicoz. Quod autē persuadet. quō a ratione: id quod irrationale est: admonitiones: increpationes: cohortationesqz significant. Sin autē dicere oportet hanc quoqz partē habere rationē. duplex erit rōnem habens. aliud principaliter et in se ipso. aliud tanq̄ patri obediēs quidam. Distinguit et virtus scōm hanc differentiā. Dicimus enī illarū quasdam esse intellectiuas: quasdam vero esse morales. Sapientiam quidem et solertiā: et prudentiā intellectiuas: liberalitatē autē et modestiā morales vocamus. Loquētes enī de moribus: nunq̄ dicimus: quia sapicns: aut solers: sed quia mitis et modestus. laudamus et sapientem secundum habitum. habituum vero eos. qui laudabiles sunt: virtutes appellamus.

Incipit liber secundus ethicozū Aristotelis. qui de virtutibus morum generaliter agit: et tres habet tractatus. Et iste primus tractatus tractat de causis virtutū: quattuor continēs capla. **C**apitulum primum. ostendit nullā virtutem morū in nobis fieri natura: sed ex similibus operationibus omnes habitus produci.

Uero vero duplex sit virtus: alia intellectiua: alia moralis. Intellectiua quidem plurimum ex doctrina generationē habet atqz augmentū. Quia ppter experiētia indiget: et tēpore. Moralī autē ex assuetudine fit. Unde et nomē habet parūper a more declinās. Ex quo manifestū est: nullā moralīū vtutū natura nobis ineffe. Nihil enī eoz: q̄ natura sūt: aliter assuescit: veluti lapis: cuius natura ē vt deorsū ferat: nunq̄ assuesceret sursum ferri. nō: si miles illū q̄s assuefaciēdi grā in altū proijciat. neqz ignis deorsū: neqz aliud

quicq̄ ex hīs (q̄ aliter nata sūt) aliter assuesceret. Neqz natura ergo: neqz pter naturā insūt nobis virtutes: s; sumus nos quidē ad illas recipiēdas natura apti. p̄ficimur autē per consuetudinē. Preterea q̄ natura nobis insunt: eoz potentias prius ferimus. posterius vō actus reddimus (quod in sensibus manifestū est). Non enī ex eo: q̄a sepe audiimus: aut sepe vidimus: sensum accepimus: sed contra habentes: vsi sumus. nō vtentes/habuimus. At vtutes adq̄rimus operādo prius (quē admodū et in alijs artibus) q̄ enī oportet: postq̄ didicerimus facere: ea faciendo addiscimus. ceu fabricādo fabri. et cytharā pulsando cytharedi. sic iusta agendo iusti. et modesta modesti. et fortia fortes efficiunt. Testat id: qd̄ fit in ciuitatib⁹. Nā latores legū assuefaciēdo: ciues bonos efficiūt. et propositū quidē oīs legis latozis hoc est. quicūqz vō ex illis hoc nō bene agūt: aberrant. Idqz inter bonā rē. p. malāqz interest: Insuper oīs virtus atqz ars ex iisdē: atqz per eadē fit. corūpiturqz. Ex pulsatione enī cythare: boni ac mali fiunt cytharedi. eodēqz modo comedi: et fabri. et alijs oēs bene fabricando/boni erunt fabri. male autē: mali. Quod nisi sic effet: doctore nō indigerent: sed omēs boni aut mali essent. Sic et in virtutibus res se habet. Agendo enim: que in comertijs hominū versant: vel iusti: vel iniusti euadimus. Agendo q̄ in periculis: et consueti metuere: ac fidere: fortes v̄ timidi sumus. Simili modo in hīs: q̄ circa concupiscentiā: et in hīs: que circa iram. Alij tēperati et faciles. Alij intemperati et iracundi: pro vt hoc vel illo modo in illis fit. ac (vt vno comprehendam verbo) ex similibus actib⁹: habitus fiūt. Itaqz videndū est quales actus edamus. Nā quales illi sunt: tales habitus subsequunt. Nō parum igit: sed plurimum: imo totū refert hoc

vel illo modo statim ab adolescentia consuescere.

Cap. ij. ostendit virtutes ex actibus moderatis fieri ab iisdemq; augeri: et illis non moderatis corrumpi: atq; circa illa operari ex quibus orta est.

Quam igitur presens opus non contemplationis gratia fiat quemadmodum cetera: non enim ut sciamus quid sit virtus. (Nam sic nulla eius foret utilitas) sed ut boni simus/ perscrutamur necessarium est de actibus videre: qualiter agere illos oportet. nam in illis consistit quales sunt habitus: ut ostendi. Oportere igitur secundum rectam rationem agere: commune est. et presuppositum nobis existat. Que autem recta sit ratio: et quo modo ad alias se habet virtutes: postea dicetur. Illud prius a nobis confessum existat: quod omnis de rebus agendis sermo: quasi per figuram quadam et non per exactam discussionem tractari debet. quia (ut ab initio diximus) secundum materiam sermones sunt exigendi. At in rebus agendis utilibusque nihil firmum: neque stabile est. ut etiam nec in sanis. Cumque hoc habet uniuersum genus: multo magis de singulis rebus nulla certitudo tradi potest. cum neque sub arte: neque sub professione aliquam cadant. sed opus est: ut hi qui agunt: semper ad tempus considerent. ceu in medicina et navigatione. sed quantum ita sit: tum conandum est auxilium ferre. Primum igitur illud considerandum quod istorum ea natura est: ut defectu excessusque corrumpantur: ceu in viribus ac sanitate videmus. Oportet enim pro obscuris clara exempla inducere. Excessus enim ac defectus laborum vires corrumpunt. Eodem modo cibi et potus nimis magni: aut nimis parui: sanitatem corrumpunt. moderati: faciunt augeri. conseruant sic igitur in fortitudine ac temperantia et alijs virtutibus. Qui cuncta fugit: ac formidat: et nulli resistit: timidus est. et qui vero omnino nihil formidat: sed aduersus

omnia vadit: temerarius. Item qui omni voluptate potitur: nec vlla se abstinere: intemperans est. Qui vero omnes fugit instar agrestium: insensibilis quidam est. Corruptis enim temperantia et fortitudo ab excessu et defectu: a medio autem seruantur. Nec solum generationes et augmenta: et corruptiones ex iisdem et ab iisdem fiunt. Verum etiam operationes in iisdem erunt. Nam et in alijs: que et euentiora sunt: idem accidit. veluti in viribus. fiunt enim vires ex capacitate multi cibi: ac ex tollerantia multorum laborum. et hec maxime facere robustus potest. Sic et in virtutibus. abstinendo a voluptatibus: temperati efficimur. Facti autem: maxime possumus abstinere.

Cap. iij. ostendit virtutes a vitia dinosci ex voluptate et dolore: circa quos effectus omnes habitus moralis quodammodo existunt.

Significatio autem habituum: et voluptate aut molestia: que facta sequitur: deprehendi conuenit. Qui abstinere a corporeis voluptatibus: si ob hoc ipsum gaudet: temperans est. si moleste fert: intemperans. Item qui pericula subit: et gaudet: aut certe non dolet: fortis est. qui vero dolet: timidus. Circa voluptates enim et dolores virtus moralis consistit. Nam propter voluptatem improba facimus. et propter molestiam bene facere omittimus. Itaque ab ipsa adolescentia institutos esse conuenit: ut plato inquit. ut pro quibus oportet: gaudeamus: ac doleamus. Hec enim recta est disciplina. Preterea si virtutes sunt circa actum et affectum: omnem vero affectum et actum sequitur voluptas: aut dolor: virtus circa voluptates et dolores erit. Ostendunt hoc pene: que propterea infliguntur. Sunt enim medicine quedam. Medicinarum autem ea natura est: ut per contraria fiunt. Preterea (ut supra diximus) omnis habitus

animi ad illa: et circa illā naturā habet: que talia sunt: vt illū meliores aut deteriore efficiant. Sed per voluptates et dolores prauī fiunt seq̄ndo et fugiendo/vel quas nō oportet: vel quādo nō oportet: vel quotiēs aliter a ratione talia prescribant. Quapropter vtutes diffiniunt tranquillitates quasōā et quietes. nō tū bene. qđ simpliciter dicunt: sed nō vt oportet: et quādo: et quotcūq; alia adiungunt. Subest igit: virtutes esse circa voluptates et dolores optimorū operatricē: vitiū autē cōtra. Probat etiā illud: qđ cū tria ad capiēdū repudiandūq; consiliū pertineant honestū: vtile: voluptariū: et tria hīs contraria: turpe: inutile: molestum. bonus quidē hęc oīa recte cōsequit. malus vero aberrat. sed precipue circa voluptatē. hęc enī cōmunis est animantibus. et cuncta q̄ in electionē cadunt/subsequit. Nam et honestū et vtile iocundū videtur. Cunctis etiā nobis a pueritia simul educata est. Quapropter arduus est hanc rē insitam penitus vite nostre reijcere. Regimus aut actus nostros: alij magis: alij minus p̄ voluptatē et dolorē. Ob hoc igit necesse est totū negotiū circa illa versari. Nō parum est enim ad res agendas probe aut improbe letari: aut dolere. Insup̄ difficilius est voluptati repugnare q̄ in re: vt Heraclitus inquit. Circa difficiliora vero semp̄ ars virtutis existit. Nā bene in hoc melius est. Itaq; ob id quoq; circa voluptates et dolores totū negotiū esset virtutis et ciuilis. Nā qui bene hīs vtitur: bonus erit. qui male: malus. Esse igit virtutem circa voluptates et dolores: et ex quibus fit ab eisdem augeri: atq; aliter factis corrumpi: et circa illa operari: ex quibus fit satis dictum est.

Cap. iij. soluit dubitationē quomodo iusta agendo efficiuntur iusti quum iuste agere ex iustitia pendere videatur. declaratq; aliud esse iusta agere/aliud iuste. Simile est in alijs virtutibus.

Ed quereret fortasse quispiā: quemadmodū dicimus qđ iusta agendo iustos: et modesta modestos fieri oportet? Nā si iusta et modesta agunt: iā sunt iusti et modesti: ceu si grāmatica et musica grāmatici et musici. Vel nō in artibus ita se habet. Nam fieri potest: vt grāmaticū quid agat fortuito: et alio supposito. Tunc igit grāmaticus erit: cum grāmaticū aliquid et grāmatice faciet: hoc est scdm̄ eam grāmaticā: que est in ipso. Preterea nequaquā simile est in artibus et virtutibus. Nā que ab arte procedunt: laudē in se habent. quare sufficit illa sic existere. Sed que a virtute prospiciunt: nō satis est: si ipsa iuste quodāmodo se habent: et modeste agant. sed si agens ita egerit. primo: si sciens. scdo: si eligens. et eligens propter ipsa. tertio: si certo et immobili iudicio agat. Ad ceteras vero artes habendas: nihil horum requiritur preterq; scientia. At in virtutibus scire ipsum parus est: aut nihil. vti vero: ac exercere plurimū: immo totū valet. vtpote que ex frequenti actione iustorū. modestorūq; proueniant. Res. n. tunc iusta et modesta dicūt: quādo talis est: qualē iustus et modestus ageret. Iustus aut et modestus est: nō qui hęc agit: sed qui sic agit: vt iusti et modesti agunt. Bene ergo dicūt qđ quis iusta agendo: iustus fit. et modestia modestus. Non agendo aut: nullus. vt bonus sit: ne curare quidem videt. Sed pleriq; nō ita faciunt. verū ad verba disputationēq; cōuersi: putant se philosophari. atq; ita viros bonos fieri: egrotos imitati. qui verba medicorū audiunt quidē diligenter: faciunt aut nihil ex hīs: que sibi precepta sunt. Et ergo illoꝝ corporibus nō bene erit: qui ita curantur: sic nec illoꝝ animis: qui ita philosophantur.

Tractatus secundus scđi libri ethicorū. perquirens

Tractatus secundus. Secundi

quidnā sit virtus duo habet capla. **C**apitulū primū. genus virtutis
pquirens virtutē oēm nō affectū/aut potentiā: sed habitū esse ostendit

Quod hęc aut quid sit virtus/considerandū est. Cū igit tria
sunt: que in animo sunt: affectus: potētia: habitus: horum
certe aliquid virtus erit. Affectus quidē voco/cupiditatē. irā. metum.
audariā. inuidiā. leticiā. amorē. odiū. desiderii. emulationē. misericor-
diam: et vniuersaliter illa: que voluptas aut molestia sequit. Potenti-
as aut voco: scdm quas illas suscipere apti sumus. veluti scdm q̄s pos-
sumus irasci: aut dolere: aut misereri. **H**abitus aut: per quos bene vel
male ad effectus nos habemus. veluti ad irascendū/ si vehementer aut
remisse: male. si mediocriter: bene. Eodē modo et circa alia. Affectus
ergo nō sunt neqz virtutes neqz vitia. quia scdm affectus: nō dicimur
boni vel mali: s; scdm virtutes et vitia dicimur. Et: quia scdm affectus
nō laudamur neqz vituperamur. Nō enī laudat: qui timet: nec q̄ ira-
scitur. neqz vituperat: qui simpliciter irascitur: sed qui certo modo. At
scdm virtutes et vitia laudamur et vituperamur. Preterea irascimur
et timemus sine electione. virtutes aut electiones quedā sunt: vel nō si-
ne electione. Insuper scdm affectus moueri dicimur. sed scdm virtutes et
vitia nō moueri: sed certo modo dispositos esse. Propter hoc etiā neqz
potentie sunt. Nā neqz boni: neqz mali ex eo dicimur: quia facere pos-
simus simpliciter. neqz laudamur: neqz vituperamur. Et preterea po-
tētes sumus natura. At boni vel mali natura nō sumus. Dicimus aut
de hoc prius. Si ergo neqz affectus sunt: neqz potētie: restat vt habi-
tus virtutes sint. Quid igitur virtus sit generaliter dictum est.
Capi. ij. inuestigata proprietate omni virtuti cōue-
niente: ostendit virtutē moralē mediū scdm nos. coniectatricē esse. dein-

de eam finit. postremo quosdam actus atqz affectus mediocritatem nō
recipere probat.

Ed oportet nō solū isto modo: qz habitus est: sed qualis ha-
bitus sit dicere. Est ergo dicendū: qz omnis virtus (et illud
ipm cuius virtus est: bene se habens) pficit: et opus eius bene reddit.
Ut ecce virtus oculi et oculū studiosū facit: et opus eius. Virtute enī
oculi bene videmus. Eodēqz modo virtus equi equū ipm studiosū fa-
cit: et bonū ad currendū: portandūqz equitē: et ad expectandū hostes.
Si ergo hoc eodē modo in oibus se habet: et virtus certe hōis habitus/
erit: ex quo bonus vir fit: et ex quo suum opus bene reddit. Quomodo
aut hīs erit: iā dictū est. Preterea hoc modo patebit: si inspiciamus q̄-
lis sit eius natura. Nempe in oī continuo ac diuisibili: et plus et minus:
et equale capi potest. et hoc aut respectu rei: aut nostri. Equale vō me-
dium quid est inter defectū et excessum. Bico aut mediū rei: quod equa-
liter distat ab vtroqz extremo. quod est vnus et idē in oibus. Respectu
aut nostri: quod neqz excedit: neqz deficit. Hoc aut neqz vnū: neqz idem
oibus est. Veluti si decē multa: duo pauca: sex media capiantur in re.
Equaliter enī excedunt. et excedunt hoc mediū est scdm numeri ppor-
tionē. Sed quantū ad nos: nō ita capiendū. Non enī si cui decē minas
comedere multū est: duas aut parū: magister ludi sex eidē tradet. Est
enī fortasse et hoc nimū aut parū illi: qui accepturus est. Nam miloni
parum. incipienti vero se exercere/nimum. Simile est in cursu et pale-
stra. Hoc itaqz modo ois sciens excessum vitat atqz defectū: mediū aut
querit: et hoc eligit. mediū vero nō rei: sed respectu nostri. Si vtiqz ois
scientia sic opus bene pficit ad medium prospiciēs: et ad hoc opera ipsa

Tractatus secundus. Secundi

deducens (vnde dici consuevit in recte factis: quod neque addi: neque demi-
quicquam potest: utpote excessu atque defectu corrumpentibus mediū. medio
aut seruāte. boni aut artifices ut diximus: ad hoc respicientes faciunt)
virtus aut omni arte certior ac melior est: quemadmodū natura: mediū
quidē erit coniectatrix. Loquor aut de mortali. Nam ea vertit circa af-
fectus et actus. et in his est excessus: defectus et mediū. utputa metue-
re. audire. cupere. irasci. misereri: et vniuersaliter letari: et dolere ma-
gis et minus. ac vtraque nō bene. sed quādo: et in quibus: et erga quos et
cuius causa: et ut oportet/mediū et optimū est. quod profecto est in virtu-
te. Eodem modo in actibus est excessus et defectus et medium. Virtus
aut circa actus et affectus versat. in quibus excessus quidē delinquit:
defectus vero reprehēdit. mediū aut probat: ac recte perficit. Sed hec
vtraque virtutis sunt. Mediocritas vero quedā virtus est: mediū con-
iectatrix. Ad hec derelinquere multifaria est. nam malum quidē infiniti
est. ut pythagorici putant: bonū aut finiti est. recte aut perficere: vni-
uersaliter. Quapropter alterū facile: alterū difficile est. facile quidē aberrare:
difficile est eos ad quod intendas potiri. Et ob hoc igit vitij est excessus et de-
fectus. virtutis aut: mediū. Nam boni quidē simpliciter. multifaria aut ma-
li. Est ergo virtus habitus electius in mediocritate consistens quo ad nos:
ratione terminata et ut sapiens terminaret. Mediocritas aut: duorum vitio-
rum: alterius secundum excessum: alterius secundum defectū. Et etiā quia alia exce-
dunt: alia deficiunt magis quam oportet in affectibus et actibus. Virtus aut me-
diū inuenit: atque eligit. Quapropter secundum substantiā et rationē quid illa
sit dictantē: mediocritas est virtus. secundum vero commendationē probita-
tis/summitas. Nam tamen omnis actus nec omnis affectus: mediocritatē recipit.

(Eraty 3) 2 li. ethi. ca. 11

libri Ethicorum. XXI

Nam sunt quedā que statim notata sunt: prauitatem conexā habent. ut
malivolentia. impudentia. inuidia, et in actibus: stuprum. furtum. homicidium.
Nam cuncta hec et homini ita dicunt: quasi mala ipsa sint. non quasi excessus
aut defectus ipsorum. Namque ergo in illis recte facere datur: sed semper deli-
quit. nec illis est quod oportet: et quādo oportet: et ut oportet: sed simpli-
citer in quolibet istorum delinquitur. Eodem modo dicendus est de iniuria: et
ignauia: et luxuria. Nam si aliter diceremus esset excessus et defectus me-
diocritas. et excessus excessus: et defectus defectus. Sed quēadmodum
temperantie et fortitudinis non est excessus neque defectus (quoniam ipse medie-
ritas: et summe) sic nec illarum: quibus supra diximus. mediocritas est neque excessus
et defectus: sed ut cuius illa facias reliquis. Excessus enim et defectus nulla
omnino est mediocritas. neque mediocritatis ipsius excessus est aut defectus.
Tractatus tertius secundi libri ethicorum. tria conti-
nens capitula. Cap. i. specialiter singulas morum virtutes in medio
consistere declarat. item et verecundiam atque indignationem.

Ed oportet secundum sermonem nostrum non ad vniuersū
modo genus: verum ad singula coaptare. In verbis enim
que de actibus habentur: vniuersalia quidem communiora. particularia
autem veriora existunt. Nam et actus ipsi: circa singularia versantur
quos certe his consonare oportet. Comprehendenda igitur hec et de-
scribenda sunt. Circa timores igitur et audacias: fortitudo mediocri-
tas est. excedentium vero qui non timendo excedit: sine nomine est. mul-
ta vero sunt sine nominibus. Qui vero audendo excedit: ferus. sed qui in-
timendo excedit: et in audendo deficit: timidus est. Circa voluptates
vero et dolores non omnes quidē: sed minus circa dolores media est tem-
perantia. excessus aut intemperantia. Deficientes vero in voluptatibus
d j

vit reperimus. Itaque ne nomen quoddam sortiti sunt: sed insensati vocentur. Circa dadas capiendasque pecunias media est liberalitas. excessus vero et defectus hinc prodigalitas: illinc auaricia: quae inter se contrariae: excedunt et deficiunt. Nam prodigus quidem in erogando excedit: in capiendo deficit. Auarus autem in capiendo excedit: in erogando deficit. sed nunc summatim et per figuram dicimus. Postmodum diligentius de ipsis tractabimus. Sunt et aliae circa pecunias dispositiones. Ad mediocritatem vero est magnificentia. Magnificus enim differt a liberali. hic circa magna: illa circa parua versatur. Excessus vero est irreplebilis et vulgaris vetositas. Defectus vero modicitas. Differunt autem haec ab hijs: quae circa liberalitatem sunt. Sed quomodo differant: postea dicemus. Circa honorem autem et inhonorationem media est magnanimitas. Excessus autem inflatio dicitur. Defectus vero pusillanimitas. Et autem diximus ad magnificentiam se habere liberalitatem: et circa parua differre: sic se habet alia quedam ad magnanimitatem circa honores magnos existentem: illa circa paruos. Est enim honores cupere ut oportet: et magis quam oportet: et minus. Vocatur autem: qui cupiditate honoris excedit: ambitiosus. qui autem deficit: remissus. melius autem: inoiatus est. nam et dispositiones ipse: inoiate sunt. propter quod ambitiosus ambitio. Unde certat extremi de media regione. et nos medium quoniamque ambitiosum dicimus: quoniamque remissum. et modo unum: modo alterum laudamus. Sed cur accidat: in sequentibus dicemus. Nunc de alijs eodem modo dicamus. Est enim circa iram excessus: et defectus et mediocritas. Sed sunt fere inoiata. medium autem mansuetum: et mansuetudinem ipsam mediocritatem vocamus. Qui vero excedit: iracundus: et excessus ipse iracundia. Qui autem deficit: segnis et defectus ipse: segnicies vocatur. Sunt et aliae tres mediocritates: similitudinem quamdam inter se habentes differunt

tamen adinuicem. Omnes enim sunt circa verborum et actuum communionem. sed in hoc differunt. quod una earum est circa verum: aliae circa delectabile. et hoc partim in ioco: partim in cunctis: quae ad vitam pertinent. Igitur de his quoque dicendum est. ut appareat mediocritatem in omnibus esse laudandam. extrema vero necesse recta: necesse laudabilia: sed reprehensione digna. Sunt etiam plerumque istarum innominate. conandum est: ut in alijs: noxia fingere declarationis et intelligentiae gratia. Circa verum igitur medius quidem grauis. et mediocritas ipsa: grauitas appellatur. Simulatio autem: si excedat: vanitas. et quae illa utitur: vanus. si deficit: ironia. et quae ea utitur ironicus dicitur. Circa delectabile autem in ioco: medius est comis. et dispositio ipsa comitas. excessus vero: scurrilitas. et quae ea utitur scurra. defectus autem: rusticitas. et quae ea utitur rusticus. In reliquo autem delectabili: quod in vita versatur: quod: ut oportet. iocundus est/amicus. et mediocritas: amicitia. Qui excedit si nullius gratia: lasciuus. si lucri sui causa hoc facit/adulator. Qui autem deficit: et in cunctis molestus est: contensiosus et inhumanus vocatur. si in affectibus quoque et circa ipsos mediocritates sunt. Nam verecundia quidem: virtus non est. laudatur tamen verecundus. quam his mediocritates dicitur. qui vero excedit: et in cunctis verecundus/pavidus. qui autem deficit: impudens vocatur. Indignatio autem media est inter inuidiam et pueris gaudium. Versatur autem circa voluptatem et dolorem prouenientem ex hijs: quae proximis contigunt. Indignas enim moleste fert: cum indigna alicui prosperitas est. Inuidus hunc excedens: in cunctis tristatur ac moleste fert. Peruersus autem gaudens non modo non dolet: sed letatur. Verum de his alio loco dicendi tempus erit. De iustitia vero (quonia de illa non simpliciter dicitur) paulo post distinguentes de utraque dicemus: quomodo mediocritates

sunt. et eodem modo de rationabilibus virtutibus.

Cap. ij. ostēdit vitia ⁊ inter se/et virtuti contraria esse magis tamen inter se virtutum quoq; quibusdā excessit: quibusdā defectum magis opponi: duos ob causas.

Ed cū tres sint dispositiones: due quidē vitioꝝ in excessu et defectu: vna v̄tutis: q̄ mediocritas est: oēs ad inuicē quodā modo opponunt. **E**xtrēme quidē et illi: q̄ media est. ⁊ sibi ipsis inter se cōtrarie sunt. **M**edia autē extremis. **E**t enī equale ad min⁹ maius: ad maius minus est: sic mediꝝ h̄itus defectus excedit. **E**xcessib⁹ autē deficiunt et in affectib⁹: et in actibus. **F**ortis enī si ad timidū cōparet: ferorū videbit. si ad ferocem: timidus. **I**tem temperans si ad insensatū cōparetur: intēperans: si ad intēperantē: insensatus. **L**iberalis quoq; si ad auarū comparet: prodigus. si ad prodigū: avarus videbit. **I**taq; extremi reijciunt mediū: alter ad alterū. **T**imidus fortē vocat ferocē: ferorū vero timidū vocat. **E**odēq; modo in alijs. **Q**ue cū ita sint: maior est cōtrarietas inter extrema ad inuicē q̄ ad mediū. **N**am longius distāt inter se: q̄ a medio. **E**t magnus a paruo: et paruus a magno: et vterq; ab equali. **E**st insuper extremis quibusdā ad mediū similitudo. vt ferocis ad fortitudinē: et prodigalitati ad liberalitatē. **I**psis v̄o extremis iter se plurima dissimilitudo est. **Q**ue vero plurimū inter se distant: cōtraria dissimunt. itaq; magis contraria: q̄ magis distant. **S**ed medio in quibusdā excessus: in quibusdā defectus: magis opponit. vt ecce. fortitudini quidem nō ferotia: que est excessus: sed timiditas: que est defectus opponitur. **T**emperantie autem nō insensibilitas: que est defectus: s; intempantia: q̄ est excessus. **A**ccidit autē hoc duab⁹ de causis. p̄mo ex ipsa re. quando alterū extremū propius: ⁊ similius est medio: nō ipsum: sed

aliud magis opponit. veluti qm̄ fortitudini similior esse videt ferotia ⁊ p̄pinq;or: dissimilior v̄o timiditas: h̄ac magis oppositā dicimus. **Q**ue enī magis absūt a medio ea magis p̄traria vident esse. **I**bec igit vna ē causa ex ipsa re. **A**lia ex nobis ipsis. ad q̄ enī natura magis inclinati sumus ea magis cōtraria medio vident. **V**eluti cum ipsi proniores natura sumus ad voluptates: atq; eo procliuiores ad luxuriā q̄ ad continentia: eam magis cōtrariam dicimus: ad quā inclinatio magis fit. et ob id in temperantia: que est excessus: magis contraria est temperantie. **Cap. iij.** precepta quedam ponit ad inueniendum eligendum ve medium vltima.

Quod igit v̄tus moralis mediocritas sit: ⁊ quō: ⁊ q̄ duorū vitioꝝ mediocritas: alterius sc̄dm excessum: alteri⁹ sc̄dm defectū: et q̄ talis est p̄pter cōiecturā mediꝝ in affectib⁹ atq; actib⁹. **S**atis dictū est. **Q**uamobrē opus est studiosū existere. **N**ā in capiēdo medio tota vis cōsistit. atq; vt circuli mediū cōprehēdere nō cuiusq; est: s; tm̄ sciētis: sic irasci: et pecuniā clare facile est: et cuiusq;. **S**ed cui: ⁊ q̄ntū et quō: ⁊ quamobrē: id quidē nō amplius cuiusq; est: nec facile. **I**taq; recte facere rarū et laudabile: ⁊ p̄clarū est. **Q**uo circa oportet: cū quis mediū affeḡ vult: ante oia lōgius abire a magis p̄trario. vt calipso mouebat dicēs. extra fumū et fluctuū nauē adige. **N**ā extremorū alterum magis: alterū min⁹ peccat. **C**ū itaq; mediū affeḡ sūme difficile sit. q̄ se cūdo loco est: minima malorū capiēda sūt: hoc aut fit maxie p̄ hūc modū que dixim⁹. **C**ōsiderandū est enī: ad q̄ nos p̄niores sum⁹. **N**ā alij ad ailia natura ferunt. **I**d intelligit ex voluptate et modestia: q̄ nobis puenit. **I**n contrariū aut nosmetipsos retrahere: ac remiti debem⁹. **L**ōge enī a delinquēdo secedētes/mediū inuenimus: instar eorū: q̄ flexa ligna

rectificat. In oibus maxime cauendū est a voluptate. Nō enim incorrupti de illa iudicamus. Quod igitur seniores ppli passi sunt erga Helenā hoc pati nos cōuenit erga voluptatē: et illoꝝ p oia dicere vocē. Nā sic illā trāmittentes/minus errabimus. Hec igitur faciētes: vt sūmatim dicā: maxime valebim⁹ mediū adipisci. Arduū certe hoc: ⁊ p̄cipue in singulis: nec facile determinare quō: et aduersus quos: et p̄ quibus: et quo usq; irascendū est. Nā et nos q̄nq; eos: qui nō irascunt/ laudam⁹: q̄nq; eos: qui irascunt. et illos mites: hoc fortes vocamus. Sed q̄ parū excedit i alterutrā partē: nō vituperat. Qui vō multū: his latere nō pōt. Sed quantū: et quousq; vituperādus sit/nō facile est diffinire v̄bo. nec aliud quicq; sensibiliū. Hoꝝ autē in singulis iudiciū est. et in sensu. Illud dūtaxat clarū est qd meli⁹ hitus i cūctis laudat: ⁊ qd declinare oportet q̄nq; ad excessū: q̄nq; ad defectū. sic ei facillime mediū adipiscemur.

Incipit liber tercius ethicorū Aristotelis. qui de quibusdā virtutū moralium tractat: et tres habet tractat⁹. Et iste p̄mus tractatus quos cōtinet capla. (Cap. i.) de his q̄ sponte queq; inuiti agimus et que dupliciter: primū sunt ea q̄ inuiti agimus tū p̄ violentiā: vbi ⁊ de mixtis actibus dicit: tū p̄ ignorantia: vbi de circūstantijs actu um agit. Deinde sponte acta definiens: ostendit ea que per irā aut concupiscentiam geruntur non effici ab inuitis.

Sicut cū virtus circa affectus et actus versat: ac in hijs: q̄ voluntaria sunt: laudes et vituperationes: in hijs vero: que in voluntaria: venia et interdū misericordia locū habeant: necessarium forsā est de virtute tractantibus: voluntariū et inuoluntariū diffinire. Utile etiā legūlatoribus ad premia penasq; cōstituedas. Vident autē inuoluntaria esse illa: q̄ per vim vel ignorantia

ppetranf: violentū est: cuius principū ab extra tale existit. in quo agēs vel patiens nihil confert. veluti si ventus tulerit aliquo: vel hoies p̄potentes. Que vero p̄pter metū maioris mali: vel propter bonū aliquod fiunt. vtrū si tyrannus turpe aliquid iubeat: habens in potestate parentes et liberos: et si pareat: seruētur. si nō pareat: interficiant. dubitatur vtrū ea voluntaria: an inuoluntaria sint dicenda. Tale aliquid accidit in actibus: q̄ propter tempestatē fiunt. Nemo enim sane mentis spōte iactat: sed pro salute sua et ceteroꝝ. Adixti sunt igitur huiusmodi actus. sed magis similes voluntarijs. Nā in electione sunt tunc: cū fiunt. Finis autē agendi scdm tempus existit. Et voluntariū igitur: et inuoluntariū: tunc cū agit dicendū est. Agit autē volēs. Etenim principū mouendi organicas partes in talibus actionibus in ipso est. Quorum autē in ipso principū est: in eo quoq; vtrū agat: vel nō agat. Quare voluntaria sunt hec talia: licet p̄ se fortasse inuoluntaria. Nemo. n. tale aliquid sponte faceret. In huiusmodi autē actibus quandoq; laudat: q̄ turpe aliquid et dolorosū subit pro magnis aliquibus et honestis: quandoq; vituperat. Nam turpissima quidē ferre pro nullo honesto: vel mediocri: improbi est. In quibusdā etiā laus nō cadit: sed venia. cuius quis ea fecerit: q̄ nō oportet: ob quedā intollerabilia: q̄ humanā naturā trāscendunt: et nullus vtiq; sustineret. Sunt etiā quedā: ad q̄ nemo cogi debeat: s; mortē potius: ac extrema oia p̄ferre. Nā eaq; Alemeonē Euripidis: q̄ compulerunt ad necē matris: ridicula vident. Difficile interdū est iudicare quale: pro q̄li suscipiendū sit. ⁊ quid pro quo sustinendū Difficilius etiā postq̄ cognoueris: in sentētia p̄manere. Plurimū enim accidit: vt ea q̄ expectātur dolorosa: illa vero ad q̄ compellimur: turpia

sunt .quare laudes et vituperationes circa eos sunt: qui compelluntur aut nō compellunt. Violenta itaqz simpliciter dicenda sunt: quādo externa est causa: nec agens quicq̄ confert. Que vō p se ipsa inuoluntaria sunt: sed nūc et pro alijs suscipienda: et causa in agente est: ipsa quidem p se inuoluntaria sunt: s; nunc et p alijs voluntaria: magis vō voluntarijs filia. agimus enī scdm singula. et hec voluntaria sunt. Qualia vero pro qualib; suscipienda sunt: nō facile tradi potest. multe enim differentie in singulis sunt. Quod si quis iocūda et honesta dixerit violenta esse: qm̄ illa ab extra cōpellunt: oia huic violenta forent. Nā horum causa oia omnes faciunt. et qui violenter et inuiti: moleste. q̄ vero propter delectationē: cū voluptate. Ridiculū itaqz est accusare externa ac nō seipm̄ potius: q̄ ab his facile capiat. Et honestoz quidē seipsum turpiū vero voluptatē. videt itaqz violentū id esse: cuius principijs externum est: nihil conferente illi. cui vis affertur.

Quod vero p ignorantia fit: nō oīno voluntariū est: sed illud inuoluntariū: cuius postea dolorē penitudinēqz suscipim;. Nam q̄ per ignorantia quid facit: nec postea fecisse dolet: nō volens q̄detti fecit: qd̄ nesciunt: nec rursus inuitus: qd̄ nō dolet. ergo q̄ per ignorantia facit: si peniteat: inuitus fecisse videt. si nō peniteat: cū alius sit esto nō voluntarius. nā melius est vt nomē propriū habeat. Aliud aut videtur p ignorantia facere: aliud ignorantē esse. ebrius quidē aut iratus: nō videt p ignorantia facere: sed p aliquid ex predictis nō sciens: sed ignorans. Ignorat enī ois. flagitiosus: q̄ facere a q̄busue abstinere oportet. ⁊ propter h̄mōi errorē: iniusti ac mali fiunt. Inuoluntariū dici debet: nō qm̄ quis ignorat vtilitatē. nō enī ignorantia q̄ in electione

cōsistit causa est inuoluntarij sed prauitatis. nec q̄ i vniuerso vituperant enī ppter hanc. Sed q̄ in singulis: in q̄bus: et circa q̄ actus sunt. Nam in his: cōmiseratio et venia locū habent. Qui enī aliquid hoz ignorat inuoluntarie facit. Forsitan ergo nō peius fuerit q̄ et quot ista sint determinare. Et q̄s itaqz: et quid: et circa quid: et in quo agit: interdum etiā quo velut instrumento: et cui? gratia: vt salutis: et quō vt sensim vel vehementer. Cuncta igit hec non insanus vtiqz nullus ignorabit. Clarū ergo q̄ nec agentē. Nam qua ratione seipm̄: sed quid agit qui is ignotare potest: veluti cū aut excidisse sibi: v' nescire q̄ archana essent vt Ibachilis de mysterijs. aut monstrare volentem dimisisse: vt q̄ catapultā. Credere potest q̄s esse hostē: qui filius sit. vt Adrope accidit. et astā emissam rotari: aut lapidē punicē esse. et cū salutis causa p̄cū fferit: necare. vel cū decere voluerit: vt magister ludi gladiatorij. Cū igit circa hec oia ignorantia verset: in q̄bus sunt actus: q̄ hoz aliquid ignorabit: inuitus videt fecisse: et maxime in principalissimis. Principalisima aut vident esse illa: in q̄bus actio est: et cuius gratia. p talē itaqz ignorantia inuoluntariū dicit: et p̄terea factū ipm̄ (dolorē et penitudinem afferat) oportet

Quam aut inuoluntariū violentū et p ignorantia: voluntarium vtiqz videbit esse: cuius in seipso principū est: sciēte singula que agit. forsitan enī nō bene dicit: esse illa inuoluntaria: que p irā aut concupiscentia fiunt. Primo enī nullū aliud aial voluntarie ageret: nec pueri etiā. Deinde vtrū nihil voluntarie agimus ex his: que p irā et concupiscentia. vel honesta quidē voluntarie: turpia vero inuoluntarie: sed ridiculū est. cū vna sit causa: absurdū vero dicere illa inuolun-

taria esse: que appetere oportet. Ac irasci in quibusdam oportet: et concupiscere quedam: ut sanitatem et doctrinam. Videtur autem involuntaria dolores afferre: sed que concupiscimus delectant. Insuper quid refert involuntaria sint: que per cogitationem, vel per iram delinquunt. utraque sane fugienda sunt. Sed videtur non minus humani esse irrationales affectus/actus vero hominum: ab ira et concupiscentia sunt. que involuntaria ponere/absurdum est **Capi. ij. ostendit electionem/ nec cupiditatem esse/ nec iram/ nec opinionem: nec omnino voluntatem: sed sponte a nobis fieri antecedente consultatione.**

Distinctum voluntarium et involuntarium diffiniuimus. consequens est: ut de electione dicamus. Ea namque familiarissima videtur esse virtutis. et magis quam res ipse mores/ostendere. Electionem voluntarium esse constat: non idem tamen. nam voluntarium: latius patet. voluntarium enim et pueris et alijs animantibus commune est. electio vero non. Et repentina voluntaria quidem dicimus: electionem vero non habere. que vero ipsam dicunt esse concupiscentiam: vel iram: vel voluntatem: vel opinionem quandam: recte dicere non videtur. non enim commune quiddam electio est: nec irrationabilium: sed concupiscentia et ira communa sunt: et incontinens: concupiscens quidem. sed non eligens facit. continens vero contra: eligens quidem: sed non concupiscens. Electioni: concupiscentia aduersa. concupiscentia vero concupiscentie nequaquam propterea concupiscentia voluptarij est atque molesti. Electio autem neque molesti neque voluptarij. Ira etiam minus. Nam que per iram fiunt: minime per electionem fieri videtur. Sed nec voluntas: quamvis propinquum quiddam apparet. Nam electio: non est impossibile (et si quis hanc electionem vocet: insipiens videtur) Ac voluntas impossibile est: veluti immortalitatis. Est etiam voluntas circa illa: que ab eo ipso: que vult nequaquam fiunt. veluti histri

onem aliquem: vel pugilem vicere. Uerum hec talia et id nemo. sed ea duntaxat: que ipse facere posse existimat. Insuper: voluntas: finis est magis electio autem eorum: que sunt ad finem. utputa sanos esse volumus. Eligimus autem illa: per que sane sumus. et felices esse volumus. Eligimus autem dicere: non congruit. Omnino autem videtur electio circa illa versari: que in nostra sunt potestate. Sed nec opinio quidem erit. Nam opinio circa omnia videtur esse. nec minus circa eterna et impossibilia: quam circa illa: que in nobis sunt. Nec bono nec malo: sed vero et falso distinguitur. At electio: per illa magis. Sed in totum idem esse electionem: quod opinionem: nemo fortasse dicit. Ac certe nec in parte aliqua idem est. Nam propter electionem bonorum aut malorum: tales aliqui sumus. propter opinionem autem: non. Et eligimus capere: aut fugere: aut aliquid hominum. opinamur autem quod res ipsa sit: et in quo concludat: et qua ratione utilis sit. capere vero/aut fugere: non minus opinamur. Et electio laudat magis: quam quod opus est/elegerit: quam quia rectus elegerit. opinio autem: propter veritatem laudat. et eligimus que magis scimus bona esse. opinamur autem: que non multum scimus. Nec sane idem videtur eligere optima. et opinari. Sed opinatur quidam melius. At tamen propter prauitatem: deteriora eligunt. Utrum vero antecedit electionem opinio: an magis sequatur: nihil refert. neque enim id querimus: sed an idem electio sit: quod opinio quedam. Quid igitur: aut quale est electio: cum predictorum nihil sit: voluntarium quidem esse constat. Sed non omne voluntarium electionem habet. ac id tantum: cuius consultatio antecessit. Nam electio: cum ratione et cogitatione est. quod et nomen ipsum significare videtur: quasi e quibusdam propositis: unum aliquid legatur id est capiatur.

Capi. iij. et quid a nobis consultabile/ et quale id sit

ostendit consultabile scilicet esse mediū finis quod in nostra est potestate: incertū quatenus euadat. Deinde magis specialiter qualiter sit consultatio/et de quibus declarans: eius rōnem aperit: et terminum habere ostendit. Postremo eligibile electionem finit.

Coed vtrū oia in consultationē cadūt: an quedā sunt: i quibus cōsultatio locū nō habet: forsan dicendū est id i cōsultationē venire: nō de quo isipiciens: aut fatuus. sed de quo sane mētis aliq̄s cōsultaret. Be eternis aut nemo consultat. veluti de mundo: vel de diametro: vel de latere. q̄a icommēsurabilia sunt. Sed neq̄s de his: que in motu: et semper eodē modo existunt. siue necessitate. siue natura. siue propter aliā causam. veluti de ortu aut cōuersione syderū. Neq̄s de his que alias aliter accidunt: veluti de siccitatibus et imbribus. Neq̄s de his que sunt a fortuna: veluti de thesauri iuentione. Sed neq̄s de humanis oibus. nā quemadmodū scitarū res publica optime gubernet: nemo lacedemonus consultat. hec eni per nos: agi nō possunt. At illa veniunt i consultationē: que agi possunt: et a nobis q̄dem agi. Sūt autem et alia h̄mōi. Causa videt esse natura: et necessitas: et fortuna: et mens et oē quod per hōiem. Hōies vero de his consultant: q̄ sibi agibilia sunt. Circa manifestas et sufficētes disciplinas: nō est consultatio. ut puta de litteris nemo ambigit: quemadmodū scribi debēt. Sed quot a nobis fiunt. nec semp eodē modo: ea sunt h̄mōi vt in deliberationē cadant. Veluti illa: que ad medicinā: et ad rē pecuniariā prinent: et circa gubernatiuā magis: q̄ circa gymnasticā. quāto illa minus est manifesta. Magis vero circa artes: q̄ circa disciplinas cōsultatio cadit. Nā in his: magis dubitamus. Consultatio vero versat in his: q̄ frequētis accidunt: et icerta quemadmodum euadant. et indeterminata sunt. Su-

minimus et alias ad conciliū: cū de rebus maioribus deliberare volumus: nō satis nobisipsis ad discernendum confisi. Nec sane de finibus cōsultamus: sed de his: que sunt ad finē. Medicus eni nunq̄ consultat an sanū faciat: nec orator an psuadeat: nec gubernator rei. p. an bene instituat ciuitatē: nec alioz quispiā de fine deliberat. sed posito fine: quemadmodū ad illud perueniat/considerant. Et si per multa fieri posse constat: per quod illoz facillime et optime fiat/perquirif. Si vero p vnum quemadmodū per illud fiant. et id rursus per quod: donec pueniant ad primā causā: quod in iuentione vltimū est. q̄ eni consultat: videtur querere: ac resolucere p̄dicto modo quasi diagrama. sed videt nō ois perq̄sio esse consultatio: seu cum mathematici aliq̄d perq̄runt. Verum ois consultatio perq̄sio est. et quod vltimum in resolutione: id primum in generatione. Et si in aliquod icidunt: quod impossibile videatur: illud omittunt. Veluti si pecunijs opus sit: quas habere nō possunt. Sin autē videt possibile: tunc facere aggrediunt. Possibilia intelligenda sūt que nos possumus. Nam q̄ per amicos fiunt: per nos quodāmodo sūt q̄a principium in nobis est. Querunt vero quandoq̄ instrumenta: quādoq̄ opus illoz. illo modo i reliq̄s quandoq̄ per quod: quādoq̄ quomodo: aut quo mediante. Videtur homo (vt diximus) principius esse agendi. Conciliū vero de his esse: que cōsultanti agibilia sunt. Actus vero alioz gratia. Non cadunt igitur in consilium fines: sed ea que sunt ad finem. Neq̄s certe singulares res. Veluti si panis est hoc. et si digestum est: vt oportet. Nam ad sensum id attinet. Quod si semper consultitur: in infinitum erit progressus. Consultabile et eligibile: idesunt. nisi q̄ eligibile: rem iā p̄idem determinatā significat. Quod eni in

deliberando ceteris p̄tulimus: id eligibile dicif. Definit aut̄ tunc demū vnusquisq̄ querere: quemadmodū aget: cū in se ipsū reducit principiū: et ipsius in antecedens. Hoc enī est: quod eligif. patet hoc ex vetustis institutis: q̄ Homerus secutus est. Reges enī q̄ elegerant: denūciabāt in populū. Cū enī sit elegibile cōsultabile affectabile eorū: q̄ i nobis sūt electio vtiq̄ erit cōsultatio affectatio eorū: q̄ in nobis sunt. Ex cōsultatione. n. iudicantes: affectamus sc̄m cōsiliū. De electione igif̄ hactenus dictū sit: et circa q̄ existat: et q̄ circa illa versaf: q̄ sunt ad finem.

Cap. iiii. Ostendit simpliciter et reuera verū bonū voluntate esse desiderabile. vnicuiq̄ vero quod vnicuiq̄ videtur.

¶ Quod voluntas ei⁹ est: qm̄ est finis. Sed videt̄ alijs q̄dē boni esse: alijs opinati boni. Atq̄ ex eo fit: vt q̄ boni esse dicunt neget ea nos velle: que nō recte cupimus nihil enī volumus nisi bonū. Effet autem malum: si ita contingeret. Sed qui opinatum bonum dicunt: nō natura: sed vt cuiq̄ videtur: bonum appellant. Verum autez aliud alijs: et sic contraria extiterunt. Quod si ista nō placent: dicēdus est simpliciter: et sc̄m veritatem id esse volendum: quod bonum sit. verum singuli quod bonum apparet: sequuntur. Ex quo fit vt studioso quidem viro verum sit bonum. prauo autem vt contigit. Quod in corporibus quoq̄ accidit. Nam sanis quidem salubria sunt ea: que reuera sunt salubria. Egrotus autem alia. eodemq̄ modo amara et dulcia et calida et graua et cetera huiusmodi. Studiosus enī vir singula recte iudicat. et i vnoquoq̄ verum discernit. Cuiusq̄ enī h̄tus propria q̄dē sunt bona et mala et iocunda. ac forte in dignoscenda v̄tate studiosus vir plurimū ancillit: q̄si regula et mēsurā illoz̄ existens. Multitudinē

vero vt videt̄: voluptas decipit. que licet bonum nō sit: tñ apparet. Sequunt̄ ergo voluptatē tanq̄ bonū: dolorē vero tanq̄ malū fugiunt.

Cap. v. ostendit vt virtutes ita vitia in nostra esse poreitate: auferens omnem excusationem malozum. Ostendit enī quē libet diligentiam ad bene agendum adhibere posse: licet post habitum vitij contractum difficile sit. Confirmat preterea ipsius apparentie. boni dominos nos esse: et caullationi se male natos conquerentium respōdens propositum infert. Deinde epilogum facit: et transitum singulas virtutes demonstrandas.

¶ Quam itaq̄ finis sit id: qd̄ volumus: consultatio vero atq̄ electio eorū sit que sunt ad finē: seq̄tur vt actus sc̄m electionē: sint et voluntarij. Opationes aut̄ vtutuz circa ista v̄lant̄. Sūt vō in nostra potestate vtutes et vitia. Nam in q̄bus vtrū agam⁹: vel nō agamus i nobis est: ea i nostra sunt pt̄ate. Quare si agere honestū existēs in nobis est: certe et nō agere turpe existens i nobis est. Et si nō agere honestū existens in nobis est: certe et agere turpe existens i nobis est. Quod si ita est i nobis honesta et turpia agere: simpliciter et nō agere hoc aut̄ erat bonos et malos esse: i nobis erit probos et improbos esse. Dicere aut̄ q̄ nemo volens prauus sit: neq̄ iuitus felix. Alterum falso: alterū vero simile videtur. Porro felix nemo iuitus est. Prauitas aut̄ voluntaria res est. Vel recedendū est ab h̄ijs: q̄ p̄misimus et dicendum: hominem nō esse principium: neq̄ generationez rerum: quemadmodum filiozū. Quod si illa constāt: nec in aliud principiū q̄ in nos ipsos referre possumus (quozū principiū in nobis est) illa in nobis erūt et voluntaria. Id attestari videtur singulozū opinio: et legumlatores: qui aduersus delinquentes penas cōstituunt. si modo nō vi coacti neq̄ per ignorantiam: cuius ipsi causa nō fuerint: deliquerunt. Illis

vero: q̄ bene agunt: premia constituerunt: quasi alios iuitantes: alios deterrētes. Atqui de ea: que neq; i nobis sunt: neq; volūtaria: nullus hortatur. Quippe frustra hortaref q̄s: vt nō caleret: vel non frigeret: vñ nō esuriret: aut aliquid tale. Quāuis enim hortatus: nihilominus illa pateretur. Verum per ignorantiam cōmissa puniunt. si ipse cōmitens causa ignorātie videat fuisse: seu aduersus ebrios duplici pena cōstituta. Principium enim in ipsis est. cum in eorū potestate fuerit: ne e huij fierent: quod causa est eorū ignorantie. Pununt et ignorantes aliquid ex huij: que legibus continent: que vtiq; scire oportet: nec difficilia sunt. Eodē modo i alijs: que p negligentia ignorant quasi in ipsis sit: ne ignorent. Poterāt eni diligentia adhibere. Sed forsā talis est quis: vt diligens esse nequeat. At vero hi sibiipsis dissolute viuendo: causa sunt vt iniusti et improbi fiant: in maleficijs et flagitijs degētes. Nam quales sunt actus cuiusq;: talis tandē et ipse euadit: quod in oibus studijs exercitationibusq; conspicitur. Ignorare igit: qd ex actib; habitus fiunt: nimum ebetis est. Absurdū etiam dicere iniuriante: nolle esse iniustū. neq; flagitia patrantē: flagitiosum. Quod si q̄s nō ignorās agit ea: ex q̄bus erit iniustus: volūtarie erit iniustus. Nec tñ si velit iniustus: cessabit iniustitia. ac iustus fiet. Nō. n. egrotās sanus fit: et si ita contigat: vt spōte egrotaret p incōtinētia atq; lasciuia pceptis medicorū aduersari. Tūc ergo licebat illi nō egrotare. s; nūc nō amplius licet. Quemadmodū nec emissum lapidē: q̄s retinere potest: fuit tñ in illo cape ipsum: atq; non emittere. Principiū eni in ipso. sic iniusto et flagitioso licebat ab initio talem nō esse. ex quo fit vt volens delinquat. Sed postq̄ talis factus est: nō licet postea sibi talē nō esse. Nec solum

animi vitia voluntaria sunt: sed interdū etiā corporis: q̄ certe carpinus et increpamus. Nam q̄ natura deformes sunt: eos nemo rephendit. s; eos: qui per negligentiam atq; incuriam tales sunt. Idem facimus circa imbecillitatē: et turpitudinem: et cecitatem. Nemo increpat cecum natura: aut egritudine aut vulnere: sed magis miseref. Quod si ppter ebrietatē: aut aliā hmoi causam cecus fiat: omnes increpant. vitia igit corporis: que in nostra sunt potestate/culpant. que nō sunt: nō culpantur. id si ita est in alijs queq; vitia q̄ culpant: in nostra sunt potestate. Quod si quis dixerit: omnes affectare id: qd̄ apparebit bonū: sed ipsis apparentie dnos nō esse: sed qualis quisq; est: talē illi finem videri. Si quis sui hitus quedāmodo causa sibi est: et apparētie certe erit idē ipse quodāmodo sibi causa. Sin aut nullus sibi causa est male agēdi: s; propter ignorantia finis hoc agit: putans sibi optimū esse ita facere: affectatio aut finis nō in nostra potestate: sed ita natura genitos nos esse oportet: vt tanq̄ intuitū ad discernendū optima: et expetendū verū bonū habeamus. atq; ille generosus est: cui hoc a natura consistit. rem eni optimā atq; pulcherrimā (quā nec ab alio accipere: neq; discere potest: qualis a natura est instituta) talē habebit. atq; ita natū esse: ea demū pfecta et vera est generositas. Idec igit si vera sunt: qd̄ magis vtus q̄ vitii erit voluntariū: vtriq; eni eodē modo et bono et malo finis natura erit. vel vtrūq; tandē videf: ita iacet: reliqua vō ad hec referentes vtrūq; agunt. Siue igitur finis nō a natura cuiq; qualiscūq; apparet sed preter hoc aliq; est: siue finis q̄dem ipse naturalis est: s; q̄a in alijs agendis studiosus voluntarie agit: vtus voluntaria est. nihilominus et vitia erunt voluntaria. Nā vt illa bono: sic ista malo p seipsum existāt

si nō in fine: at in rebus agendis. Si itaqz (vt dicitur) virtutes volūtariē sunt (quia habituū nostrorū nos ipsi quodāmodo causa sumus: et quales sumus ipsi: talē ponimus finē) et vitia certe voluntaria sunt. nā filis i vtriusqz ratio est. **De** virtutibus ergo nobis cōmuniter dictū sit et genere: qz mediocritates quedā. et qz habitus et quibus fiunt: eadē quoqz operant. et qz voluntarij sunt. et in nobis atqz ita vt recta dictat ratio. Sed hitus qdem nō ita: vt actus volūtarij sunt. Quia actuū nostrorū ab ipso initio vsqz ad finē dñi sumus. ac singula nouimus. hitum vero: ab initio cognoscimus: at singula: que postea addimus (seu in aduersa valitudine) ignoramus. Sed ideo voluntarij dicuntur hitus: qz in nobis erat hoc vel illo modo vti. Resumentes igitur de singulis dicamus virtutibus: et qualis queqz sit: et circa quid: et quō. **Et** quo illud etiā apparbit: quot virtutes sunt. **Ac** primo de fortitudine dicere ordiamur.

Tractatus secundus tercij libri ethicoꝝ. de fortitudine et eius extremis ptractās: quatuor habet capita. Cap. i. ostēdit virum fortē proprie estimari circa mortē pulcherrimā: quā sit i bello.

Mediocritatē esse fortitudinē in metuendo et audendo dictū est prius. **M**etuumus autē illa: que terribilia sunt. **Ea** (vt simpliciter dicam) sunt mala. **I**taqz metū diffiniūt expectationē mali. **M**etuntus ergo oīa mala: seu infamiā: egestatē: morbos: inimicicias mortē. Sed nō videt circa hec oīa fortitudo versari. **Nā** sunt quedā qz metuere honestū sit: et nō metuere/turpe. veluti infamiā qz timet: humanus et verecundus. qz nō timet: impudens est. **V**icif tñ a quibusdam fortis per similitudinē: qz simile aliqd habere videat. nā et ipse fortis: impaudus est. **N**ec paupertas forsā metuenda est: neqz morbus: nec illa (vt summatim dicā) que neqz ab improbitate: neqz a nobis proueni-

unt. **N**ec tñ qui ista nō metuit: fortis est. sed vocamus et hunc fortē per similitudinē. **Q**uidā enī in bellicis periculis meticulosi: liberales sunt. et ad arogandas pecunias: satis habent audacie. **N**ec autē qz pro filiorum atqz vxoris pudicitia metuit: aut iuidiam: vel aliqd tale: timidus est. nec certe fortis: si virgis cedendus nō terref. **I**n quibus igitur terribilibus fortis dicitur? **I**n maximis: nullus enī piculoꝝ tollerantior. **T**erribilissimū vero oīm: mors. **H**ec enī finis est. **N**ec quicqz p̄terea bonū vel malū mortalibus videt esse. **S**ed nec circa oē genus mortis fortitudo videt. seu in mari aut in morbis. **I**n quibus igitur: an i pulcherrimis talia vero sunt in bello. **I**n pulcherrimo sane: et maximo periculo. **T**estantur honores a ciuitatibus et regibus constituti. **P**roprie igitur fortis dicitur: qz ad honestā mortē. et ad ea oīa: que repente illā afferant/iterritus est. **Ea** vero: maxime i bello contingunt. **Q**uamobrē et i mari: et in morbis fortis vir iterritus est. nec ita: vt naute. **Nā** illi qdē desperata salute tale genus mortis moleste ferunt. hi vero: propter experientiam confidunt. **E**t simul audēt: in quibus est opus fortitudine: aut pulchrum mori, quorū neutrum in hōi mortis genere existit.

Cap. ij. actus viri fortis: et audacis: atqz meticulosi comparat: ostēdēs fortē virū circa materiā suā mediū oīno fuare.

Que sane terribilia omnibus eodē modo sunt. **V**icimus aliqd terribile supra hōiem: quod cuiqz mentē habēti terribile est. **Q**ue vero scdm hōiem terribilia: magnitudine differunt. **S**imiliter autem et ausus. **F**ortis vir impaudus ē vt homo. **Q**uare timebit hec vt oportet: et vt dictat ratio tollerabit decoris causa. hoc enī vtutis finis est. metuunt autē hec magis et minus. **B**eliquit vero quādo aut ita fit

vt nō oportet: aut nō ita: vt oportet: aut nō quando oportet: aut aliqd
hōi: Eodē modo et in audendo. Qui igit que oportet: et cuius grā:
et quando: et vt cōuenit: sustinet: ac metuit: et audet: his fortis est, vt
eni dignū: 7 vt ratio p̄cipit: patit: et agit fortis. Finis aut cuiusq; acti
onis est scōm habitū. Forti vero: fortitudo decorū videt. talis igit est fi
nis. Singula aut: ad fines terminantur. Decoris aut causa: vir fortis
subit: atq; agit fortitudinis opera. Excedentiū vero: q̄ in nō metuēdo
excedit: absq; noīe est. Diximus 7 prius multa esse innoīata. Fortis au
tem hic stupidus q̄dam: et insanus: si neq; terremotus. neq; fluctus p̄
timeat: vt de celtis dicit. Qui vero audendo excedit: ferox est. Videt
aut ferox iactator q̄dam: 7 fortitudinis simulator. Itā qualis fortis cir
ca terribilia est: talis iste videri vult. Itaq; imitat illū: in q̄bus potest
Ex quo fit: vt pleriq; illoz: admittā habent cū timore audatiā. Appe
tentes eni: pericula nō sustinent. Qui aut metuendo excedit: timidus
est. Nam et q̄ nō oportet: et vt nō oportet: et oīa hōi: hunc sequūtur
Deficit et audendo. sed i molestus: supercedens magis in eo conspicit
Desperans q̄dem meticulous est. cuncta eni formidat. fortis cōtra p̄
pter fidutiā: bonā spem habet. Circa eadē igit versant timidus: 7 fe
rox et fortis: sed aliter atq; aliter ad illa se habent. hi q̄dem excedūt: ac
deficiunt: hic vero mediocritatē tenet: et vt oportet. Et feroces q̄dem:
proclues sunt: et volentes: ante pericula: sed cū pericula adsunt: nō su
stinent. fortes vero cū aduenerit: feruidi sunt. ante rē vero: quieti. Ut
igit diximus: fortitudo mediocritas est: in metuendo et i audēdo: de q̄
bus dictum est. et q̄a decorū est: suscipit: et tollerat: vel q̄a turpe: non.
Adortē vero appetere ob fugiendā paupertatez: aut amorē: aut aliud

quicq; graue: nō fortis est: sed magis timidi. Est eni mollities quedā
laboriosa fugere. Et non q̄a decorum sit: mortem subit: sed q̄a malū de
uitat. Fortitudo igitur: tale aliquid est.

Capi. iij. quinq; modos eorum qui fortes esse vidē
tur/ ad veram fortitudinem confert.

Bicunē 7 alie: quinq; modis. Primo ciuilis: que plurimā cū
illis cōuenientiā habet. Vident eni ciues picula subire me
tu penarū: et propter infamiā: 7 honorē. Atq; ea de causa fortissimi vi
dent esse: apud quos timidi infames sunt: fortes vero in pretio habent.
Tales Homerus facit aliquos: vt Biomedē et Hectorē. Polidamas
me prius redarguet: et Biomedes. Hector eni q̄nq; diceret apud troya
nos consionās. Tirides a me. Similis aut hec maxime est illi: de q̄ su
pra diximus p̄ vtutem fieri. Ex pudore eni et cupiditate decoris proue
nit: q̄ndo honoris gratia: et ob fugiendā vituperationē: que turpis est
In eodē gradu quis reponat et eos: q̄ a magistratibus cōpellunt. s; co
deteriores sunt: q̄ nō pudore sed metu adducti id agūt: nec dedecus fu
giunt: sed penā. Compellūt eni ab his: q̄ potestatem aduertendi ha
bent. Et apud Homerū Hector inquit: si quē ego procul a pugna for
midantē aspexero: nō ei sat erit fugere canes. Prefecti quoq; eos: qui
recedunt a pugna: verberibus cogūt redire. et p̄o vallo aut fossa collo
cant. Omnes eni cogunt. Sed oportet nō necessitate: sed quod decorū
sit: forte esse. Videt etiā rerū peritia fortitudo esse quedā. Quamobrē
Socrates censebat fortitudinē esse scientiā. Tales sunt i bello milites:
7 alij q̄dem in alijs. Bellū vero multos terrores vanos habere videt.
hiq; militibus noti sunt. Itaq; fortes ipsi credunt. qm̄ alij qualia illa

sunt/ignorant. Beinde ⁊ hostē offendere: ⁊ seiplos tueri propter per-
tiam marie possunt: ⁊ armis vtunt ad vulnerandū hostē ⁊ se tuendum
aptissimis. Ex quo fit: vt ipsi armati seu aduersus inermes decertent:
⁊ velut athale aduersus rudes ⁊ iexercitatos. Itā ⁊ in certaminib⁹ nō
fortissimi: s; amplas vires ⁊ robusta habētes corpora pugnacissimi ha-
bent. Sed milites q̄dem timidi sunt: quādo maius periculū iminet: ve-
luti si pauciores aduersus multos aut imparati aduersus paratos: in-
structosq; congregiant. Primi enī fugā arripiunt. vrbane vero copie
manent: atq; intereunt qđ apud hermeū accidit. Itā his turpe fugere
⁊ mors h̄mōi saluti preferenda. Illi vero quasi supiores ab initio se pe-
riculis obiectarunt: moxq; intellecta re: fugā arripuerūt mortē magis
q̄ dedecus formidantes. sed fortis nequaq; talis est. Ira quoq; i forti-
tudinē referunt. Vident enī fortes: q̄ per irā: seu fere bestie i percusso-
res/ferunt. qm̄ ⁊ fortes iracūdi sunt. Impetuosissima q̄dem res est ad
pericula capeffenda aī cōcitatio. vnde Homerus: robur aio iniecit. Et
alibi. vim et aīm concitauit. subitq; p̄nares impetus: et efferbuit san-
guis. hec oia significare vident aī concitationē et impetus. Fortes igit
propter decus faciunt. Ira vero eos adiuuat. Bestie vero propter do-
lorē: si vulnerate sint: aut timeant. Itā cū in silua vel i palude sunt: ne-
quaq; iuadunt. Itō est igit fortitudo: si dolore aut ira concitati in peri-
culū deferunt nihil p̄uidētes eoz. que icurrūt. Itā sic asini quoq; for-
tes essent: cū ne verberibus q̄dem a pabulo remoueri possunt. ADechi
etā p̄opter libidinē multa audent. Itō ergo sunt illi fortes dicendi: q̄
propter dolorē: aut irā pericula adeūt. Proxime aut ad eā: que est ma-
xime scđm naturā: accedere videt fortitudo: que per irā fit: si modo ele-

ctionem rationēq; ante susceperint. Et hoies sane irascendo q̄dem do-
lent. vlciscendo vero letant. Sed q̄ per hec agunt: pugnaces q̄dem sunt
at nō fortes. Itō enī decore: neq; ratione: sed aī perturbatione id agūt
habent tñ aliqđ simile fortibus. Neq; q̄ propter fidutiā sui audēt: for-
tes vtiq; sunt. Cōsuetudine enī vincendi fidutiā in periculis suscipere.
In eo tñ fortibus similes: q̄ vtiq; pericula contemuūt. verū fortes ob
eas rōnes: quas supra diximus. Isti vero q̄ superiores se forte sperāt
nec eis resisti posse. Sed ebrij quoq; tale aliqđ faciunt. fidentes enī sūt:
cū ebrij sunt. Cū vero nō sunt ebrij: pericula fugiūt. viri autē fortis est
que hoibus terribilia vident: et sunt: ea subire: q̄a decorū sit ita facere
et turpe nō facere. Quamobrē fortior esse videt: q̄ subitis improuisisq;
periculis nō turbat: q̄ qui manifestis atq; prouisis. Ihabitu. n. magis
hec agit: vel certe minus ex preparatione. nā p̄uifa q̄dem rōne ⁊ cogi-
tatione subire q̄s potest. Repentina vero vt habitus est: ita proferunt
Fortes vident: et q̄ ignorant: nec multū absunt ab his: q̄ propter fidu-
tiam audēt: sed eo deteriores sunt: qđ nō existimatione vt illi/ sed igno-
rantia audent. Itaq; illi sustinent aliquod tēpus. Ibi vero simul atq;
intelligunt aliena esse: q̄ ipsi putabant/ aufugiūt. quod Argiuis cōti-
git: cū in lacedemonios inciderunt: quos Sicionios esse putabant. Bi-
ctum est q̄ fortes sunt: et qui fortes videantur.

Cap. iiii. proprietates fortitudinis declarat eā qui
dem magis circa metus q̄ fidutias versari: eam dolores afferre: s; timē
iocundum esse. Ad extremum infert nihil obstare reuera fortes nō esse
interdum milites prestantissimos.

Quamuis aut circa terribilia ⁊ audenda fortitudo sit: nō tñ
pariter in vtroq; versat: sed magis circa illa: q̄ nos terrent.

q̄ eni circa illa interritus est: atq; ita vt oportet: in illis se habet magis est fortis: q̄ qui circa audenda. Tolleratione eni grauiū ⁊ asperū rerū fortes dicunt. Itaq; graue q̄ddaz ⁊ asperū fortitudo est. ac merito laudatur. Difficilius est eni dolores p̄peti: q̄ a voluptatibus abstinere. Attamē finis in fortitudine dulcis esse videt. Sed a rebus circūstantibus obscurari: quod in gimnicis certaminibus euenit. Nā pugilib⁹ finis ipse dulcis est: cuius gratia corone honoresq; existunt. Plagis vero p̄cuti (si modo illi e carne sunt) dolorosa sane atq; molesta ⁊ oīno laborosa res est. Cūq; hec multa sunt: ⁊ illud cuius gratia fiunt paruis nihil dulce continere videt. tale igit̄ q̄ddam accidit circa fortitudinem. Adors ac vulnera forti viro dolorosa sunt: eaq; nollet. P̄fert tamē quoniā decorū est illa perferre: vel turpe nō perferre. ⁊ quāto magis oī virtute pollet: quātoq; felitior est: tanto magis illi molesta est mors, nā h̄mōi vir maxime dignus est vita: ⁊ maximis bonis priuat̄ sciens. Doloroso certe res: ac nihilominus fortis: ⁊ eo fortasse magis: quod decus ⁊ gloriā belli antepōnit illis. Nec sane in oībus v̄tutibus cū delectatione operari licet: nisi quatenus finē attingunt. Adilites nihil vetat: etiā si tales nō sint: tñ optimos esse parati siq̄dem ad pericula vitā p̄ viri mercede abijciunt. De fortitudine igitur hactenus dixisse sufficiat. Quid v̄o illa sit: nequaq; difficile fuerit: ex his: q̄ dicta sūt/recolligere.

Tractatus tercius terciij libri ethicoꝝ. agens de tēperantia: et tria continet capitula. ¶ **Cap. i.** ostendit temperantiam circa voluptates in gustu ac tactu variari: ⁊ precipue in tactu: qui sensuum est communissimus.

Dist hanc de temperantia dicamus. videt eni hec virtutes irrationabiliū esse partiū. q̄ igit̄ temperantia circa volupta-

tes mediocritas est/supra dixim⁹. Adinus eni et nequaq; similiter circa dolores. In his aut̄ ⁊ intemperantia esse videt. Sed circa quas voluptates sit/nūc determinemus. Distinguede sunt voluptates ai ⁊ corporis, seu auditas honozis: ⁊ auditas discipline. Uterq; eni istozū eo gaudet: cuius audus est: nihil paciente corpore: sed magis intellectu. Sed in h̄mōi voluptatibus neq; tēperantes: neq; intemperantes dicuntur. eodēq; modo in ceteris voluptatibus: q̄ corporū nō sunt. Qui eni fabulis ⁊ narratiōibus delectant̄: ⁊ circa singula dies cōsumūt: v̄bosos q̄dē: s; nō int̄pantes appellam⁹. nec eos etiā q̄ grā pecuniarū aut amicorū dolorē suscipiūt. At circa corpis voluptates tēperantia existit. nec eas tñ oēs. Nā qui visu delectat̄ veluti colore: forma: pictura: neq; tēperantes: neq; intēperātes dicunt̄. quanq; fieri potest: vt hi: ⁊ quantū debent: et plus: ⁊ minus delectent̄. Eodē modo et in auditu. q̄ eni vehementius gaudent cantu: aut pronūciatione: eos nemo intemperātes vocat: nec eos: qui vt oportet gaudenti temperātes. neq; circa odoratū nisi p̄ accidens, nā q̄ pomozū aut rosarū aut vaporū odoratibus gaudēt eos nō intemperātes dicimus. Sed illos magis: qui vnguentozum aut epularum. quoniam per illos memoria subit earum rerum: quas ipsi concupiscunt videre licet quosdā: cū esurunt: odore epularum gaudentes. Hijs autem gaudere intemperantis est. nam illoꝝ sunt huiusmodi cupiditates. Nec fit alijs animantibus p̄ hōke sensus voluptas v̄la: nisi p̄ accidēs. nō eni odore leporū gaudēt canes: s; esu. Odor tñ: vt sentiant/facit. neq; leo voce bouis: sed laniatu: quod tñ propinquus est per vocē sentit: atq; eo gaudere videt. Circa huiusmodi igit̄ voluptates temperantia ⁊ intemperantia consistit: q̄ ⁊ alijs aialibus cōmunes

Tractatus tertius. Tercij

sunt. Ex quo fit ut ferules bestialesque videantur. Sunt autem he tactus et gustus: sed quidem parum aut nichil uti videntur. Est. n. eius iudicium in labiis quod faciunt: qui vina pbant: aut epulas preparant: nec multum his gaudent: vel saltem non intempantes quidem: sed vescendo gaudent. Quod totum fit per tactum in cibis et potibus et venereis. Itaque precatus est quidam gulosus: longius sibi guttur: quam ciconie fieri: quam videlicet tactu gaudebat. Sensuum igitur communissimum est is: per quem intemperantia fit: atque ob id merito vitupatur: quod non quia homines sumus: sed quia animalia existit. Talibus ergo gaudere: atque deditum esse/boni bestiale est. Enivero liberalissime omnium voluptatum: que per tactum pueniunt/excipiuntur: velut que in gymnasiis per laborem ac sudorem fiunt. Neque. n. in toto corpore est intempantis tactus. Sed in partibus quibusdam.

Capitulum .ij. ostendit circa communes voluptates uno modo circa proprias multipliciter peccari. Aliter temperantiam circa dolores quam fortitudinem esse intempantem a cupiditate vincit. insensibiles vix reperiri. Temperantem circa dictas voluptates medium secundum rationem rectam obiecare.

Cupiditatum alie communes esse videntur: alie proprie atque apposite: veluti cibi: que naturalis est. Omnes. n. cupiunt: quando indigentia adest sic cum aut humidum nutrimentum. quandoque vero vtrumque et lectum Homerus inquit iuuenis et florens. huiusmodi autem vel illiusmodi non amplius omnes: nec eadez. Quocirca videtur necessarium esse. habet tamen aliquid naturale. Alios enim alia delectant. et quedam quibusdam magis placent. In naturalibus ergo cupiditatibus pauci delinquant: et in vino ad plus. Comedere. n. quecumque: et bibere: quo ad superflua impleatur: excessus est naturalis cupiditatis secundum multitudinem. Repletio. n. indigentie naturalis cupiditas est. Quapropter dicuntur

libri Ethicorum. XXXIII

illi debiti ventri: quasi ultra debitum implentes illum. Sunt autem hi nimium ferules. Circa proprias autem voluptates multi multipharia delinquant. Tales enim amatores dicuntur: aut que gaudent: quibus non debent: aut magis quam debent: vel quam plerique: vel non ut debent. In cunctis autem intemperantes excedunt. Nam et gaudet: quibus non debent: et odio dignis. et si in quibusdam gaudere oportet: magis gaudet: quam liceat: et quam plerique gaudeant. Excessus igitur circa voluptates: quod intemperantia: et vituperabilis est: constat. Circa dolores autem: non ita ut in fortitudine propter tolerantiam dicuntur temperans. et intemperans autem: que non tollat: sed intemperans dicuntur: que nisi voluptate potiantur: magis dolet quam oportet. Dolorem vero sibi affert voluptas. Temperans autem: que absentia voluptatum non dolet: et que presentibus abstinet. Intemperans igitur concupiscit voluptaria omnia: vel que maxime et impellit cupiditate ad hec alijs preferenda. Quapropter et non adipiscens et concupiscens dolet. Cum dolore enim cupiditas est. videtur autem absurdum propter voluptatem dolere. Deficientes autem in voluptatibus aut minus gaudentes quam oportet: vix reperiuntur. Nam non est humana hominibus insensibilitas. Etenim cetera animalia distinguunt cibos: et his gaudent. alijs vero non gaudent. que si alijs: que nihil delectet: nec quicquam alijs proponat: longe hic ab homine abest: nec nomen sortitus est. que non facile reperit. Temperans autem mediocriter circa ista se habet. neque enim gaudet his: quibus maxime intemperantes: sed moleste fert. neque omnino quibus non oportet. nec nimium tali aliquo delectatur. nec si absit: dolet: nec cupit nisi mediocriter: et ut oportet. Idem faciet in ceteris voluptatibus: que istis non aduersatur: nec sunt contra honestatem: aut supra facultates. Nam que ita se habet: plus quam dignum sit voluptatem amplectitur. Sed temperans nequaquam talis est: sed que recta dicitur ratio.

Cap. iij. intemperantiā nostrā magis spōte quā timi-
ditate cōparari: nomē intemperantie ad puerilia q̄ delicta fieri solere cu-
piditates mediocres esse, et cū ratione concordēs oportere ostendit.

Intemperātia magis volūtaria videt̄ q̄ timiditas. Nā hęc
per voluptatē fit: illa p̄ dolorē. quoz alterū seq̄mur: ab alte-
ro abhorremus. Et dolor q̄dem distrahit: atq̄ corrūpit naturā h̄ntis.
voluptas aut̄ nihil tale facit. Sed quo magis voluntaria: eo maiori vi-
tupatione digna. nā assuescere aduersus illa facile est. Adulta vō in vi-
ta sūt talia. et assuefatio sine piculo fit. In terrorib⁹ aut̄ cōtra. Videt̄
aut̄ timiditas esse volūtaria. nec p̄inde vt ea: que sūt i singulis. hęc enī
sine dolore est. Illa vero p̄ dolorē ita distrahit: vt et arma abijcere: et
in alijs cōtra decus facere compellāt. ex quo fit: violentia esse videant̄.
Intemperātia vō cōtra. nā singularia illi volūtaria sūt cupiētī et affectā-
ti: vniuersa aut̄ minus. nemo enī cupit intemperatū esse. Nomē intēpe-
rantie ad pericula dicta referimus. h̄bet enī cū illis similitudinē quandā
vtrū vero ab vtro dicat̄: nulla: quantū ad p̄sens: differētia est. Cōstat
vero posterius a p̄ore dici. nec absurde videt̄ translatū. Nā castigandi
sūt: q̄ turpia cōcupiscūt: atq̄ luxuriāt. talis est aut̄ maxie libido: et pu-
er. viuūt enī pueri sc̄dm cōcupiscentiā. plurimaq̄ est i illis voluptatum
cupido. Si igit̄ nō obtēperat. ac dñari sibi patiat̄: lōgius abibit. qm̄ vo-
luptatū appetitus insatiabilis est: stultoq̄ vndiq̄ affluūt. et executio
libidinis innatā cupiditatē exauget. q̄netiā si magne et vehemētes sint
mētē e suo statu dimouēt. Quāob̄re mediocres illas q̄dē rarasq̄ opra-
tet esse: talis deniq̄: vt rōi nō aduerset̄. Tale q̄d tēperatū castigatūq̄
vocamus. vt enī puerum oportet sc̄dm pedagogi p̄cepta viuere: ita cu-
piditas debet obedire rationi. Quare oportet vt tēperatus a ratiōe nō

discrepet. Honestum est enī: ad quod vterq̄ tanq̄ ad signum prospicit.
Temperatus que debet: et vt debet: et quando debet/concupiscit: sicut

dictat ratio. Ac de temperantia hęc dicta sufficiant.

Incipit liber quartus ethicorū Aristotelis. docens
pluribus morum virtutibus: in quinq̄ distinguit tractatus. et iste pri-
mus tractatus duo p̄inet capitula. Capitulū primū. ostendit libe-
ralitatem circa pecuniarū dationē acceptionēq̄ consistere: prodigalita-
tem exuperationē: illiberalitatem defectū esse: liberalis viri potius esse
dare q̄ accipere: et oīno sc̄dm mediocritatē rōnis: honesti scilicet causa/
et inlariter. Illatis varijs liberalis viri proprietatibus: prodigus atq̄
auarū apertius q̄ describit: prodigos auaris minus malos esse: inter-
dum capiēdo vnde nō oportet/illiberales fieri: auariciam incurabilē:
nimiumq̄ hoībus insitam esse.

De liberalitate deinceps dicam⁹ ea videt̄ esse me-
diocritas circa pecunia. Laudat̄ ei liberalis nō
in rebus bellicis: neq̄ hīs: in q̄bus temperās:
nec rursus i iudicijs: s̄ i dandis capiēdisq̄ pecu-
nijs. magis aut̄ indat̄ie. Pecunias vō appella-
mus oīa: quoz estimatio mēsurat̄ nūmo. Sūt q̄ prodigalitas et auaricia
circa pecunias excessus et defect⁹. Sed auaritiā illis tribuim⁹: semp̄ q̄
magis q̄ oportet: pecunijs studēt. Prodigalitatē vō nōnūq̄ iuoluim⁹.
Nā eos q̄ incōtinētes sūt: et p̄ luxuriā patrimonia p̄fligāt: prodigos vo-
camus. Qua p̄pter flagitiosissimi vident̄ esse. qm̄ multa vitia simul h̄-
bēt. nō tñ p̄prie sic nūcupat̄. nā prodigalitatē nomē vni⁹ alicui⁹ vitij
esse cōuenit: q̄ patrimoniū cōsumat. est enī prodigus: q̄ se ip̄s p̄dit. videt̄
enī se ip̄m p̄dere q̄ p̄rimoniū dissipat: ex quo vitā ducere debet. In hūc
itaq̄ modū prodigalitatē accepim⁹. Rebus aut̄ quib⁹ vtimur: et bene et
male vti possum⁹. vtimur vō diuitijs. Singulis aut̄ reb⁹ bene vti⁹ hīs
qui circa eas res vtutem h̄bet. Quare et diuitijs optime vti⁹ qui circa
f iij

pecunias virtutē habet. hic est autē liberalis. Usus vero pecuniarum in dando erogandoque consistere videtur. Nam capere: atque seruare: magis profectio est. Ex quo fit: ut viri liberalis sit magis dare: quam capere: unde oportet: et non capere unde non oportet. virtutis est enim bene potius facere: quam suscipere: et honesta potius agere: quam a turpibus abstinere. Patet autē: quod dādo sequitur: ut bene faciamus: et honeste agamus. Capiendo autē: ut bene suscipiamus: aut non turpiter agamus. Et gratia quidem dantis est. repudiantis vero non: sed magis laus. Facilius quoque est non accipere: quam dare. Sua enim quae difficilius magis tradet: quam aliena non accipit. Liberales dicuntur: qui dant. at hi qui non capiunt: de liberalitate nequaquam laudantur: sed magis de iustitia. qui vero capiunt: non multum laudantur. Liberales maxime fere omnium virtuosorum amantur. Profunt enim in dando. Actus vero secundum virtutē honesti sunt: et honesti gratia fiunt. liberalis igitur dabit honesti causa: et recte. Nam et quibus oportet: et quot et quando. et alia cuncta: que rectam rationem sequuntur. Et hoc libenter: vel sine molestia. Quod enim per virtutem fit: iocundum est: vel sine molestia: minimeque dolore affert. Si quis vero dederit: quibus non oportet: aut non honesti gratia: sed alia qua pia de causa: hic non liberalis: sed alia quaedam nuncupabitur. Neque his qui dolet. magis enim pecunias hic vtriusque diligit: quam honestam actionem. At id non est liberalis. Neque capiet: unde non oportet non enim est non magnificientis pecunias homini accepto. Nec erit petitor. non enim est beneficiū conferentis ut subinde commoda ipse procuret. At unde oportet: capiet: puta ex propria rebus: quas possidet: non quia honestum sit: sed quia necessarium. ut habeat: quod donet. Nec sua negligit: volens per illa quibusdam sufficere. nec quibus vis dabit: ut sic dare possit: quod

bus oportet: et quando: et ubi honesta sit. Est quoque eius: qui liberalis sit: vehementer in dando excedere: ita ut sibi ipsi pauciora reliquant. nam ad se quidem ipsum non respicere liberalis est. Verum iuxta facultates liberalitas dicitur. non enim in multitudine datorum: sed in dandis habitu liberalitas consistit. Hic autē dat secundum facultates. nec sane quicumque prohibet liberaliorem esse: qui pauciora dat: si modo tenuiores ei sunt facultates. Magis autē liberales esse videntur: qui non quesierunt ipsi: sed ab alijs acceperunt. nam et indigentiam nunquam experti sunt. Et amant magis quique sua opera: ut genitores: atque poete. Illud vero non facile: ut liberalis quispian dicitur. cum neque capiat: neque conseruet: sed contra erogat: nec multi per se ipsas faciat pecunias: sed ut alijs dare possit. Itaque fortuna accusatur: quod quae maxime digni sunt: hi minime diuitias habent. Eni vero id absque ratione contigit. Fieri enim non potest: ut diuitias habeat his: qui habere non curat. Quemadmodum nec in alijs rebus. Non tamen dabit: quibus non oportet: nec quando non oportet: nec quotcumque alia homini. nam sic liberalitatem nequaquam seruaret. Et si in illis consumeret: dare quibus oportet: nequaquam valeret. ut enim primo diximus: liberalis est: qui secundum vires patrimonij erogat: et in quibus oportet. Qui vero excedit: prodigua est. Itaque et tiramos quidem non dicimus prodigos: quia tam multa possident: ut dando atque erogando: illa exercere non facile iudicant. Cum vero liberalitas mediocritas sit in dandis capiendisque pecunijs: liberalis quidem dabit: et erogabit: in quibus oportet: et quot oportet. Similiter in paruis et in magnis: et hoc cum voluptate quadam. Capiet quoque unde oportet: et quot oportet. Nam cum virtus circa vtriusque mediocritas sit: vtriusque faciet ut debet. Sequitur enim convenientem liberalitatem talis acceptio. Que vero non
f iij

talis: contraria. Que igitur consequuntur: fiunt simul in eodem: contrarie non ut patet. Quod si contra quod decens honestusque sit erogare illum contingat moleste fert: atque dolebit: moderate tamen. nam virtus est letari: atque dolere in quibus oportet. Et liberalis quidem lenis ac tractabilis est in rebus pecuniariis. nam cum pecunias non multifaciat: iniurias circa illas inferri sibi non difficile patietur. Adolestiusque feret: si quid cum oporteret: non erogauerit: quod si erogauerit: quod non oportet. Simonidi non placens. At prodigus in istis aberrat. neque letatur enim neque dolet: in quibus oportet: neque sic ut oportet: quod in processu magis patebit. Bizimus excessum ac defectum esse prodigalitate et auaritia: et hoc in duobus: dando scilicet atque capiendo. Sumptum vero in datione ponimus. Prodigalitas ergo et in dando: et in non capiendo excedit: in capiendo autem deficit. Auaritia vero in dando deficit: in capiendo excedit. verum in paruis. Et prodigalitas quidem non multum coaugmentari potest. non enim facile nullatenus accipientem cunctis largiri. Cito namque deficiunt patrimonia prodigorum: ex quo prodigi videntur esse. Cum talis utique vir non parum melior quam auarus videretur. Ac per etatem: indigentiam facile corrigi: et ad mediocritatem redigi potest. nam habet illa: que sunt liberalis. Dabit enim et non capit: sed neutrum recte neque ut oportet. Quod si ad hoc consuecat: vel alio modo mutetur: fiet utique liberalis. Dabit ei quibus oportet: ac non capiet: unde non oportet. Quamobrem videtur ille quidem non abhorere a morum probitate. non enim abiecti: neque ingenerosi est excedere in dando: et non capere: dementis tamen. Sed qui per hunc modum prodigus est: multo melior esse videtur quam auarus. Cum propter ea que supra dicta sunt: tamen etiam: quod hic quidem multis prodest. Ille nemini: ne sibi ipsi quidem. Verum plerique prodigorum ut dictum est: accipiunt: unde

non oportet. et secundum hoc auari sunt. Accipiunt vero propter erogandi cupiditatem: quod leuiter fieri nequaquam potest: deficientibus contestim rebus. Itaque necessitas cogit: ut aliunde exsuppleant. Et simul quod de honestate nihil curant: sine villo respectu vndique capiunt. Dare enim cupiunt: quomodo autem: vel unde: nulla apud eos differentia est. Quamobrem nec eorum dationes liberales sunt. non enim honeste neque huius ipsius gratia: nec ut oportet: sed interdum: quos pauperes esse conuenit: eos diuites faciunt. et honestis quidem hominibus nihil dant: assentatoribus autem: aut aliam quampiam voluptatem afferentibus multa. Et quo fit: ut plurimi eorum dissoluti sint: sumptus in flagitijs prone facientes: et que honestatem non sequuntur in vita: declinant ad voluptates. Prodigus enim sine emendationis cura ad ista transgreditur. Cura vero et diligentia adhibita ad medium: atque ad id: quod oportet: deuenire potest. Auaritia autem insanabilis est. Nam et senectus et imbecillitas omnes auaros facere videtur. Et est magis a natura hominis insita: quam prodigalitas. Plurimi enim pecuniarum cupidi sunt magis: quam largitores. Et longe extenditur ac multiplex est: plures enim videntur esse auaritie modi. Nam cum in duobus consistat: defectu scilicet dandi. et accipiendi excessu: non omnibus nota adheret: sed quandoque scinditur et alij in capiendo excedunt: alij in dando deficiunt. Nam qui huius modo appellationibus nuncupantur seu parci tenues. aridi: omnes in dando deficiunt. aliena vero non appetunt. neque capere volunt: partim propter quamdam molestiam: et abstinentiam a rebus turpibus. videntur quidam vel saltem aiunt: ob id custodire sua. neque compellantur aliquando turpe aliquid facere horum sunt: qui in singulis etiam minutissimisque insistant: omnes ab excessu non dandi cuiquam noiiati. Alij ob metum abstinent alienis. quasi facile non sit

iplos aliena capere: ac nō alios sua. Itaq; illis placet neq; dare: neq; accipere. Alij rursus in capiēdo excedunt: oia vndiq; accipientes. velut q; liberalia exercent: et lenones: et feneratorēs: et oēs hūmōi: et q; pauca pro multo. hi enī oēs vnde nō oportet/capiūt: et quantū. Cōmunis est his lucrādi turpitudō. Omnes enī lucri gratia et huius qd̄ exigui probra sustinēt. Nā qui grandia q̄dem vnde nō oportet: et que nō oportet capiunt: seu tirāni vrbes hostiliter inuadētes diripientesq;: et tēpla spoliātes: eos illiberales nō dicimus: sed improbos potius: et impios et iniustos. Aleatores tñ: et latrones et pirate illiberales sunt: qm̄ sordido in lucro versant. questus enī gratia faciunt, et probra vtriusq; sustinent. Alij extrema pericula pro questu adeuntes: alij ab amicis: q̄bus dare oportet/ acquirētes. vtriusq; igitur vnde nō oportet lucrari volētes sordidi sunt: et ois hūmōi q̄stus illiberalis. Adverito autē liberalitati avaritia magis opponit. Nam et maius malum q̄ prodigalitas. et magis in illa peccant homines: q̄ in prodigalitate. De liberalitate igitur et virtijs: que illi contraria sunt: hec dicta sufficiant.

Cap. ij. ostendit magnificentiam circa sumptus excedere liberalitatem magnitudine. Defectū pusillitatis: exuperationē ruditatem scilicet nimij/ circa decorū appellari. proprietates magnifici apit. impensas eius honorabilia quedā esse. extremorū infert proprietates.

nsequens esse videt de magnificentia differere. Nam et hec: virtus quedā circa pecunias existit, sed vero ita: ut liberalitas: ad oēs res pecuniarias ptinet: sed ad sumptuosas solū. In his liberalitatem magnitudine excedit. Nā ut ipsum nomē ostēdit: in magnitudine decens sumptuositas est. Adagnitudo vero ad aliquid. Nō enī eadē sumptuositas profecto triremis et ludorū theatralium exhibitori.

Decens autē ad ipm̄ in quo: et circa que. Qui autē in parvis: aut medicribus pro dignitate sumptus facit: hic magnificus nō dicit: sed ille: q̄ in magnis. nā magnificus q̄dem liberalis est: liberalis autē nihilominus magnificus. Huius autē defectus modicitas dicit. excessus vero vulgaris ventositas et inexplēbilitas: et quot sūt hūmōi: que nō in q̄bus oportet/excedunt: sed in q̄bus nō oportet: et ut nō oportet splendorē conquirunt. de q̄bus postea dicem. Adagnificus scienti similis esse videt. nā et decentiam intelligere potest: et magnos sumptus ita: ut conuenit facere. ut enī ab initio diximus: habitus operationibus terminat: et quozus est. ac magnifici sumptus magni et decentes sūt. talia igitur et opera. Sic enī sumptus magnus erit: et cōueniens operi: ut opus ipsū sumptu dignum esse oporteat: sumptū autē opere: vel etiā excedere. Sumptus vō hūmōi faciet magnificus honesti causa. cōmune enī hoc virtutibus. Et p̄terea cum voluptate: ac p̄fusione quadā. nam cōputandi rationandiq; diligētia magnificentie cōtraria est. Itaq; magis cogitabit quēadmodū pulcherrimū: et speciosissimū: q̄ quanti constet: et quemadmodum in eo q̄ minimū expendat. Necessariū vero est: ut magnificus liberalis sit. nā liberalis sumptus facit: quos oportet: ac ut oportet. In his autē magnitudo magnifici est: cū in his quoq; liberalitas versetur. Et a pari sumptu opus magnificentius faciet. nam. n. eadem virtus est possessionis: et operis. Nam possessio: q̄ plurimi digna ac preciosissima sit: ceu aux opus autē: q̄ magnū et decorū: huius. n. aspectus admirabilis est. quod autem magnificū: admirabile. Et est virtus operi magnificentia in magnitudine. Quosdam sumptus honorificos dicim. veluti in rebus diis sacratis: vasiscq; et sacrificijs: similiter et circa omnē rem diuinā: et circa

publicā magnificentiā, veluti si quo in loco ludi publice exhibeant: aut prefecture nauū: aut epulū publicū. Verū in oibus (vt dictum est) ad agentē habet respectus: quis ipse sit. et quibus peditus facultatib⁹. Si gna quōdem his sint/oportet, nec solū opus: verum etiā auctores decere: Et quo fit: vt pauper quōdem magnificus esse nō potest. Cū ei nō adsit quod cū decentia erogare queat. et si erogare pergat: fatuus sit. Quoniam pter dignitatē atq; decentiā. et in virtute id insit: vt recte quicq; fiat. Ista vero eos decet: quibus hec talia iam antea existunt: vel p seipos vel per maiores suos vel p eos: quō ad ipsos pertinet. et nobiles et claros et quot hmoi sunt. Nam hec oia amplitudinē habent ad dignitatē. Ad magnificus igitur precipue in hmoi rebus erit: ac in huiusmodi sumptibus magnificencia: vt dictū est. Nam hec maxima et honestissima sunt. In priuatis autē rebus: quot semel sunt. vt nuptie: et si quid tale. Et si in aliquo tota ciuitas studeat: vel circa dignitatē: vel circa hospitū susceptiōnes: eorūq; comitatū: et munera: et remuneratiōes. Nō enī in seipso sumptuosus est magnificus: sed in publica. Bona vō simile quicq; habent his: que dijs sacranf. Est etiā magnifici domū parare diuitijs congruentē. Ornamentū enī et hoc quiddam est. et in his maxime sumptus facere: que sunt diu permausura. Speciosissima enī hec. Et singulis in est decus quoddā. Nō enī eadē conueniunt dijs: et hoibus: neq; tēplo et sepulcro. et sumptū vnusquisq; magnus in suo genere. Ac magnificentissimus: quō in magno magnus. hic autē: quō in his magnus. et differt magnū illud: quod est in opere ab eo: quod est in sumptu. nā pila quōdem aut capsula pulcherrima magnificentiā habet puerilis domi. pretiū vero pusillū est: ac illiberale. Quapropter magnifici in quocunq; genere

faciat: magnifice facere. nā sic nō facilliter superari potest. et sumptuosus habet dignitatē. Magnificus igitur quōdem talis est. Excedēs vero atq; ventosus in sumptu nō oportune faciēdo excedit: vt dictū est. nā in paruis sumptibus multa cōsumit. et splendorē contra decentiā captat. vt si huiusmodi nuptiali apparatu epulas paret: et comedorū exhibeat chorū offerens purpurā: vt megarenses. et hec oia faciat nō grā honesti: sed ad ostentationē diuitiarū: parans ea de causa: hoies in sui admirationē conuertere. Et vbi opus est magnis sumptibus: paruos faciēs. vbi vō paruis: magnos. Modicus autē in oibus deest: et plurima cōsumens: in parua re decentiā perdit. Et quicquid agit: tardus est: atq; morosus. Semper considerans: quemadmodum in eo quod parū expendat. Et hoc ipsum cū querelis agit. Et cuncta maiora quod oportet: se facere existimat. Sunt autem hi duo huiusmodi vitia quōdem. Non tamen vituperationem afferunt cum neq; damnosa alijs sunt: neq; nimium deformia.

Tractatus secundus quarti libri ethicorum Aristotelis duo continens capla. Caplin. j. ostēdit magnanimitatē circa magna quedā esse: precipue honores: quibus magnanimus quū dignus sit/ dignū se sentet. Lentū superbūq; excedere. pusillanīmū deficere. Magnanimū circa honores. Itē et bona fortune moderate se habere varijs illuz propteratibus describit. Pusillanīmū q; ac lentū naturas declarat.

Magnanimitatē vere circa magna vsari: vel ex ipso nomine constat. sed circa quia existit/ pmo comprehendamus. Refert autē nihil: vtrum ipsum huiusmodi: an eum: quō secundum huiusmodi/ consideremus. Videtur magnanimus esse: qui se magnis dignatur: cum sit quōdem dignus. Nam quō pro dignitate hoc agit: insipiens est. Eorum vero quō virtute pediti sunt: nemo insipiens neq; fatuus. Magnanimus igitur est

his: quem diximus. Qui vero paruo dignus est: ac se paruifacit: modestus quidem est: sed nequaquam magnanimus. nam in magnitudine magnanimitas consistit: quemadmodum et pulchritudo in magno corpore. parui autem urbani quidem et apti: sed non pulchri. Qui vero se magni existimat: cum indignus sit. tumens et inflatus opinione sui. Qui autem plus quam mereat non omnino tumens. Qui vero minoris: quam ipse sit: pusillanimus. siue hic magna: siue mediocra: siue parua mereat: etiam minoris sese dignum arbitraretur. Et maxime utique videbitur hic magno dignus. Nam quod ageret: si non dignus foret. Est itaque magnanimus magnitudinem quod sumus: eo autem quod oportet/medius. nam uti dignum est: ita se extimat. alij vero excedunt: et deficient. Quod si se magnis dignat: et dignus est: ac maxime maximus: circa unum utique maxime erat. Dignitas autem dicitur ad externa bona. Maximum autem horum id ponendum est: quod diis tribuimus: et quod maxime affectat: quod in dignitate sunt: et quod rerum preclarissimarum precium est. Id est autem honor. maximum enim id externorum bonorum. Circa honores ergo et inhonorationes magnanimus est: ut oportet. Et sine ratione autem videntur magnanimi circa honorem versari. honore enim se maxime dignantur magni viri: verum iuxta dignitatem. Pusillanimus vero deficit ad seipsum. et ad magnanimi dignitatem. tumens autem et inflatus opinione sui ad seipsum excedit: non tamen ad magnanimum. Magnanimus siquidem maximis dignus: erit utique optimus. Nam semper qui melior est: maiora mereatur. et qui optimus. maxima. Eum igitur: qui vere magnanimus sit: bonum esse oportet. Et videtur quidem esse magnanimi. quod est vnaquaque virtute magnum. Nequaquam vero illi conuenit cedere laesenti: neque iniuriam inferre: cuius enim gratia turpe aliquid faceret: cui magnum

nihil est. et per singula considerat. Magnanimus: nisi bonus existat: omnino ridiculus videbitur. Quomodo honorem non meretur: qui prauus est. Honor enim est virtutis premium et tribuitur bonis. Videtur ergo magnanimitas seu ornatus quidam esse virtutum. Nam maiores illas facit: et sine illis non est. quapropter difficile est vere magnanimum esse: non enim possibile: absque accumulata probitate. Maxime ergo circa honores et inhonorationes magnanimus est. ac in magnis quidem: et a grauius viris habitis moderate letabitur: quasi debitis potitus: aut etiam minoribus. nam virtuti omnino perfecte satis dignus honor haberi non potest. verum etiam recipit. quoniam maiora exhiberi non possunt. Paruos autem et a quibusvis habitos paruipendet. non enim his dignus. eodem modo et in honoratione. non enim erit iuste circa illum. maxime quidem igitur (ut dictum est) vir magnanimus circa honores est. Qui et circa diuitias: et circa potentiam et circa omnem prosperitatem aduersitatemque utcumque accidant: moderate se habet. nec prosperis gaudebit nimium. nec aduersus nimium turbabitur. nam neque in honore sic se habet. quod maximum est. Potentie enim et diuitie propter honorem expetuntur. Itaque qui illas habet per illas honorari volunt. et cui honor parum est: huic et alia. ex quo fit ut superbi videantur. Fortuna etiam videtur ad magnanimitatem conferre. Nobiles enim et potentes et diuites honore digni habentur. In excellentia enim. in bonis autem omne excedens honorabilis. quapropter talia magis magnanimos faciunt. honorantur enim a quibusdam. sed secundum veritatem solus bonus honorabilis est. at cui utrumque existit: his magis honore dignus est. Qui vero sine virtute talia bona habet: neque iuste seipsum magnificiunt: neque recte magnanimum dicunt. nam sine virtute perfecta ista non sunt. Superbi autem et petulantes

fiunt: si talia possideant. nā absq̄ v̄tute secundas res moderate ferre: nō facile est. quod cū illi facere nequeant: ac putent se ceteris antecelle- re: alios q̄dem contēnunt: ipsi vero quoduis agunt. Imitant̄ eni ma- gnamū: cū similes illi nō sint. Hoc aut̄ faciūt: in q̄bus possunt. Que igit̄ sc̄dm v̄tutem sunt: ea nō agunt: et alios infra se putant. at magna- nimus iste infra se putat. nā iudicat secundū veritatē. Multitudo v̄o: vt contigit Magnanimus: nec parus nec frequenter picula adit: ob id scilicet: q̄ pauca sunt: que ab illo extiment̄: at magna adit. Et quando illis se prebet vite sue nō parcat: quasi indignū sit oīno viuere. Et bene facere alijs promptus est: bene suscipere autes pudet. Aliud eni superā- tus est. Aliud eni: q̄ superetur. In retribuēdo aut̄ excedit. Nam sic de- bitorem sibi insuper facit: maioribus beneficijs in eum collatis. Vide- tur autē commemorare: in quos ipsi beneficia contulerunt. a q̄bus ve- ro ipsi acceperunt: nō videtur commemorare. Inferior eni: q̄ beneficiū accipit eo: q̄ confert. ipse vero superior esse vult. et hec libēter audit. illa moleste. Itaq̄ thetis bñficia Joui nō narrat. neq̄ lacedemonij athe- niensibus: licet acceperit. Est etiā magnanimi neminē precari: aut cer- te vix. obsequi vero prompte. Et erga hoies ī dignitate: ac diuitijs con- stitutos magnū se gerere: ergo mediocres vero conuenientem. Nam il- lis q̄dem excellere arduum est: ad gloriosus. his vero facile. et iter illos se amplum gerere non ingenerosum est. Inter humiles vero graue. q̄- si inter imbecillos exerceat vires: nec ad preclara contendat: aut vbi ce- teri excellunt. Sed ociosus sit et piger. At vbi honor magnus: vel res agenda/ icumbat. et pauca q̄dem aggredit̄: s̄ magna certe atq̄ p̄clara. Necessē est etiā: vt palā oderit: palāq̄ amet. Nā occultare. timidi est:

Ac veritatē magis q̄ opinionē curat. et loquet̄: et aget palā. Contem- nor eni est. ideo audax. Audax v̄o: ideo contēnens. ac verax est: nisi for- te p̄ yoniam. sed yonia ad multitudinē. et ad aliū nō posse viuere: nisi ad amicū. seruire nāq̄. Itaq̄ oēs adultores seruales. et oīs humiles adultores. Neq̄ v̄o admirator erit. q̄ nihil sibi videtur magnū. neq̄ odij tenax. Nō ei magnanimi est refricare aio: p̄sertim malo: s̄ magis parupēdere. neq̄ de hoibus malū loquet̄. nā neq̄ de se dicit: neq̄ de alijs. nō eni sibi cure est: vt ip̄e laudet̄: neq̄ vt alij vitupent̄. nec rursus laudator est. quapropter nec maledicus. nec de inimicis: nisi eū inuehit̄. Et de necessarijs aut minutis minime q̄rulus: aut precator. nam ita se habere: eius est: q̄ ista curat. Magisq̄ volet res preclaras: et ifructuo- sas: q̄ fructuosas et vtilis. nā id magis per se sufficiens. Adorus vero eius tardus esse videtur. vox grauis: et locutio firma. non eni properat qui paucis intendit. Ne vehemens est: q̄ nihil magnū putat. Volubi- litas autem lingue: et properatio illozum de causa fit. Talis igitur q̄dē magnanimus est. Qui v̄o deficit: pusillanimus. q̄ vero excedit: tumēs dicitur et inflatus opinione sui. Nec sane hi mali vident̄ esse cum nemini malefaciant sed certe aberrāt. Nā pusillanimus q̄dem cū bona merea- tur: seipsum priuat̄ his: q̄bus dignus est. Ac videt̄ malum quiddam ha- bere. q̄ si dignum bonis non putat: et seipsum ignorare. Nam cupere certe illa: q̄bus dignus est. cum sint bona. nō tamē dementes isti viden- tur: sed magis morosi. huius aut̄ opinio deteriores facit. Singuli eni appetunt sc̄dm dignitatem. Abstinēt vero a p̄claris rebus exercitusq̄ quasi indigni sint. Eodēq̄ modo et ab extremis bonis. Tumētes vero atq̄ inflati sunt: et ignorātes sui. ac id q̄dem vehemēter. tanq̄ ei digni

sint: honorabilia inuadunt: mox redarguunt. Vestitus se ornāt: et gestu: et hmoi. fortunāsq; suas iactant: ac palā esse volūt: vt per illas honorent. **O**pponit vero magnanimitati pusillanimitas magis q̄ inflatio. nam frequentior est: ac deterior. **M**agnanimitas igitur: vt dictus est: circa honores versatur magnos.

Capi. ij. probat mediā virtutem circa honores paruos esse: q̄ noie caret. **I**deoq; extrema ex vtraq; parte plusq; in ceteris virtutibus pro mediocritate contendere: que sunt ambitio et vacuitas appetitionis honoris.

Idetur et alia quedā virtus circa honores existere (vt ante diximus) que ad magnanimitatē proxime accedit: quemadmodū liberalitas ad magnificentiā. Ambe enī iste a magnitudine absūt et circa mediocria paruāq; nos disponūt: vt oportet. **E**t autē in capiendis dandisq; pecunijs mediocritas est: ac excessus et defectus: sic et i honoris cupiditate excessus et defectus et mediocritas quedā est. **V**ituperamus enī ambitiosum. qz plus q̄ oportet: aut vnde nō oportet honorē appetit. **V**ituperamus et remissum: qz ne honeste q̄dem honorari queat. **I**nterdū vero et ambitiosum quasi virilē ac glorie cupidū: ac remissum quasi humanū et modestū laudamus. **C**onstat autē: qz cū pluribus modis cupidū alicuius rei dicamus: nō ad idem semp sed ad ambitiosus referimus: sed laudantes: quod magis: q̄ vulgus: et vitupantes: quod magis q̄ oportet. **C**ūq; mediū sit innoiatum: extrema de medio vacuo certare ad inuicē vident. **I**n q̄bus vero est excessus: et defectus: in eisdem est et mediū. affectat autē honor magis q̄ oportet: et minus: ergo et vt oportet affectare est. **L**audat igitur hic habitus. q̄ mediocritas ē circa honores sine noie. **V**idēt autē et ad ambitionem remissio: et ad re

missionē ambitio: et ad vtrūq; vtraq; quodāmodo opponi. hoc et i alijs virtutibus esse videtur. **S**ed hic ex eo extrema opposita videntur esse:

qz mediocritas ipsa sine nomine est.

Tractatus tercius quarti libri ethicorū Aristotelis vnicū habens caplm. **C**aplm vnicū est. quo ostendit circa irā mediocritatē mansuetudinē dici. **D**efectū qui ire vacuitas dicit in vituperationem duci. excessum que iracundia appellatur/ diuersis fieri modis/ variasq; habere species iracundiam magis medio opponi.

Insuetudo mediocritas est circa irā. **C**ūq; mediuz: itemq; extrema sint absq; nomine: medio q̄dem mansuetudinē tribuimus ad defectū: q̄ item sine noie est/ declinantē. **E**xcessus vero iracundia dici potest. **A**ffectus ergo est ira. **F**acientia vero multa: ac varia sunt. **Q**ui igit pro q̄bus oportet: et contra quos oportet irascunt: et preterea vt oportet: et quando: et q̄nto tēpore laudant. **A**nsuetus hic vtiq; erit: siquidē mansuetudo laudat. vult enī mansuetus quietus esse: nec a perturbatione deferrī. **S**ed ita vt ratio precipit: in his et ad tantū tempus infensum esse. **M**agisq; i defectu peccare videt. nō enī iudex est mansuetus: sed magis clemens. defectus autē siue ille segnitres sit: siue quiduis tandē/ vituperat. nam q̄ nō irascunt: in q̄bus oportet: stupidi vident esse. et q̄ nō vt oportet: nec q̄ndo: nec aduersus quos oportet. videt q̄ nō irascit: neq; sentire: neq; dolere: neq; resistere. **A**t q̄ perferre contumelias: et suos negligere/seruile est. **E**xcessus autē per oia fit. **N**ā et q̄bus nō oportet: et pro q̄bus nō oportet: et magis q̄ oportet: aut vehementius: et maiori tempore. **N**ec tamen omnia eidem existunt. **N**on enim fieri potest. **N**am malum seipsum destruit et si integrum vndequaq; sit: intollerabile est. **I**racundi ergo irascuntur celeriter et q̄bus nō oportet: et pro q̄bus nō oportet: et magis q̄ oportet

sed cito desistunt: quod in ipsis optimū est. Euenit autē id: qz nō cōprimunt irā: sed eā reddunt: ac se ostendunt propter acuitatē: sub indeqz cessant. Excessiue autē acuti sunt: qbus summa inest bilis: et ad oē atqz in omni iracundi. vnde et nomē habent. Amari vero difficile placant: et longū irascunt tempus. qz irā cōprimunt. Cessatio autē fit: quando reddi. nā vlcio cessare irā facit: voluptatē pro ira pariens. sed donec id nō fit: bonus retinēt. nā (qm̄ occulta est ira) illi mitigāde itendit nemo vt vero in seipsa digerat: tēpore indiget. Sunt autē hi plurimū molesti. et sibiipsis: et amicissimis. Eos vero acerbos dicimus: q̄ pro qbus nō oportet: et magis q̄ oportet: et longius tēpus insensī sunt: nec placant sine supplitio vel pena. Adansuetudini magis excessum opponimus. et frequentius fit. Humanius enī est magis vlcisci. et in vita acerbi peiores sunt: quod et supra diximus. et ex dictis patet. Illud vero nō facile determinare: quō: et qbus: et pro qbus: et quanto tempore irascendū sit: et quoad recte faciat q̄s: vel aberret. Nam q̄ parū transgredit: non vituperat: siue in magis: siue in minus. Interdū enī deficientes laudamus: et mansuetos vocamus. et irascentes viriles quasi ad dominādū aptos. Sed quantū: et qualiter excedens vituperādus sit: nō facile est verbis ostendere. In singulis enī atqz in sensu huius rei iudiciū est. At illud manifestū: qz medius habitus laudabilis est: p̄ que irascimur: q̄b̄ oportet: et pro qbus oportet: et vt oportet: et talia oia. Excessus autē et defectus vituperant. et si parūper fiant: leuiter: si vltorius: grauius. Constat igitur medium habitum esse amplectendum. Ac de dispositionibus circa iram hec dixisse satis sit.

Tractatus quartus quarti libri etbicoꝝ Aristotelis

tria habet capla. Caplm. j. ostendit circa voluptatē incongressionibus hoim v̄tutē esse amicicie per similitudine: cuius extrema adulatio et cōtentio dici possunt. Eū q̄ sic amicus est suis q̄litatib̄ describit. Excedentē nūc placidū/nūc adulatorē deficientē difficilē cōtenciosūqz appellari

In vita vero atqz cōmuni vsu verborū: et actūū q̄daz assentatores sunt: q̄ placēdi studio laudāt oia: et nihil aduersant putātes oportere minime se molestos cuiqz esse. Alij cōtra ab his in cunctis discedentes: nec offendere quicqz querentes ihumani et contenciosi vocant. qz igit h̄mōi dispositiones vituperande sunt: manifestū est. qz que mediocritas horū laudanda recipiens q̄ oportet: et vt oportet. Cōtraria vero eodē modo repellentes. Huic vero nomen nō est. sed amicicie videt silis esse maxime. Talis enī q̄ hanc mediocritatē seruat: qualē dicere volumus humanū et amicū dilectionē assumentē. Sed differt ab amicicia: qz affectu caret: nec ad eos reflectit: qbus conuersat. Nō enī amore vel odio: sed q̄ ipse talis est/ea recipit: q̄ oportet. Idem enī erga notos et ignotos. consuetos et iconsueros siliter faciet. Preterqz quod in singulis: vt decet. nō cōuenit siliter familiarū et extraneorū curā habere: nec eodē modo eis molestū esse. Sūmatim igit dictū sit eū ita conuersaturū: vt oportet. Cōiectabit autē nō offendere: v̄l placere: referēs ad honestatē: vel ad vtilitatē. videt enī circa voluptates et molestias: q̄ in conuersationibus existunt/versari. Harū vero q̄buscunqz vel nō honestū est: vel damnosū: assentiri. eas nō feret: sed molestus esse perget. et si agenti deformitatē nō parū efferant v̄l damnū: aduersatio autem parū molestiā: nō tollerabit: sed molestus erit. Cū summis vero et infimis ac magis et minus notis varie cōuersabit. Siliter et scdm̄ alias differēntias debitū cuiqz tribuet. Et placere per seipm̄ optabit. molestus

vero esse cauebit. Contingentia vero: si maiora sint/sequet. dico aut de honesto et utili: et voluptatis quodam gratia etiam si magna pro uetura inde sint: parum offendet. Mediocris igitur talis est: nomen non habes. Qui autem placere studet: si voluptatis causa: nec ob id aliud quicquam id agat: lasciuus dicitur. si vero ut utilitatem quandam inde adipiscantur: in pecunijs aut in re pecuniaria/adulator. Et quod omnibus se opponit: inhumanum aut contenciosum dicimus esse. Videntur autem extrema iter se opponi. quia medium absque nomine est.

Cap. ij. ostendit inter arrogantiam. discumulationes quod mediare ueritatem ueracis proprietates/atque extremorum inducit. Postremo infert arrogantem/quum sit dissimulatore peior magis aduersari ueraci

In circa eadem firme est ostentationis mediocritas ipsa quod innotescit. nec ab re fuerit de ea quoque transigere. Nam et magis ea. que sunt circa morem cognoscemus: si de singulis transigamus et simul mediocritates esse uirtutes magis credimus in cunctis esse ita cernentes. In uita igitur quod ad uoluptatem aut molestiam conuersantur: dicimus. nunc de ueris et mendacibus dicemus similiter in uerbis: et rebus: et fictione. Videtur enim ostentator affingere speciosa: cum affint sibi. uel maiora: quam affint Ironicus uero contra quod sibi affint negat: uel minora facit. Mediocris autem alteruter quodam est: uita et sermone uerax. His et fateatur: que sunt circa se. nec maiora aut minora facit. Sed horum singula et alicuius gratia fieri possunt: et nullius. quisque uero qualis ipse est: talia agit: et dicit: et ita uiuit: nisi alicuius gratia agat. Mendacium uero ipsum per se improbum est ac uituperatione dignum. uerum autem probum ac laudabile. Ita uerax. quod mediocris est/laudabilis. Mendaces uero utriusque uitupandi: sed magis ostentator. Dicimus autem de utroque: sed primum de eo: quod uerax sit. Nec de illo

nunc dicimus: quod in confessionibus uera fateatur: nec de his: quod ad ius et iniuriam pertinet (nam id alterius esset uirtus) sed de eo: quod in quibus nihil tale refert sermone: et uita uerax est. eo quod ipse secundum habitum talis est. Videtur autem homini uir probus esse. Nam quod uerum diligit: et in his: in quibus nihil refert. uerax est: his multo magis in quibus refert: uerax erit. ut enim turpe mendacium fugiet. quod per seipsum fugiebat: talis autem laudabilis est. Sed ad minus quam re uera sit: magis declinat. Congruentius. n. id uidetur. quam superexcellencie inuidiose sunt. Sed quod res fingit maiores quam sint: si quodam nullius gratia: prauus quodammodo uidetur. Non enim utriusque gaudet mendatio uanus est potius quam malus. Qui uero alicuius gratia: si glorie aut honoris: non minus uituperandus est: quemadmodum ostentator. Si lucri causa: deformior est. Non in potentia: sed in electione ostentatio est uana. Nam secundum habitum: et quod talis ostentator existit: quemadmodum et mendax. Alter enim mendatio gaudet. alter glorie cupiditate: uel lucro. Qui igitur glorie causa ostentationem faciunt: talia fingunt: ex quibus laudandi: aut beati uideantur: que uero lucri causa faciunt: hi ea fingunt quorum usus ad proximos pertinet: et quedam esse possunt: seu medicum: aut aruspice egregium: que ideo plerisque fingunt: atque ostentant: quod hec in seipsis sunt. Ironicos uero sua attenuantes: uerbosiores esse constat. non enim lucri causa faciunt: sed ut fugiant tumiditatem. Adarime uero hi gloriosa negant: ut Socrates faciebat. Sed quod parua et manifesta fingunt: gloriosi dicuntur: et facile spernendi sunt. Interdum etiam ostentatio est: seu lacedemoniorum uelitus. nam excessus et defectus minus ostentationem quandam habet. Sed quod modeste hironia utitur: et circa ea: que non minus ante oculos posita: ac patientia sunt: uerbani uidentur. Ueritati ostentatio magis opponitur

et deterior est q̄ hironia.

Capi. iij. ostendit circa iocos comitatē inter securilitatē/ac rusticitatē mediā esse. Comē scurāq̄ rusticanū suis naturis demonstrat. Demū trium dictarū inuita mediocritatū similitudinem/di-
screpantiamq̄ concludit.

Um aut sit i vita cessatio quedā a negotijs: et i ea cū iocunditate temporis transmissio. Videtur hic q̄ esse cōuersatio quedā cōueniens: et q̄lia: et quō dicere audireq̄ oporteat. Differt aut in talibus dicere: aut talia audire. Cōstat vero circa hec quoq̄ esse excessum: et defectū mediij. Qui igit magis q̄ oportet: risum mouet: scurre vident esse: et onerosi sunt. nā risū secuti: magis cogitāt quemadmodum mouere illū possint: q̄ quemadmodū honeste loquant: nec quenq̄ offendant. Qui vero nec dicunt ipsi aliqd iocundū: nec alios dicere patiunt: rudes et agrestes vident. Eni uero q̄ cū moderatione iocaf: cois appellaf. Adoris eni videt esse talis motus. quemadmodus corpora ex moribus indicant: ita et mores. Redundante aut ridiculo: et plerisq̄ gaudentibus ioco et salib⁹ magis q̄ oportet: scurre q̄ placent. atq̄ ita muncupant: quasi comitatē habeant. et sint elegantes. sed nō parū differre eos ex iā dictis apparet. Adij aut habitus ppria est vrbamitas vrbano aut talia cōuenit dicere: atq̄ audire: qualia modesto et ignuo congruit. Sunt. n. quedā: que dicere: et audire h̄mōi decet hoies: et ingenui iocus differt ab eo: q̄ est ferulis: et docti: ab eo: q̄ est indocti. Intueri licet in antiq̄s et nouis comedijs. Alijs eni erat iocus obscenitas: verboꝝ. Alijs vero subtellectio. Refert aut hoc nō parū ad honestatē. Utrū igit determinandū est eū: q̄ in aliquē iocaf: recte iocari: si dicat ea: que ingenuū decet: an si nō offendat audientē: vel si permul-

cet. An tale aliqd indeterminatū est. cuius alius aliud oderit: atq̄ amet: ac talia libenter auditurus sit: que eni audire sustinet: hec et facere videtur. An nō oia faciet. Jocus i aliquē dictus: conuitiū est. At legum latores nō nulla conuitiari prohibent. Oportebat forsan ⁊ iocari. vrbanus igitur et ignuus ita se habebit: quasi ipse lex i se ipso existat. Talis ergo medius est: siue hic vrbanus: siue hic comis dicat. Scurra vero inferior est q̄ ridiculus. Nec sibi ipsi: nec alijs parcat: modo risū mouere queat. et talia dicit: qualia vrbanus nō diceret: et quozum aliqua ne audire q̄dem sustineret. Rusticus vero ad has conuersationes inutilis est cum nihil ipse afferat: et cuncta spernet. cessatio et iocus necessarij vident in vita. Tres igit supradicte mediocritates sunt oēs i vita circa cōmunē vsum verboꝝ et actuum. Differunt vero: q̄ earū vna circa veritatem. Alie vero circa voluptates versantur. Earū rursus: q̄ sunt circa voluptatem: alia i ioco: alia i ceteris vite conuersationibus. **Tractatus quintus et vnicus quarti libri ethicorum** in quo ostēdit verecundiā nō esse v̄rutē: et ad iuuenilē etatē accōmodari. Similiter continentia nō esse v̄rutē: licet aliqd illius habere videat.

Ed verecundia nō ita loq̄ndū est: q̄ si de aliq̄ v̄tute. nā affectui magis q̄ hitui similis est: itaq̄ eā diffiniūt: timorē q̄dā esse de decoris. Sit aut ppe similiter ac timor ille i reb⁹ grauib⁹. Erubescūt. n. verecundates. Adortē vō timētes palefcūt. Itaq̄ corpalia quodāmodo vident vtrāq̄: q̄ affect⁹ magis esse cōstat q̄ hitus. Nec vō oi etati cōgruit verecundia: s; iuuenili: putam⁹ ei eos: q̄ i h̄mōi etate sūt: verecundos eē oportere. p̄pterea: q̄ illi cupiditatib⁹ obnoxij: verecundia ph̄benf i mltis delinq̄re. Et laudam⁹ ex iuuenib⁹ verecundos. Seniores vō nemo laudat q̄ verecundus sit. Nihil ei ab eo fieri cēsemus: q̄ sit verecundia dignū. 110
h j

eni probi est verecundia. si qdem puenit ex improbis. nō. n. agēda sūt talia. Si vero alia scdm veritatē: alia scdm opinionē/ turpia sunt nihil refert. neutra. n. agenda sunt. Itaqz nec verecundandū. Improbi vero est talē esse: vt aliqd turpe faciat. Verū ita se habere: vt si faciat qcq̄ tale/verecunde. et propter hoc putare probū: absurdū est. et eni verecundia i voluntarijs est. volens aut probus vir nunq̄ faciet praua. Effet aut verecundia ex suppositione vtiqz probū. Si eni faciat: verecundabit. Sed nō est hoc circa virtutes. Impudentia vero improbus: et nō verecundari: cum male agat. Sed nihilominus hec facientem verecundari/probum est. Continentia quoqz nec ipsa qdem virtus est: s; qdā mixta. ostēdemus aut de illa postea. nūc de iustitia aliqd dicam.

Incipit liber quintus ethicorū Aristotelis. tractās de iustitia: in tres distinguit tractatus. et iste p̄mus tractatus qnqz cōtinet capla. **C**aplm. j. proponit/ qd de iustitia/ ac iniustitia considerandū sit. et quo modo: Ad hoc ex cōmuni oim sententia/ vtrqz i vniuersum describit per velle/ atqz operari aut iusta/ aut iniusta/ nempe hinc contrarij vt sepe ex subiectis/ sepe ex se iuicē dinoscunt. Item quū ex multiplicitate vnus ea q̄ est alterius deprehendat: ostēdit vt iniustus dicit: et q̄ contra legē ait vt iniquus: iustū etiā tam legitime agentes q̄ equum appellari. Postremo de iustitia tota declarat circa quod veretur: inferens hanc perfectā esse vtutem/ et quasi solam videri.

Iustitia et iniustitia considerandum est: et circa quas res existant: et qualis mediocritas iustitia sit: et iustū: quoz medium. consideratio aut ista eodē modo nobis sit: vt i precedentib;. Videmus igit omnes hmoi hitum dicere volētes iustitiā: per quē iustoz operationes sunt: et per quē agūt: et volūt iustas res. eodē modo de iniustitia p̄ quā iniuriant: et volūt iniusta. Quāobzē hec p̄us nobis pre-

supposita sunt. Nō eni eodē modo res se habet i scientijs: et potentijs et habitibus. Nam potentia et scientia vident eadem esse contrarioz: hitus vero contrarius contrarioz nō est. seu a sanitate sana fiunt: nō aut contraria. Dicimus eni sane icedere: quando q̄s ita icedit: vt faciunt sami. Sepe ergo cognoscitur contrarius hitus a cōtrario. Sepe ipi habitus a subiectis cognoscūt. Si eni bona hitudo sit manifesta: et mala hitudo sit manifesta: et ex hijs: que bonā hitudinē faciunt: bona habitudo: et ex hac illa: q̄ faciunt/ cognoscunt. Nam si est bona habitudo spissitas carnis: necesse est vt mala hitudo sit raritas carnis: et efficiēs bonā hitudinē: qd̄ facit spissitatē in carne. Sequitur vō vt plurimū: si altera multipliciter dicat: et altera multipliciter dici: seu si iustū: et iniustum. Videt aut multipliciter dici iustitia/ et iniustitia. s; qz sūt admodum propiua: ipsarū equocationē latere. quod nō sit i his: q̄ lōge magis sunt manifesta. Nā illa plurimum iter se differūt specie. veluti clavis: quod equocum est ei que sub aialium collum: et ei: q̄ hostia claudūtur. Cōplectimur ergo quot modis dicatur iustus. videt iniustus esse: et q̄ contra leges facit: et q̄ plus appetit: et iniquus. Itaqz patet qz et iustus erit: q̄ scdm leges: et q̄ equus est. Iustum igit: qd̄ scdm leges: et quod equum. Iniustum aut: quod contra leges: et qd̄ iniquū est. Lus vero et plus appetens iniustus sit: circa bona qdam erit: nō tñ oia: sed circa illa: in qbus fortuna prospera vel aduersa locū habet: q̄ sunt qdes simpliciter bona semp. verū alicui nō semper. sed hoies illa precant: et querunt. At nō oportet: sed precari qdes debent ea: q̄ simpliciter bona sunt: sibi q̄ esse bona. Appetere vero: que ipis sint bona. Iniustus autem nō semper plus appetit. sed minus in simpliciter malis. sed qz videt h ij

minus malū esse quodāmodo bonū: ac boni est illa cupiditas plus habē di: fit vt videat ob hoc plus appetēs. Est aut iniquus. hoc enī cōplecti tur: et cōe est. Et q̄ contra leges facit. hoc enī transgressio legū (si q̄dē iniquitas est) cōprehendit oēm iniustitiā et cōe q̄ddam est ad oēm iniusti tiam. Cum vero his: q̄ contra leges facit: iniustus fit: et q̄ scōm leges: iustus: constat q̄ oia q̄que a legibus proficiuntur) quodāmodo iusta sunt. Itā et ea q̄ constituta sunt auctoritate ferendarū legū) legitima sunt et quodlibet horū iustū esse dicimus. Leges aut̄ prouident i oibus coniectantes aut cōmune oim vtilitatē: aut optimoz: aut principū: vel secundum v̄tutem: vel scōm alium quēdam talem modum. Itaqz vno q̄dem modo iusta dicimus ea: que pertinent ad faciendā cōseruandāqz felicitatem: partesqz eius i civili societate. Iubet aut̄ lex ea: q̄ sunt viri fortis. vt nō deserere locum i acie: nō fugere: nō arma abijcere. Et ea: q̄ sunt temperantis. vt nō cōmittere adulteriū: nō flagitiū facere. et ea que sunt mansueti. vt nō pulsare. nō virga excedere. Eodemqz modo se cundum alias v̄tutes et vitia: has iubens: illa vetans. Recta q̄dem rō que recte posita est. Beterior vero: que inconsulte posita. Ibec itaqz iu- stitia v̄tus q̄dem est perfecta nō simpliciter: sed ad aliū. et ob hoc mul- totiens excellētissima v̄tutū videt̄ esse iustitia. neqz hesperus: neqz luci fer ita mirabilis. Ac i prouerbio dicimus: omnes simul v̄tutes iustitie ineffe. et perfecta maxime v̄tus. quoniā perfecte v̄tutis vsus est. Per- fecta autem: q̄ eam habens ad alium quoqz vti potest v̄tute: non soluz ad seipsum. Multi enim in proprijs virtute vti possunt: sed i his: que ad alium sunt: nō possunt. et propterea videtur preclarum illud **Bian- tis.** Magistratus virum ostendit. Ad alium vero et in communi ma-

gistratus genit̄ propter hoc ipm et alienū bonum videtur esse iustitia: solum oim v̄tutum: qz ad alium est. Agit enī illa: que alij cōferunt: vel rei. p. Beterimus igitur est: q̄ et ad seipsum et ad amicum vtitur pra- uitate. optimus vero: non q̄ ad seipsum: sed ad alium vtitur v̄tute. Ido enī opus difficile est. Ibec igitur iustitia non pars v̄tutis: sed tota atqz integra v̄tus est. Itaqz contraria eius iniustitia pars vitij est: sed tota atqz itegra vitiositas. In quo autē differant tota v̄tus et iustitia hec ex supradictis constat. Est enī eadem: sed esse nō idem. Sed qua ad al- terum iustitia. qua vero talis hitus: simpliciter v̄tus est.

Capi. ij. confirmat p̄ter iustitiā totā / q̄ circa oia stu- diosi versat: alterā esse eiudē nois: s; dūtaxat circa honore / salutes / pe- cunias / et lucrū oē. de hac p̄tractandū esse: dicit de qz iniustitia opposi- ta / q̄ scilicet totius iniustitie est pars / vt plus iniqui. hāc aut distribu- tiuā cōmuniū esse / aut cōmutuā cōmertiozū / que vel sponte oino fiunt vel inuito: hocqz aut clamdestine. aut violente.

Sed querimus illā q̄ i parte v̄tutis est / iustitiā. Est enī aliq: vt diximus. eodē modo de iniustitia particulari dicēdū. Quō autem sit aliud: signum erit: qz q̄ per alia flagitia delinquit: iniuriam q̄dem facit: sed nihiloplus appetit. vt q̄ clipeum abijcit propter timidi- tatē: aut cōuitia q̄ dicit p̄ iram: aut q̄ nō cōtribuit pecunias p̄pter aua- ritiam: quod profecto per nullū istozū sepe plus appetit / cōstat. q̄nimo nec per oēs: sed per aliquā improbitatē: quā vitupamus scōm iniustiti- am. Est igitur aliqua iniustitia veluti pars totius. et iniustū q̄ddam i parte totius iniusti: quod contra leges fit. Preterea: si q̄das lucrandi causa mechaf: et accipit: q̄dam vero erogat: et damnū patit̄ propter li- bidinē: hic q̄dē magis itemperatus videtur: qz plus appetēs. Ille aut̄ iniustus q̄dem: sed nō itemperans. Patet ergo qz ea de causa: qz plus

habet. Insuper circa alias quidem omnes iniustitias semper fit ratio ad aliquod vitium, veluti si adulterium commisit: ad intemperantiam: si deseruit locum in acie: ad timiditatem. si pulsauit quem: ad iram. sed si plus habeat: ad nullum aliud vitium ratio fit: quam ad iniustitiam. Itaque patet quod propter illam totam aliam quendam particularem iniustitia est huic synonyma. Nam diffinitio in eodem genere est. utraque enim ad alium potentiam habet. Verum haec quidem circa honorem: aut pecunias: aut salutem: aut circa haec omnia: si vno nomine valeamus complecti: et per voluptatem: que provenit ex plus habendo. alia vero circa omnia: in quibus vir bonus versatur. Quod sint igitur plures iustitiae: et quod una aliqua propter totam virtutem/manifestum est. quod vero: et qualis haec sit/prehendamus. Diffinitum est quidem id esse iniustum: quod contra leges et quod iniquum. Iustum vero: quod secundum leges: et quod equum. Illa igitur iniustitia: de qua primo diximus: ea fuit: quae contra leges est. Sed quoniam facere contra leges: et iniustus non idem est: sed aliud: ut pars ad totum (nam quod plus: id omnino iniquum quod aut iniquum: id non omne plus) profecto iniustum et iniustitia non idem sunt: sed aliud quidem ut pars: aliud vero ut totum. Pars enim haec iniustitia totius iniustitiae: sicut et iustitia: iustitiae. Itaque de particulari iustitia particulari quoque iniustitia dicendum: et de iusto atque iniusto sicut. Illa igitur iustitia: que secundum universam virtutem ordinata est: et quae versus totius virtutis ad alium existit/relinquitur. sicut et illa iniustitia: quae totius vitij versus. Iustum quoque et iniustum secundum has determinandum esse constat (fere autem omnia iura ab universa virtute ordinata sunt) nam lex precipit vivere secundum omnem virtutem: et unumquodque vitium prohibet. Effectiva vero universae virtutis sunt omnia illa iura: que ad publicam pertinent disciplinam. Privata vero singulorum disciplina: per quam simpliciter

est vir bonus: utrum pars civilis sit: an alterius: postea dicemus. non enim fortasse est omnino idem bonum esse virum: et bonum civem. Sed particularis iustitiae et iusti illius: quod secundum eam: una species in distributione consistit: vel honoris: vel pecuniarum: vel aliorum: que talia sunt: ut dividi possint inter eos: qui in societate civili versantur. In his enim fieri potest: ut equum habeat: vel iniquum alter alteri. Alia est species: que in commerciis hominum corrigendis existit. Cuius duae sunt partes. nam commerciorum alia sunt voluntaria: alia involuntaria: seu emptio. venditio. mutuum. fideiussio. commodatum. depositum. locatio. et huiusmodi. Dicuntur autem voluntaria: quia principium ipsorum voluntarium est. Involuntariorum vero alia clandestina sunt: ut furtum. incestus. veneficium. dolus. fraus. dolosa necatio. falsum testimonium. Alia violenta: ut verberatio. nexus. mors. rapina. oratio. conuitium. contumelia.

Capitulum. iij. demonstrat iustum quod in distributionibus est medium esse iter plus et minus: idque comparatione rationum geometrica: que et in quatuor minimis consistit: neque continua est: infert deindeque quatenus iniustum a comparatione rationum exorbitat.

Quam vero iniustus iniquus sit: et iniustum iniquum: patet aliquid esse medium iniquum. id est autem equum. Quia enim in re est plus in eadem minus: et equum. si ergo iniustum est iniquum: et iustum equum. Quod sine probatione manifestum est. Cum vero equum sit medium: iustum quoque medium quiddam esset. Est autem equum in duobus minimis. ergo et iustum medium et equum sit necesse est ad aliquid: et quibusdam et secundum quod medium: aliquorum est. ea sunt plus et minus. secundum quod equum: duorum. secundum quod iustum: quibusdam. Necesse est ergo iustum esse in quatuor minimis: nam et quibus iustum existit duo sunt. et in quibus: res duae. Ac eadem equitas quibus: et in quibus. ut ei

illa se habent: in quibus: ita illa. si non equi: non equa habebunt. verum huic pugne iculationesque oriuntur: cum equi non equa: vel non equi equa habent: et tribuunt. Ex dignitate quoque id apparet. Iustum enim illud: quod in distribuendo consistit: secundum dignitatem quandam esse oportere: omnes fatentur ipsam vero dignitatem non eandem omnes esse aiunt: sed populares quidem libertatem. Potentes vero opulentiam: aut genus. Optimates vero virtutem dicunt. Iustum ergo proportionem quandam habet. Proportionem vero habere non solum unius numeri proprium est: sed totius numeri. est enim proportio equitas rationis: et in quattuor minimis. discreta igitur: quae in quattuor consistat/manifestum est. quoniam et continua. nam uno ut duobus utitur: et bis dicit. seu quemadmodum. A. ad. B. ac. B. ad. C. bis ergo dicit. B. si ergo bis ponatur. B. quattuor erunt in proportione. Est autem iustum in quattuor minimis. et ratio eadem. Diuiditur enim similiter in quibus: et quae. erit ergo quemadmodum. A. ad. B. ita. C. ad. B. et promiscue ergo ut. A. ad. C. ita. B. ad. B. quare totum ad totum: ut distributio duplicatur. quod si ita ponatur: iuste conduplicatur. Coniugatio igitur AC. et BB. iustum illud est: quod in distribuendo consistit. et medium quidem hoc est circa id: quod proportionem habet. Nam habens proportionem medium est. Iustum autem proportionem habet. hanc proportionem mathematici geometriam vocant. nam in geometria contingit totum ad totum: quod alterutrum ad alterutrum. Est autem non continua haec proportio. non enim est unus numero terminus cui: et quod. Hoc ergo iustum proportionem habet. Iniustum ergo proportione caret. Sit igitur aliud plus: aliud minus. quod et in rebus accidit. nam qui iniuriam facit: plus habet. qui vero patitur: minus: et hoc in bono. in malo autem contra. nam in ratione boni venit minus malum ad maius malum. est enim ma-

gis eligendum minus malum: quam maius. quod autem eligendum: id bonum et magis maius. una igitur iusti species talis est.

Capi. iiii. monstrat iustum quid in commercio emendandum est aliud esse a iusto distributivo communi: quod non in comparatione rationum geometrica: sed arithmetica consistit/medium inter lucrum et damnum. Itaque auferendum esse a plus habente id quo medium excedit: ut minus habenti addatur. Appellationem lucri ac damni ex contractibus sponte factis deductam esse. Infert medium lucri damnique quae iustis hominibus sunt nihil esse aliud quam equum semper habere.

MEst alia: quae in corrigendo consistit. ea fit in commercio tam voluntariis: quam involuntariis. Quod est alterius speciei iustum quam superius. Nam iustum illud: quod in distribuendo consistit: publicarum rerum est semper: iuxta proportionem iam dictam. etenim si ex publico pecuniae sint distribuendae: earum distributio per eandem fit rationem: secundum quam in publico distributio fit. et iniustum: quod huic iusto opponitur: absque proportionem est. At illud iustum: quod in commercio consistit: equum quiddam est. et iniustum: iniquum. sed non secundum eandem proportionem: sed secundum arithmetica. Nihil enim refert: utrum. bonus a malo abstulerit: an malus a bono. necque utrum bonus adulterium commiserit: an malus: sed ad differentiam damni lex prospicit solum: et ut quis utitur: sed si hic iniuriam fecit: ille passus est: si hic damnum dedit: ille passus est. Itaque iniustum hoc iniquum existens equare conatur lex. Nam quando hic quidem percutit: ille vero percutit: vel hic occidit: ille occidit: passio et actio seorsum inique sunt: sed conatur eas per condemnationem equare lucrum auferendo. Dicitur enim et in hominum rebus lucrum (licet quibusdam improprium videatur) puta illi: qui percussit alterum: et damnum illi: qui percussus est. sed quando existimat passio: vocatur illud quidem damnum: hoc autem lucrum. Ita inter plus et minus equum est medium. lucrum autem et damnum

contra: alterū plus est: alterū minus. boni quōdem plus: est lucrum: mali aut minus. damnū vero contra est. Inter hęc mediū est equū: quod iustum esse dicebamus. Quamobrē iustū illud: quod i corrigendo cōsistit mediū est iter damnū et lucrū. Ex quo fit: vt quotiens contrauersia existit: ad iudicē eatur: ire autē ad iudicē id est: ire ad ius. nā iudex quōdem esse debet velut aiatum ius. et querūt iudicē mediū: et vocant quōdam mediatozē quasi iustū affecuturi: si mediū assequant. mediū igit quōdam iustum est: si quōdem et iudex medius. iudex vero ad equalitatē redigit. At quō vt linea inēqliter diuersa: cui maior pars quā dimidia adest: ea aufert. et minozē habenti tradit: et quando totū i duas partes diuidit: tunc suum habere aiunt: cū quōscūq; equā partē accipit. equū aut mediū est iter plus et minus scōm arithmetica proportionē. Preterea noiatur iustū quō tam hinc: quō ide iuxta est. quasi iuxta vtrūq; sit: et iudex vtrius iuxta existat. Si. n. duozū equaliū ab altero auferat alteri vero addat: excedit duobus aliū. nā si auferat quōdem: nec addat: vno duntaxat excedit. a medio igit vno: et mediū vno. per hoc igit dinoscimus: et quōd auferendū sit ab eo: quō plus habet: et quōd addendū sit ei: quō minus habet. que. n. excedit id: auferendū est ei: quō plus habet. Equales i quibus. AA. BB. BB. adiuicē. ab AA. demat. AE. et adiungat BB. id quod est i BB. ita totū BBB. excedit EA. in BB. et Bz. ergo BB. eo quod est BB. Est i alijs artibus hoc. Nam iterirent vtrius: nisi ageret agens et quantū: et quale: ac patiens patere hoc et tantū et talē. Tracta sunt aut damni et lucri noia ex volūtarijs contractib⁹. Nā habere plus quā suū lucrari dicif. Adinus aut quō ab initio damnari. Seu i emptione venditione: ac i alijs quibuscūq; licentiā lex pmisit. quōdo autē

nec plus: nec minus: sed ipsa p seipsa fiunt: sua se habere dicunt: et nec lucrari: nec damnum pati: itaq; lucrari cuiusdam ac damni medium est iustum preter voluntarium equum habendo et prius: et posterius.

Cap. v. probat contra pythagoras ipsam repassio- nem nō esse simpliciter iustū: licet i societatibus cōmercorū per cōparationē rōnum: et nō per equalitatē contineat ciuitatē. Igit et ea quorum est permutatio cōparabilia inter se quodāmodo esse. hinc nimū in vsum venisse: vt cuncta metiat/ q̄ indigentia mensurari compellit. Demonstrat illū metiendo res ad equalitatē redigere. Postremo infert iustitiam mediocritatē esse eo quō mediū est vt iniustitia extremorum.

Ed videt aliq̄bus repassum quōdam simpliciter esse iustū: vt pythagorici dixerunt. Diffiniebāt enī simpliciter esse iustū id: quod repassum sit alteri. verū hoc non congruit: neq; ei iusto: quō est scōm leges: neq; ciuili. voco autē ciuile id: quod est sociabile. repassum nō congruit: neq; ei iusto. quod i distribuendo consistit. Neq; ei. quō ad corrigendū pertinet. Atqui volunt quōdem hoc dicere et rhadamātis iustū: si patif que facit: rectū est iudiciū. multipharia enī discordat. seu si i magistratu constitutus percussit. reperi nō licet. At si magistratum quō percussit: nō solū reperiendus ipse est: verū etiā supplicio afficiendus. Voluntariū et inuoluntariū multū differunt. Sed i oibus societatibus cōmercorū hmoi iustū continet id: quod repatit scōm proportionē: et nō scōm equalitatē. nam i rependendo scōm proportionē consistit ciuitas. aut enī quod male est: querunt: et seruitus videt esse: nisi rependerint: aut quod bene: et si nō retributio tollit. at retributione consistit. Itaq; gratiarū factū i promptu faciunt: vt retributio sit. hęc enī gratiarū est propriū. remunerandus est enī: quō minus cōtulit. ac rursus ipse incipere debet: quō suscepit. facit aut retributionē scōm proportionē

per diametrum coniunctio. veluti faber: i quo. *A.* futor: i quo. *B.* domus
 in quo. *C.* cakeus: i quo. *B.* oportet ergo accipere fabri a futoze et il-
 lius opere: et ipsum tradere de suo. si ergo primum sit equum secundum proporti-
 onem: postea repassio fiat: erit quod dicitur. Alias vero nec equum est: nec
 consistit, nihil enim verat melius esse unius opus quam alterius. Oportet
 igitur illa equari. Est autem hoc et in alijs artibus. nam iterirent utique: nisi
 faceret faciens: quantum: et quale: ac patiens pateret hoc tantum: et tale.
 non enim ex duobus medicis fit societas: sed ex medico et agricola: et oino
 alijs et inequalibus. verum hec equalia sunt. Quamobrem omnia: quorum est
 permutatio: talia esse convenit ut quodammodo conferri valeant. Atque ob
 id minus in usum venit: et quasi medius factus est. nam cuncta metitur. qua-
 re et defectum: et excessum. Quam multi. n. calcei adequant domum: cibum
 vel victum: oportet igitur quot quidem faber ad futozem: totidem calceos esse ad
 domum: vel ad victum. Aliter. n. non esset permutatio: neque societas. nec igitur
 nisi equalia quodammodo sunt: non erunt. Oportet uno aliquo cuncta metiri.
 ut supra diximus. hoc est secundum veritatem indigentie: que omnia continet. nam
 si nullius indigerent: vel non sicut: vel non erit permutatio: vel non eadem
 Sed veluti subsidium committendarum rerum nummus compositus est. Et ob
 hoc nummus vocatur: quod non a natura: sed a lege: que nomos dicitur
 est inductus. Erit igitur repassio: cum equatio fiet. quamobrem quod
 agricola ad futozem: id opus futozis ad agricole opus. hec referendum est
 ad proportionis normam: cum permutabuntur. alioquin: utrumque excessum habebit
 alterum extremum. Sed quando sic se habent ipsi sua: equalia sunt: et communicant.
 huiusmodi equalitas in ipsis fieri possit: agricola. *A.* alimeta. *C.* futor. *B.* opus
 est: quod equat. *B.* si ita repassio fieri non possit: non foret societas: quod autem

indigentia sit id unum: quod continet: deprehenditur. quod si non indigent ad iucem
 vel ambo: vel alter: non sit permutatio. quemadmodum: quando eius quod ipse
 habet: quod indiget. veluti si vino indigeant: et triticum exportandum tradant
 Opus est igitur hec adequari. Pro futura vero permutatione facienda
 cum opus fuerit: si nunc nihil indiget: nummus quasi expresso: nobis est
 quidam. Oportet. n. quod hunc affert: accipere posse. pariter certe hoc idem. non. n.
 semper equum valet. verumtamen vult manere magis. Quamobrem oportet ei
 bus rebus pretium esse. nam sic permutatio erit semper. si autem hec erit: societas
 erit. nummus ergo tanquam mensuras adequat. neque sine permutatione societas
 esset: neque permutatio sine adequatione. neque adequatio sine mensura. Re-
 igitur vera impossibile est adeo iter se diversa convenire: verum per indigentiam
 unum quiddam esse convenit: et hoc ex instituto. Itaque nummus vocatur. hic enim
 omnibus mensuram exhibet. nam omnia metitur nummus. Bonus. *A.* mine decem
B. lectica. *C.* igitur. *A.* dimidium. *B.* si quis minas valet domus vel e-
 quales: lectica vero sit decima pars. *C.* huius quod est. *B.* patet ergo quot
 lectice domum adequat: quam quisque. quod igitur per hunc modum erat permutatio an-
 tequam nummus esset: manifestum est. Refert autem nihil utrum lectice quicquam pro do-
 mo: an quanti lectice quisque. quod ergo iustum sit: quod iustum diximus. his
 vero determinatis: manifestum est: quod iuste degere medium est iter faciendum et
 patiendum iniuriam. nam alterum est plus habere: alterum minus. Iustitia vero me-
 diocritas est non eodem modo: ut in superioribus virtutibus: sed quod ipsa medij est
 iniustitia autem extremorum. Et iustitia quod est: per quam iustus dicitur iusti o-
 perator secundum electionem: ac retributor sibi ad alterum: et alij ad alium. non sic
 ut comodi quod est plus sibi: minus proximo. Incomodi vero contra: sed equum
 secundum proportionem. Eodemque modo alij ad alium. Iniustitia vero contra. Est
 11

Tractatus secundus: Quinti

nāq; hoc excessus et defectus cōmodi atq; icommodi absq; pportione. Ob id vero excessus et defectus est iniustitia: q; est eius: qd est excessus et defectus. quātū ad se qdem excessus vtilitatis simpliciter: et defectus damni: quantū vero ad alios i summa eodē modo. sed pter proportionē vt contigit. Iniurie vero id quod est minus/pati. quod autē plus: face re est iniuriā. De iustitia igitur et iniustitia qualis est vtriusq; natura dictum sit hactenus. et silitur de iusto et iniusto vniuersali.

Tractatus secundus quinti libri ethicorum. quattuor habet capla. Caplm. j. querit quū qspiam iniuriā faciens iniustus nondū sit/per qles iniurias sit oino iniustus. Atq; cōmemorat ad com plementū iniusticie electionis pncipiū/momēti plurimū habere. Dicit q; se loq de iusto simpliciter/hoc est ciuile: qd est iter socios vite: qbus et lex iter se ponit. Nā herile iustū ac paternū ciuile nō ē licet illi simles

Um aut fieri possit: vt q; iniuriā faciat: et nondū sit iustus ob quas iniurias q; faciens iniustus iā est scdm vnāquāq; iniustitia: seu fur: aut latro: aut mechus: vel sic qdem nihil refert. Nā si coeat q; cū muliere sciens cū qua: sed nō per electionis pncipiū: sed propter ai perturbationē: iniuriā qdem facit: sed nō est iniustus: quem admodū nec fur: tamē furatus est. nec mechus: tñ mechus est: eodēq; modo i alijs. Quemadmodū igit se habet id: quod repatiē ad iustum/ dictum est p̄us. Nec latere oportet: q; id: quod querit: est q; simplici ter iustū: et ciuile iustū. hoc est sociabile ad vitā: vt sufficiens sit ad liber tatem: et equalitatē vel scdm proportionē: vel numerū. Itaq; qbusdas nō est hoc eisdē nō est adinuicē ciuile iustū: s; aliquid iustū per similitudi nem. Est enī iustum: qbus et lex ad seipsos. Lex autem i quibus iusti tia. Iudicium enī iudicatio iusti et iniusti. In quib; aut iniustitia est: in eisdē et iniuria. sed i quib; iniuria: nō in oib; iniustitia: hoc plus sibi

tribuere ex simpliciter bonis, minus aut ex simpliciter malis. Quapro pter nō siminus dñari hoies: sed rōem: q; sibi hoc agit et tyrānus efficit Est enī magistratus custos iusti. qd si iusti et equi. Cū vō si q; iustus sit: nihiloplus videat h̄iturus: nō. n. plus tribuit sibi ex simpliciter bo no: nisi ad seipm pportione seruata. Ex quo fit: vt alteri laboret, atq; ob id alienū bonū dicūt esse iustitiā: vt supra diximus. Ideo merce s q; dā tribuēda est: honor scz et gloria. qbus aut hęc nō sufficiūt: h; sūt ty ranni. Bñatiū vō et paternū ius nō idē h; est: sed sile. Nō enī est iniu stitia ad sua ipsius simpliciter. Nā filij et cetera: q; in potestate sūt: q; diu nō seperata fuerit: tanq; illius partes sunt. Ac sibiipsi nemo noce re vult. Quapropter neq; iustitia est ad seipm. Nō ergo iustū nec ini ustū ciuile. Nā scdm leges id erat. Et est i h;: quoz ea natura est. vt lex i h; esse possit. Tales vō erūt h;: in qbus eq̄litas erat: imparādi atq; parēdi. Ita q; magis ad vxorē id ius est: q; ad filios: et cetera: que sunt i potestate. Hoc est enī yconomicū ius: et qdē alienū a ciuili iure:

Cap. ij. iustū ciuile in naturale legitimūq; partit. vtrūq; finiēdo declarat: reprobans eos q; nullū iustū naturale statue runt propter iustoz motionē. Dehinc ifert ipm iustū vniuersale esse: et vnū sed que agunt multa. iustū atq; iniustū natura esse vel instituto: quod quū actū est ius vel iniuria dicit: imo ipam iuris actionem magis cōmune aliqd vocari q; ius quod est in iure singulorum emendatio.

Us alterū naturale est: alterū legitimū. Naturale qd vbi q; habet eādē vim. Nō q; sic videat. vel nō. Legitimū: qd nihil ab initio referebat hoc vel illo mō effert: s; postq; lata ē lex: refert. veluti vt redēptiois captiuoz certo pretio fiat: vtq; capta imolef: non due oues. et q; de singul cauta legib; sūt. vt sacra facere braside. et decre ta publica. Vident aut qbusdā cūcta esse h̄mōi. Nā quod naturale est

id imutabile est: et ubique eandem habet potestatem: ut ignis hic: et in persis
 vit. Jura vero mutari videntur. hoc autem non est ita se habere: sed sic. Eniue-
 ro apud deos quodammodo forsitan non ita se habet: apud nos certe aliquid est natu-
 rale mutabile. Non omne quidem: sed tamen est aliud natura. Aliud non natura:
 Quale autem natura aliter se habere potest: et quae non: sed lege et positione: si quae-
 dem utraque mutabilia similiter. Manifestum est. In alijs quibus eadem est deter-
 minatio. natura enim dextera melior est. Fieri autem potest: ut omnes amphidex-
 tri sint. Jura vero secundum positionem vel utilitatem filia sunt mensuris. non enim.
 omnibus in locis aequales sunt vini triticique mensurae: sed ubi emunt maiores. ubi
 vendunt minores. eodem modo iura. quae non sunt naturalia: sed humana: non ea-
 dem sunt ubique. nam neque res. per se una duntaxat ubique secundum naturam optima.
 Singula vero eorum: quae iure et lege providentur: ita se habent: ut universalia ad
 singularia. nam ea: quae aguntur: multa sunt. et quodque ipsorum unus. universale
 namque. Differunt autem iniustum et iniuria. item iustum et ius. iniustum enim natura
 vel ordinatione. hoc autem ipsum postquam factus est eodem modo: iniuria est.
 ante vero quam fiat. non est iniuria: sed iniustum. Eodemque modo ius. sed communi
 us dicitur iusti diligentia. Est autem ius iniurie correctio. In singulis vero
 ipsorum quae species: et quot: circa quae sint: postea considerandum erit.

Capitulum. iij. dissolvit questionem ante factam. per quales
 iniurias quis fit iniustus: repetens ius ac iniuriam fieri a sponte a gentibus
 et non iustus: ut ignorantia: aut vi: nisi per accidens. Quae sponte fiunt
 nunc cum electione. nunc sine illa agi. Atque quoniam triplex sit lesio: ob igno-
 rantiam infortunium esse: vel peccatum quoddam: ob effectum iniuriam fieri etiam a
 non iniustus. Sed eumque electione nocet: ino iniustum esse. Ideo et quae per
 iram gerunt sine providentia facta censeri. Similiter quae electione ius agit iu-
 stum esse. quae ob ignorantiam sunt: venia plerumque digna esse potest: quae alia,

Quam autem sint iusta vel iniusta: quae supra diximus. Jus et iniuriam
 faciet: cum scies quis ea facit. quod si iustus quis faciat: neque iniuria

est: neque ius: nisi per accidens. quibus ei accidit: iustus vel iniustus esse agen-
 tibus. Jus autem et iniuria determinat secundum voluntarium et involuntarium. Cum enim
 volens quis facit: vituperatur: et iniuria est. Itaque iniustum erit quoddam:
 at non dum iniuria: nisi hoc addito: ut volens quis faciat. Vico autem volun-
 tarium: ut prius dictum est: quando quis in potestate sua existens: scies: non igno-
 rans neque quem: neque quo. veluti si non ignoret quem pulset: nec quo: nec cuius
 gratia, et eorum singula faciat non per accidens: nec per vim coactus. nam
 si manum alterius accipiens quis: alium pulset non volens facit his: cuius est
 manus. nec in sua est potestate. fieri autem potest: ut pater sit: qui pulsatur: il-
 lum vero qui pulset: intelligere hunc esse hominem quendam: sed quod pater ignora-
 re. Eodem modo dicendum est in his: quae alicuius gratia fiunt: et circa rem to-
 tam. Siue autem ignoret quis: siue non ignoret: cum in sua potestate non est
 vel per violentiam facit: involuntarium est. Multi enim ex his quae natura exi-
 stunt: scientes agimus: et patimur: quorum nullum neque voluntarium: neque iu-
 luntarium est: seu senescere vel mori. Sile est de iustis et iniustus per acci-
 dens. Nam si depositum quis iniustus per metum reddat: neque facere: neque opa-
 ri iusta fatendum est: nisi per accidens. eodem modo: si coactus et iustus non
 reddiderit: per accidens dicens iniusta facere. Eorum vero quae volentes facimus
 alia cum electione: alia sine electione. Cum electione facimus: cum de-
 liberatio antecessit. sine electione: quoniam non antecessit deliberatio. Quo-
 niam vero tripliciter nocetur in communi societate: per ignorantiam peccata
 sunt: quando nec quem: nec quo: nec cuius gratia intelligebat: hoc egit. nam
 aut non pulsare: aut non illum: aut non illo: aut non cuius gratia putabat. velu-
 ti si non ut vulneraret: sed ut pingeret. vel non: quem: vel non: ut. quando igitur
 tur praeter propositum nocetur: infortunium est. Quando autem non praeter
 i iij

propositū: sed sine malicia/erroz. Errat enī: cum ī seipso est p̄ncipium cause. Aduersa vero fortuna vtiſ: cū extra. Sed quādo sciens q̄dem: s; nō deliberatione p̄missa facit: iniuria est. cuius generis sunt oīa q̄cunq; per irā: aut ceteras p̄turbationes ai cōmittunt: et quecūq; necessaria vel naturalia hoibus accidunt. Nā cōmittentes peccantesq; iniuriantur q̄dem: et iniurie sunt. nōdum tñ propterea illi iniusti neq; mali. Nō. n. ob improbitatē cōmiserunt. Sed quādo cū electione iniustus ⁊ improbus. Quamobrē recte illa q̄ per irā fiunt: nō perinde habent: q̄si ex p̄uidentia sint facta. Nō enī incipit: q̄ per irā facit: sed q̄ p̄uocauit. Insuper nō de facto vtrū sit vel nō sit/disputat. sed de iure. Apparet enī iniustitia existit ira. Nam nō vt ī cōmertijs de faciendo disceptant quoz alterū necesse est esse improbū: nisi per obliuionē hoc agāt: s; nō conueniētes de re. de iure disceptant. Sed q̄ insidiat nō ignorat. Itaq; ille q̄dem putat iniuriā accipere: ille vero nō. Quod si ex electione nocuerit: iniuriā facit. ⁊ has iniurias faciendo iniustus est: quando p̄ter proportionē sit: vel p̄ter eq̄tatem. Eodē modo iustus: quando eligēs iusta facit. Facit aut iusta: si modo volens facit. Inuoluntarioz autē alia sunt: in q̄bus venia locū habet. alia in q̄bus nō habet. Nā quotcūq; nō ignorantes solū: verū etiā per ignorantia delinquunt: ignoscenda sunt. Quotcūq; vero nō per ignorantia sed ignorantes q̄dem: verū propter p̄turbationē ai nō naturalē neq; humanā: nō sunt ignoscēda.

Cap. iiii. soluit questionē: vtrū quis iniuriā patiat sua iponte an oēs iuri: quod itē de ius patiēdo queri potest. Societoz sua quēpiam sponte pati quodāmodo iniusta: sed non iniuriā. Beinde alia duo querit: si mens iniuriā facere eum q̄ p̄ter dignitatē plus tribuit: nō semper eum q̄ accipit. Addit non esse facile iustū vel iniustum oīno esse: et iusta ab iniustis se cernere. nō esse iusti iniuriam facere.

His q̄ simpliciter bonorum sunt participes varie iusta inesse.

Abbiget vero q̄spiam: an sufficienter determinatū sit circa faciendū patiendūq; iniurias. Prīmū q̄dem: si est vt Euripides inq̄t: dicens. Quomodo ipse matrē occidi meā: breuis est sermo volens volentē: aut volentē nolens. vtrū ne re vera fieri possit: vt volenti iniuria fiat: vel nō: sed oē tale sit iuitum: vt facere iniuriā iuoluntarium est. Et an oē sic est: vel hoc voluntarium: illud iuoluntarium. Eodem modo: ⁊ cum q̄s iusta patit. Nam ī agendo iusta semp voluntarium est. Quare conueniēs est oppositū siſiter esse: ⁊ iuste ab illo corrigi aut voluntarium aut iuoluntarium esse. Absurdū fortasse videbit: ⁊ dū iuste corrigitur q̄s: totū esse voluntarium. Nam q̄dam nō sponte corrigunt. Nā de illo quoq; q̄s ambigat: vtrū oīs: q̄ patitur iniusta: ei iniuria fiat. vt in patiēdo idē sit: quod ī agendo. ac fieri possit: vt vtriq; participes sint iustoz scdm accidens. Siſiter videlicet ⁊ iniustus. Nō enī idem est iusta agere: ⁊ iniuriari. neq; iniusta pati: ⁊ iniuriā accipere. Eodē modo ⁊ ī agendo iusta ⁊ patiēdo. Impossibile est enī accipere iniuriā nullo inferente: aut corrigi: nō iuste agente. Quod si iniuriā facere est simpliciter: aliquē volentē ledere: ⁊ volentē aut scientē quē: ⁊ quo: ⁊ quomodo. Incontinēs vero seipm volens ledit: volenti iniuria fit. Et sibi ipsi q̄s iniuriari potest. P̄terea volens q̄s ab alio per itemperantiā leditur. Quod si est ita: volenti iniuria fit. Vel nō recta diffinitio est: s; ab dendum est: q̄ ledat sciens quē: et quo: ⁊ quō: p̄ter illius voluntatem: Leditur q̄dem igit q̄s volens: ⁊ iniusta patit. verū etiā nulli volenti iniuria fit. Nullus enī vult: ne itemperans q̄dez: sed p̄ter voluntatē id agit. Nullus enī vult id: qd nō putat esse frugi. Incontinens vero qd

nō putat agendum/id agit. Sed q̄ sua donat: vt Homerus de Blauco scribit: dedisse eū Biomedī arma aurea p̄ ferreis centeni precij pro nouem: huic iniuria nō fit. Nam i ipso est donare. Sed vt fiat sibi iniuria in ipso nō est: sed oportet esse: q̄ inferat. Accipere igit̄ iniuriā q̄ nō voluntariū est patet. Restat isuper: vt de duobus p̄sumptis dicam⁹ vtrū iniuriā: q̄ plus tribuit p̄ter dignitatē: an q̄ plus accipit: et vtrū sibi ipsi q̄s valeat iniuriari. Si enī recipit p̄sumptū: q̄ tribuit iniuriat: nō q̄ plus habet. Sed si q̄s plus alicui tribuat q̄ sibi sciens et volens: hic sibi ipsi iniuriat. quod q̄dem vident boni et equi viri facere. Nam bonus et equus vir i diminutione est. Vel nō hoc simpliciter. nā alterius boni si contigat: plus appeteret: vt glorie: vel simpliciter honesti. Preterea soluit per diffinitionē iniuriandi. nihil enī preter suā patit voluntatē. Itaq̄ per hoc q̄dem iniuria ei nō fit: sed si q̄dem ledit solū. Manifestū est aut̄ et quod tribuens iniuriat semper: et nō his: q̄ plus habet nō enī quo iniustū est: iniuriā facit: sed quo sciens hoc agit. hoc aut̄ vnde principii actus: quod est i tribuente: nō i accipiente. Preterea si facere pluribus modis dicit̄: et est: vt inanimata occidere: et manus et seruus iubētis nō iniuriat q̄dem: facit tñ iniusta. Adhuc si ignorans iudicauit: nō iniuriat sc̄dm ius illud: quod est ex legib⁹: nec iniustū iudiciū est: sed est vt iniustū. Aliud est enī iustū: quod ex legib⁹ est: et p̄mum. Quod si sciens iudicauit iniuste: plus ipse q̄ appetit vel gratie: vel vindicte. vt igit̄ si q̄s particeps iniurie foret: et hic propterea iudicās iniuste: plus habet. nā et q̄ agrum alij adiudicauit: et si nō agrū ipse: at argentū suscepit. Putant hoies esse i ipsis: vtrū iniuriens: atq̄ ob id facile iniustū esse. quod certe nō est ita. nā coire cū vxore vicini et pulsare

proximū: ac manu tradere argentū perfacile est: et i ipsis verū sic se habentes hoc agere: neq̄ facile est: neq̄ i ipsis. Eodem modo cognoscere iusta et iniusta nullā sapientiā putant. qm̄ de q̄bus rebus leges loquuntur: eas res nō difficile est itelligere. at nō sunt hec illa iusta nisi p̄ accidens: sed cū certo modo fiunt et certo modo tribuunt: tunc iusta sunt. Eniuero hoc maius negociū est q̄ scire illa: que pertinet ad sanitatem. Nam et ibi q̄dem mel et vinū: et elleborū et adustrionē: et secationē scire perfacile est: sed quemadmodū ad sanitatē tribuenda sunt: et cui et quando: tanta est difficultas: quanta est mediū esse. Propter hoc ipm̄ iusti quoq̄ nihilominus esse putant iniuriari. qz nō minus: s̄ magis potest quodlibet horū iustus facere. Nam et coire cū muliere: et pulsare: et fortis clipeū reliquere: et i vtramuis partē currere. sed timidū esse: et iniuriari nō ē hoc facere nisi sc̄dm accidēs: s̄ sic se habētē hec facere ē. Quē admodū et mederi: et sanare nō est icidere v̄l nō icidere: aut farmacum dare: vel nō dare: s̄ isto mō. Sūt enī iusta i his: que particeps sūt simpliciter bonoz. habent vero i his excessus et defectū. Quibusdā. n. nullus est excessus eoz: vt fortasse dijs. Quibusdā vero nulla pars utilitatis: vt isenabilibus et improbis: sed oia nocent. Quibusdā vero aliquatenus. propterea humanum est.

Tractatus tercius quinti libri ethicorū Aristotelis duo habet capla. Caplm̄. i. agit de eq̄tate et bonitate: declarans eam quum bonūq̄ iustū esse. et aliquo iusto melius: quū sit emendatio legitimi iusti. Emendat enī legem ea ex parte: qua deficit ob vniuersale. Equum bonūq̄ describit: concludens reuera. bitum hunc non aliu esse quam iustitiam quandam.

Dissequens vero fuerit dicere de bono et equo: quemadmodum bonitas et eq̄tas se habent ad iustitiā: ac bonū et equū

ad iustū. Nō vt idem simpliciter: nec vt aliud genere: si consideret/ ap-
 paret. Et iterum quod laudamus bonū et equū: ac hmoi hoīem. Ita
 qz sup alia quasi maioris cōmendationis loco: adiungim⁹ magis ex bo-
 no et equo. Interdū vero rōnem sequētibus absurdū videt: si bonus et
 equū pter iustū aliqd sit: qd laudari mereat. Nā aut iustū res eximia
 nō ē: aut bonū et equū: nō iustū: s; aliud: aut vtraqz eximia: itidez sūt.
 Dubitationē igit circa bonū et equū fere ob ista contigit. ^{Epich.} Habent ve-
 ro se quodāmodo cuncta recte: et nihil contrariat sibi. Nā et bonū et e-
 quum alicuius iusti existens melius est: et nō vt aliud quoddam genus
 melius q̄ iustū. Idē est ergo iustū: et bonū et equū. Facit aut dubitati-
 onē: qz bonū et equū est iustū qdem. at vero non id iustū: quod est scdm
 leges: sed qd est scdm emēdationem legis. Causa vero huius est: qz oīs
 lex vniuersalis est. At de qbusdā vniuersaliter dici recte nō potest. In
 qbus igit necesse est: vt lex vniuersaliter dicat: nec recte potest. Lex id
 complectit: quod plurimū est: nō ignorans defectū. Et est nihilominus
 recta. Nā peccatū nō est i lege: nec i legislatoze: sed i natura ipsius rei.
 Nā rerū ipsarū proinus natura talis est. Quando igit lex vniuersaliter
 loq̄tur: et accidit qd pter vniuersale: tūc rectū est: vt qua omisit legis-
 lator: et deficit i simpliciter loquēdo: emendet omissum. Quod et legis-
 lator ipse si adesse vtiqz diceret: licet iā legē tulerit. Quamobrē iustū
 est: ac melius aliquo iusto: nō eo: quod est simpliciter: sed eo: quod pro-
 pter simplicitatē peccat. Hec est natura boni et equi: emendatio scz le-
 gis. qz omissum erat propter vniuersale. hec enī causa est: ne oīa sint se-
 cundū leges: qz talia quedam sunt: vt de ipsis lex fieri nō possit. Itaqz
 decreto opus est. nā idefiniti idiffinita est regula. quemadmodū est les-

bie edificationis plumbea regula. Nā ad formā lapidis transmutatur
 et nō manet regula: et decretū ad res. qd sit ergo bonū et equū: et qd iu-
 stum: et quod melius iusto/manifestū est. Et quo patet quis sit bonus
 et equus vir: horū videlicet electoz. et actor: q nō ex acte amplectat ius i
 peiorē partē: s; de suis cōmodis detrahi patiat: et si lege se tueri possit.

Et hitus iste bonitas et equitas dicit. nec aliud est q̄ iustitia quedam.
 Capi. ij. finit questionē illā possit ne quis iniuriam
 sibi facere: probans quēlibet iniuriā esse posse/ licet ciuitati: nō tamen
 sibi vni: neqz iniustitia tota/ neqz ea q̄ paria est. Docet prius per se esse
 facere iniuriam/ q̄ pati. Aliqd esse iustum per similitudinem nō sibi ad se
 sed suozum qbusdam: vt iustum herile/ vel rei familiaris.

Trum aut sibi ipsi iniuriā facere qz possit ex supradictis pa-
 tet. Nā iustozū alia sunt scdm oēm vtutē a lege ordiata. ve-
 luti nō iubet seipm occidere lex: quod aut nō iubet: vetat. Preterea qn
 do contra leges ledit nō lesus volens iniuriā facit. Quod si volens: sci-
 ens quē: et quando. Qui vero per irā se occidit. volēs id agit contra re-
 ctam legē: quod nō pmittit lex. Iniuriā ergo facit. At cui facit: an ciu-
 tatis? Nam sibi qdem nō. qz volens patit: nulli aut volenti iniuria fit.
 Itaqz et ciuitas penā constituit: et est quedā ignorantia aduersus illuz
 q seipm necauit: ac ciuitati iniuriā facit. Insup scdm q̄ iniustus est: q
 solū iniuriat: et nō oīno prauus: nō potest sibi ipsi iniuriā facere. Nam
 aliud hoc ē q̄ illud. Est ei quodāmodo iniustus sic prauus: vt timidus
 nō vt totā habens prauitatē. quare nec scdm hanc iniuriat. Itaqz simul
 foret eidē ablatū esse: et adesse idē. quod est impossibile. Sed semp i plu-
 ribus necesse est esse iustū et iniustū. Preterea voluntariū: et per electi-
 onē: et pmum. Qui enī ab alio lesus idē facit aduersus illū: non videat
 iniuriā facere. Sed idē ipse eadē simul patit: et facit sibi. Preterea se-

quetur vt volēti iniuria posset iferri. Insuper sine particularib9 iniurijs nullus iniuriat. Nullus vero est adulter sue vxoris : neq3 effractor sui parietis: neq3 fur suarū rerū. In totū autē totaliter: vt q3 sibi iniuriari valeat: scdm diffinitionē voluntarie patiendi iniuriā. Manifestum autē qd vtraq3 praua sunt: ⁊ facere: ⁊ pati iniuriā. Nam aliud est plus habere q̄ mediū. aliud est habere minus. Veluti sanitas i medicina: bona h̄itudo i gymnastica. Verūtāmē peius est facere iniuriā. Nam id cum prauitate est. ac vituperat: ⁊ prauitate: vlt̄ pfecta simpliciter vel ppe. Nō enī oē voluntariū cū iniuria: sed pati iniuriā sine prauitate est. Per se igit̄ pati iniuriā minus malum. Sed p accidens nihil prohibet esse maius. At nō est ea cura arti: sed dolorē lateris dicit maiorē morbum q̄ offensionē pedis: licet fieri possit aliud p accidens: si contingat offendentē pedē cadere: ⁊ ab hostibus capi: ⁊ mori. Per translationē vero ac similitudinē est nō sibi ad seipm iustū: sed suorū aliq̄bus. nec vero omne iustum sed dñicum vel economicū. his enī rōnibus diuersa est ea pars ai: que sine rōne. Ad que si inspicias: videtur esse iniuriā ad seipm qz est i his pati aliqd̄ preter sua desideria. Ut igitur parenti ⁊ imperāri esse ad iuicem aliqd̄ iustum ⁊ iustis. De iustitia q̄dem ac alijs morali bus vtutibus determinatum sit i hunc modum.

Incipit liber sextus ethicorum Aristotelis. qui de vtutibus itellectiuis perscrutatur: quattuor habens tractatus. et iste p̄mus tractatus duo habet capla. Caplm̄ p̄mum. ostendit rōnem rectam diffiniendam esse. supponēdum duas esse aie partes rōnis participes: ynam necessariorum: vt vim sciēdi. Alteram contingentius: vt vim subducendi rōnem. vtriusq3 optimum h̄itum sumendum. q̄ ⁊ vtus ipsius est ad proprium certe opus.

Monā p̄us diximus mediū esse ponēdū: nō autē excessus neq3 defectū. mediū autē ē: vt recta dictat rō. hoc distinguamus. Quibus em̄ dictis h̄itibus quēadmodū ⁊ alijs est quoddā signū: ad qd̄ inspiciēs: q̄ rōem habet: itendit: ⁊ remittit. ⁊ est qdā terminus mediocritatū: q3 dicimus esse iter excessus ⁊ defectū scdm rectam rōem. Est autē h̄mōi sermo verus qdē: s3 nequaquā clarus: nā ⁊ in alijs facultatibus: de q̄bus scia est: hoc etiā vere dici pōt: nec parū: nec minus laborandū: aut negligendū esse: s3 mediocriter: ⁊ vt recta dictat ratio. Sed ob dictū nihiloplus q3 sciret. veluti q̄lia afferēda sint corpori: si q3 dicat: qd̄ medicina iubet. ⁊ quēadmodū his: q̄ illā habet. Quapropter oportet nō solū vere hoc dixisse de h̄itibus ai: verūtetiā determinare: q̄ sit recta ratio: ⁊ q̄ sit eius terminus. Animi ergo vtutes supra diximus: ⁊ alias esse moris dixim9: alias itellectus: ⁊ de moralib9 qdē transegimus. De reliq3 vero nūc dicamus: p̄us tñ de aio p̄mittentes: qz due sunt ai partes: altera rōem habēs: altera irrōnalis: dictū ē p̄us. Nūc autē circa eā partē: q̄ rōnem habet: eodē modo distinguendū est. ⁊ suppositum existat: duo esse rōem habentia. vnū: quo p̄spicimus illa talia: quorū p̄ncipia aliter se habere nō possunt. Aliud: quo illa: que aliter se habere possunt. Nā ad ea: q̄ alia sunt genere: ⁊ pars ai alia genere: que ad vtrūq3 apta est. si qdē scdm similitudinē ⁊ p̄prietatē quādam noticia illis existit. Vocet̄ autē harū altera scientifica: altera rōnatiua. Nam consultari: ⁊ rōnari idem est. Nemo autem consultat de rebus: que aliter se habere nō possunt. Itaq3 rōnatiua est vna pars eius: qd̄ rōem habet. Sumendus est ergo vtriusq3 harum optimus h̄itus. lz j

hec vtriusq; virtus, virtus autem erga opus proprium.

Cap. ij. ostendit triū principiorū agēdi/ veritasq; in aia sensū ipm nō esse pncipiū actiōis/ scz hūane. mētis contēplatiue bonū ac malū esse verū atq; falsū simpliciter: s; actiue mētis bonū esse veritatem consentaneā appetitui recto. Adentē actiuā que alicuius grā est mouere: per electionē q̄dem de futuro ac contingente. Infert vtriusq; partis itellectiue opus esse veritatem.

Quia sūt aut in aio: q̄ rei agēde vitatīq; dñant/ sensus/ itellectus/ appetit⁹. Ex his aut scsus null⁹ rei agēde pncipiū est. Ad eo patet: q; bestie sensū q̄dē habēt: rerū vō agēdarū pncipes nō sūt. Quod vō est i mēte assentire: ⁊ dissentire: idē i appetitu seq; et vitare. Itaq; cū virtus moral' sit virtus electiua: electio aut appetitus cū deliberatiōe: oportet p̄ hec s̄monē esse verū: ⁊ appetitū eē rectū: si q̄dē electio studiosa: ⁊ eadē assentire: ⁊ seq;. hec igit' mēs ⁊ virtas i agēdo vsat'. At contēplatiue mētis: q̄ nec i agēdo nec i faciēdo ē: laus ⁊ vitupatio i vero ⁊ falso cōsistit: hoc. n. toti⁹ itellectiui opus. Actui vō ⁊ itellectui veritas p̄sentanea appetitui recto. Rei igit' agēde pncipiū est electio vnde mor⁹ ē. Sed nō cui⁹ grā. Electiōis aut appetit⁹ ⁊ rō: q̄ alicuius grā. Qua p̄pter nō absq; mēte ⁊ itellectu: nec absq; morali appetitu ē electio. bñ agere aut i reb⁹: ⁊ p̄tra sine itellectu ⁊ more nō ē: s; mēs ista nihil monet. verū illa: q̄ grā alicui⁹ ⁊ actiua. hec ei ⁊ i faciēdo pnciceps ē. nā grā alicui⁹ facit q̄cūq; facit: ⁊ finis nō simpliciter ē: s; ad q̄d factibile alicui⁹ ē: at nō agibile. nā bñ agere finis ē. appetit⁹ aut hui⁹: q̄ p̄pter aut itellect⁹ appetit⁹ ē electio: aut appetit⁹ itellectiu⁹. ⁊ ite pncipiū hō. nō ē aut eligibile q̄cūq; ex iā factis. vt puta null⁹ eligit troiā diripuisse. nō ei de p̄terito electō: s; de futuro possibili factū aut: ne factū sit: fieri nō pōt. Itaq; recte agathon hoc solo de⁹ p̄uar⁹: ifecta facere:

q̄cūq; sūt facta. Ambarū itaq; p̄ricularū itellectiuarū opus est virtas.

Sōm quos igit' virtus vtraq; verū p̄spicit: hec virtutes ambarū existūt. **Tractatus secundus sexti libri ethicorū tractās de virtutib⁹ itellectiuis.** q̄ncō continēs capla. **Caplm. j.** cōnumerat q̄ncō virtutes itellectiuas/ q̄bus verū dicit. p̄mū de scia docet. ipam esse eoz q̄ aliter esse possunt/ hūc demonstratiuū: atq; pncipia p̄clusionē magis nō sci. Docet artē ⁊ fortunā circa idē quodāmodo versari: cōtrarium artē esse habitum faciendi cum rōne falsa circa contingēs.

Quod p̄tētes ergo altius de illis dicamus. Erūt q̄b⁹ aimus verū p̄spiciat assentiēdo: aut dissentiendo: quicq; numero. hec aut sunt ars. scia. prudētia. sapiētia. itellectus. Estimatiōe enī ⁊ opinione falli p̄tigit. Quid igit' sit scia ex hoc patet si diligēter discutiēduz est: nec similitudinibus inherēndū. Dēs enī sic accipimus: vt id q̄d scim⁹ aliter se habere nō possit. Que aut se habere aliter possunt: q̄ndo extra cōsideratiōe sunt. latet vtrū sint: vel nō sint. Ex necessitate ergo scibile est. sempiternū ergo. Itā que ex necessitate sunt: ea oia plane sempiterna sunt. sempiterna aut sine generatiōe ac corruptione. Insuper ois scientia videt' esse docibilis: ⁊ q̄d sciri pōt: idē potest disci. doctrina vero ois ex ante cognitio sit: vt i resolutiuis diximus. Itā aut per inductiōe: aut per syllogismum. At inductio pncipij est: ⁊ vniuersalis. Syllogismus aut ab vniuersali. Sunt ergo pncipia: ex q̄bus syllogism⁹. quorū aut nō est syllogismus: eoz inductio est. Est igit' sciētia virtus demonstratiua ⁊ cetera: vt i resolutiuis diffiniuimus. Cū enī fidē quodāmodo habet q̄s: ⁊ pncipia sibi nota sūt: scit. Itā si nō magis discursu p̄clusionis: p̄ accidēs habeat sciam. De scia ergo i hūc modū determinatū sit. Eius vō q̄d recipit aliter se h̄re: q̄ddā ē: q̄d fieri: q̄ddā: q̄d agi p̄t. ē aut aliud facere: aliud agere credim⁹ aut de his externis q̄ s̄mōib⁹. Itaq; k ij

h̄itus cū rōe actiuus aliud est : q̄ h̄itus cō rōe factiuus. Nec alter i altero cōtinc̄. Nā neq̄ actio est factio : neq̄ factio ē actio. Cū autē edificatiua sit ars quedā : ⁊ q̄ h̄itus q̄dam cum rōe factiuus : nec vlla ars sit : que non cum rōne factiuus habitus sit : neq̄ talis h̄itus : q̄ non sit ars : idem vtiq̄ esset ars ⁊ h̄itus cum rōne vera factiuus. Dis autē ars i faciendo versatur. ⁊ artificio vti : ⁊ mente prospicere : vt aliqd̄ fiat eorū : q̄ possunt ⁊ esse ⁊ nō esse : et quoz̄ p̄cipiū i faciente est : nō i eo qd̄ sit. Nō autē eoz̄ : q̄ necessario sunt : aut fr̄it/ars est : neq̄ eoz̄ : q̄ sunt scdm naturā. Nā hec i seipsis habent p̄cipia. Cū ergo facere ⁊ agere diuersa sint : necessariū ē : vt ars i faciedo : ⁊ nō agēdo cōsistat. ⁊ circa eadē quodāmodo versat̄ ars et fortūa : vt agathon inqt̄. ars fortunā adamauit : fortunā artē. Ars igit̄ (vt diximus) h̄itus q̄dā cū rōne factiuus est. Inertia vō cōtra : cū rōe falsa factiuus h̄itus : circa id : qd̄ aliter se h̄re pōt.

Cap. ij. de prudētia docet: prudentē esse qui ad cōsultandū est aptus circa ea q̄ ad bene viuendū oīno conducant. prudentiā a sciētia ⁊ arte distinguit. eāq̄ finiēns apertius ab arte se cernit. infert prudentiā esse v̄tutē partis opinatiue : sed nō cum sola rōne.

Prudētia vō sic vtiq̄ accepimus consideratione h̄ita : q̄ sint hi : quos prudētes vocamus. videt̄ prudētis esse h̄i cōsultare circa illa : q̄ sibi bona ⁊ vtilia sunt nō p̄ticulariter : puta q̄lis ad sanitatē vel robur : s̄ vniuersaliter ad totius vite statū h̄i dirigēdū. Signū vō huius : q̄ circa qd̄ prudētes dicim⁹ esse eos : q̄ ad aliquē finē studiosius acute excogitat̄ illa : i qb⁹ nō est ars. Quāob̄ ⁊ vniuersaliter prudēs esset cōsultatiuus. Cōsultat autē nemo de his : q̄ impossibilia sūt aliter se h̄re : neq̄ de his q̄ ip̄e agere nō pōt. q̄re si scia ē cū demōstratiōe : quoz̄ autē p̄cipia alit̄ se h̄re possūt hoz̄ nō ē demōstratiō : nā oia p̄t mutari.

Nēq̄ locū habet consiliū in h̄is : q̄ ex necessitate sunt : prudētia nō vtiq̄ sciētia erit : neq̄ ars. scia : q̄ id qd̄ agit̄ : aliter se habere potest. Ars q̄ alius est finis agēdi q̄ faciendi. Restat ergo vt prudētia sit h̄itus verus cū rōne : i h̄is agendis versat̄ : q̄ sunt h̄oi bona ⁊ mala. Nā faciendi q̄dem alius finis. agendi vō nō alius est. Est enī id ip̄m finis h̄i agere. Ob hoc p̄ idē ⁊ alios h̄mōi prudētes dicimus : q̄ illa : q̄ sibi ⁊ alijs vtilia sunt prospicere valent. Esse autē h̄mōi putamus illos : q̄ publicis priuatisq̄ rebus administrandis sunt apti. vnde tēperantia dicit̄ prudētie cōseruat̄rix. Cōseruat enī h̄mōi iudiciū. nō enī totū iudiciū corrūpit : ac peruertit voluptas ⁊ dolor. veluti q̄ triagulus duob⁹ rectis ēq̄les habet vel nō habet : s̄ illud : qd̄ in agendo versat̄. P̄cipia enī rerū agenda rū sunt quoz̄ grā illa agunt̄. Et autē : q̄ corruptus est ob voluptatē vel dolorē : repēte nō apparet p̄cipiū : neq̄ oportere grā huius : neq̄ propter hoc suscepisse oia : ⁊ egisse. Nā vitiū corruptiū p̄cipiū est : itaq̄ necesse est prudentiā esse h̄itum cū rōe vera : q̄ i h̄is agēdis versat̄ : que sunt h̄oibus bona. Atqui artis qd̄ est v̄tus prudentie vō nō est. Et in arte q̄des h̄is : q̄ sponte delinq̄t : potior est. In prudētia vō contra : quē admodū ⁊ i v̄tutibus. Patet igit̄ qd̄ v̄tus quedā est : ⁊ nō ars. Cū vō due sint ai particule rōem habētes : alia vtiq̄ erit v̄tus opinatiui. nā opinio et prudētia circa id ē : qd̄ recipit aliter se habere. atq̄ nec h̄itus cū rōe solū. Signū erit : q̄ obliuio eiusmodi h̄itus est. Sed prudētie nō est

Cap. iij. de intellectu: ostendit eum esse principioꝝ rei sibilis: non scientia: nec prudentia artem ve: neq̄ sapientiam. Duplicem partitur sapientiam. vnam que alicuius artis est v̄tus: alteram qua dicimus aliquem omnino sapientem. Hanc exactissimā esse cognitionem ostendit: intellectum scilicet atq̄ scientiam eorum que honorabilissima sunt.

Via vero sciētia: de vniuersalibus existimatio est: et de his que ex necessitate: sunt autē principia demonstrabiliū et totius sciētie: nā cū rōne est sciētia: principij eius: quod sciri pōt neq; sciētia vtiq; erit: neq; ars neq; prudentia. Nā quod scibile: idē demonstrabile. Ille vero sunt circa ea: que aliter se habere possunt. Sed nec sapientia horū est. Nā sapientis est de quibusdā demonstrationē habere. Si ergo i quibus veri sumus: nec vnq; fallimur circa illa: que nō recipiunt: aut recipiunt aliter se habere: sciētia et prudentia est: et sapiētia et intellectus: nullū vero horū triū recipit esse: dico autē tria prudentiā: sapiētiā: sciētiā: restat vt intellectus sit principioꝝ. Sapiētiā vero i artibus tribuimus illis: q̄ excellentissimi sunt. veluti phidiā lapidariū sapiētiē: et policretū statuariū: nihil aliud i hoc pro sapiētia itelligētes q̄ vtutē artis. Sed esse quosdā sapientes putamus i totū: nō scdm partem: nec aliud qd sapientes: vt Iliomerus de margite dixit: hunc neq; fossorē dij fecerant: neq; oratorē: neq; aliud qddam sapientem. Itaq; manifestū est qd exactissima scientiarū vtiq; erit sapiētia. Oportet ergo sapiētiē nō solum ea: que a p̄cipijs manant/scire: verū etiam circa p̄cipia veritatē tenere. Itaq; sapiētia vtiq; erit intellectus et sciētia. **Cap. iiii.** a ciuili facultate atq; prudētia se cernit: que qdem humanor est contingentū/quoꝝ finis agi potest: et actiua circa singula: ideoq; potius q̄ sapiētia necessaria.

Veluti caput habens sciētia pretiosissimoꝝ. Etenī foret absurdū: si q̄s putet sciētiā ciuilē aut prudentiā studiosissimam esse. nisi optimū eorū: que i mundo sunt: homo existit. Quippe si sanū et bonū aliud est hoibus: aliud est piscibus: albū vero et rectū idē est semp: et sapiens idem oēs vtiq; dicerent. prudens vero aliud. **¶ 20-**

uidere. n. circa se singula dicerent esse prudentis. et huic ista tribuerēt. Quamobrē et bestiarū quosdā p̄u dētes esse aiunt quocūq; circa vitā suā p̄uidentia habere vident. Manifestū autē qd nō est ciuilis et sapiētia idē. Nam si dicant circa cōmoditates proprias versari sapiētiā plures erunt sapiētie. Nō enī vna est circa cōmodū oim aialū: s; alia circa singula ipsoꝝ: nisi et medicina est vna de oibus. Quod si: qd optimū est homo oim aialium: nihil refert. nā alia sunt multo diuinoꝝ: scdm naturā. veluti ista p̄clarissima ex quibus mundus consistit. Ex dictis ergo patet: qd sapiētia est sciētia et intellectus preciosissimoꝝ natura. Quapropter anaxagorā et talē et h̄mōi hoies sapientes esse dicūt sed nō prudētes. qd vident illos p̄pria cōmoda ignorantes: et illa q̄ sunt eximia qdem et admiranda: ac difficilia et diuina scire ipsoꝝ aiūt. inutilia tñ: qm̄ nō humana querunt bona. at prudentia circa humana versatur: et circa illa: i quibus consiliū locū habet. Nam prudentis hoc maxime opus esse diximus: bene cōsulere. Nemo autē consultat de impossibilibus aliter se habere: neq; de his oibus: quoꝝ non est finis aliq;: et hoc agibile bonū. Simpliciter autē bñ cōsulere dicēdus est ille. q̄ quod optimū est hoī in rebus agendis: id rationando cōiectura assequitur. Neq; prudentia est vniuersi solū: verū etiā singularia oportet cognoscere. Nā actiua qdem est. Actio autē i singulis versat. ex quo fit: vt qdas ne scientes quibusdā scientibus efficaciores sint i agendo: et iter ceteros hi: q̄ experimentū habent. Nam si q̄s sciat qd leues carnes facile digeruntur et salubres sunt: sed que sunt leues ignoret: nō faciet sanitatē. sed q̄ scit: quod auium carnes leues sunt: et salubres: facit magis. Prudentia vero actiua est. Itaq; oportet vtraq; habere: aut hanc magis. **¶ 21**

Cap. v. prudentiā civili facultati cōponit. prudentiam quandā i ciuitate legū laticē esse. alterā ciuile/que i singulis ciuitatis deliberandis/agendisq; versat. eā qua sibi q̄sq; bonus prospicit/maxime videri prudentiā: quāq; reuera propriū cuiusq; bonū nō est sine gubernatione rei familiaris atq; ciuilis: quū plurima ac ciuile/experientia sit opus rem etiā suam pfecte administraturo quod signo de iuuenibus/et ex peccato i consulendo probat. **Bemum** prudentiam ad scientiam ac intellectum confert.

Erit utiq; hec veluti quedā ceteris presidens atq; dñans. **Est** autē ciuilis: et prudentia idē hitus: essentia tñ nequaq; eadē ipsis est. **Eius** autē: que circa rē. p. versat: alia est veluti presidens quedā ac magistra prudentia i legibus ferendis. alia i singulis agendis consultandisq; versat: que cōi noie ciuilis dicit. **Secretū. n.** agibile est vt postremū. **Quapropter** hos solos auunt rem. p. gerere. **Soli** eni hij agunt: quemadmodū manuales artifices. **Vides** autē et prudentia marie esse: que circa ipm et vnū versat. et habet hoc nomē prudentia. **Illarū** autē alia disciplina rei familiaris: alia positio legū: alia ciuilis dicitur. **Species** igit quedā erit cognitōis sibi cōmodata scire: **Sed** habet magnam varietatē. **Et** videt: q̄ illa: que ad se pertinent/scit: et i illis versatur: prudens esse. **Ciuiles** autē negotiosi. **Quapropter** et **Euripides** inquit: quo nā modo prudens esset: cui otioso aderat i multitudine cōnumeratio exercitus: equū p̄cipere. **Nam** solertes et agentes aliqd plus. querunt enī quod sibi sit bonū, et hoc agendū esse existimant. ex hac igitur opinione natū est hos esse prudentes. **Quāq;** forte nō est eius sine disciplina rei familiaris: et sine ciuile. **Insuper** res sua cuiusq; quemadmodū administranda sit/obscurū est ac difficile cognitu. **Huius** vero signum est: q̄ iuuenes q̄dem et geometre et mathematici fiunt: et sapien-

tes i h̄mōi: ac prudentes viri nō vident. **Causa** huius est: quod i singularibus est prudentia: q̄ per experimentū nobis innotescunt. **Iuuenis** autē nō est expertus. **longitudo** enī temporis experientia facit. **Nā** et de illo q̄s dubitabit: quare sit: q̄ puer mathematicus q̄dem fieri potest: sapiens autē: vel p̄ficus nō potest. **Au** q; per exhauritionē est: **horū** autē p̄cipia experimenta: et hec q̄dem nō credunt pueri: sed dicunt. hec autē q̄d sint: nō est obscurū. **Insuper** error aut circa totā rem i cōsulendo existit: aut circa particularia. aut enī q̄ oēs ponderose aque praeue sunt: aut q̄ he ponderose. **Quod** autē prudentia nō est scientia/manifestū est. **Nā** extremi est vt diximus. **Tale** enī agibile. **Opposita** est ergo intellectui. nā intellectus est terminorū: quorū nō est ratio. **Hec** vero extremi sensus: nō p̄cipiorū: sed quemadmodū sentimus: q̄ i mathematicis extremum est triangulus. **Consistit** enī et ibi: sed hic magis sensus: q̄ prudentia. **Illius** vero alia est species. **Querere** autem et consiliari differunt. **Consiliari** autem querere quoddam est.

Tractatus tercius sexti libri ethicorum. tractans de quibusdā vtutib; intellectus duo p̄tines capta. **Cap. i.** de bona cōsultatione agit: ostēdens nō esse sciētia: nec bonā cōiectationē: nec solertia: neq; vllā opinionē. **Postremo** iuestigato genere ac p̄prio describit

Indendū est et q̄d sit bene consulere. vtrū scientia aliqua vel opinio: vel bona coniectatio: vel aliud q̄ppia genus. **Scientia** q̄dem nō est. nō enī querunt hoies: de q̄bus sciunt. **Bene** consulere autē: consulere est: q̄ vero consulit: querit: et rōem discurrit. **Atq;** nec bona coniectatio est. nā absq; rōne: et cū celeritate quadā fit coniectura: sed ad consiliū temporis spaciū adhibet. et aiunt celeriter agendum esse: consulendū autē morose. **Solertia** quoq; aliud est q̄ bene cōsulere.

Est aut solertia bona coniectatio. nec rursus opinio aliqua est bene consulere. Sed quoniam quod male consulit: aberrat: quod vero bene consulit: recte consulit: patet quod directio quedam est bene consulere. Non scientie: neque opinio. nam scientie non est directio: cum non sit error: opiniois vero directio veritas est. Et simul iam determinatum est omne id: cuius est opinio. Atque nec sine ratione est bene consulere. Restat igitur ut sit cogitationis. Hec enim nondum assensio est. Etenim opinio non questio: sed iam assensio quedam est. Qui autem consulit: siue bene siue male consulat: querit aliquid: et cogitat. Sed bene consulere directio quedam consilij est. Itaque primo querendum est: quid sit consilium: et circa quod. Cum vero directio multipliciter dicitur: patet quod non omnis. Incontinentis enim et flagitiosus quod sibi oppositum est ratiocinando assequitur. Itaque recte consulit: licet magnam amplectatur malum. At bene consulere bonum quidem videtur. nam ea directio consilij: que bonum assequitur: bene consulere est. Enivero hec etiam falsa ratione quae assequi potest: et quod fieri oportet obtinere. per quod autem: non: sed falsum esse medium terminum. Itaque nec id etiam bene consulere erit: per quod assequitur quod oportet: sed non per quod oportebat. Preterea: fieri potest: ut aliquis multum tempus consultando potius: aliquid vero cito. Non igitur illud adhuc bene consulere est. sed directio secundum utilitatem: et secundum id: cuius opus est: et ut: et quando. Preterea: est simpliciter bene consulere: et ad finem aliquem. Simpliciter cum ad extremum simpliciter dirigis. ad finem aliquem: cum ad hunc finem. Si igitur prudentium est bene consulere: erit utique bene consulere directio secundum utilitatem ad finem: cuius prudentia vera existimatio est.

Cap. ij. de sagacitate. ostendit eam non esse scientiam aut opinionem. Sed nec omnino prudentiam: verum in opinionationis usu ad bene iudicanda ea de quibus est prudentia alio dicente consistere. Declarat sententiam iudicium esse rectum equi et boni viri. Predictos hitus ut sententiam sagacitatem/prudentiam fac mentem ad idem tendere. infert in tellectum id est mentem principium et finem esse.

sententiam iudicium esse rectum equi et boni viri. Predictos hitus ut sententiam sagacitatem/prudentiam fac mentem ad idem tendere. infert in tellectum id est mentem principium et finem esse.

Sagacitas quae et hebetudo: secundum quas sagaces et hebetes dicuntur: non omnino idem est: quod scientia vel opinio. nam omnes sagaces esse possunt. Neque una aliqua particularium scientiarum veluti medicinalis. nam de sanis utique esset. aut geometria circa magnitudines. neque circa his: que semper sunt: et nunquam mouentur: sagacitas est: sed de his: circa quas dubitaret utique aliquis: et consuleret. Quapropter circa illa eadem in quibus prudentia versatur. Non est autem idem sagacitas et prudentia. nam prudentia preceptiva est. quod enim agendum sit vel non: eius est finis: at sagacitas dijudicativa est solum. Idem enim sagacitas et bona intelligentia. etenim sagaces et bene intelligentes. Est autem sagacitas non habere prudentiam: aut accipere: sed veluti addiscere dicis sapere: quando utitur scientia: sic et in utenda opinione. et in iudicando ea: de quibus est prudentia: alio dicente: bene iudicare. etenim bene: idem est quod probe. unde venit nomen sagacitas secundum bene sagi ex ea que in discendo est. Vicimus enim frequenter in addiscendo sapere. Ea vero quae appellatur sententia: secundum quam bene sentire dicimur: et sententiam habere boni et equi: rectum iudicium est. Cuius rei illud erit signum: quod bonum et equum virum maxime dicimus esse miti sententia: et equum esse: circa quedam ignoscere. At ignoscere: sentire est recte iudicando circa equitatem. Recte autem veri. Sunt autem hi omnes hitus rationabiliter in idem tendentes. Vicimus enim sententiam. sagacitatem. prudentiam. et mentem ad eosdem referentes: sententiam habere et mentem: cum et prudentes sagaces. Omnes vero homini potentie extremorum sunt et singularium. In iudicando quidem de quibus prudens sagax: et bene sciens siue mitis. Nam equitas commune

quoddam est bonorum omnium in eo: quod ad aliud. Sunt autem agibilia singularium et extremorum omnium. et prudentem oportet ipsa cognoscere. et sagacitas ac sententia circa agibilia. hec autem extrema. Et intellectus extremorum utriusque. Nam et primorum terminorum: et ultimorum intellectus est: et ratio. Alter secundum demonstrationem terminorum immobilium: et primorum: alter in rebus agendis extremi: et immobilis: alterius dispositionis. hec. n. principia sunt curam gratia. ex singularibus enim uniuersale. horum igitur oportet sensum habere. hic est autem intellectus. Ex quo ista naturalia videntur esse. natura vero nemo sapiens est. At sententiam habere et sagacitatem et intellectum. Signum est quod secundum etatem putamus illa sequi conuenire. et hec eius intellectum habet atque sententiam quasi natura existat causa. Quapropter principium et finis est intellectus. ex his enim demonstrationes fiunt de his. Itaque non minus inherendum est expertis et senioribus vel prudentium opinionibus atque sententijs sine demonstratione: quam demonstrationibus ipsis. veluti enim oculum per experientiam habentes principia discernunt. Quid igitur sit sapientia et prudentia: et circa quod versetur ipsarum utraque dictum est.

Tractatus quartus sexti libri ethicorum. agens de quadam virtutum intellectuarum duo habet capita. Cap. 1. querit de utilitate sapientie atque prudentie afferens rationes difficultatis quas confutat. Nam sapientia ut sanitas felices facit. Impudentia recta efficit ea que gratia electionis sunt. Itaque inducit prudentiam non sine habilitate quadam: sed neque sine virtutibus morum esse posse.

Sed ambiget quod sapiam in quibus rebus utiles sunt. Nam sapientia quodam nihil eorum prospicit: ex quibus homo beatus efficiatur nullus enim est generacionis. Prudentia vero hoc habet quodam: sed que admodum utilis erit: Si quodam prudentia circa illa versatur: que sunt iusta et honesta et bona hominibus. hec sunt autem: que agere boni viri est: sed pre-

eorum sciam nichilo magis ad agendum illa erimur apti. Si quodam hitus virtutes sunt. veluti neque sana: neque valitudinaria quotcumque non ab agendo sed ab hitu dicimus esse. etiam nichilo magis agere apti sumus: quod medici nalem aut gymnasticam habeamus. Quod si non horum gratia prudentem ponere debemus: sed eius quod fieri studiosos: nihil utique erit utilis. Preterea neque hijs qui non habent. Nichil enim refert utrum ipsi habeant vel habentium consilium ac descant: abundeque nobis erit. veluti in sanitate. quis sani esse velimus medicinam tamen non addicimus. Et preterea absurdum videbitur: si deterior quam sapientia existens potior erit quam illa. Que enim facit: dominatur et iubet in singulis. De his igitur dicendum. nunc dubitandum est solum de ipsis. Dicamus igitur primo quod seipsas est virtutes eas existere. virtutes autem esse utriusque particule. et si nihil faciat alterutra ipsarum. Deinde faciunt quod non ut medicina sanitatem: sed ut sanitas: sic sapientia felicitatem. Cum enim pars sit totius virtutis: habendo et operando facit beatos. Insuper opus perficit secundum prudentiam et moralem virtutem. Quia virtus intentionem facit rectam. Prudentia vero illa dirigit: que ad hanc tendunt. Quare vero ai particule non est virtus talis vegetatiue? Nichil enim in illa est utrum agat vel non agat. De eo autem quod nihil magis apti sunt per prudentiam ad honesta et iusta agenda: paulo superius incipiendus est: hinc sumpto initio. Quodadmodum dicimus quosdam iusta agere: nec tamen esse iustos: veluti eos: qui faciunt illa: que leges precipiunt aut inuiti: aut per ignorantiam: aut per aliud quippiam: non autem propter ipsa: ac qui agunt illa: que oportet: et quot oportet: studiosum virum. Sic est (ut videtur) aliquo modo se habentem agere singula: ut bonum sit. dico ceu per electionem: et ipsorum que agunt gratia. Electionem igitur rectam facit virtus. Quot autem illius gratia fieri nata sint: ea non sunt virtutis: sed alterius potentie: de quibus scien-

tibus dicendū est clarius. Est igit̄ quedā potentia: quā astutiā vocant hęc h̄mōi est: vt ad subiectā intentionē agere ista possit: et ad effectū p̄ducere. Si itaq; id quod intendimus: rectū sit: laudabilis est. Sin aut̄ improbū: tunc est dolus. Quapropter prudentes astutos et nō dolosos esse dicimus. Est aut̄ prudentia nō hęc potentia s; nō absq; ista potentia. H̄bitus v̄o h̄ic ituitu efficit̄ ai nō sine virtute vt dictū atq; manifestū est. nā cogitationes discursus rōis rerū agendarū p̄ncipiū h̄bent q̄ tale qd̄ sit extremum et optimum: qualecunq; tandem id sit. est em̄ sit verbi gratia quiduis: hoc nisi bono viro nō videt̄. Nam prauitas obliquat et falso errore labefacit circa p̄ncipia rerum agendarum. Quare patet: q̄ impossibile esse prudentem quempiam nisi sit bonus.

Cap. ij. confirmās virtutē proprie moralē sine prudentia esse nō posse: concludit mutuam ipsarum connexionem. reprehēsa subinde quadam ratione ipsas morum virtutes nō seperari iter se cōtendit: nouissime prudentiam sapientie nō p̄cesse.

Ed considerandū est rursus circa virtutē. nā virtus vere filiter se h̄bet: vt prudentia ad astutiā. Nō eadē qd̄ sed certe filis sic natural̄ virt̄ ad eā: q̄ est pprie virtus. Quibus videt̄ natura quodāmodo mores i singulis subsistere. Nā vt iustissimus et tēperati et fortes et alia h̄mōi statū a natura h̄bemus. sed tñ querimus aliud qddaz pprie bonū esse ac talia aliter adesse. Nā pueris et bestijs qdem naturales sunt h̄bitus. verū absq; mente videt̄ esse nociui. Illud dūtaxat apparet: q̄ quemadmodū in robusto corpore sine ituitu se mouēte contingit fortiter offendere: q̄ visū nō h̄bet. Ita et h̄ic: q̄ si accipiat mentē agēdo: differt. h̄bitus vero filis existens: tūc erit pprie virtus. Itaq; vt i opinabili due sūt species astutia: et prudētia: sic i morali due sūt

naturalis virtus et propria. verū h̄arū q̄ propria est nō fit absq; prudētia Et propterea aiunt virtutes esse prudēcias. Et socrates partim recte q̄ fuit: partim errauit. Quod em̄ oēs virtutes putabat prudēcias esse/ errabat. q̄ vero nō absq; prudētia: recte dicebat. Signū huius est: q̄ nūc oēs quando virtutem diffiniunt: adiungunt h̄bitum dicentes et aliqd̄ est scdm̄ rectā rōem. recta aut̄ rō est scdm̄ prudentiā. videt̄ augurari quodāmodo oēs h̄mōi h̄bitum virtutem esse: q̄ h̄bitus sit scdm̄ prudentiam. Sed oportet parū p̄trāsgredi. Nō em̄ solū h̄bitus q̄ est scdm̄ rectā rationem: sed ille q̄ est cum recta rōne/ virtus est. Recta aut̄ ratio i talib; prudentia est. Socrates igitur putabat virtutes esse rōnes. Nam illas omnes dicebat esse scientias. Nos aut̄ cū rōne esse putamus. Patet igit̄ et iam dictis: nō posse quemq; esse bonū virū sine prudentia: neq; prudentem sine morali virtute. Sed sermo hęc soluet̄ quo disputare q̄s possit: virtutes ab inuicem separari. Nō em̄ eundē nasci ad oēs aptū. Itaq; aliam iā qdem habere: aliam nō habere. Sed hoc recipiendū est i naturalibus virtutibus. Et i his virtutibus: p̄ quas simpliciter dicit̄ vir bonus nō recipit̄. Simul em̄ cū prudentia q̄ vna est oēs simul existunt. Patet aut̄: q̄ etsi nō actiua esset: tñ opus erat eius: q̄ particule virtutis est. Et q̄ nō erit electio recta sine prudentia neq; sine virtute. hęc em̄ finis hęc vero ad finem agere facit. Attamen nec prestat sapiētie: nec meliori particule: vt nec sanitatē medicina. Nō em̄ vti illa: sed prouidet vt sit illius ergo gr̄a iubet: sed nō illi. P̄terea simile: vt si q̄s ciuilem dicat p̄ncipium esse deorum: q̄ disponit de oibus: que fiunt i ciuitate.

Incipit liber septimus ethicorū Aristotelis. qui de continentia et incōtinentia p̄tractat: in binos diuidit̄ tractatus: et iste

Tractatus primus. Septimi

primus tractatus decem continet capitula. **C**apitulum. i. tria circa mores fugienda insinuat vitium/continetiam/manitatem, quorum contraria sunt virtus/continetia/heroyca virtus, heroyca virtus/ac manitas raras inter homines esse, hanc vero maxime apud barbaros, fit vel ob morbos lesionemque principij: vel ob vitiorum excessu. De continetia/ac mollitudine contrariisque nunc dicendum esse: ita quod ut difficultate ablata probabilia relinquunt: quia quedam commoventur.

Est hec dicendum est alio supra principio: quod circa mores fugiendorum tres sunt species: vitium: incontinentia: imanitas. Horum vero duobus contraia manifesta sunt. Nam aliud vitium est: aliud continetiam vocamus. Adversus autem imanitatem maxime quam congrue opponat eam virtutem: quam supra nos esse heroycam quandam et divinam: ut homo merus de Ilectore facit Priamum dicentem: eximia illi bonitate prestare, neque videri mortalium hominum filium esse: sed dei. Itaque si ex hominibus sunt dii per excellentiam virtutis: ut autem talis virtus quodam erit his habitus: qui imanitati opponitur. Nam ut bestiarum non est neque vitium: neque virtus: sic etiam neque dei. Sed hec quodam preciosior est quam virtus. Illa vero aliud quoddam genus improbitatis. Cum autem raro contingat virum quem esse divinum: ut lacones dicere consueverunt: eum valde aliquem admirant: divinum est inquam vir. sic et imanem quempiam inter homines raro autem existere: ac maxime inter barbaros est. Sit autem quando propter morbos et orbitates, et quod alios homines malignitate excedunt eos hac infamiam appellatione notant. Sed de hominum dispositione mentio erit facienda. de vitio autem dictum est prius. De incontinentia vero et mollitie atque luxuria dicendum est ac si de continetia et constantia. Nam non sic accipiendum est: quasi utraque imparum sit idem habitus: qui virtus et vitium. Nec etiam quasi sit aliud genus. Oportet vero ut in alijs: ita etiam hic positus his: qui apparent: ac dubitationibus primo factis ostendere maxime quodam: quod probabilia sunt circa hominum affectus: aut certe plima

iporum atque principia. Si enim solvantur difficultia: et relinquunt ea: quod probabilia videntur: sufficenter erit ostensum. Videtur ergo continetia adque constantia proborum et laudabilium esse. Incontinentia vero et mollicies improborum et vitupabilium. Idem est continens et constans in ratione. at incontinens et his qui rationem omittit. et incontinens quidem sciens quod prava sunt facit propter cupiditatem. continens vero sciens: quod cupiditates prave sunt: eas non sequitur propter rationem. Et temperatum quidem et continentem et constantem: ac tale temperatum alij non: et intemperatum incontinentem et incontinentem intemperatum promiscue vocamus: interdum vero esse alios dicimus. Et interdum autem fieri non posse: ut prudens sit incontinens. Interdum vero quosdam prudentes et solertes incontinentes esse. Insuper incontinentes dicuntur et ire: et honoris: et lucri. Ea igitur dicuntur ista sunt. **C**apitulum. ij. circa predicta quedam inquit posterioribus discutienda. Qui sit: ut recte existimas/incontinentem agat: an incontinentem cupiditati prudentia resistat: utrum temperans sit continens: utrum in qua vis opinionum persistere sit continens: utrum intemperans incontinente peior: qui suam absolute dicendus incontinens.

Meret autem aliquid quod fieri possit: ut quod scire sive mentis incontinens sit. Sicut quodam fieri non posse in sciencia. Nam difficile est (ut Socrates putabat) si scia adsit: aliud quicquam prevalere: ac veluti mancipium in servitutem trahere. Socrates enim contra incontinentiam omnino pugnabat: quasi illa non esset. Reminere enim intelligentem facere contra id: quod optimum sit. sed eos qui faciunt: per ignorantiam facere. At hec ratio manifeste differt ab hijs: que apparent, et optimum est de affectu inquirere: si per ignorantiam: quod modus ignorantie fiat: quod enim non putat: qui incontinentia vitur: quod in turbatione constitutus sit/manifestum est. Sed sunt quodam: qui partim assentiunt Socrati: partim non assentiunt. Nam nihil esse potestius quam scientiam confitentur. Et propterea dicunt incontinentem non sciam habentes: sed

Tractatus primus. Septimi

opinionē superari a voluptatibus. Quod si opinio est: ac nō sciētia ne-
 q̄ existimatio q̄ repugnat sed remissa: vt in ambigētibus venia danda
 est: si nō p̄sistit in illis contra vehemētes cupiditates. At prauitati nō
 est danda venia: neq̄ alteri cuiq̄ vituperabiliū. Prudentia igit̄ resistē
 tie. hec em̄ validissimū q̄ddā est. Ceterū absurdū. q̄ vn̄ z idē erit siml
 prudens z incōtinens. At dicet̄ nō esse prudētis sponte agere illa: que
 sunt praua. Et insup̄ ostensum est p̄us prudentē i agendo versari. Nā
 extremoz est z alias habens vtutes. Preterea si in habendo cupidita
 tes vehemētes z improbas cōtinens est: nō erit temperās cōtinens: ne
 q̄ cōtinens tēperans. Nō em̄ est tēperati vehemētes habere neq̄ im-
 probas. At id q̄dem oportet. Nā si bone sunt cupiditates: prauus est
 his hitus: q̄ nos ab earū p̄secutione repellit. Itaq̄ incōtinētia nō ois
 studiosa. Quod si imbecilles z nō prauē: nihil egregiū, sin prauē z im-
 becilles: nihil magnū. Preterea si in oi opinione p̄sistere facit cōtinen-
 tia: praua est: vt puta si etiā in falsa. Et si ab oi opinione dimouere fa-
 cit incōtinētia: erit quedā incōtinētia laudabilis. vt neaptholemus
 ille/apud sophoclē laudat: q̄ nō p̄maneat in his: q̄ suaserat vltres: pro-
 pter molestiā mētendi. Idē z in captionibus sophisticarū. Illi em̄ cū
 videri velint supra modū acuti: ac mirabilia quedā improbare: eoz sylo-
 gismus insolubilis fit. ligat̄ em̄ mens: cū acq̄escere nolit cōclusioni non
 placenti: nec procedere vltra valeat. Quoniā quemadmodū soluat/ nō
 habet. Contingit vero aliq̄ rōne imprudentiā cū incōtinētia esse vtu-
 tem. p̄pter incōtinētia em̄ contraria faciet eoz: q̄ censebat. Censebat
 aut̄ bona esse mala: nec agere illa oportere: itaq̄ bona: z nō malaaget
 Insup̄ q̄ voluptates ex eo seq̄tur z eligit: quod p̄suasus est: potior vide-

libri Ethicorum. LXVI

bitur esse: q̄ his q̄ nulla ductus rōne sed p̄ incōtinētia facit. Est em̄
 ille sanabilior. qm̄ dissuaderi potest. At incōtinēs puerbio subiacet:
 quo dicit̄. si aqua fauces efficit: qd iam potare oportet. Nā si suusus
 ageret: dissuasus vtiq̄ cessaret. Nunc vero nō suusus alia nihilomin⁹
 agit. Preterea si circa oia est continētia z incōtinētia: q̄s est simplici-
 ter incōtinens? Nullus em̄ habet incōtinētia oēs. Sed dicimus esse
 quosdam simpliciter. Dubitationes igitur tales quedā cōtingūt. harū
 aliquē soluēde sūt. aliquē relinq̄nde. Nā solutio dubitatiōis iuerio est.
Capi. iij. primā questionē soluturus/ ordinē propo-
 nit. Suppones p̄mo cōtinētia absolute circa materiā temperātie dum
 tarat esse: e q̄dem certo modo: quo a ceteris discernunt. p̄bat nō refer-
 re/scia vera ne opinione incōtinens transgrediat̄. Tum distinguit ver-
 bum scire/p̄ habere sciam/ z vt. Item duos enunciatoz modos vniuer-
 salēz particulare hitum scie vel impediri deniq̄ naturaliter questionē
 soluit: ex eo q̄ vniuersali opinione verante/ z altera cupiditate speciali
 us incitante: hoc potius vincit singulis q̄dem partibus commotis.

Diximū igit̄ considerandū est: vtrū scientes vel nō z quō sciē
 tes. Deinde circa q̄lia continentē z incōtinētia ponere de-
 bemus. Dico aut̄ vtrū circa oīs voluptates z dolores. an circa aliq̄s
 determinatas: z vtrū sit idē continēs z constans: an alius. Eodemq̄
 modo de ceteris: que p̄tinent ad hanc questionē. Principiū considera-
 tionis est. Vtrū continēs z incōtinens sit in eo: quod circa que: vel in
 eo: quod aliter habentes differentiā. Dico aut̄ vtrū circa hoc sit incōti-
 nens solū: vel nō: sed ex ambobus. Deinde si circa oia est incōtinētia
 z continētia: vel nō. Nō em̄ circa oia est simpliciter incōtinens: s̄ cir-
 ca q̄ est intēperās. Neq̄ ex eo: q̄ simpliciter ad hęc se habet. nā idē esset
 q̄ intemperantia: sed q̄ certo modo se habet. Ille q̄dem. n. electione du-
 citur: putans oportere semp̄ p̄sentē sequi voluptatē. hic aut̄ non putat:
 l iij

Tractatus primus. Septimi

quodam oportere: attamen sequitur. Utrum vero illa: quam transgredientes incontinenter agunt: opinio vera sit: an scia: nihil refert ad presens, quodam enim ex his: que opinantur: et non dubitant: sed putant se pro certo scire. In eo igitur quod remisse credunt: quod opinantur: et ob hoc magis aut contra id: quod censebant agendum. Nihil differret scia ab opinione. Nam quodam (ut Heraclitus ostendit) non minus opinioni credunt: quam scie alij. Sed cum dupliciter dicatur scire. Nam et qui habet sciam: et non utitur: et qui utitur: differentia erit: si habens: et non considerans agat: que non oportet, vel si habens: et considerans: hoc enim pergrauum erit: sed non nisi consideret. Preterea cum duo sint modi oppositionum: nihil prohibet eum qui ambas habet: agere propter sciam utendo vniuersali: sed non particulari. Nam agibilia singularia sunt. differt etiam vniuersale. nam aliud in se est. aliud in re. ceu cunctis hominibus sicca prodesse: et hunc esse hominem: vel hoc tale esse siccum. sed hoc tale aut non habet aut non operatur. per hos modos tantum differt quantum ut dici potest ut videant nihil absurdum quod isto modo sciat. alio autem modo: absurdum. Contingit etiam alio modo quam supra dictum sit habere sciam. Nam in habendo et non utendo variam cernimus habitum: ut et habet quodammodo et non habet. seu dormientem et ebrium. At qui ita disponuntur: qui in perturbationibus sunt: ire namque et cupiditates venereorum ac hominum quedam corpus distrahunt manifeste. Non nullos etiam in furore aduenit. patet igitur quod dicendum est incontinentes illis similiter se habere. Dicere autem verba scie nullum est signum. nam in hominum perturbationibus constituti demonstrationes et versus Empedoclis proferunt. et qui primo addiscunt: verba complectuntur quodam: sed nondum intelligunt. Opus est enim: ut conata natura fiant. Ad hoc autem temporis spatium exigis. quamobrem ita estimandum est

libri Ethicorum. LXVII

dicere incontinentes: quemadmodum eos: qui in sena recitant. Insuper et isto modo quod naturaliter incipiat causas. alia est vniuersalis opinatio: alia singularium rerum: quibus his sensus iam dominatur. Cum autem ex illis sit vna: necesse est ut conclusioni quodam hac assentiamus: et in his que factum requirunt: statim agamus: ceu si omnino dulce gustare oportet: hoc autem dulce tantum vnus aliquid de singularibus: necessarium est eum qui potest: nec prohibet simul et agere hoc. Quando igitur vniuersalis adest gustare prohibens. sed hoc omne dulce iocundum est: hoc autem dulce operatur. Sit vero concupiscentia. alia quodam dictat fugiendum esse. Sed concupiscentia ducit. potest enim quod libet membrum mouere. Itaque contingit ratione quodammodo et opinatio incontinentem esse. non contraria per seipsum, sed per accidens. Concupiscentia. non contraria est rationi: sed non opinatio. Ac propterea bestie non sunt incontinentes quoniam vltis apprehensionem non habent: sed singularium fantasia ac memoria. quo nam modo aut salua ignorantia: et rursus incontinentes fiat sciens: eadem est ratio ut in ebrio et dormiente. nec ratio propria est hominum perturbatio que quodam ratio a naturalibus discenda est. Cum vero vltima oppositio iudiciumque sensitium ut dominum rerum agendarum existat: hanc vel non habet in perturbatione constitutus: vel ita habet ut se habere nesciat: sed ita dicit: ut vinolenti dicunt carmina Empedoclis: et ob hoc etiam: quod nec vniuersale extremus terminus. nec ita scientificum videtur ut vniuersale. et apparet id: quod tractauit socrates euenire. non. non. presente illa que proprie videtur scientia: fit perturbatio. nec trahitur: superaturque a perturbatione: sed sensitua. De sciente igitur et non sciente quemadmodum contingit scientem incontinentem agere: hec dicta sufficiant.

Cap. iiii. questionem illam soluit quoniam absolute sit in

continens. Atque iocundorum alia necessaria esse: in quibus absolute incontinentes: alia non necessaria/ licet per se expectabilia: in quibus ex additione solum incontinentem dicunt. incontinentem ab intemperante se cernit quod hic non ille eligit: tribus in super iocundorum generibus se positus comprobatur incontinentiam circa materiam intemperantiae duntaxat esse/ nisi ob perturbationis similitudinem: idque cum addictione.

Utrum vero quis simpliciter sit incontinentes: vel omnes in aliquo: etsi ita: circa qualia deinceps erit dicendum. Et circa voluptates igitur et dolores versari continentes et constantes ac incontinentes et molles manifestum est. Sed eorum que voluptatem efficiunt: quedam sunt necessaria. quedam per se expectanda: veritatem excessum habentia, necessaria dico: que ad corpus pertinent. qualia circa alimenta: venereorum indigentiam. et alia homini ad corpus spectantia: circa que temperantiam posuimus et intemperantiam. non necessaria vero sed expectando dico: seu victoriam: honores diuitias et homini talia bonorum et delectabilium. Qui igitur in his ultra rectam rationem que in ipsis est excedunt: eos non dicimus incontinentes simpliciter sed adiungimus pecuniarum incontinentes et lucri et honoris et ire. Simpliciter autem non quasi alios quosdam et per similitudinem dictos quemadmodum homo: qui olimpia vicerat. nam illi compositis ratio parum differebat a propria sed tamen alia erat. Signum huius est quod incontinentia vituperatur non ut delictum solum. sed ut vitium quoddam vel simpliciter vel secundum aliquam partem: horum autem nullus. Sed qui circa corporis voluptates: in quibus posuimus temperantem et intemperantem excedit voluptates amplectendo et dolores fugiendo famis et sitis caloris et frigoris et omnium que sunt in gustu et tactu non per electionem sed propter electionem et intellectum. incontinentes dicuntur non secundum aliquam additionem ut de ira dicimus sed simpliciter. Signum vero. etiam intemperantes dicuntur circa istas sed non circa aliquam aliarum. et propterea in eodem

modo collocauimus incontinentem et intemperantem et continentem et temperantem sed non illorum quemquam circa easdem quodammodo voluptates doloresque essent at hi sunt circa eadem: sed non eodem modo: sed hi qui eligunt. hi vero non eligunt quo circa magis utique diceremus intemperantem quamquam vel non concupiscens: vel parum excedendo persequitur voluptates et fugit mediocres dolores quam hunc qui per vehementes cupiditates id agit. nam quod ille faceret si adesset cupiditas iuuenilis et circa necessariorum indigentiam vehementes dolores. Cum vero cupiditatum ac voluptatum. alie sint genere honestorum et studiosorum: nam efficientium voluptatem quedam natura sunt expectanda: alia contraria horum. alia media: ut primo distinximus seu pecunia lucrum victoria honor in cunctis talibus atque medijs non vituperantur homines quod afficiantur ad illa quod cupiant quod ament: sed quod ita: ut modum excedant. Quapropter quicumque propter rationem incontinentem agunt: vel persequuntur quicumque eorum: que natura sunt honesta et bona: veluti si circa honores magis quam oportet studeant: aut circa filios et parentes. nam et hec sunt in bonis: et laudantur: qui illis student. sed tamen est illis excessus quodam: si quis ut niobe certet cum dijs: vel ut Saryrus: qui philopatum dicitur circa patrem. nimis. et insanire videbatur. Iracundia quidem nulla est circa ista. propterea quod (ut dicimus) unumquodque eorum expectandum est per se. sed excessus ipsorum improbi sunt atque vitandi. Similiter nec incontinentia. nam incontinentia non solum fugiendorum est: veritatem vituperabilium. sed per similitudinem perturbationis addentes incontinentiam de unoquoque dicimus. veluti malum medicum: malum histrionem: quem non simpliciter vocaremus malum. ut igitur nec hic: et eo quod vitium non est aliquod eorum: sed propter proportionem silem: sic videlicet et ibi accipiendum est. solum continentiam et incontinentiam

esse illam: que est circa eadem: circa que temperantia et imtemperantia.
De ira vero per similitudinem dicimus. Itaque cum dicimus, incontine-
tiam adiungimus ire ac lucri et honoris.

Cap. v. amplius confirmat incontinentiam et continen-
tiam absolute circa materiam intemperantie duntaxat versari. Nam
quum quedam natura delectetur: idque vel simpliciter vel secundum certa genera: quodam
modo non natura: sed vel morbis quibusdam: vel consuetudine/aut natura prava
feraque hec habentem/que extra fines sunt vitij vincere aut vinci non est ab-
solute continentia aut incontinentia: sed per similitudinem/vel cum ad-
ditione: aut circa iram ultimo propositum infert.

Quonia vero aliqui sunt natura efficietia voluptate et horum alia
simpliciter: alia secundum genera et animalium: et hominum: alia non sunt: sed
partim propter morbos: partim propter mores fiunt: partim propter flagitiosas
naturas circa istorum singula siles cernuntur hitus. Loquor autem de immanibus
ceu de muliere: quam ferunt pregnante viscera rescidere: puerosque comedere:
vel quod dicitur de quibusdam efferatis gentibus circa potum: alios crudis delecta-
ri: alios humanis carnibus: alios tradere gnatos adinuicem: ut et in comiuijs
comedant. vel quod de phalaris dicitur. hi namque sunt imanes. Alii propter mor-
bos: et insaniam: ut ille. qui matrem imolauit comeditos: et qui proserui epar. Ibi
ex morbo: vel ex consuetudine. veluti pilorum euulsiones: et vnguium esus. ac pro-
pterea carbonum: et terre: et insuper coitus masculorum. nam alij natura: alij
ex consuetudine accidunt: ut a puericia consuetis. Quibus igitur natura causa
est: eos nemo diceret incontinentes: ut etiam nec mulieres: quod non futuunt sed
futuunt. eodemque modo et qui insane se habent propter consuetudinem. Ihabere igitur
quodlibet eorum: extra terminos vitij est: quemadmodum et imanitas. hinc vero
continere se: vel incontinerere: non est simplicis incontinentie: sed eius: que est per similitu-
dinem. ut et his: qui circa iram eodem modo se habent et incontines non dicendus. Dis

em super excessiua prauitas: et amicitia et timiditas et intpantia et crudeli-
tas: aut imanitas est aut morbi. nam que talis natura existit ut circa prime
scat: etiam si foret obstupuerit: timido est timore quodam imani. quodam vero mu-
scipulam timebat propter morbum. Et demetrius qui natura sine ratione sunt et solus
sensu viuentes imanes sunt ut quodam longe barbare nationes. alij propter mor-
bos veluti mente capti et insani ex morbo. Sed fieri potest ut quis interdum aliqui
istorum habeat solum at non super: veluti si phalaris percupiscat puerum come-
dere: ac se abstineat. vel aduersus irrationale coit libidinem. fieri enim potest: ut
non habeat solum verum etiam super. ut igitur prauitas alia simpliciter dicitur. alia
secundum additionem veluti imanis et insanies sic et incontinentia est alia imanis
aut insana. Simpliciter autem illa solum que est secundum humanam incontinentiam. Esse igitur
incontinentiam et continetiam circa illa solum: circa que est intpantia et itpantia et quod cir-
ca illa est alia spes incontinentie dicta per similitudinem et non simpliciter manifestum est

Cap. vi. probat incontinentiam ire minus esse turpe quam
cupiditatem: quum ira quadam modo rationem sequatur: sitque magis naturalis:
ac manifesta minusque iniusta: et cum dolore. Quum alie sint incontinentie
inhumane/alie humane: circa has intemperantiam duntaxat esse. imma-
nitatem licet terribilior sit vitio: minus malam esse.

Quod autem si minus turpis itpantia ire quam intpantia libidinis/
ostendimus: videtur ira quodam aliquid rationis audire: obaudire tamen: quem-
admodum ministri: qui veloces sunt: prius quam totum id: quod eis dicitur/audiant: ex-
currunt: ac postea in agendo errant. et quemadmodum canes antequam considerent an
amicus sit si modo stupuerit latrant: sic ira propter calorem et velocitatem nature
audiens quodam: sed non preceptum exaudiens properat ad ultionem. Ratio ei vel fanta-
sia iniuriam seu contumeliam ostendit. Ira vero tanquam ratione precludens: quod huic tali
repugnancia sit: statim insurgit. at libido si solum dixerit cogitatio vel sensus
voluptatem effici properat ad fruitionem. quomodo vero ira quodam sequitur rationem quo-
m)

dāmodo libido aut nō. turpior ergo. Nā ire incōtinēs a rōe quodāmodo vincit. ille a concupiscētia: at nō a rōe. Preterea naturalib⁹ desiderijs magis est venia: si seq̄re. nā ⁊ talib⁹ ꝑcupiscētijꝫ q̄ oib⁹ cōes sunt ⁊ inquatū cōes. At ira ⁊ indignatio naturale q̄ddā est: q̄ libidines: q̄ excessiue sūt: ⁊ nō necessarie. veluti q̄ se excusabat: q̄ patrē vberasset. Nā ⁊ ip̄e inqt patrē vberavit suū. ⁊ ille rursus suū. ⁊ q̄ puerū ostēdēs inqt. ⁊ hic: cū vir erit: me. nā id nobis gētile est. etiā trahēbat a filio si flere ꝑcepit ante ianuā. nā ⁊ patrē suū eo vsq̄ a se tractū fuisse. Preterea magis iniusti sūt: q̄ occulte isidiant. iracūdius vō nō isidiant neq̄ ira s̄ palā est. libido vō cōtra: vt de venere aut dolosam cupigenā: ⁊ balteum lozi: ⁊ fraus: q̄ abstulit mentē q̄uis multū sapienti: q̄ si iniustior: ⁊ turpior incōtinētia hec: q̄ illa q̄ est circa irā: ⁊ simpliciter incōtinētia ⁊ vitiū quodāmodo. Adhuc nemo luxuriat dolens. s̄ qui ꝑ iram facit. dolens facit. q̄ vero luxuriat: cū voluptate. si igit̄ illa quib⁹ magis irasci iustū est: magis iniusta sūt. ⁊ incōtinētia: q̄ ꝑpter libidinē fit. Non em̄ est in ira luxuria. q̄ igit̄ turpior est incōtinētia circa libidinē q̄ circa irā: ⁊ q̄ est incōtinētia ⁊ continētia circa concupiscētias ⁊ voluptates corporis/patet. Harū vō ipsarū dñe sūt obmittēde. nā (vt ab initio diximus) alie hūane sunt: ac naturales ⁊ genere: ⁊ magnitudie: alie imanes ⁊ instar bestiarū. alie ex morbo ⁊ orbitatib⁹: Earū circa ꝑmas int̄pantia est solū ac t̄pantia: atq̄ ideo bestias neq̄ tēperatas: neq̄ intēperatas dicimus: nisi ꝑ similitudinē: et si cui oino aliud ab alio differt genus aialium: ⁊ sinomozia: ⁊ in comedendo oia. Non em̄ habent electionem: neq̄ rōnis discursum: sed discesserūt a natura: ceu infam hoies. Est aut̄ imanitas min⁹ q̄ vitiū: s̄z terribili⁹. nō em̄ corruptū est id: q̄

optimū: vt in hoie: s̄z ꝑtermisum: ⁊ nō habet. q̄re perinde est: ac si q̄s inaiatum corpus comparet cū aiato vtrū peius. Adhuc em̄ improba semper prauitas est nō habentis ꝑncipium. Adhuc vero ꝑncipius est. Preterinde est igit̄: vt comparare iniustitiā ad hoie in iustū. Est em̄

vtrūq̄ peius. milies ei plura mala faceret malus homo q̄ bestia mala
Capi. vii. questionē illā soluit: an tēperans sit cōtinens: nā continentiā a constantia: incōtinentiā a mollitudine se iūgēs licet circa materiā tēperantie intēperatiēq̄ versent: harū oim differētiā imiscet. declarat ꝑpensionē ad iocū mollē potius esse q̄ intēperantē Deinde duas incōtinentie species facit: infirmitatē. que deliberanti tribuit: temeritatē qua celeres ac biliosi sunt incōtinentes.

Circa voluptates igit̄ ⁊ dolores q̄ ex tactu gustaq̄ ꝑueniūt cupiditatesq̄ ⁊ fugas: i quib⁹ t̄pantiā ⁊ int̄pantiā v̄sari determinauim⁹. est ita se h̄re: vt super ab his: q̄ pleriq̄ supant. Est etiaz supare illa: a quibus pleriq̄ supant. ⁊ hoz circa voluptates q̄dē alter incōtinēs: alter ꝑtinēs dicit̄: circa dolores vō hic mollis: ille constās. Inter hos aut̄ plurimoz sūt hitus: ⁊ si declināt ad deteriores. Sed cū voluptatū alie sint necessarie: alie nō necessarie: ⁊ vsq̄ ad aliqd: excessus vero neq̄ defectus: iliter se habet circa voluptates ⁊ dolores. q̄ em̄ excessus voluptatū ꝑsequit̄: aut ꝑ excessum: aut ꝑ electionē: ⁊ ꝑpter ip̄os ⁊ nō ꝑpter aliud exinde ꝑueniēs: int̄pans est. Necessē em̄ est hunc nō esse talē: vt peniteat. Itaq̄ insanabilis est. alius i defectu huic opponitur. Adhuc vō est t̄pans. siliter q̄ fugit dolores corporis: nō q̄ superetur: sed per electionē. sed eoz q̄ nō eligunt: q̄dā dicunt̄ ꝑpter voluptatē: quidā ꝑpter doloris fugas: q̄ ex cupiditate ꝑuenit. quāobiē differunt inter se. Q̄s tñ dicerent esse deteriore: si nō ꝑcupiscens aut ꝑ irā faciat aliquid turpe: q̄ si ꝑcupiscens vehemēter: ⁊ si nō ꝑ irāz percussit: q̄ si iratus. Nā q̄d hic ageret si esset i ꝑturbatiōe ꝑstitut⁹. Quo
 m ij

circa intemperās peior est: quā incōtinens. supradictorū ergo altera molliciei species magis est. altera itēmpans. *Opponit autē incōtinēti quādam continēs. molli vō constās. nā constātia in resistendo ē. Continētia vō in supando. Est autē aliud resistere: quā supare. quēadmodū nō vici: quā vincere. Quo circa potior continētia est: quā constātia. quā autē deficit in his aduersus quā plerique resistūt: et valēt: hic mollis et delicatus est. Nā delicie mollicies quedā sūt. quā trahit togā ne laborē subeat tollēdi et imitans egrotātē nō putat se miserū esse: cū silis misero sit: eodē mō se habet circa continētiā et incōtinētiā. Nō ei si quis vehemētibus excessiuisque voluptatibus aut doloribus supat mirandū est. s; venia dāda: si cōtra nitēs ceu theodecti philoctores a serpēte percussus: v; carinimalo pecer cyon vt ceu hi: quā risum tenere conari accumulātū emittunt vt accidit xenophanto. Sed si quis his quibus plerique resistere possunt/valēt succūbit nō propter naturā generis: vel ppter morbū. ceu scitharū regibus mollicies inest ppter genus quōd tanquā effeminatū a virilitate recessit. Jocosus quā intēperatus esse videt. est autē mollis. nā iocus relaxatio est si quādam cessatio et excedentiū in ea iocosus. Incōtinētie hoc quādam temeritas: hoc autē infirmitas est. Nā alij cōsultātes quādam nō p̄sistūt in his: quā statuerāt propter aī pturbationē. Alij ob id ip̄m. quā nō p̄sultant. trahunt a pturbatione quidā em̄ ceu pretitillati nō titillant sicut. p̄sentientes et p̄uidentes: ac se ipsos rōemque excitantes nō vincunt ab effectu: neque si voluptarium sit: neque si molestū. Maxime vero acuti et malācolici ob temeritatē incontinentē agunt. Illi quidem em̄ propter velocitatem. hi vero ppter vehementiam nō expectant rōem. ex eo quā fantasie sequaces sunt.*

Cap. viii. aliā perfiniēs questionē probat intēperā

tem incōtinente peiorē esse: quā illū nō penitet: quā vitium eius latet: incōtinens vero nō est absolute prauus: in quo et virtutis principium cōseruat. ne quā em̄ incontinentia est vitium nisi aliqua ex parte fortasse.

St autē intemperans vt dictū est: qualē postea nō peniteat. nā in electione p̄sistit. incōtinētiē vero oēm penitet. *Qua propter nō vt dubitauimus ita se habet sed hic quādam sanabilis est. ille autē isanabilis. Assimilat autē vitium hydropisii et phitosi. incōtinētia vero epilepticis. Illa. n. cōtinua: hec nō continua improbitas est. Et oīno aliud genus est incōtinētie quā vitij. Nā vitium quādam latet. incōtinētia vero nō latet. sed horū meliores sunt: quā a rōe absunt: quā qui rōem habent quādam: sed in illa nō permanent. A minori em̄ perturbatione superant: et nō incōsulte vt alij. silis est em̄ incōtinēs hijs: quā facile inebriant. et a modico vino ac pautiore quā plerique. Quā igitur incōtinētia nō est vitium patet: s; aliq̄ten⁹ fortasse. Nā hec quādam absque electiōe est. illud vō cū electiōe. in rebus tñ silia sūt. ceu Bomotici illud in Adilesios dictū. milesij quādam insipientes nō sūt: faciūt tñ quālia insipientes. incōtinētes iniusti nō sunt. iniuriant tñ. Cū vero hic quādam talis sit vt nō p̄suasus sequat corporis voluptates excedēdo p̄ter rectam rōem. hic autē p̄suasus quā talis est vt ipsas persequat. Ille quādam facile remouebit. hic autē nō. nā virtus principium cōseruat. vitium corrumpit. In rebus autē agēdis principium est cuius grā. vt in mathematicis suppositiōes. Neque illic igitur rōe doctrina est principiorū. neque hic. Sed virtus aut ex cōsuetudine aut ex natura recte sentire faciens circa principium. Tempans igitur quādam talis est. Intēperās vero huic cōtrari⁹. Est vero quāspiam quā ppter aī pturbationē discedit a recta rōe. quē vt nō faciat scōm rectam rōnem) perturbatione vincit. Sed talem esse: vt ei persuadeat persequi impudenter oportere huiusmodi voluptates*

m iij

nō peruincit: hic est incontinens melior q̄dem q̄ intemperans nec penitus malus. Seruatur em̄ p̄ncipium: quod optimū est. Alius vero hinc contrarius constās: nec discedens propter perturbationem. Patet igitur ex hoc q̄ hic q̄dem studiosus hitus est. ille autem prauus.

Cap. ix. aliā soluens questionē/ declarat absolute cōtinentis esse in veri rōne persistere: aliquo tñ modo in qualibet. Deinde pertinacem describens a cōtinente seperat: inferens potius incōtinenti silem esse. Docet alios nō persistere in sententia/ ob honestus cōtinentem medium esse probat. Postremo addens intemperantes incōtinentemq̄ per similitudinem cōfundi: differentiam resumit.

Erum ergo cōtinens est: q̄ in qualicūq̄ rōne ⁊ qualicūq̄ electione persistit: vel q̄ in recta. Et incōtinens q̄ in qualicūq̄ electione ⁊ qualicūq̄ rōe nō permanet vel i falsa rōe ⁊ electiōe nō recta ut p̄us quesuimus. vel per accidens qualecūq̄. Scdm̄ se aut̄ ip̄m vera rōne ⁊ recta electione hic persistit. Ille nō persistit. Si em̄ q̄s hoc propter hoc expetit per accidens vero p̄us. Simpliciter aut̄ dicimus q̄ per seip̄m. Itaq̄ est i qualicūq̄ sententia q̄des permanet: hic ille dimouetur: sed simpliciter i vera. Sunt aut̄ q̄dam q̄ prestant i sentētia. Sūt vero quos vocāt dure cervicis hoies. ut q̄bus dissuaderi aut suaderi difficulter quicq̄ potest: hi aliqd̄ sile habent cōtinenti. ceu prodigus liberali: ⁊ temerarius forti. Sūt ⁊ alia multa h̄mōi. Cōtinens em̄ propter libidinē ⁊ cupiditatē nō mutat sententiā cū in alijs q̄dem si accidunt facilis sit ac persuaderi sibi patiaf. Hic aut̄ nō a rōe cū cupiditatem assumant ⁊ ducant̄ cōplures a voluptatibus. Sunt aut̄ hi dure cervicis: q̄ sui capitis sunt: ⁊ q̄ indocti ⁊ agrestes. illi q̄ sunt sui capitis p̄pter voluptatem ⁊ dolorē. Nā gaudent cū peruincunt nec e sententia dimouētur ⁊ dolent si eoz̄ sententia irritet̄ instar publicoz̄ decretoz̄. Quare

magis hi q̄dem incōtinenti siles sunt: q̄ cōtinenti. sed sunt q̄dam q̄ in sententia nō persistūt. nō tñ per incōtinentiā ut Theophrōlemus ille apud Sophoclem quanq̄ propter voluptatē nō persistebat ac honestatē nā vera loqui pulchrū illi videbat. ab vlixe vero persuasus fuerat mentiri. Nō em̄ ois q̄ propter voluptatē aliqd̄ facit intempans est aut prauus aut incōtinens. sed q̄ propter turpē voluptatē. Cūq̄ sit aliq̄s huiusmodi: ut minus q̄ oportet voluptatibus corporis gaudeat. nec i ratione persistat: huius ⁊ incōtinentis medius est cōtinens. Nam incōtinens nō persistit i rōe propter aliqd̄ plus hic aut̄ propter aliqd̄ minus. Cōtinens vero persistit nec ob alterutrū discedit. Necesse est aut̄ si q̄dem cōtinentia est studiosa ut rosq̄ cōtrarios hitus esse prauos: quemadmodū apparet. verū q̄ alter i paucis: ⁊ raro cōspicit̄ videt̄ incōtinentie solū cōtinentia esse cōtraria. quemadmodū intemperat̄ie temperantia. Cū vero multa dicant̄ per similitudinē ⁊ cōtinentiā temperati per similitudinē cōsecuta est. Nā cōtinens talis est: ut nihil preter rōnem agat ob corporeas voluptates: ⁊ temperatus. Sed hic q̄dem habēs hic aut̄ nō habens prauas cupiditates. ⁊ hic q̄dem talis ut nō delectet preter rōem. hic aut̄ talis: ut delectet q̄dem: sed nō ducat̄. Similes etiā sūt incontinens ⁊ intemperans. vtriq̄ em̄ corporis voluptates sequūtur. Sed alter putans oportere: alter non putans.

Cap. x. soluit questionē/ que vltima restat: an incōtinentis cupiditati prudentia ipsa resistat: probās nō posse eundē prudentē simul ⁊ incōtinentem esse. quū prudens ois bonus sit ⁊ idoneus ad agendum quāq̄ est incōtinens habilis/ ideoq̄ prudenti silis: ⁊ semi malign⁹ ⁊ nō iniustus. nouissime addit incōtinentiā biliofoz̄ facile⁹ curari/ q̄ deliberantiū ⁊ eam que per assuetudinē/ q̄ que natura existit.

Tractatus primus. Septimi

Nec fieri potest: vt vnus et idē simul sit prudens et incōtinēs. Nam simul prudentē et studiosū esse ostensū est. Præterea nō q̄ sciat solū: sed q̄ actiuus sit/prudentē esse. sed incōtinēs nō est actiuus. Em̄vero astutiū nihil vetat incōtinentē esse. Ex quo fit: vt nōnū- q̄ prudentes q̄dem: incōtinentes esse videant. qm̄ astutia aliud videt a prudentia (vt superiorib⁹ libris diximus) rōe q̄dem propinqua ē prudentie: sed differt ab ea sc̄dm electionē. Neq̄z porro vt sciens ac prospiciens: sed vt dormiens et vinolentus et volens q̄dem. Nā quemadmodum sciens et qd̄ facit: et cuius gratia. Adalus aut̄ nō: nā electio q̄des bona est. Itaq̄z semimalus et nō iniustus. Nō em̄ insidiator: nā iporū hic q̄dem nō persistit in his: que cōsultando statuerat. hic aut̄ malancolicus oīno nō cōsultat. vide turq̄z incōtinens sis ciuitati: que oīa oportune discernat: ac leges habeat bonas: sed illis nō vtat: vt anaxandrides obiecit inq̄ens. Ciuitas volebat: cui nulla legū cura est. Adalus aut̄ ciuitati: que legibus vti sed malis. Est aut̄ incōtinentia et p̄uētia circa id: qd̄ excedit multitudinis hitum. hic em̄ magis persistit. ille aut̄ minus q̄ pleriq̄z valeant. Sanabilior est incōtinentia illa: qua malācolici incōtinenter agunt: q̄ illoz: q̄ cōsultant q̄dem: sed nō permanent. Et q̄ consuetudinē incontinentes sunt: q̄ qui natura. Facilius em̄ est consuetudinē q̄ naturā mutare. Nam ob id ipm̄ consuetudinē mutare difficile est: quod natura assimilatur: vt Ebanus inq̄t. Animo iueteratum vsū permanere amice. Atq̄z eum tandem hoibus naturā esse. Quid igitur sit continentia: et qd̄ incontinentia: et qd̄ constātia: et molities: et quemadmodum hi hitus adinuicem se habent dictum est.

Tractatus secūdus septimi libri ethicoz. quattuor

libri Ethicorum. LXXIII

habens capla. Caplm. s. ostendit ciuili philosopho de voluptate ac dolore tractandū esse. Tres opinionēs ponit: nullā voluptatē bonū videri. quasdā bonas/ceteras prauas. licet omnes sint bone nulluz tñ esse summū bonū. deinde harū opinionū rōnes affert.

E voluptate aut̄ et dolore eius est videre. q̄ circa ciuilē philosophant. hic em̄ faber atq̄z magister est eius finis: ad quē prospicientes vnūquodq̄ vel bonū: vel malū simpliciter dicimus. Insuper necessariū est de illis videre. Nam vtutē moralē et vitū circa dolores et voluptates posuimus. Et felicitatē oēs fere aiunt cū voluptate esse. Itaq̄z beatū noiauerunt a gaudendo. Quibusdā ergo videtur nulla q̄dem voluptas esse bonū nec per seipam neq̄z per accidens. Nō em̄ esse idē bonū: quod voluptas. Alijs quedā vident q̄dem: sed p̄ime esse prauē. Est et horū terciū: etsi oēs sint bonū: tñ nō recipi: vt voluptas sit summū bonū. Quod oīno quidē nō sit bonuz: qz oīs voluptas effectio est i naturā sensibilis. Nulli vō effectio cognata est finib⁹. ceu nulla edificatio edibus. Præterea temperans fugit voluptates et prudēs vacuitatē doloris sequit̄ nō aut̄ voluptatē: p̄terea voluptates impediunt prudentiā. et quāto maiores sunt tāto magis. quod i venereis patet. Nemo em̄ dū in illis est: mente prospicere quicq̄ potest. Insuper voluptatis nulla est ars. Omne aut̄ bonū artis est opus. Præterea pueri et bestie sequunt̄ voluptates. Quod nō oēs sint studiose. qz sunt turpes quedā: et infames. et qz detrimenta afferunt. Adorboz. n. nōnulle ipsarū gignunt. Quod aut̄ nō sit summū bonum voluptas. qz nō finis est sed affectio. Ibec sunt fere que dicuntur.

Cap. ij. distinguit absolute bona et alicui bona. Item bonorum aliud operationum aliud hitum esse: deinde soluit rationes opinionum ante dictarum.

Quod autem non contingit propter hoc non esse bonum neque optimum: ex his patet. Primum igitur cum bonum dupliciter dicatur: aliud simpliciter: aliud alicui: et nature et hitus consequuntur quare et motus et effectiones sequuntur. Et quae praevidentur simpliciter: praevidentur alicui autem non: sed expetende sunt huic. quaedam vero ne huic quidem: sed quibus paruum tempus: sed non expetende. Alique autem voluptates ne sunt quidem: sed videntur: quaecumque cum dolore et medicine gratia. ceu egrotantium voluptates. Praeterea cum boni: hoc quidem sit actus: hoc autem hitus: secundum accidens: que constituunt in naturalem hitum: voluptaria sunt. Est autem actus in concupiscentis nature et hitus subdolentis: quaeque etiam sine dolore et concupiscentia sunt voluptates. veluti que in contemplando fiunt nullo defectu naturam urgente. Signum huius est: quod non eisdem rebus delectatur natura: dum repletur: et dum in statu est: sed dum in statu est: simpliciter iocundis. at dum repletur etiam aduersis. Nam et acris et amaris gaudent: quorum nihil neque natura: neque simpliciter iocundum est. Itaque nec voluptas. ut enim iocunda ad iniuriam constituta sunt: sic etiam voluptates. que ab illis proueniunt. Praeterea non est necesse aliud quiddam esse melius quam voluptas. ut quidam aiunt finem quam effectione. Non enim effectiones sunt neque cum effectiones omnes: sed operationes et fines. Nec illis que fiunt/ conueniunt: sed illis que vtuntur. Neque finis omnium aliud quiddam: sed eorum: que ducunt imperfectionem nature. Quapropter non recte dicitur sensibilis effectiones esse voluptatem. Sed magis dicendum est: operationem hitus secundum naturam. et pro sensibili: sine impedimento. videtur autem effectio quaedam esse: quod principaliter bonum: quod operationem effectione esse existimant. Est autem aliud. Esse autem praeuidet voluptates ex eo: quod morbos gignunt voluptaria quaedam. Idem et quod sa-

lubria quaedam praeuidet ad lucrum. haec igitur utraque praeuidet: sed non praeuidet secundum hoc. Nam et contemplatio interdum obest ad sanitatem. Impedit vero neque prudentiam neque hitum vllum voluptas ab utraque proueniens: sed aliene. Nam que in contemplatione et disciplina: magis faciunt contemplari: atque addiscere. Quod autem non sit opus voluptas alicuius artis: rationabiliter contingit. Neque enim alterius operationis cuiusquam est ars: sed potentie: licet vniuersaria ars et conuenientia voluptatis esse videatur. Fugere autem temperatum voluptatem: et sequi prudentem vacuitatem doloris: ac pueros et bestias sequi: eodem modo omnia soluntur. Cum enim dictum sit quod bene simpliciter: et quod non bene omnes voluptates: tales et pueri et bestiae sequuntur: et harum vacuitatem doloris prudens: que cum concupiscentia sunt et dolore: et que sunt corporis. Tales enim haec. etiam harum excessus secundum quos improprie: improprie peritus. Itaque improprie fugit has. Nam sunt et temperatis alique voluptates. **C**apitulum. iij. disputat voluptatem bonum quid esse: imo nihil prohibere voluptatem aliquam optimum quod esse: et tamen alique sunt simpliciter praeuidet nisi voluptas quaedam bona sit felicitis vitam non fore iocundam.

Qui malum esse dolorem ac fugiendum: confessum est: hunc quidem etiam simpliciter malum: hunc vero quia impedimentum affert. fugiendo autem contra. Quae enim fugiendum est quid: et malum: bonum. Nam solutio illa speusippi non conuenit: ut maius minori et equali contrarium. Non enim diceret idem quod malum quiddam esse voluptatem. Nihil vero prohibet voluptatem quandam esse optimum: quousque sint alique praeuidet. ut et scientia alique: quibusdam praeuidet existentibus. Forsan vero et necessarium est (si quidem cuiuslibet hitus operationes sunt non impeditae: siue omnium operatio est felicitas: siue alicuius eorum: si sit non impedita) esse summe expetendas. Id est autem voluptas. Itaque esset: utique voluptas optimum: licet praeuidet sint

multe voluptates: si contingat simpliciter. Ac propterea omnes beatam vitam putant esse iocundam: et impliciter voluptatem felicitati rationabiliter. Nulla enim operatio: si impediatur: perfecta est. Felicitas autem est perfectorum. Quapropter indiget felix bonis corporis: et externis atque fortune: ut non impediatur. Qui autem in rota et calamitatibus magnis constitutus dicunt esse beatum: si bonus sit: vel volentis vel inuiti nihil dicunt. Qua vero fortuna indiget: videtur quibusdam idem esse prosperitas ac felicitas: quod non est. Nam et hec excedens impedimentum affert: et forsitan non amplius prosperitas noians est. nam eius terminus est ad felicitatem. Quod autem et homines et bestie voluptatem sequuntur: id signum est: quam populi multi decantant. Sed cum non idem neque natura: neque habitus optimus: neque apparet neque etiam voluptatem eandem omnes sequuntur: tamen sequuntur omnes voluptatem. Forte autem et sequuntur. Non quam putant: nec quam dicerent: sed eandem. Cuncta enim habent aliquid diuinum natura. Sed acceperunt naturam hereditatem corporee voluptates propter frequentiam usus: et quia omnibus communes sunt. Cum igitur sole cognoscantur iste: solas esse putant. Patet autem quod nisi voluptas bonum sit: et operatio: beata vita iocunda non erit. Nam cuius gratia opus esset illius: siquidem non bonum. Sed et cum modestia agi vitam potest. Nec malum enim neque bonum dolor si quidem: nec voluptas. Itaque cur fugeret. Neque sane dulcior vita studiosi: nisi eius operationes.

Capitulum. iiii. de corporis voluptatibus precipue agit diffiniens cur si voluptates corporis sunt male: dolores quod contrarij sunt mali: vultque necessarias voluptates esse bonas saltem ad aliquem terminum. Cur item corporis appetibiliores videntur quod scilicet dolores pellunt ideoque ut medicina petuntur: vel quod plerisque alia desunt oblectamenta voluptates sine dolore: et que excessu non habent simplici nature proprias esse ostendit.

E voluptatibus autem corporis considerandus est dicentibus quod quedam voluptates vehementer amplectende sunt: ut puta ille: que sunt honeste: sed non corporee: et circa quas intemperans. Cur igitur dolores his contrarij sunt mali. Nam malo quidem bonum contrarium est. Vel ita bone: que sunt necessarie: quia et non malum: est bonum. vel usque ad aliquid bone. habitum enim et motuum quorumcumque non est melioris excessus: neque voluptatis. quorumcumque autem est: et voluptatis est. Sed corporaliu bonorum est excessus. et malus est: qui sequitur excessum. sed non necessarias. Cuncti quodammodo gaudent epulis: et vino: et venereis: sed non ut debent. Contra in dolore. non enim excessum fugit sed omnino. non enim est excessui contrarius dolor sed persequentem excessum. Quoniam autem non solum verum dicere oportet: sed etiam causam falsi (nam id ad fidem faciendam pertinet. nam quando ratio conspicitur propter quam videbatur verum: quod non est verum: facit: ut vero magis credatur) itaque dicendum est quare videntur corporis voluptates magis appetere. Primum ergo quia dolores pellunt. et per excessum doloris: quasi medicinam quandam voluptatem excessiuam sequuntur: ac penitus corporalem. vehementes autem fuerunt medele quod propter eas sequuntur: quia aduersari videntur. Nec studiosum quod videtur voluptas propter hec duo: ut dictum est. Quoniam alie quodam prave nature sunt actus: aut ex genitura: quemadmodum bestiarum: aut ex consuetudine: ut pravorum hominum. Alie medele. quia indigentis. et habere melius quam sit. Alie accidunt eorum: quod perficiuntur. pro accidens igitur studiose. Sequuntur etiam illas: quia magnam vim habent: quando propter alias letari non valet. Itaque sibiipsis fames aliquas machinantur. Quando igitur sine nocumeto: irreprehensibiliter. quando autem cum nocumeto: prave. Non enim habent alias: quibus gaudeant. n j

vero multis dolorosum est ppter naturā. Semp em̄ laborat animal. vt naturales testant sermones: ⁊ videre: ⁊ audire dolorosum esse dictātes sed consueti sumus vt aiunt. Similiter in iuuenta q̄dem propter incrementū ceu vinolenti disponunt ⁊ iocunda res est iuuenta. Melancolici vero natura semp egent medicina. Nam corpus q̄dem abrodif: ⁊ in hoc cōtinue ppter cōpletionē: ac semp in vehementi appetitu existunt. Bellit aut voluptas: dolorē: ⁊ q̄ contraria: ⁊ q̄ contingēs: modo sit vehemens: ⁊ ob hoc intēperati ac mali fiunt. Que vero sine dolore sunt nō habent excessum. Sunt aut he ex his q̄ natura iocunda sunt ⁊ nō p accidēs, dico aut p accidēs illa: q̄ medent: Quia em̄ cōtingit mederi patiente sano agente aliqd ob hoc iocundū esse videt. natura aut iocunda q̄ faciunt opationes talis nature. nullū aut iocundū semp idē est. qz nō simplex est natura nostra sed inest qd aliud scdm qd corruptiua. Itaqz si qd aliud agat: hoc alteri nature aduersat. cum vero equat neqz molestum videt esse id: qd sit neqz iocundū. Nā si alicu⁹ natura simplex sit: semp idē actus iocundissimus erit. Quāobrē deus semp vna atqz simplici gaudet voluptate. Non em̄ motus duntaxat est operatio: s; ⁊ immobilitatis. ⁊ voluptas magis in quiete est q̄ in motu. Variatio autē res oīm dulcissima scdm poetā: propter neq̄tiam quandā. vt. n. neqz homo facile variat: sic ⁊ natura varietatis est indigens. Nō. n. simplex: neqz equabilis. De continentia igit ⁊ incontīnētia: ac de voluptate et dolore dictū est: ⁊ qd sit vnūquodqz ipsoꝝ ⁊ quō alio ipsoꝝ bona sunt alia mala. Reliquum est vt de amicitia dicamus.

Incipit liber octauus ethicorū Aristotelis. tres habens tractatus: primus vero tractatus de amicitia q̄ inter pares est: ⁊ sex cōtinet capla. Caplm̄ pmū. varijs probat rōibus de amicitia hic ptractandū esse. De hinc cōtrauersijs q̄busdā reiectis: naturales dubitationes relinquēdas: sed humanas que ad mores affectusqz pertinent: persequendas esse cōmonstrat.

Est hec conseq̄ns erit de amicitia tractare. Est em̄ vtus quedā: vel cū vtute. Res insup summe necessaria i vita. Sine amicitia em̄ nullus eligeret viuere. licet cuncta possideret alia bona. Nā ⁊ locupletes: ⁊ i dignitate: ac sūma potētia cōstituti plurimū amicis indigere vident. Quid. n. prodesset talis prosperitas: si beneficij conferendi auferat facultas: quod maxie fit: cōmendatqz in amicos, vel quo modo custodirent: seruantes sine amicis. Cū q̄nto plura illa sunt: tāto magis piculo subiacēt. In paup̄tate q̄ ac reliqz calamitatib⁹ vnūcū putāt in amicos esse refugiū. ⁊ iuuenib⁹ ad cōpescēdos errores. ⁊ senib⁹ ad curā ⁊ obseruationē auxiliūqz rerū: q̄ illis defunt: ppter imbecillitatē. florentib⁹ aut ad res p̄claras duo sil euntes. Nā ⁊ in cognoscendo: ⁊ in agendo potentiores erunt. Naturaqz in se videt ad id: qd̄ genitū est. Nec id in hoibus solū: verū etiā in auib⁹ ⁊ plerisqz aialibus: ⁊ eiusdē generis inter se: ac maxime hoib⁹. Ex quo fit: vt eos hoies (q̄ erga ceteros beniuoli sunt) laudibus efferant. Intueri licet in erroribus oēm hoiem amicū ⁊ familiarē hoī esse. Videt ciuitates q̄ amicitia cōtinere, ⁊ legūlatores magis circa illam studēt: q̄ circa iustitiā. Cōcordia. n. sile qddā videt esse amicitie. huic aut maxie legūlatores intēdūt. Discordiā vō vt rē inimicā expellūt, et aici si sūt nīhil opus est iustitia. At si sunt iusti nihilominus eis opus est amicitia et

tustorum maxime amicitia videtur esse. Nec solum res necessaria est amicitia: verum etiam honesta. Nam eos (qui erga amicos afficiuntur) laudamus, et copiam amicorum: vnam aliquam honestarum rerum esse dicimus. Sunt etiam: qui putent eosdem esse viros bonos et amicos. Sed accidunt circa illam dubitationes non paucæ. Nam alij posuerunt esse eam similitudinem quadam, et amicos similes. Itaque aiunt simile ad similes: et cornicem ad cornicem habere amicitiam: et talia quedam. Alij contra: omnes huiusmodi inter se connexos esse aiunt. Atque de his alius maturius usque perquirunt. Euripides quidem inquitens umbram terram arefactam amare: formosum celum imbre grauescens pluuere in terram. Et erachitus vicifitudinariam comoditatem: et ex diuersis pulcherrimam convenientiam: et oia per litum fieri, aduersus hos et alij multi: et empedocles. Nam si se simile appetere. Hec igitur naturalia omittamus. Non enim sunt propria presentis considerationis. Quot vero ad homines et ad mores pertineant: ea discutiamus. Leu utrum in omnibus sit amicitia: vel in malis hominibus locum non habet. et utrum amicitie sit species vna: vel plures: qui enim speciem vnam esse putant ex eo: quod recipiat magis et minus: non sufficere argumento ducunt. Nam et illa que alia sunt specie: magis et minus recipiunt: de quibus superius dictum est.

Cap. ii. amicitiam describit suppositioes primam amabilem esse aut bonum aut iocundum aut utile esse. Et bonum ipsum simpliciter amabile esse. Singulis vero quod cuique apparet. inferunt eos esse amicos: qui mutuam habent beniuolentiam: nec latentem: alicuius quod boni gratia.

Quæritur id autem: si amabile inspiciatur. Non omnem videtur amari: sed quod amabile est. hoc autem esse bonum: aut iocundum: aut utile. videtur utique esse utile id: pro quod efficit bonum aliquid: aut voluptas. quare amabile utique erit bonum: et iocundum ut finis. Utrum igitur bonum amant

an id: quod ipsis sit bonum. Discordat enim quandoque ista. Eodem modo circa iocundum. Videtur autem quisque sibi bonum amare: et esse simpliciter quod amabile bonum. Cuius autem: quod cuique est. Amat vero quisque non quod bonum est sibi: sed quod videtur bonum. nec quicquam id refert. Erit enim amabile apparens. Cuius tria sint illa: pro que amat in natura quod maiorum non dicitur amicitia. Non enim est in illis reciprocos amor: neque voluntas illorum boni. Nam ridiculum fortassis est vino bonum velle: sed saluum esse cupit: ut habeat ipse. At oportere aiunt amico bona velle illi gratia et quod ita volunt bona: eos beniuolos appellat: et si non idem ab illo rependant. Beniuolentia enim in rependentibus amicitiam esse. Vel adiungendum est: non latentem. Multi enim beniuoli sunt erga illos: quos nunquam viderunt: quod eos viros bonos esse putant et utiles. Atque hoc idem fortasse aliquis illorum viceuersa facit. Amicos vero quod quis vocet latentes: quemadmodum se iuicem habeant. Opus est igitur ut intelligatur ut beniuolentia sit mutua: nec latens ipsos propter vnum aliquod predictorum.

Cap. iii. declarat secundum triplex amabile tres esse species amicitie: easque ob utile sunt quales sunt seruum: vel iocundum quales sunt inuani pro accedens esse: ideoque facile dissolubiles. Sed eam que ob bonum virtutis est perfectam esse probat varijs verorum amicorum proprietatibus.

Quæritur autem hec species iter se: et amores ergo et amicitie: sunt autem illarum species tres cum totidem sunt amabilia. In singulis enim mutua est dilectio non latentem. Qui vero se mutuo amant: bona sibi iuicem cupiunt hac que amat. Qui igitur propter utilitatem se diligunt: non seipsum diligunt sed que ex ipsis aliquid puenit bonum. Eodem modo que propter voluptatem. Non enim que tales quodem sint: facitos amant: sed que sibi iocunditatem afferunt. et que ergo propter utilitatem amant: bonum querunt sui: et voluptates iocunditate sui mouent. non que his est: que amat: sed que utilis et iocundus. Sunt itaque homini

amicicie scdm accidens. Nō em̄ qua talis est amatus. hac amat: sed q̄
 afferunt hi q̄dez bonū aliquod: hi aut̄ voluptatē. Itaq̄ tales amicicie
 facillē dissoluunt: nō in eodē permanētibus, nam si nō amplius iocundi
 aut vtilis sint: amare desistunt. vtilitas vero nō permanet. sed alia ali-
 as est. Cessante igit̄ eo: ppter quod amici erāt: cessat et amicicia: vtpo-
 te illis iniura. videt̄ aut̄ h̄mōi amicicia maxime fieri i senibus: nō. n. vo-
 luptatē hi sequunt̄: sed comoditatē. Iuvenes q̄ et vigentes q̄cunq̄ vti-
 litati student. Nec sane hi multū inuicē versant̄. et interdū iocundi nō
 sunt. Itaq̄ nec corū cōuersione indigent: ex q̄bus nō prouenit vtili-
 tas. Eatenus. n. iocundi sunt: q̄tenus spē aliquā habent boni. In his
 se hospitalitā collocarunt. Adolescentiū vero amicicie voluptatis cau-
 sa institute vident̄. nam amant scdm affectus. et maxime id sequunt̄: q̄
 voluptatē in presentia afferat. verū id simul cum etate mutat̄. Ex quo
 fit: vt cito fiant amici. citoq̄ desistant. Nam simul cū voluptate amici-
 cia mutat̄. At voluptatis celeris est mutatio. et ad mores promi sunt iu-
 uenes. nam amatoria p̄ affectū et voluptatē plurimū fit. Itaq̄ amant
 et cito desistunt: sepe eadē die propositū mutant̄. Delectant̄ autē h̄ij
 cōuersione et vsu. Nam p̄ hunc modū amicicia fruunt̄. Perfecta ve-
 ro est amicicia bonorū viroz et virtute similiū inter se. hi nāq̄ sibi bona
 similiter mutuo volunt: qua sunt boni. Sunt autē boni p̄ seipfos. Qui ve-
 ro amant amicos illoz causa: hi sūt maxime amici. Per seipfos em̄ sic
 se habēt: et nō per accidens. Permanet igit̄ talis amicicia: q̄diu sunt
 boni. vtrius autē res permanens est. Et est vterq̄ simpliciter bonus: et
 amico. Nam boni simpliciter: boni sunt: et inuicē vtilis sunt. Eodem
 modo et iocundi. Boni em̄ iocūdi simpliciter: et inuicē. vnicuiq̄ em̄ vo-

luptati sunt proprie res et tales. Bonorū autē tales: vel similes. Talis
 vero amicicia merito durabilis est. Nam complectit̄ oia: que in amico
 esse oportet. Omnis em̄ amicicia propter bonū est aut simpliciter: aut
 amanti. et scdm similitudinē quandā. huic autē oia supradicta insunt per
 seipfos. Nam huic similia et reliqua. quodq̄ simpliciter bonū: id iocun-
 dum simpliciter est. Maxime vero hec sunt amabilia. et amare: et ami-
 cicia in his maxime est: atq̄ optima. Sunt autē hec amicicie merito rare
 Nam et q̄ tales sunt: pauci admodū reperiunt̄. Preterea consuetudie
 indiget et tempore. Nam iuxta prouerbiū: p̄us sal illud de quo dicit̄: co-
 medendū est q̄ se cognoscere possint. Nec ante recipiendū est eos esse
 amicos: q̄ alter alteri dignus amicicia: fidusq̄ appareat. Qui em̄ pro-
 pere amicicias instituūt: amici q̄dez esse volunt: sed nō sunt: nisi digni
 sint amari: et id cognoscat̄. Voluntas em̄ amicicie celeriter fit: sed non
 amicicia. Hec igitur et tempore: et reliquis p̄fecta est: et fit per hec oia
 et similia vtriq̄ ab vtroq̄: quod oportet amicis existere.
 Capi. iiii. amicicias nō veras que ob voluptatem/
 vel comoditatem sunt/ad veram que ob vtrutes est: comparat: ostendēs
 quatenus conueniant/et differant.

Uero gratia voluptatis est amicicia similitudinē huius ha-
 bet. nam boni inuicē iocūdi sunt. eodē modo et que propter
 vtilitatē. Nā tales mutuo boni sunt. maxime autē i h̄ijs amicicia p̄ma-
 net: cū equalitas seruat̄: quēadmodū voluptas. et nō solū sic: sed ab eo-
 dem: ceu facietis: et sibi nō vt amatozi et amato. Nō em̄ h̄ij eisdē rebus
 delectant̄: sed ille q̄dem aspectu gaudet amari. hic autē obsequio amato-
 ris. Desinēte vero etatis flore: et amicicia frequēter desinit. Nam huic
 aspectus nō amplius iocundus est. illi autē nō prestat̄ obsequiū. Sūt itē
 n iij

qui permanent: si ex consuetudine mores comprobarunt: et similes sunt. Qui vero non voluptatem: sed utilitates in amoribus commutant: hi et minus sunt amici: et permanent. Qui autem propter utilitatem sunt amici: simul cum utilitate mutantur. Non enim amicos: sed utilitatem amabant. Propter voluptatem igitur et utilitatem malos contingit esse amicos inter se, et bonos malos: et neutrum cuiusquam propter seipsum autem constat: quod solos bonos. Nam mali quidem non gaudent seipsis: nisi aliquid exinde proveniat commodum. Solaque bonorum amicitia sine querela est. Non enim facile est quod credere aduersus eum: quem comprobavit multo tempore: persuasitque animo nunquam iniuriatum iri: et quocumque alia in vera amicitia requirunt. At in alijs nihil vetat talia fieri. nam cum homines etiam illos vocent amicos: quod propter utilitatem quemadmodum civitates (vident enim civitates societates instituire utilitatis gratia: et quod propter voluptatem se mutuo diligunt: quemadmodum pueri) oportet fortasse et nos hominibus homines vocare amicos. Species igitur amicitie plures sunt. Sed prima atque precipua est bonorum virorum qua sunt boni. Reliquae vero per similitudinem. qua enim bonum aliquid aut simile: ea amici. Nam quod voluptatem efficit: id est bonum quoddam hijs: quod voluptatem amant: Non autem multum coniunguntur haec. nec fiunt idem amici propter utilitatem ac voluptatem. non enim multum combinantur ea: que sunt secundum accidens. In has species amicitia diuisa est inter malos amicitia erit propter voluptatem: vel propter commoditatem in hoc similes existentes, inter bonos autem propter seipsum. nam qua sunt boni: et boni quidem amici simpliciter, mali vero secundum accidens et per similitudinem.

Cap. v. ostendit amicitiam habitui: amationem effectum simile esse. Atque proprium amicorum opus conuiuendo/vitaque communi

agenda maxime continuari.

Quia autem in virtutibus alij secundum habitum: alij secundum actum boni dicuntur: sic et in amicitia alij communi usu delectantur: et beneficia conferunt. alij dormientes et locis disiuncti non agunt quidem: sed sic se habent ut amice agere. loca enim non dissoluunt amicitiam simpliciter: sed actionem. Quod si diuturnior sit absentia: obliuionem amicitie inducere videtur. inde id natum est dictum. Multas amicitias silentium dirimit. Non videntur autem neque senes: neque difficiles: et queruli ad amicitiam apti. quam parum in illis est voluptatis. Nemo autem potest illius familiaritate uti: quod molestiam afferat. neque illi: quod non sit iocundus. maxime autem videtur natura molestiam fugere: et id assistere: quod efficiat voluptatem. quod autem se mutuo recipiunt: nec tamen simul viuunt: hi beniuolis magis similes sunt: quam amicis. Nihil enim est tam amicorum: quam simul viuere. Nam utilitatem quidem egeni expetunt. At simul viuere etiam beati. His enim minime conuenit solis viuere. Conuersari autem simul non est: nisi sint iocundi et tales: quod eisdem rebus delectentur: quod sodalicia habere videtur. Maxime quidem igitur est amicitia bonorum virorum ut iam sepius dictum est. Videtur autem amabile et expetibile simpliciter bonum: et iocundum. Cuius autem: quod sibi est tale. bonus autem bono propter haec utraque. Similis est amatio quidem affectui. amicitie vere habitui. Nam amatio non minus ad res inaiatas est. In amore non respondet cum electione. Electio vero ab habitu est. Et bona volunt hijs: quos amant illorum gratia non secundum affectum: sed secundum habitum. Et amantes amicum id amant: quod sibi est bonum. Nam si bonus est amicus: bonum est: quia est amicus: uterque igitur amat sibi bonum: et par reddit iocunditati et voluptati. Dicitur enim amicitia equalitas. maxime vero illi: quod est bonorum: haec existunt.

Cap. vi. perfectā aperiēs amicitia docet primū qui ad eam sunt aptiores. nō seueros atq; senes: s; iuueues cito amicos fieri: quibus et illi beniuoli mutuo sint. nō posse aliquē multis pfecte amicū esse. eos q̄ in potestate sūt/diuitijs vti amicis. tādē epilogum facit.

In difficultibus aut et senibus minus fit amicitia: quāto difficultiores sunt: et minus vsu ceterorū gaudent: hec em̄ maxie vident amicitia continere: et facere: qua propter iuuenes q̄des cito amicitias contrahunt: at nō senes. Nō em̄ fiunt amici hīs: q̄bus nō delectant. Similiter nec hīs: q̄ sunt difficiles. Sed tales beniuoli q̄des sunt inter se. Nā appetunt cōmoditates: et prompti ad vtilitatē. amici vero nō multū sunt. q̄ nō familiaritate: nec mutua cōuersatione gaudent: q̄ maxime videt amicitia facere. Pluribus vero esse amicū scdm̄ p̄fatam amicitia nō dat: quēadmodū nec amare plures. et simul excessus q̄dem videt. hoc ad vñū fit. Adultos vero vni vehementer placere: nō facile est. Forte etiā nec bonū esse. Videt et experimentū accipere: et consuetudine fieri: quod sūme difficile est. Propter vtilitatē et voluptatē multis placere q̄s potest. multi em̄ tales. et breuis obsequia tēporis. Iuuenū vero magis videt amicitia. que puenit ex voluptate: quādo eade amobus fiunt: q̄ s; mutuo delectent: atq; eisdē rebus: quales sūt iuuenū amicitie. Magis em̄ in hīs ingenuitas est. Que vero propter vtilitatem negotiorū. Beati vero nō indigent vtilitate: sed iocunditate. volūt em̄ habere aliquos: quorū vsu delectent. Adolestiā vero paruo sustinet tēpore. Cōtinuo aut nemo: ne bonū q̄dem tolleraret: si sibi molestū esset. Itaq; amicos querūt iocundos. oportet aut et bonos h̄moi esse etiam ipsis. Nā sic illis affunt cuncta: que adesse debent amicis. Sed i dignitate constituti hoies bifariā vident amicitias esse vti. Quidā em̄ i illis

vtilis sunt: q̄dā vero iocundi. vtrūq; vero vt ijdē sint: perraro contigit. Nā neq; iocundos per virtutē querūt: nec vtilis ad honestatē. Sed iocundos q̄dem ad voluptatē expetunt. Astutos vero ad negotia expetēda. hec aut raro fiūt in eodē. Nā simul iocundū et vtilē diximus esse studiosum. Sed superexcellenti nō fit talis amicus: nisi vtute supermineat. aliter vero nō adequat proportionē hīs: q̄ inferior est. nec frequēter consueuerūt tales existere. Sunt igit he amicitie de q̄bus dicim̄ iparitate. Eadē em̄ fiunt ambobus. et inuicē volunt: vel alterū pro altero cōmutant: seu voluptatē pro vtilitate. Quod vero minus sūt he amicitie: et permanent/dictū est p̄us. videt aut propter similitudinē et dissimilitudinē eiusdē esse ac nō esse amicitie. Nā per similitudinē eius videt amicitie: q̄ est scdm̄ vtutē. Nā ea q̄dem voluptatē continet. ista vero vtilitatem hec aut existunt et illi. verū stabilitate et securitate: q̄ he cito intereūt alijsq; p̄multis differunt: nō vident amicitie propter illius similitudinē

Tractatus secundus octauū libri ethicorū. sex cōtinēs capla. Caplū p̄mum. ostendit aliā esse amicitie/que in excellētia cōsistit: eiusq; varias esse species. Has q̄ conseruari docet: quū que cuiq; debentur/pro dignitate tribuuntur.

St et alia species amicitie scdm̄ maioritatē: veluti patri ad fil iū: et seniori ad iuniorē: viroq; ad vxorē/et gubernatori oī ad eū: q̄ gubernet. Sed differunt hec inter se. nā neq; eadē est patri ad filios: et magistratibus ad subditos. Quimmo nec patri ad filiū: et filio ad patrē neq; viro ad vxorē: et vxori ad virū. Alia em̄ cuiq; istorum vtus et opus. alia etiā: propter que amant. Alie ergo dilectiōes et amicitie. Eadē igit nō fiunt vtiq; ab altero: uec certe querit. Sed quotiēs filij parentibus illa tribuunt: q̄ oportet: et parentes filijs: firma et equa

bilis est amicitia. Correspondentē vero in oibus: que scdm maiortatē sunt amicitie dilectionē esse oportet. Veluti meliorē magis diligere q̄ diligere: et utiliorē: et aliorū quēq̄ silitur. Quando, n. scdm dignitatē diligis: tunc fit quodāmodo equalitas: qđ porro amicitie videt̄ esse. Non silitur equale in amicitia ⁊ in iustitia se habere videt̄. Nā iniustus qđē p̄mū illud equale est: qđ est dignitate. scdm vero illud: quod est quātitate. In amicitia vero: id. qđ est quātitate: p̄mo est loco: qđ vero dignitate: scdo. Patet aut̄ si plurima distantia fiat v̄tutis: aut vitij. aut diuitiarū: aut alterius rei. Nō. n. amplius sunt amici. nec dignū id putant. Manifestū est id in dijs. qm̄ hi plurimū oibus bonis excellūt. Patet etiā in regibus. nō em̄ illos dignant̄ amicitia: q̄ valde sunt humiliores neq̄ optimus ⁊ sapientissimus eos: q̄ nullus sunt precij. In his ergo nullus prefixus est termin⁹ quo vsq̄ amici. Multis. n. ablati: adhuc manet amicitia. Quod si magnus sit excessus: seu deorū ad homines: nō amplius permanet. Unde dubitat̄: an interdū nō optanda sint amicis maxima bona: puta vt dijs fiat: qm̄ nō ampli⁹ essent amici: neq̄ simpliciter bona. Nā amici qđem bona. Quod si recte dictū est amicū amico bona cupere illius gratia manere oportet: qualiscūq̄ his est. vt hoi ergo maxima bona optabit. sed forte nō omnia. Nam sibi ipsi quisq̄ maxima bona cupit.

Cap. ij. docet plerosq̄ magis amari / q̄ amare velle: et amari prestabilius esse q̄ honorari: quod illi propinquū est. Nihilominus tñ amicitia magis in exhibendo q̄ suscipiendo amorē consistere. Amicitia ex contrarijs ob utilitatē effici: sed contrarium per accidens appetere contrarium.

Ident̄ pleriq̄ per ambitionē amari magis velle q̄ amare. Ex quo fit: vt multi adulatores amēt. Inferior. n. amicus

est adulator: vel fingit qđē tale qđdā: et magis amare q̄ amari. Amari vero proxime videt̄ accedere ad honorationē. Quod sane pleriq̄ appetunt: nec honorē per se expetere vident̄: sed p̄ accidens. Gaudent. n. multi: cū ab his: q̄ in potestatibus constituti sunt / honorant̄ spe ducti: q̄ putant (si qđ opus sit) ab illis impetraturos. vt igit̄ signo bone affectionis: gaudent honore. Qui vero a bonis viris et sciētibus appetūt honorari opinionē sui p̄firmare desiderāt. Gaudent igit̄ q̄ boni sint: credēs loq̄ntiū iudicio. Amari aut̄ p̄ seipm̄ gaudēt. Quapropt̄ videt̄ vtiq̄ potius esse q̄ honorari: et amicitia p̄ seipam esse expetenda. videt̄ aut̄ magis in exhibēdo amorē: q̄ in recipiēdo / cōsistere. Signū hui⁹ est q̄ matres amare gaudent. Quedā em̄ filios dederūt tollēdos: et amat̄ sciētes. amari vō nō querūt: si vtraq̄ fieri nequeāt. Sed satis illis videtur: si videāt in p̄speritate cōstitutos. Et amat̄ illos ip̄e. licet illi nō valeāt matri: q̄ oportet: tribuere p̄pter ignorātiā. Cū vō amicitia in amādo magis cōsistat: et amātes amicos laudemus: amicos v̄tus videt̄ eē amare. Itaq̄ in q̄bus hoc ita fit: vt debet: hi firmi sunt amici. et horū amicitia est. per hunc modū q̄ inaequales maxie erūt amici. Nā equari possunt. et eqlitas et silitudo amicitia. Stabiles em̄ per seipos existentes et inuicē ament: et neq̄ indigent improborū: neq̄ talia ministrant: sed (vt ita loquar) etiā p̄hibent. Nā bonorū est neq̄ ipsos delinq̄re: neq̄ amicos p̄mittere sibi ministros esse. Mali vō firmitatē nō habent. Neq̄. n. sibi ipsi siles p̄seuerant̄. et quo t̄p̄e sūt amici gaudentes mutua p̄uitate. Sed q̄ sūt vtilēs et iocūdi: magis durāt. quoad .n. afferāt iniucē voluptates aut utilitates. Ex cōtrarijs vō maxia videt̄ fieri ea amicitia: q̄ est p̄pter utilitatē. vt paup̄ diuiti. et indoct⁹ sapiēti. Cuius. n.

quos indiget: id exoptat: aliud pro alio affert. Ad hanc quos trahat et amatores et amatum: turpes et pulchrum. Quippe amatores interdum ridiculi videntur dignum putantes se amari: quemadmodum ipsi alios amant. Nam similiter dignos fortasse exigendum est ita amari. quod si non sunt tales: ridiculi. Fortasse vero neque appetunt contrarium contrarium pro se: sed pro accidens. Desiderium autem medium est. Hoc, n. bonum: puta sicco non fieri molle. Sed ad medium devenire: similiter et calido et alijs. Hec igitur relinquunt: quam alieniora sunt. **Capitulum. iij.** ostendit quam amicitia/ ut iustum/ in societate consistat: sintque societates omnes similes partibus societatis civilis: amicitias ipsas/ tales societates sequi.

Idem enim (ut ab initio diximus) circa eadem et in eisdem esse amicitia et iustum. In omni, n. societate videtur aliquid esse iustum et amicitia. Itaque et eos: qui simul navigant. et eos: qui una militat/ amicos vocant. Eodemque modo in alijs societatibus quatenus concitant: eatenus est amicitia. Nam et iustum: et puerbum amicorum comitia esse recte. In comitione, n. amicitia est. Sunt enim fratrum et sodalium comitia omnia. Ceteris vero diversa. et alijs plura: alijs pauciora. Nam et amicitiarum: alie plus, alie minus. Differunt etiam iusta. non enim eadem parentibus ad filios et fratrum ad fratres: nec sodalibus et civibus. Eodem modo in alijs amicitijs. Alia igitur sunt et iusta ad singulos istorum. Et augmentum suscipit: ut magis ad amicos sunt. puta gravius est sodali pecuniam auferre quam civi. Et non ferre operam fratri quam extraneo et pulsare patrem quam quemvis alium. Incrementum suscipit similiter videntur amicitias et iustum: utpote in eisdem existantia: et equaliter procedunt. Des autem societates similes partibus civilis esse videntur. Congrediuntur, n. in aliquo commoditate parentes aliquid eorum: qui ad vitam pertinet. Civilisque et societas communi odii gratia viri durareque videntur. Hoc, n. et legum latores coniectura sequuntur: et iustum esse

aiunt: quod contra proferit. Alie igitur societates particulare commodum appetunt. ut naute quidem navigandi ad parandas divitias: aut aliquid tale. Abiles vero bellandi: aut pecunie: aut victoriae: aut capiunde urbis cupidum: eodem modo contribules et populares. Sunt et societates quedam: que voluptatis gratia institute videntur. ut in his: qui thiasotes et eraniste vocantur. he namque sacrificij et ceterus causa fiunt. Des autem homini civili videntur subesse. Nam, n. presentem utilitatem civilis querit: sed ad totam vitam. Et que sacra faciunt: et illorum causa ceterus instituunt. Alijs honorem tribuunt: et si bisperis requiem cum voluptate parant. Vetus, n. sacra et ceterus post fructuum perceptionem ordinata videntur: quasi premitie quedam. plurimum, n. pro id tempore ocio indulgebant. Omnes igitur societates partes civilis esse videntur. Sequentur vero tales amicitie societates homini.

Capitulum. iij. tres rei publice species/ totidemque transgressiones distinguit. docetque regnum: cui contraria est tyrannis: ceteris preestare. Exoptatum potestate ad paucorum potentiam migrari: sed sensu potestatem pessimam esse: cui contraria popularis potestas inter transgressiones minimum pravitatis habet/ sicut tyrannis plurimum. Istarum specierum similitudines in domibus accipi posse declarat.

Administrandarum vero civitatum tres sunt species. totidem etiam excessus: et quasi labe ipsarum. Sunt autem he: regnum: et optimorum civium potestas. Tercia a censu censura appellari convenit: quam plerique popularem vocant. Hanc optima omnium est regni. Deterrima vero popularis. Transgressio autem regni tyrannus est. In utraque, n. unus gubernat: sed plurimum inter se differunt. Tyrannus enim proprium querit commodum. Rex vero eorum: qui ab eo reguntur. Nam est rex: nisi pro se sufficiat: et cunctis bonis excellat. At que talis est: nullius indiget. Nam ergo hic querit utilitates proprias: sed eorum qui ab eo reguntur. Qui vero non est talis: potius rerum utriusque

Tractatus secundus: Octavi

effet q̄ rex. Tirānus huic vero cōtrarius est. p̄p̄riū em̄ seq̄tur cōmodū. Et in hoc q̄ deterrima sit/patet. Nam pessimū optimo contrariū. Sit aut̄ transgressio ex regno in tyrannidē. Est. n. tirānus prauitas regni. Prauus aut̄ rex tyrannus efficit. Et optimatibus aut̄ ad paucorū potentiā sit transgressio gubernatorū prauitate: q̄ rem. p. p̄ter dignitates gubernant: et cuncta et plurima bonorū ad se trahunt: et magistratus semp̄ eisdē: ad diuitias cōparandas plurimū intendentes. Ex quo fit: vt pauci dñentur et mali pro bonis. Ex hīs vero q̄ in sensu habent: ad multitudinē sit transgressio. Sunt. n. hē finitime. Nā et censi multitudinis esse volunt: et oēs in honore equales. minime aut̄ praua est multitudinis gubernatio, q̄ parū admodū transgredit̄ gubernāde ciuitatis speciē. Adutant̄ igit̄ maxime p̄ hunc modū res. p. Nā sic paulatim et facillime labunt. Earū similitudines et quasi exempla in domibus q̄ licet intueri. Nā patris ad filiū societas: regni instar habet. Patri em̄ cura est filiorū. Hinc et homerus iouē patrē appellat. Paternum em̄ imperiū vult esse regnū: quanq̄ apud persas tyrannicū est. Quoniā filijs perinde vtunt̄ vt seruis. Tyrannica vō est dñi ad seruos. Agere em̄ in illa dñi vtilitas. Hec ergo recta videt̄. Persica vero erronea. Nam diuersorum diuersa imperia. Viri aut̄ et vxoris societas ei speciē similis videtur: qua optimates gubernant. Pro dignitate. n. vir presidet: et i hīs: q̄ virū decent: q̄ vero vxori cōgruunt. Hec illi tribuit. q̄ si omnibus rebus velit dñari vir: ad eam speciē transgredit̄: que est paucorū potentia. Præter dignitatē. n. sibi arrogat: et nō qua melius est: interdū q̄ vxoris ipse presidet q̄si rerū potite. Nō igit̄ per v̄tutem prestant: s̄ p̄ diuitias et potentiam: quemadmodum cum pauci rem publicā obrinēt

libri Ethicorum. LXXXIII

Fratrū vero societates ei similis videt̄: que est in censu positorū. Pares. n. sunt: nisi inquantū etatibus differunt. Itaq̄ si plurimū etatib⁹ distēt: nō amplius fraterna amicitia. Multitudinis vero gubernatio maxime in hīs domibus conspicit̄: que sunt sine dño. Ibi nāq̄ oēs ex equo. Et in q̄bus imbecillis est p̄nceps: et vnicuiq̄ licentia.

Capi. v. cōdistinguit species amicitie sc̄dm iustū ad species rei publice: et pariter amicitie exiguitatē ad irā gressiones/secū dum iusti defectū: concludēs in tyranni de perparū esse et amicitie/et iusti: in populari aut̄ potestate per multum.

Magnaq̄ specie rerū publicarū amicitia videt̄: inquātū et iustū. Regū ad eos: q̄ ab eis regunt̄ in maiortate beneficij Prodest. n. illis: si q̄dē bonus existens eā habet curā: vt q̄ ab eo regunt̄ q̄ optime habeant: vt pastor ouū. Unde et homerus pastore populorū vocant agamenonē. Talis est paterna. Differt aut̄ magnitudine beneficiorū. Cū essendi causa permaxima videat̄: nutriendi q̄ et erudiēdi. et pro genitoribus hec tribuunt̄. Natura em̄ imperiū obtinet pater filiorum: et p̄genitores descendētū: et rex eorū: q̄ in regno sūt. Sunt aut̄ in maiortate amicitie iste. Itaq̄ honorant̄ genitores. Et iustū igit̄ i hīs nō illud idē: s̄ sc̄dm dignitatē. Nā sic et amicitia. Et viri ad vxorē eadē amicitia et in ea sp̄e: que est optimatū. Nā sc̄dm v̄tutē: et meliori plus boni: et congruēs singulis: sic aut̄ et iustū. Fratrum vero amicitia sodalitie similis videt̄. Pares. n. coetanei. Tales vero affectibus et amoribus siēs sunt: vt plurimū. Similis est huic: et illa: q̄ est sc̄dm sensum. Pares. n. ciues esse volūt: et inter se mites. In parte vero dñari et ex equo sic igit̄ et amicitia. In transgressionibus aut̄ quēadmodū et iustū sic et amicitia exigua est: ac minime in ea: q̄ determinata est. In tyran

inde vero nihil est amicitie: aut parū. In quibus. n. nulla est societas imperanti et parenti nec amicitia est. neque. n. iustum. sed quale artificii ad organū: et aie ad corpus. et dño ad seruū. Iuuant em̄ hec ab hijs: quibus vtunt: amicitia vero nō est ad inaiata neque iustū sed neque ad equū vel bouem: neque ad seruū: qua seruus est. Nihil. n. cōe est nā seruus aiatum est organū. Organū vero inaiatus seruus. Qua igit seruus: nō est ad illū amicitia: sed qua homo. Vides. n. esse quiddā iustū cuius hōi ad oēm cū quo societas esse potest legis pactionis. Est amicitia igit inquantū homo. Perparū vero in tyrannide amicitie: et iustū. In optimatibus plurimū. Adularū em̄ rerū societas est his: quos pares sunt.

Cap. vi. p̄cipue de cognatorū propinquorūqz amicis persequitur. Primum consanguineā sodaliciāqz a ceteris ciuū amicitijs se ponens: consanguineā multiplicē esse sed oēm ex paterna pendere confirmat. Infert interim parentes amare natos seipos: sed matres magis. fraternā q̄ dilectionē explicat/addens de ceteris propinqs. postremo coniugū amicitia scdm naturam esse ostendit: in qua et vtilitas et voluptas: inter im etiam vtrius inest.

In societate igit oīs amicitia est (vt dicimus) Distinguet vtriusqz aliq̄s consanguineā et sodalitiā. Ciuiles vero et contri- bules et cōnautice et hmōi sociabiles vident magis. Veluti. n. p̄ cōuen- tionē quandā esse vident. Inter has q̄s collocet hospitalitiā. Consan- guinea aut̄ varia: vides totaqz a paterna pendere. Parentes. n. amāt gnatos: quasi suū quiddam existentes. Gnati vero parentes vt ab illis quod existentes. Adagis aut̄ sciunt genitores: quod ex ipsis: quod genita: quod ab his. Et magis coniungit id a quo illi quod gemitū est quod id: quod gignit ei qui fecit. Id. n. quod ex ipso: proximū est ei a quo. vt dens et crines et quod vis ei: quod cōtinet. Illorū vero nullia quo: vel minus. Adagnitudine quod temporis. Nā hi statim genitores amant. Illi vero post tēpus: seu

genitorū scientiā vel sensum p̄ceperint. Ex his etiā pateret: cur matres ament magis. Parentes em̄ gnatos amant vt seipos. Qui em̄ ex ipsis sunt: veluti alteri ipsi sunt seperati. Gnati vero parentes: vt ab illis orti. Fratres vero se mutuo amant. Quoniā ab eisdē nati sunt. Idēpti- tas em̄ ad illos idem inuicē facit. Itaqz aiunt eundē sanguinē: eandē stirpē: et talia quedā. Sunt igit quodāmodo idē: licet diuisi. Adagnum preterea est ad amicitia educatio: et etas. Equales em̄ equalē: et fami- liares sodales. Quapropter fraterna amicitia sodalicia similis est. Ne- potes vero et alij cognati ex istis cōiungunt. quoniā ab eisdē sunt. Sūt aut̄ alij magis cōiuncti: alij minus: vt proximi vel remoti sunt a stirpe. Est aut̄ ad parentes amicitia gnatis et hoibus ad deos vt ad optimos et maiozitate prestantes. Adaxima em̄ hi beneficia contulerūt. Cū ef- fendi et educandi causa sint: gnatosqz erudiēdi. Talis aut̄ amicitia vo- luptatē et vtilitatē magis continet quod extraneorū: quāto in ipsis vita so- ciabilior. Est aut̄ in fraterna quemadmodū in sodalitia: et magis in hu- manis et penitus silibus: quāto cōiunctiores genere existentes se mu- tuo diligunt: et quāto magis moribus similes sunt: quod ex eisdē orti: ac ea- dem educatione disciplinaqz instituti: et tēporis cōprobatio plurima at- que firmissima. Eodē modo in ceteris cognatis sunt ea: quod amicitia faci- unt. Viro aut̄ et vxori amicitia vides scdm naturā existere. homo. n. na- tura est cōiugale magis quod ciuile: quāto prius ac magis necessariū ē do- mus: quod ciuitas. et procreatio filiorū cōius aialibus. Alijs igit in tantū societas est. hoies aut̄ nō solū procreationis causa coeunt: sed eorū quo- que gratia: quod p̄tinent ad vitā. confesti em̄ distinguunt opera. et alia sunt viri: alia mulieris. Sufficiunt igit inuicē proprias res in cōi ponētes.

Quare et utilitas et voluptas in hac amicitia versari videt. Erit etiā per v̄tutē si boni sunt. Est em̄ v̄triusq; v̄tus, et gaudebunt v̄triusq; simili filij vero nexus q̄dam esse vident. Itaq; hi: q̄ sine liberis sunt: facili⁹ dissoluunt. Filij em̄ ambobus cōe sunt bonū. Continet aut̄ societates. Quemadmodū vero se habere debet vir erga vxorē, et oīno amicus erga amicū: nihil aliū d̄ videt querendū: nisi quō iustū, nō, n. videt idē iustum amico ad amicū: neq; extraneū ad familiarē et condiscipulum.

Tractatus tercius octauū libri ethicorū. duo cōtinēs capla. Caplū p̄mū, repetens quid in cuiusq; generis amicitia siue p̄ pares/siue p̄ impares conseruanda sit necessariū: explicat in amicis q̄ ob v̄tutē/voluptatē ve fiunt quereles firme nō fieri: sed in ea q̄ ob v̄tile est/q̄ scz amici se nō tot quot indigent assequi putāt: itaq; tales dissoluendas esse/sponte reddendo q̄tū acceptū est. finit deinde eius q̄ suscepit v̄tilitate metiendū esse beneficiū: quāq; in amicitia ob v̄tutem electio cōferentis similis est mensure.

Am ergo triplex sit amicitia. Et ab initio dictum est: et in alia sunt amici pares. In alia sc̄dm excellentiā. Nam et sicut boni fiunt amici: et melior peiori. Eodē modo et iocundi: et propter v̄tilitatē adequātes cōmoditatib⁹: et differētes: pares q̄dē sc̄dm paritatē oportet in amore et in ceteris adquare: impares vero sc̄dm rōem excellentijs concedere. Fiunt igit̄ incusationes ⁊ querele in ea amicitia que est v̄tilitatis gratia cōtracta: vel sola vel maxime, et merito q̄dem. Nam q̄ per v̄tutē amici sunt: benefacere mutuo properant. hoc, n. v̄tutis est et amicitie, ad hęc aut̄ certat̄ in tendentibus nulle existunt querele: neq; rixę. Nam aduersus amantē et beneficia conferentē nemo conquerit: sed si sit gratus: beneficijs respondet. Qui vero in dando et beneficia conferendo exsuperat: cū assequatur: quod cupit: nō succensēbit amico, nā v̄trōq; bonū appetit. Nec etiā nimium in hīs: que p̄pter vo-

luptatē, cū simul ambobus id̄ proueniat: q̄d optabant. si q̄dem mutua cōuersatione gaudēt. Est em̄ ridiculū effet: si q̄s quemq; incusaret: q̄ sibi iocūdus nō sit: cū liceat illo nō v̄ti. At illa: q̄ propter v̄tilitatē est: q̄rele subiacet, cū em̄ se mutuo pro v̄tilitate vtant̄: semp plus querunt: et minus q̄ decet: se habere existimant: et querunt: q̄ nō tāta reportēt quāta deberēt pro sua dignitate. Amici vero nō sufficiunt ad tā multa conferenda. Videt aut̄ vt duplex est iustū: aliud sine scripto: aliud legibus: sic ⁊ ea amicitia: que est p̄pter v̄tilitatē: partim mo ralis esse: partim legitima. Fiunt aut̄ incusationes tunc maxime: cū nō p̄ eandē cōmutant: et dissoluunt. Est em̄ legitima in dictis partim oīno forensis de manu in manū: partim liberalior ad tēpus: sed p̄ pactionē q̄d p̄ quo Est aut̄ in hac manifestū quod debeat: nec ambiguū: sed amicabilē habet dilationē. Quapropter q̄busdā hōr nō sunt iudicia: sed putāt oportere cōtētos esse: q̄ sc̄dm fidē contraxerūt. Moralī vero nō est in dictis: sed vt amico donat: vel q̄d aliud facit: dignū putat: vt ipse tantus vel plus ab illo cōsequat̄: quasi nō donauerit: sed cōmodauerit. Nec similiter cōmutans et dissoluēs incusat. idq; ex eo accidit: q̄ vel oēs: vel magna pars volunt q̄dem honesta: sed anteponūt v̄tilia. honestum est benefacere nulla spe recipiendi, v̄tile vero bene accipere. Et q̄ p̄t reddenda sunt: que accipit sc̄dm dignitatē: idq; sponte agendū. Inuitum aut̄ amicū nō faciendū: quasi errauerit in p̄ncipio: et beneficiū accepit: a quo nō oportebat. Nam em̄ ab amico: nec ob hoc ipm̄ id̄ agente. vt igit̄ in dictis beneficio accepto: dissoluendū est: et quasi cōuenit/ reddere: si poterit. si nō poterit: nō esse agendū. Itaq; reddendū est: si habeat facultatē. Considerandus est ab initio: a quo q̄s accepit: et cuius

gratia. vt sic vel suscipiat: vel nō. Habet aut̄ dubitationē vtrū accipiē-
tis vtilitate metiri debeat beneficiū, et iuxta illā rependi: an iuxta illi
q̄ contulit. q̄ em̄ capiunt attenuātes q̄dem illa talia se recipere dicūt q̄
parua erant hīs q̄ cōtulerunt, et licebat ab alijs accipere. Illi vero vi-
ceuerſa. Maxima eoz que penes se erant et q̄ ab alijs conſeq̄ nō pote-
rant, et in periculis et h̄mōi necessitatibus. An igit̄ cū vtilitatis causa
sit amicitia: eius q̄ accipit vtilitas mensura est. hic em̄ est: q̄ indiget et
satis est: vt tantundē ferat. Tantū igit̄ fuit beneficiū: quantū iste acce-
pit vtilitatis, et reddendū est igit̄ tantū: q̄tū ipse accepit: aut plus. Id
em̄ honestius est. In ea vero q̄ per v̄tutē: inſulationes nō sūt mēſura
aut̄ videt̄ conferētis electio, v̄tutis em̄ et moris in electione vis est.

Cap. ij. prenarrās quales in amicitijs impariū in-
ſulationes fieri solent docet ad has cōseruandas pro dignitate vni ami-
corū plus honoris/alteri plus lucri tribuendū esse, inſert nō licere suo
patrem abdicare: sed pater filium.

Bifferunt aut̄ in hīs amicitijs q̄ sunt sc̄dm excellentiā, vter-
q̄. n. dignū putat: vt ipse plus habeat, quādo aut̄ id sit: dis-
ſoluitur amicitia. Nam q̄ melior est: putat oportere vt ipse plus habe-
at. Bono em̄ plus esse tribuendū. Eodē modo et vtilior. Eum. n. qui
inutilius sit equū habere nō cenſet, famulatū q̄dem esse: nō amicitia: si
nō pro dignitate operū erunt illa: que sunt in amicitia. Putāt em̄ que
admodū in pecuniarū ſocietate plus capiunt hī: q̄ plura contulerunt.
ſic oportere in amicitia. Inops vero ⁊ imbecillis contra. Amici esse bo-
ni ſubuenire egentibus. Nam q̄d prodeſt inq̄unt ſtudioſo vel potenti
eſſe amicū: ſi nihil ſum cōſecuturus. Videt̄ autē vterq̄ recte putare: et
oportere vtriq̄ plus tribuere ex amicitia: ſed nō ex eadē re. Sed excellē

ti plus honoris: inopi vero plus cōmodi, v̄tutis em̄ et beneficij p̄mum
eſt honor. Indigentie vero auxiliū eſt lucrū. Sic aut̄ ſe id habere et in
rebus publicis patet. Nō honorant: q̄ nihil boni ciuitati facit. Publi-
ca em̄ tribuunt ei: q̄ publice benefecit, honor aut̄ publicum q̄d eſt. Nō
em̄ eſt ex re. p. ſimul lucrū et honorē ſuſcipe. Nā in oibus minus ſe ha-
bere ſuſtinet nemo. Qui ergo in pecunijs minus reportat: ei honorem
tribuunt: et munera q̄ nō capit: ei pecunias. Quod em̄ ſit ſc̄dm digni-
tatē: equat. ⁊ ſeruat amicitia: vt dictū eſt. ſic igit̄ et illis q̄ impares ſūt
cōuerſandū eſt. Et ei q̄ ad pecunias vtilitatē facit, aut ad v̄tutē honor
tribuendus eſt: reddendo id q̄d poteſt. Nā amicitia poſſibilitatē req̄rit
nō ſc̄dm extimationē: neq̄ eſt in oibus: vt in honoribus deoz ⁊ paren-
tum. Nullus. n. pro dignitate vnq̄ tribuere poteſt: ſed q̄ pro facultate
id agit bonus eſſe videt̄. qua p̄pter videt̄ vtiq̄ nō licere filio patres
abdicare: ſed patri filiū. Debitū em̄ reddendū eſt: ſz q̄ nihil fecit dignus
rebus fecit. Itaq̄ ſemp eſt debitor. q̄bus aut̄ debet: poteſtas eſt dimit-
tendi et patri igit̄. Simul autē forteſſe nullus videbitur deſtitiffe: niſi
excellenti prauintate. Nam et ſine naturali amicitia humanū eſt auxili-
um nō negare. huic autē fugiendum eſt: aut nō ſtudendum prauo auxi-
lium ferre. Nam bene accipere multi volunt, facere autē fugiunt vt in-
utile. De hīs igitur hactenus dictum ſit.

Incipit liber nonus ethicorum Aristotelis. qui de
amicicia queſtiones perſcrutaſ: tres habens tractatus. Et iſte p̄mus
tractatus ſeptē habet capla. Caplū p̄mum, repetens in oibus ami-
cicijs comparationē rōnum equare ac conſeruare amicitia: diſcutit hāc
queſtionē vtrius ſit eſtimationē ipam facere: eius ne qui dicat/ an eius
qui prior accepit: cenſetq̄ eius potius eſſe q̄ prior accepit: idq̄ ſecundū
iudicium quod habebat anteq̄ acciperet.

A cunctis aut dissimiliū specierū amicicijs proportio adequat: seruatq̄ amiciciā: vt dictus est: quemadmodū et in ciuili. Sutori pro calciamentis: textoriq̄ et reliq̄s repensio fit sc̄dm estimationē. Ad hęc igit̄ repertus est nūmus cōis mēsurā: ad quē oīa referunt̄: et quo oīa estimant̄. In amatoria vero interdū amator querit̄ q̄ ipse supra modū amans: nō amat̄: nihil habēs fortasse: quod amore sit dignū. Sepe etiā hīs q̄ amat̄: q̄ ille ab initio multa pollicitus: nihil pficiat. Eueniunt aut̄ hęc: cū alter propter voluptates amat amatū: alter propter vtilitatē diligit amatozē: atq̄ ea nō existunt ambobus. Nam cū propter hęc sit inter eos amicicia: quādo illa nō ad sunt: quoz gratia se amabant: dissoluit̄. Nō. n. seip̄s amabāt: sed illa: que aderant. Ea vero stabilia nō erant. Itaq̄ et h̄mōi amicicie stabilitatē nō habent. sed q̄ moralium est: p̄ se existens durat: vt diximus. Quis etiā inter eos indignatio: quādo alia fiunt: et nō illa: q̄ ipsi optabant. Perinde est. n. ac si id nihil fiat: q̄ndo nō potiunt̄ optatis vt hīs q̄ conducto cytharedo pollicitus est: et quāto melius caneret: tanto maiora. postridie promissa poscenti pro voluptate voluptatē reddidisse inquit. Si igit̄ hoc vterq̄ voluisset: satis id esset. Sin vero hic demulceri voluit: ille pecuniā capere: et alter habet: qd̄ voluit: alter nō habet: nō bene se habet: quantū attinet ad societātē. quoz em̄ indigens est: illis intendit. et huius gratia hęc dabit. Sed vtrū dantis est an accipientis estimationē ponere: nā qui p̄mo dat: videt̄ illi p̄mittere: quod aiunt pithagorā seruasse. Cū. n. docuerat: estimare discipulos iubebat: quāti sibi viderent̄ illa. q̄ ab eo didicissent: tātūq̄ accipiebat. In talib⁹ vero

q̄busdam satis est illud. Merces aut̄ viro. Sed q̄ pecunias acceperunt p̄us: ac deinde nihil eoz: que p̄miserant/efficiunt. p̄pter magnitudines promissoz: merito aduersus eos querele sunt. Nō em̄ adimplent p̄missa. hoc fortasse facere cōpellunt̄ sophiste. qm̄ nemo dat pecunias p̄ hīs que sciunt. hīs ergo pro q̄bus rebus pecunias acceperunt: eas res non adimplentes: merito culpant̄. Sed i quibus nō fit cōuersio operis: qui p̄pter seip̄s exhibent: sine querela sunt. talis est em̄ illa: q̄ per v̄tutes fit/amicicia. Remuneratio facienda est sc̄dm electionē. hęc. n. amici atq̄ v̄tutis. Eodē modo videt̄ faciendus philosophie p̄ceptoribus. nō. n. nūmis ea res estimat̄. nec pretiū equalēs reperit̄: s̄ forte satis est. quē admodū erga deos ⁊ erga parētes: q̄rū q̄s pōt̄/exhibere. Nō tali autē existente datione: s̄ in aliquo: maxie forte oportet redditionē fieri: q̄ videat̄ esse v̄triq̄ sc̄dm dignitatē. Quod si id cōuenire nō pōt̄: nō solus est necessariū: sed etiā iustū videbit̄ eum: q̄ precepit/statuere. Quātus em̄ hic v̄tutis suscepit: v̄l pro quāto voluptatē suscipisset: tātā hīs: qui cōtulit ab eo cōsequeret̄ estimationē. Nam ⁊ i rebus venalibus sic fieri cōstat. Et q̄busdā in locis sunt leges: voluntarioz contractuū: iudicia nō esse. quasi conueniat cuius fidē secutus q̄s sit: cū eo ita agere: vt ab initio cōtrahit. Cui em̄ p̄missum est: hūc videt̄ iustus precii statuere: q̄ eū: qui p̄misit. Pleraq̄ em̄ nō eque estimant: q̄ habent: ⁊ q̄ volunt accipere. Sua em̄ q̄s: ⁊ q̄ dat: pluris estimat. Sed tñ repensio fit in hīs: quantū statuunt hi: q̄ acceperunt. Oportet forsan nō tantū facere quanti videtur possidenti: sed quanti faciebat p̄usq̄ possideret.

Cap. ij. alias quasdā dubitatiōes tollit: sint ne patri oīa tribuēda: an aico potius: an studio subministrandū: benefactori

an sodali potius dandū. Finitq; debitū simpliciter esse reddendū: si vero datio honestate/aut necessitate excedat: ad hec declinandum esse: ne vniuersis (ne patri qdem) cuncta reddenda: sed singulis sua.

Ed habent istā dubitationē: veluti vtrū oporteat oia patri tribuere: et in oibus parere illi: an i morbis qdē medico credendū est: et ducē eligendū rei militaris pitissimū. sicut amico magis: an studioso inseruendū. et benefactori magis tribuendū: an amico dandum: si vtriq; nō possit. An vero talia oia determinare nō facile. Adultas em̄ ac varias habent differentias: et magnitudie et prauitate: et honesto et necessario. Sed qd nō oia eidē tribuenda sint/nō est obscurum. Et reddendū beneficiū vt plurimū magis est q̄ amico conferendū: seu mutuū magis cui debeat/reddendu m est: q̄ amico dandum. Sed forte id nō semper. Et ecce: redemptus a predombus. Utrum eum q̄ redemit. Viceversa redimere ipse debet: quicumq; his sibi: vel etiam nō capto repetenti reddere: vel patrē redimere. Et igitur dictum est: vniuersaliter debitum est reddendū. qd si datio supercedat honestate vel necessitate: ad illa declinandū est. Interdū. n. nō est equū beneficiū retribuere. vt si q̄ studioso sciēs benefecerit: ipse autē cui remuneratio sit facienda: malus existimat ab eo: q̄ accepit. Neq; em̄ mutuanti interdus viceversa mutuandū est. Nā ille q̄dez certa spe ductus: se suū cū velit/pssecuturū: mutuauit bono viro: hic autē nō sperat a malo consecq̄ posse. Siue igit reuera sic est: nō par est estimatio: siue nō ē ita: s; putat: indigne facere nō videbit. Et igit sepius iā diximus: sermones q̄ circa affectus et actus versantur: determinationes habent silem his rebus: de q̄bus sunt. Quod igitur nō eadez oibus sint tribuenda: neq; parti oia quemadmodū nec Joui sacra dantur oia/manifestus est. Cū vero alia

parentibus et fratrib; et amicis: et his: q̄ beneficii nos fuere: singulis videlicet propria et cōuenientia tribuenda sint. sic et facere vident. Nā ad nuptias qdē vocant cognatos. Ibis em̄ cōe est genus. Itaq; et act; q̄ circa genus versant. In funeribus q̄ maxime oim putant cognatos adesse oportere propter hoc idem. Videti q̄ potest parētibus maxime alimenta esse ministranda: quasi id debeat: et cū causa effendi sint: honestius esse illis circa alimenta subuenire: q̄ nobisipsis. et honores illis quemadmodū dijs impendere. nō tñ oibus parentibus. Nō. n. idē honor patri et matri. neq; idē sapiētis et impatoris: s; paternus et maternus: et seniori oi scdm etatē tribuendus assurgēdo et inclinādo: et hmōi. ad sodales aut et fratres fidutiā: et oim reruz societate. Cognatis vero et gentilibus et ciuibus: et reliqs oibus semp conandū est debitum tribuere: ac discernere qd cuiq; cōueniat scdm dignitatē: et vsum. Sed de cognatis facile est iudicium. De extraneis vero difficilius. nō tamē ob id desistendū est: sed vt fieri potest: ita determinandum.

Cap. iij. aliā excutiens questionez: diffinit ad eos qui comodati/iocunditati ne amplius esse nequeunt/amicicias dissolui posse: atq; oino ad eū q̄ e studioso fit malus: nec tñ statim nisi q̄ incurabilis sit prauitatis. Disceptat inde inter nimium differentes amicicie vsum perire. Atq; olim amicorum/nec nimis peruersorum cōsuetudinis memoriam habenda esse.

Et aut ambiguitas circa dissoluēdas amicicias: vel nō cum his: q̄ nō pmanēt. vtrū cū his: q̄ vtilitatis aut voluptatis causa erāt amici: qñ hec ampli; nō afferunt: nihil dissoluat. Illoz. n. erāt aici: q̄bz deficiētib; merito amare desistūt. Incusādus aut est his q̄ cū ob vtilitatē aut voluptatē aicus sit: ob mores se amare simlat: qd aut ab initio dixim; multe ptentiōes existūt in aicis: cū nō quemadmo-

dum putant: ita sunt amici. Cū igit̃ q̃s seip̃m decipit: credēs p̃pter mo-
 ras amari nihil tale ipso agente: seip̃m accusare debet. Si ṽo alter⁹ si-
 mulatione decipit: iustū est eū accusare: q̃ simulabat. ⁊ magis q̃ eos:
 q̃ ñm̃os falsificant. q̃nto circa nobilioꝛē rē est adhibita fraus. Quod
 si amicū q̃s suscepit: vt bonū. fuit aut̃ malus: ⁊ id appareat: vtrū am-
 pli⁹ sit amādus: vel id q̃dē nō est possibile. Si q̃dem nō oē amabile est
 s; bonū. Nec amandus malus amicus. Nā malos amare nō cōuenit:
 neq; silem esse malis. Dicitū est aut̃ silem sili amicum esse. An ergo sta-
 tum dissoluēda est amicitia: vel nō cū oibus: sed cū illis: q̃ sunt incurabi-
 les p̃pter prauitatē: Nā qui corrigi possunt: eis magis ferendū est au-
 xiliū in moribus: q̃ in diuitijs. quāto id honestius: ⁊ amicitie magis p-
 priū. videt̃ aut̃ his: q̃ dissolueret: nihil absurdū facere. Nō em̃ tali ami-
 cus erat. Alienatū igit̃ cū seruare nō possit/dimittit. Sin vero hic per-
 manet q̃dem. hic aut̃ melioꝛ fiat: ac multum a ṽtute transcendat: an vt
 amico vti debet: vel nō cōuenit. In magna sane distantia maxie fit ma-
 nifestū: seu i amicitijs puerorū. Nam si alter p̃manet mēte puer. Alter
 in virū euadat optimū: quō essent amici. Cū neq; delectent̃ eisdem re-
 bus: neq; eisdē gaudeant ⁊ doleant. Nō em̃ circa seip̃os hęc existēt
 eis. Sine istis vero nō erat esse amicos. viuere em̃ simul: nō est possibi-
 le. Diximus vero de his: an igit̃ nō alienius sed habendū est circa illuz
 q̃ si nunq̃ fuisset amicus: cum oportet p̃terite familiaritatis memori-
 am seruare. ⁊ quemadmodū amicis potius q̃ extraneis putamus gra-
 tificandū sit h̃ijs: q̃ fuerant amici: aliqd̃ tribuendum est propter p̃ce-
 dētē amicitiam quando nō propter excessum prauitatis sit dissolutio.
Capit. iiii. dispectat ṽndenā ea que ad amicos atti-

nent p̃fecta sint: ostendēs ex his q̃ ad se ip̃m q̃sq; facit/orta esse. Sūtq; ben-
 euerentia/beniuelētia/cōcordia: q̃ mōstrat bonis iusse/ ⁊ erga se/ ⁊ ce-
 teros prauis ṽo nequā: licet videant̃. Exhortat̃ ad fugienda prauitatē

Ahabilia q̃dē ad amicos: ⁊ q̃bus amicitia diffinit̃ ex h̃ijs:
 q̃ circa seip̃m q̃s facit: p̃cessisse videt̃. Posuerūt em̃ amicū
 esse illu: q̃ vult bona: ⁊ facit: vel ea: q̃ videntur bona: illius causa. Vel
 eū: q̃ vult esse: et viuere amicū: illius gr̃a. Et accidit matribus erga fi-
 lios. Et: h̃ij amici: q̃ nō sunt infensi. Hi vero eū: q̃ familiari vsu verset̃
 et eadē optet: et q̃ vna gaudeat: atq; doleat. Maxime aut̃ hoc ⁊ i ma-
 tribus contingit. Horū vero aliquo ⁊ amicitia diffiniunt. Sed erga se
 ip̃m vnūquodq; horū bono viro existit. Reliq; vero scōs q̃ tales existi-
 mant esse. Videt̃. n. vt dictū est: mensura vñcuiq; ṽtus: et studiosus
 esse. Hic em̃ sibi ipsi consentaneus est: ⁊ eadē cupit secundū totum ani-
 mum. Et vult ergo sibi bona: ⁊ apparentia: ⁊ agit. Boni est. n. bono
 studere ipsius causa. Intellectiu em̃ gratia: qd̃ vnusquisq; esse videt̃
 viuere vult: ⁊ seip̃m seruare: ac maxime illud: p̃ qd̃ sapit. Bonus. n.
 est studioso esse. Unusquisq; aut̃ vult sibi bona. Factus aut̃ ali⁹ nemo
 expetit cuncta habere illud: qd̃ fit. Habet. n. et nunc deus bonū aliud:
 quicqd̃ tandē id esset. Videt̃ aut̃ q̃sq; esse id: qd̃ intelligit vel maxime.
 Talis vero secū esse vult. Libenter em̃ id agit. Nam et p̃teritorū recoꝛ-
 datio iocunda est: ⁊ futuroꝝ spes optima. Hęc vera pariunt volupta-
 tem. Et contēplationibus mēte habūdat. Et vna secū maxime dolet:
 ⁊ letat̃. Semp̃ em̃ est idē iocundū ⁊ molestū: nec alias aliud. Sine em̃
 penitudine est: vt ita dicā. Ad seip̃m igit̃ singula horū existere bonum ⁊
 humanū. Ad amicū vero ita se habere: vt ad seip̃sum. Est. n. amicus
 alter ipse. Et amicitia horū q̃ddā esse videt̃. Et amici: q̃b; hęc existūt.

Utrum autem ad seipsum sit amicitia: vel non: relinquat ad presens. Videbitur utique esse amicitia. Est duo vel plura ex predictis: et quod excellentia amoris illi similis est: que est erga seipsum. Sed videntur predicta multis existere quibus sint pravi. An ergo: qua placent sibiipsis: et existimant se bonos viros: ea participes sunt horum? Nam eorum: qui sunt nimium pravi et scelesti hec existunt nemini: quatenus nec videntur. Fere autem nec pravis. Nam diffident secum ipsi et alia cupiunt: alia nolunt: seu incontinentes: qui hijs: qui sibi bona videntur: voluptaria anteponunt: cum sint damnosa. Alij rursus propter securitatem et pigritiam illa: que optima sibi putant: agere omittunt. Qui vero multa ac gravia commiserunt: et propter improbitatem odio habentur: vitam fugiunt: et seipsos interimunt. Queruntque improbi alios: cum quibus versentur. Seipsos vero fugiunt. Nam in mentem venit multorum et nephariozum et alia hominibus: si secum ipsi sint: facere cupiunt: sed si cum alijs sint: obliuiscuntur. Cumque nihil habeant: quod amari mereatur: nullo amore erga se ipsos efficiunt. Neque igitur secum ipsi congaudent: neque condolent. Est. n. in seditione eorum animus. Cum interdum propter improbitatem doleat: si quibusdam se abstineat. Interdum vero letatur. Et modo huc: modo illuc rapiatur: quod si non potest vna dolere: et letari: at certe paulo post dolet: quod letatus fuerit: nec eas voluptates vellet accepisse. Nam penitudine improbi abundant. Non videtur improbus nec erga se quidem ipsum amorem habere. propterea quod nihil est in illis: quod amabile sit. quod si ita se habere valde est miserum: fugienda improbitas est: et amittendum ad probitatem. Ibi enim et erga seipsum amanter habebit: et alijs amicus esse poterit.

Capitulum v. diffinit benivolentiam nec amicitiam nec amationem esse: sed principium amicitie: atque diuturnam factam et ad consuetudinem accedentem amicitiam per translationem dici posse: non eas que ob utile vel

iocundum: sed ob virtutem aliquam imitur.

Benivolentia vero amicitie similis est: non tamen amicitia. Nam benivolentia etiam erga ignotos: et latentes: amicitia vero non: ut prius diximus. Sed neque amor est. Non enim habet intentionem neque desiderium. At amorem ista sequuntur. Et amor ex consuetudine fit. Benivolentia vero repente quod: evenit circa pugiles. Nam benivoli fiunt illis: et cum illis vna volunt: tamen nihil pro illis facerent. Ut enim diximus: repetere fiunt benivoli. Et leuiter curant. Videtur igitur principium esse amicitie: quemadmodum et amoris ea voluptas: que fit per aspectum. Aspectui enim non indigens nemo amat: sed qui aspectu gaudet: nihilo magis amat: sed quando absentes desiderat: et presentiam affectat. Sic igitur et amicos esse non datur nisi benivoli fuerint: sed benivoli quidem nihilo magis amant: verum bona solum volunt illis: quibus benivoli sunt. Sed pro illis nullum susciperent negocium. Itaque per translationem diceret quod illam initium esse amicitie: iuxta iteratam vero et in consuetudine precedentem fieri amicitiam. Non illas: que propter utilitatem: neque illam que propter voluptatem. Non enim in his: fit benivolentia. Nam qui beneficium accepit: pro hoc benivolentiam retribuit iuste faciens. Qui vero vult aliquam prosperitatem habere spe alicuius commodi ab illo consequendi: non videtur erga illum esse benivolus: sed magis erga seipsum ut etiam nec amicus: si illum obseruet propter quandam utilitatem. Dico autem benivolentia fit ex virtute et probitate: quando quis honestus aut fortis: aut aliquid tale appareat: ut de pugilibus diximus.

Capitulum vi. disputat concordiam non esse opinionem eandem: sed civilem quandam videri amicitiam circa comoda ad vitam pertinentia: que magna sint concordibusque adesse possunt. Talesque in bonis existere: non pravis: nisi paruo forte tempore.

Concordia quae amabile videtur. Quapropter non est cooperatio
 haec enim et ignorantibus existere potest. Haec quae eiusdem sententiae sunt: concordantes dicimus: seu eos: quae de celestibus idem sentiunt. Non enim pertinet ad amicitiam talis consentio. Verum civitates concordantes esse diximus: quando circa publicas utilitates idem volunt: et eligunt atque agunt ea: quae publice decreta sunt. In rebus igitur agendis concordant. Et earum in his: quae sunt in magnitudine: et quae possunt utriusque existere: aut omnibus. Veluti civitates: quando omnibus videtur magistratus eligendos esse aut civitatem in eundem esse cum lacedaemoniis: aut magistratum gerere pythacum: quando et ipse volebat. Cum vero uterque idem vult: ut quae in senectute ceditioem habent: non est enim concordantes esse: idem sentire utrumque: quicquid tandem id fit. Sed id: quod est in ipso. Seu cum populus et boni viri optimates gerere rem. p. volunt. Sic. n. omnibus fit id: quod optabant. Videtur autem concordia civilis amicitia: ut dicitur. Nam circa commoda versatur: et circa ea: quae pertinent ad vitam. Est vero talis concordia in bonis viris. Ibi. n. et secum ipsi concordant: et inter se in eisdem (ut ita dicam) existentes. Tali vero stabiles sunt voluptates: nec in alterutrum fluunt: quemadmodum Euripus. Voluntas illa: quae iusta sunt et utilia. Publice haec illi expetunt. Improbi vero concordantes esse non possunt nisi perperam. Quae admodum nec amici plus habere cupientes in his: quae sunt utilia. minus autem in laboribus et oneribus. Cumque quisque sibi velit ista habere: proximos perscrutat: et prohibet: quibus neglectis: res. p. evertit. Contingit ergo illis discordibus esse mutuo sese arguentibus: et iusta facere recusantibus.

Capitulum vij. de beneficentia agit: disceptans cur magis beneficij eos ament quibus contulerunt/ quam hi qui acceperunt ipsos do-

natores: inducitque id fieri quod (sicut artifices) magis proprium amat opus. gaudentes honeste fecisse: quod honestum in beneficio est diuturnum. quod amare quod eos sequitur quae circa actum excellunt sibi est actio: quod beneficium conferre difficile est: quodque beneficij magis sciunt quam scire roe doner.

Si beneficia contulere videntur: magis diligere eos: quam colata sunt: quam illi: qui acceperunt eos: qui facere: et quasi absurdum vita sit eius ratio queritur. Plerisque illa videtur causa: quod hi quidem debent. Illis vero debetur. Et igitur mutuo: qui pecuniam debent: cupiunt non extare illos: quibus debent: quibus vero debetur: hi de salute debitorum solliciti sunt: sic qui beneficia contulerunt: volunt extare illos: in quos beneficij fuerunt. Et sic grates consequantur. Illis vero nulla est cura reddendi. Epytharmus forte inquit: haec ipsos dicere ex malo contemplatos. Sed videtur id humanum. Ingrati enim plurimi sunt. Et magis bene suscipere: quam benefacere appetunt. Sed naturalior illa causa est. Haec sibi illi quidem: quae de mutuantibus dicitur. Non enim est dilectio circa illos: sed voluntas salutis gratia consequendi. Sed qui beneficia contulerunt: amant: et eligunt eos: qui acceperunt: etsi. in nulla re utiles sunt: neque in posterum futuri. Quod et in artificibus evenit. Quis enim magis amat proprium opus: quam ab opere: si ipsum aiatum esset: ipsi amarentur. Ac maxime id fortasse in poetis contingit. Ibi. n. plusquam diligunt poemata sua: et quasi filios amore complectuntur. Tale quiddam videtur eorum: qui beneficia contulere. quod. n. bene accipit: opus est ipsorum: ad igitur amant magis quam opus auctorem. Huius autem causa est: quod esse cunctis expectabile est atque amabile. Sumus autem actu. Vivendo. n. et operando. Actu igitur auctoris operis quodammodo est. Opus itaque amat: quoniam et esse. id autem est naturale: quod enim est potentia: id actu opus ostendit. Preterea contulisse beneficium

pulchrū est. Itaqz in eo gaudet is: qui contulit. Suscepisse vero nō est pulchrū in agendo: sed vtile. Hoc aut minus iocundū est: minusqz amabile. Iocunda vero est p̄sentis q̄dem operatio. Futuri aut spes. Facti vero memoria. iocundissimū autē simul ⁊ amabile: quod est in actu. illi igit: q̄ fecit: p̄manet opus. Nam honestas diuturna est. At illi: q̄ accepit utilitas transit: ⁊ memoria honestoz iocunda. Utiliū vero nō nimis: vel minus. Expectatio aut contra videt habere. Et amare q̄dem actioni sile est. Amari vero passioni. Qui igit superant in re agenda: eos seq̄tur ⁊ amare ⁊ amabilia. Preterea que cū labore fiunt: ea magis diligunt oēs. Leu diuitias hi: q̄ lucrati sunt magis: q̄ hi: q̄ acceperunt. At videt bene suscipe q̄dē esse absqz labore. Benefacere aut labori osū. Ob hoc ⁊ matres filios magis amat. Nam laboriosior est pars: et magis sciūt esse suos. hoc ⁊ hijs: q̄ beneficiū cōtulerūt/euenire videt.

Tractatus secundus noni libri etbicoz. duo cōtinet capla. Caplm p̄mū. perscrutat vtrū oporteat maxime amare seipm an potius aliū: disputans p̄mū in vtrāqz partē describēdū esse sui amatozē docet. Deinde finit hoīem sui amatozē scdm corpus iuste vitupari at scdm aim se maxie amare licere. Atqz hic magis sui amatoz est dicens. quū quodāmodo q̄sqz sua sit mēs: cui qd optimū est expetenti probus oīno obtemperare debet. Adstratqz interim quatenus illi gratia amicorum/patrieqz complura sint agenda.

Et aut questio: vtrū q̄s seipm amare debet maxime: an alium quendā. increpant em: q̄ seiplos maxime amant. Et q̄si turpe sit amatores sui appellant. Videt improbus sui causa facere oia. Et quanto improbius sit tanto magis. Inculant ergo ipm: q̄ nihil ab se agat. Bonus aut vir propter honestatē. Et quāto melior: tanto magis propter honestatē ⁊ amici gratia. Sua vero negligit. Ab hmōi verbis opera discordant nō imerito. Aiunt maxime oportere amare euz: q̄

maxime sit amicus. Ille vero est maxime amicus: q̄ maxime vult bona alicui illius gratia: etsi nullus sciat. Hec sunt maxime sibi ad seipz. Et reliqua agit oia: q̄bus diffinit amicus. Dictū est aut: q̄ ab ipso cuncta amabilia ⁊ ad alios extendit. His q̄ proverbia oia consentiunt. Veluti vna aia. Et amicoz oia esse cōmunia. Et equalitas amicicia. Et genu cruri proximū. Hec aut oia ad seipm maxime existūt. Maxime em sibiipfi q̄sqz amicus est. Et seipm igit maxime amare oportet. Subiatur aut merito: q̄bus oportet credere: cū vtriqz habeant suasionem. Forte igit hmōi sermones distinguendi sunt: ac determinandi quatenus cōtinent veritatē. Si ergo distinguemus quēadmodū amatozē sui vtriqz accipiunt: forte erit id manifestū. Alij igit in rep̄sionē ducētes: sui amatores illos vocant: q̄ sibiipfis plus tribuunt in pecunijs ⁊ honoribus ⁊ voluptatibus. Hec. n. cōplures affectāt: atqz illis vt optimis oī studio incumbūt. Quapropter in certamē illa veniunt. Qui igit in illis plus habere pergunt: cupiditatibus ⁊ affectibus: ⁊ ei parti aie: que rōne caret: oīno inserviunt. Tales aut sunt q̄ plurimi. Itaqz appellatio orta est ab eo: quod frequēter fit ⁊ est malū. Iuste igit tales culpantur. Quod vero sibiipfis talia tribuētes amatores sui consueuerūt vulgo appellari/manifestū est. Nam si quis studeat semper recta facere ipse maxime oīm: aut modesta: aut alia quecūqz a v̄tute proficiscētia: ⁊ semper honestū pro se magis vsurpet: nemo hunc culpabit: neqz vituperabit. At videbit his magis sui amatoz. Quia pulcherrima ac maxia bona sibiipfi tribuit. Et inservit p̄ncipalissima sui. Et in oibus illi acquiescit. Et aut ciuitas p̄ncipalissimū maxime videt esse: ⁊ ceteri oēs conuentus. sic ⁊ homo ⁊ amatoz sui maxie profecto est: q̄ illud amat: illiqz

inferuit. Et cōtinens porro et incōtinens dicit incōtinendo mentē: vel nō cōtinendo: quasi hoc sit vnusquisq;. Ac egisse vident ipsi voluntarie que cū rōe maxime. Quod igit hoc maxime est vnusquisq;: et q; bonus vir maxime hoc amat: nō est obscurū. Quapropter amator sui maxime in alia specie esset q̄ in illa est: que reprehendit. Tantūq; differt: quā- tum differt viuere scdm rōem: vel scdm perturbationē: et cupere qd̄ ho- nestum sit: vel qd̄ videt prodesse. Eos igit: q; circa p̄claras res egregie student: oēs recipiunt: et laudant. Vobis vero ad honestates et ad res p̄claras tendentibus: cōiter q̄dem oibus vtiq; aderunt ea: q̄ oportuna sunt. Singulariter aut vnicuiq; maxima bona. Si quidē v̄tus talis est. Quare bonū q̄dem oportet sui esse amatōrē. Nā et sibi proderit agen- do honesta: ac alijs vtilitates afferret. At malū nō oportet. Nā noce- bit et sibi: et proximis prauas sequendo cupiditates. Improbo igit dis- sident illa: que agere oportet: et que agit. At bonus q̄ oportet: hec agit. Omnis. n. mens eligit optimū sibi. Bonus aut menti paret. Verum est autē illud de studioso: et amicoꝝ gratia ipm multū facere: et si opus sit: pro patria mortē obire. Abijciat. n. et pecunias et honores: et oino oia: pro q̄bus hoies inter se cōcertant: vt honestatē assequat. Adagis- q; volet breui tpe lectari vehementer: q̄ longo leuiter: et honeste vitam agere per vnū annū: q̄ multis annis vt cuiq; contingat. Ac rem vnaz honestā et magnā: q̄ multas et paruas. Obeuntibus aut mortē id for- te euenit. Eligunt p̄fecto rem magnā et preclarā sibi. Et pecunias vti- q; obijciat: in quo plura capient amici. Aderunt. n. amico q̄dem pecu- nie: sibi aut honestas. Adaius vero bonum sibi ipsi attribuit. Et circa honores et magistratus eodē modo. Hec. n. oia amico concedet. Nam

id sibi honestum: et laudabile. Aderto itaq; videt studiosus esse oibus preferens honestatem. Quin etiā in rebus agendis quandoq; amicū preferri sibi. Eritq; pulchrius: q̄ si ipsemet agat: amico causam agen- di fuisse. In cūctis igitur laudabilibus studiosus videtur sibi ipsi plus honesti tribuere. Sic igitur conuenit ipsum amatōrem esse sui: vt dictū est. Sed vt vulgo dicitur: non licet.

Capi. ij. huius questionis. indigeat ne felix amicis aduersus ante disputatis: sinit p̄mū moralit̄: felicē amicis agere nō vti- libus: sed studiosis p̄pter opationē exercitationēq; v̄tutis: atq; iocun- ditates honestā. Deinde naturalius considerans ostendit studioso viro studiosum amicū expectabile esse natura: eo qd̄ viuere hois qd̄ natura bo- num est sentire est vel intelligere. quod felix amico q̄ est alter ipse: inef- se cognoscit conuendo illi: et verba menteq; cōmutando.

Ubitatur etiā: vtrū beatus indigeat amicis: vel nō. Nihil amicis opus esse aut beatis: et sufficētib; sibi ipsis. Adesse em̄ sibi bona: cūq; sibi sufficiat: nullo p̄terea indigere. Amicū vō q̄si al- terū se ea afferre: q̄ p̄ seipm nō potest. Itaq; cū deus sibi habūde dede- rit: qd̄ opus est amicis. Sed videt absurdū: cū beato oia tribuant: ami- cos nō tribuere: qd̄ maxie videt et externoꝝ bonoꝝ. Siue amici est bene- facere potius: q̄ suscipere: et est boni viri et virtutis alios iuuare: et hone- stius est bene facere amicis q̄ aliens: indigebit studiosus: q̄bus bñ fa- cere possit. Unde illa orit̄ questio: vtrū in rebus prosperis: v̄ aduersis magis opus sit amicis: vtpote indigētib; auxilio: q̄ aduersis p̄munt: et in prosperitate cōstitutis: q̄bus cōferre bñficia possint. Sed est fortas- se absurdū: eū q̄ solus sit: beatū dicere. Nemo. n. eligeret cuncta bona possidere scdm seipm. Nam ciuile est homo: et cū alijs viuere natum. Beato certe hoc existit. nā habet bona nature. Patet aut: qd̄ cū aicis

et bonis viris potius viuere uolet: quam cum extraneis ac quibuscumque. Beato igitur opus est amicis. Quid: ergo dicunt primi: uel quatenus ueritatem loquuntur: an quod multitudo eos putat amicos: quod utiles sint. His autem beatus nequaquam indiget. Cum ipsi affunt bona. Nec certe his: quod propter iocunditatem sunt amici: uel admodum parum. Cum enim iocunda sit: nihil indiget externa uoluptate. Non indigens autem talibus amicis: non uidetur amicis indigere. At id non est uerum. Nam dictum est ab initio: quod felicitas est operatio quedam. Operatio uero fit (ut patet) at non existit: quasi quedam possessio. quod si felicem esse. In uiuendo est et operando. Boni autem operatio et per seipsum studiosa est et iocunda: ut ab initio diximus. Est autem et proprium delectabilem. Contemplari autem proximos ualemus magis quam nos ipsos: et illorum actus quam nostros. Actus uero studiosorum quod amici sunt iocundi sunt bonis. utriusque enim habent ea: quod sunt iocunda natura. beatus profecto talibus amicis indigebit. Si quidem contemplari eligit actus iocundos et prosperos. Tales autem sunt actus boni uiri amici. Desent uero oportere iocunde uiuere beatum. at in solitudine molesta est uita. Non enim facile secundum seipsum continuo operari. Cum alijs uero et ad alios facile. Erunt igitur operatio magis continua: et iocunda existens per seipsum: quod oportet beato adesse. Studiosus enim quod studiosus est / actibus gaudet: quod a uirtutibus proficiunt. quod uero a uitio eos grauius fert: quemadmodum musicus eleganti cantu letatur. Absurdo autem offenditur. et est sane uirtutis exercitatio quodam peruersari cum bonis: ut theologus inquit. Naturalis autem consideratio apparet studiosum aicum ei: quod studiosus sit / natura esse expectandum: nam dictum est: quod natura bonum studioso per seipsum bonum est et iocundum uiuere aut diffiniunt aialibus quodam potentia sensus. homibus uero sensus uel intellectus. Potentia uero ad operationem refertur. Sed principale in operatione est.

Uides autem uiuere principaliter esse sentire: uel intelligere. uiuere autem per se ipsum bonum et iocundum. Determinatum ei determinatum uero boni nature. quod autem nature bonum est: id et bono uiro. quapropter uides omnibus esse iocundum. nec uero accipere oportet prauam uitam: neque corruptam: neque in doloribus positam. nam ea indeterminata est: ut et illa: quod sibi insunt. Sed in sequentibus circa dolores erit manifestum. quod si idem uiuere et bonum et iocundum: constat et ex eo. quod omnes illud appetunt: et maxime boni uiri atque beati. His enim maxime uita expectanda est. et horum beatissima uita. uides autem quod uidetur: sentit. et audies: quod audit: et ambulans: quod ambulat. et in alijs similiter est aliquid id: quod sentimur: quod operamur: sentimus uero: quod sentimus et intelligimus: quod intelligimus: hoc autem quod sentimus: aut intelligimus: quod sumus. Nam tale erat aut sentire: aut intelligere. Sentire autem se uiuere per seipsum iocundum est: nam natura bonum est uita. Sentire uero quod sibi bonum affit iocundum est. Expectandum est autem uiuere: et maxime bonis: quod esse illis bonum est: et iocundum. Sentientes ei bonum per seipsum letantur: ut autem studiosus erga seipsum habet: ita erga amicum: nam aicus est alter ipse ut igitur esse se iocundum est cuiusque: sic et aicum: aut prope. Esse autem erat expectandum propter sensum sui boni existens: talis uero sensus per seipsum iocundus est. Consentire igitur oportet et aicum: quod sit. hoc autem in usu et societate uerborum et uoluntatis. nam sic dicunt homines si uiuere: non quemadmodum in pecudibus: si si pascat. Ergo si beatus expectandum est uiuere per seipsum bonum natura existens et iocundum: aicum autem primus est: et aicus certe expectandorum est: quod autem est sibi expectandum: id oportet illi existere: uel hec deficientes erit: indigebit igitur: quod felix futurus sit / studiosus aicus.

Tractatus tertius noni libri ethicorum. tria continens capla. Caplum primum finit questionem: sint ne quam plurimi faciendi amici ostenditque in amicis utilium ac iocundorum non esse querendam copiam imo nec in amicitia ob uirtute possibile uideri: nisi ciuilitate.

Alignif q̄ plurimi nobis paradi sunt amici: vel queadmodū in hospitalitate elegāter dicif: neq̄ multos habēdos esse hoſpites: neq̄ sine hoſpitib⁹ eſſe. Sic ⁊ i amicicia nec sine aicis eſſe oportet: neq̄ rursus multitudinē amicoꝝ exceſſiuā habere. Iſis porro: qui vtilitati ſtudēt: nimis videreſ id dictū cōuenire. Nā multis viceuerſa i ſeruire laborioſū eſt. neq̄ illis ad hoc agēdū vita ſufficeret. multi vtiq̄ illa: q̄ ad vitā ptinēt: valde moleſtāt: atq̄ impedimēto ſunt ad bene viuendū. Nō ergo opus eſt illis. Ad voluptatē q̄ ſufficiūt pauci: queadmodū in epul' id: qđ g'ram habet. Studiosus vō vtrū q̄ plures h're oportet: an ē aliq̄s termin⁹ multitudinis aicorū: queadmodū ciuitatis. Neq̄. n. ex decē hoibus ciuitas cōſtitui pōt. neq̄ ex decies cētenis milib⁹ ampli⁹ ciuitas foret. q̄ntū vō: nō eſt forte vnū aliqđ: ſ; totū id: qđ ē mediū quorūdā termiatoꝝ. Et aicorū igit' eſt termiata multitudo. Et forte taſſe cū q̄ plurib⁹ q̄s viuere pōt. hoc. n. p̄cipuū aicorū videt' eſſe: q̄ aut nō pōt q̄s ſe impartiri multis: ⁊ vna cum illis viuere/nō eſt abſurdus. p̄terea illos oportet eſſe aicos: q̄ debeāt oēs ſil' quotidiano vſu verſari. hoc aut' difficile eſt i multitudie. Difficile. n. vt multi vna letent' ⁊ doleant. Accidat. n. oportet: vt ſil' alter doleat: alter letet. Forſā igit' bñ eſt nō q̄rere q̄ plurimos amicos: ſ; quot ad vitā ſufficiūt. videt'. n. fieri nō poſſe: vt multis vehemēter q̄s ſit aicus. Itaq̄ nec plures amare. Exceſſus em̄ qđā vult eſſe amicicie. hic aut' ad vnū eſt. ⁊ vehemēter. Igit' ad paucos. Sic aut' videt' ⁊ i reb⁹ ſe h're. Nō ſiūt. n. aici plures ſcđz ſodaliciā. ⁊ q̄ famoſe ſūt: in duob⁹ dicunt'. Qui vō multo parāt aicos: ⁊ oib⁹ familiariter ſe p̄bēt: nulli⁹ videt' aici: niſi ciuilit' hi: quos vocāt placētes: ciuilit' ē igit' mltis eē amicū: etiāſi nō ſit placēs ſ; vere bon⁹

⁊ humanus vir. Per v̄tutē aut' ⁊ propter ſeipſos nō eſt ad plures. Bene igitur agi putandū eſt: ſi vel pauci tales reperiantur.

Cap. ij. an magis ſit opus amicis in proſpera fortuna aut in aduerſa. Placetq̄ in vtraq̄ amicis opus eſſe in aduerſitate qđem p̄pter leuame doloris ac p̄ſolationē: licet hoz p̄ſentia in mixta interim videat' luctibus. in proſperitate vero p̄pter voluptatē ex p̄ſentia in oi actu ⁊ delectatione cogitationis q̄ bonis vtrinq̄ letant. Deinde p̄cipit qualiter in vtraq̄ fortuna cū amicis agendū ſit.

Ed vtrū in reb⁹ aduerſis magis opus eſt amicis: an in proſperis. In vtriſq̄ em̄ querunt'. nā ⁊ q̄ in aduerſis ſunt: indigent auxilio: ⁊ q̄ in proſperis: indigent hijs: q̄ ſimul viuant: ⁊ q̄bus benefici eſſe poſſint. volunt. n. bñfacere. At. n. magis neceſſariū eſt in aduerſis. quapropt' vtilib⁹ indigēt. honeſtius vō i proſperis. quapropt' bonos ⁊ hūanos q̄runt. nā hijs bñfacere: ⁊ cū hijs viuere magis expetēdū eſt. n. aſſiſtētia amicoꝝ iocūda i proſperis: ⁊ aduerſis. nā ⁊ releuant' afflictis aicis cōdolētib⁹. Itaq̄ dubitaret forteſſe aliq̄s: vtrū tanq̄ bonus ſil' ſuſcipiāt: vel id qđē nō: ſ; qz eoz p̄ſentia iocūda: ⁊ qz ſil' dolere i telligunt': aici dolor minuat'. Sed vtrū p̄pter hoc vel p̄pter aliud qđdaꝝ releuant' dimittam⁹. Cōſtat certe euenire id: qđ dictū eſt. Videt' autē eoz p̄ſentia mixta quedā eſſe. nā ⁊ aspect⁹ ipſe aicorū dulcis ē p̄ſertim in reb⁹ aduerſis: ⁊ plimū valet aduerſus dolorē. Afferunt. n. ſolatiū et aspectu ⁊ ſimone: ſi mō ſit apt⁹. nouit em̄ aici naturā. ⁊ q̄b⁹ gaudeat. q̄busq̄ angat'. Sētire aut' cōdolentē i ſuis aduerſitatib⁹ doloroſū ē. Dēs em̄ fugiūt: ne cauſa ſint doloris aicis. Quapropt' q̄ natura viriles ſunt cauēt: ne amicos ſil' cōdolere cōficiāt. ⁊ ſi nō excedit i dolētia illoꝝ dolorē: nō tollerat. nec cōquerētū voces ſuſtinet. qz nec ip̄e q̄rulus ē: mulieres vō ac h̄mōi hoies cōdolētib⁹ gaudēt. ⁊ q̄ hoc agūt: amāt vt aicos

Tractatus tercius Moni

imitari oportet in oibus melioze. In rebus prosperis amicorum presentia est iocunda: et mentem delectat. quoniam illius bonis letatur. Quapropter videre oportet in prosperitatibus quidem propter convocare amicos. Quis honestum sit benefacere. In adversitatibus autem tarde. nam malorum decet quod minime eos participes facere. unde illud dictum extat: satis est. quod ipse calamitatibus promior. Potissime tamen vocandi sunt amici: quoties magna nobis comoda cum parva ipsorum molestia possunt afferre. Sed ire contra fortasse decet ad eos: cum in calamitatibus sunt inuocatum et prompte. Nam amici est benefacere. et maxime indigentibus: et non requeantibus. Ambobus. n. id honestius et iocundius. In prosperitatibus autem cooperari prompte. Nam in his opus est amicis. Ad beneficia vero consequenda tarde. cum honestum non sit properare causa sue utilitatis: et cauendum sit. ne in properando molestus esse pergat quod non nunquam accidit. Presentia igitur amicorum in cunctis videtur optanda.

Capi. iij. expedit an sit amicis maxime expetibile conuersari simulque vivere: ad amantibus aspectus ipse: probatque amicos non immerito affectare conuiuere: quoniam sit amicitia conuicatio quedam: sitque sensus amicitiam est alter ipse. ut sui iocundus: atque in ex gratia cuius amicitiam vivere simul expetunt: versari degereque velint. Infert hinc amicitiam peruersorum prauam, proborum bonam esse.

A ergo: ut amatoribus aspectus ipse dulcissimus est: et magis expetunt hunc sensum quam alios: utpote amore in hoc potissimum existente: et genito: sic et amicis maxime expetendum est simul vivere. Nam etiam amicitia societas est. et ut ad seipsum habet: sic etiam ad amicum circa ipsum vero sensus: quod est expetendus: et circa amicum igitur. Operatio autem fit in illis in simul viuendo. Itaque merito illud affectant. et quod tandem est singulis esse: vel cuius gratia vivere expetunt in eo cum amicis volunt

liber 10. Ethicorum.

XCVI

moram trahere. Itaque alij copotant. alij colludunt. alij simul exercent. alij simul venant. alij simul philosophant: singuli in his quotidiano usu versati: quod maxime utique amant in vita. Viuere enim volentes cum amicitia illa faciunt: et conuicant: in quibus putant simul viuendum. Est igitur amicitia improborum flagitiosa. Communicant. n. parua instabiles existentes et flagitiosi fiunt inuicem se assimulantes. Proborum autem proba ex quotidiano usu suscipiens incrementum. Vident autem meliores fieri agendo: et se mutuo corrigendo. Recipiunt enim mutuo illa: ex quibus placere possunt: unde a bonis bona. De amicitia igitur hactenus dicta sufficiant. Nunc de voluptate erit dicendum.

Incipit liber decimus et vltimus ethicorum Aristotelis: precipue de felicitate persequens: triplicem aperiendo vitam voluptariam/ciuilem/ac contemplatiuam. duos habet tractatus. et iste primus tractatus quoniam continet capla. Caplum primum. confirmat de voluptate amplius perscrutandum esse. quod nostro generi est familiaris: quod ad consequendam moris virtutem maximum est gaudere et odisse que oportet: potissimumque quod de voluptate magna est controuersia. Quibus narrat opinionibus. coarguit eos que voluptatem prauam dicendam censet: etiam si talis non sit.

Equit fortasse nunc: ut de voluptate transigamus. Ea namque generi nostro familiarissima esse videtur: quapropter erudiunt pueros voluptati: et dolori instituentes. videtur autem ad moris virtutem maximum esse: ut gaudeat quis: quibus gaudere oportet et oderit: que odisse oportet. Tendunt. n. hec per totam vitam inclinationem habentia et potestatem ad virtutem: et beate viuendum. Nam voluptaria quidem eligunt. dolorosa vero effugiunt. Talia vero nequaquam permittenda vident: praesertim cum in ipsis magna sit ambiguitas. Nam alij summum quoniam

bonū esse dicunt voluptatē. alij contra nīmiū prauū. Illi fortasse credētes re vera sic: hi vero putantes vtilius ad vitā ostendere voluptatē esse prauū: licet nō sit. Inclinari. n. plerōsq; ad illā: inseruireq; voluptatibus. Quamobrē oportere in contrariū ducere. nā sic ad mediū vtiq; deueniri. Sed videndū est: ne id benedicat: nā qui de affectibus et actibus habent sermones: minorē habent fidē q̄ opera. Quādo igitur discordant ab hīs: que sunt scdm sensū: spretū atq; reiecti etiā verū insup interimunt. Qui em̄ voluptatē vituperat: si quando illius appetens deprehendat: ad illā inclinari videt: quasi talē existentē oēm. Nā diffinire nō est multorū. Eident ergo sermones (q̄ veri sunt: nō solū ad sciendū vtilissimi: sed etiā ad viuendū. Consentanei. n. operibus: fidē habent. Quapropter prouocant intelligentes viuere scdm ipsos. Sed de his satis. Nunc ea que dicuntur de voluptate referamus.

Cap. ij. adductis eudoxi rōibus quibus voluptatem summū esse bonū ostendere nitebat: probat vnā nō efficere id quod intendit: sed tamen et alios minus idonee illarum qualdā refutasse.

Eudoxus igitur voluptatē esse summū bonū censebat. propterea q̄ cuncta rōnalia et irrōalia illā appetere cernebat. In cunctis vero esse id quod expetit: probū ac maxime optimū. Cuncta vero in idē fieri oibus optimū esse significare. Singula. n. qđ sibi bonum sit/reperire: quemadmodū escā. Quod autē oibus bonū sit: et quod oia appetunt: id esse summū bonū. Eidē habuere eius sermones ppter morum probitatē magis: q̄ ppter seipsos. Egregie em̄ modestus esse videbatur. Qua re nō vt amicus voluptatis hec dicere creditus est: s; q̄ re vera sic esset. Nec minus putabat id ex cōtrario patere. **Bolozē.** n. per se ipm esse fugiendū. Similiter igitur et contrariū expetendū. Maxime vo

expetendū esse: quod nullius gratia expetimus. Tale autē sine cōtrauerfia esse voluptatē. Meminē. n. vltra perquirere. cuius gratia voluptatem capiat. vtpote p seipam voluptate expetenda. Ad ditāq; cuiūq; ex his: que bona sūt: expetilius aliud facere: veluti iustis et tēperatis actionibus. Et augeri profecto bonū seipso. videt itaq; hec rō bonorū illarū ostendere: et nihil magis q̄ aliud. Omne em̄ bonū cū alio bono expetibilius est q̄ solū. Hac ergo rōe et plato improbat voluptatez: quasi nō sit summū bonū. Nullo ei sibi addito: summū bonū expetilius fieri. Manifestū est autē: q̄ nec aliud quicq; summū bonū esset: quod cū alio eorū que p se sūt bona: expetibilius fiat. Quid igitur est tale: cuius et nos participes sumus. Nā tale aliqd querimus. q̄ aut instant: nō esse id summū bonū quod oia appetunt: nihil dicunt. Nā quod oibus videt: id esse dicimus. Et q̄ hanc opinionē tollit: nō multo probabiliora dicit. Si. n. que absq; intellectu sunt: illā affectant esse aliqd: quod dicat. Sin vero et q̄ sapiunt: quō dicerent aliqd fortasse: Et tū in prauis est aliqd naturale bonū valentius: q̄ scdm seipm: quod appetit appropriatū sibi bonum. Nō videt q̄ nec de contrario recte dictū. Nō. n. aut: si dolor est malū voluptas est bonū. Opponi. n. et malo malū et ambobus neutra. Hec dicunt nō male: nō tñ vere in his: que dicebant. Si em̄ ambo sunt mala: fugienda oportebat ambo esse. Neutrorū vero aut alterū, aut similiter. Nunc autē constat hunc eos fugere vt malū: illā expetere vt bonum. Sic ergo quia opponuntur.

Cap. iij. reprehēdit rōnes quorundā nitentiū colligere voluptatē bonū nō eē: eo q̄ nō sit qlitas: nec qđ finitū: quodq; licet motio vel generatio q̄ imperfectorū sūt: q̄ deniq; pleriq; oblene sint. Et hinc cōprobat ipē nō esse voluptatē bonū/aut ipē voluptates differre.

Nec tamen si nō qualitātū est voluptas: propterea nō bonorum. nec em̄ vtutes qualitates sunt. nec felicitas. Dicit aut̄ bonū determinatū esse. voluptatē aut̄ indeterminatā. qz recipit magis et minus. Si ergo pceptione voluptatis hoc iudicant: hec circa iustitiā aliasqz vtutes: scdm̄ quas manifeste aiunt magis et minus tales existere: certe et scdm̄ vtutes erit hoc idē. Nā iusti magis sunt et fortes. Est igit̄ iuste et tēperate agere magis et minus. Si aut̄ in voluptatibus nequādo nō dicūt causam: qz sint alie simplices: alie mixte: qd̄ vero prohibet quemadmodū sanitas existēs recipit magis et minus: sic et voluptatem recipit. Nō em̄ eadē mensura in oibus est: nec eodē semp̄ vna: sed remissa pmanet vsqz ad aliqd̄: et differt scdm̄ magis et min⁹. tale vtique erit circa voluptatē. Perfectūqz bonū ponētes: motus vero et effectiones imperfectas: voluptatē motū effectionēqz ostendere conant̄. Nec recte dicere vident̄. Nec esse illā motū. Omni nāqz motui ppriū videt̄ esse velocitas et tarditas: licet nō per se. seu mundi ad aliqd̄. voluptati aut̄ neutrū horū existit. Nā potest q̄s cito letari: quemadmodū et irasci. Sed in voluptate constitutū esse nō: neqz ad aliud. Intercedere aut̄: et augeri: et cūcta hmōi. Traduci ergo ad voluptatē velociter et tarde q̄s potest: operari vero scdm̄ illā velociter nō potest. Dico aut̄ in voluptate constitutū esse. Effectio aut̄ quemadmodū esse: videt̄. n. nō ex quocūqz fieri quodcūqz: sed ex quo fit: in hoc dissolui. et cui⁹ effectio voluptas eius dolor corruptio est. Aiunt etiā dolorē indigentia eius esse: quodē scdm̄ naturā: voluptatē aut̄ repletionē. At he corporales sunt passionēs. Si ergo voluptas repletio est eius: quod ē scdm̄ naturā: in quo est repletio: id vtique voluptatē percipiet. Corpus igit̄. sed nō videt̄. Non

est ergo repletio voluptas. sed dū fit repletio: q̄s voluptatē capit: et dū exhaurit̄/ dolet. hec autē opinio orta videt̄ ex doloribus et voluptatib⁹: que sunt circa elementū. Indigentes em̄ et antea dolentes: repletionē delectant̄. verū id nō contingit circa oēs voluptates. Nam sine dolore sunt: que ex disciplina pueniunt. et quedā earū: que p̄ sensus: et que per olfatū. Ex auditu q̄ et visu. plereqz etiā recordationes et spes. Cuius ergo iste effectiones erunt: nullius em̄ rei indigentia antecessit: cuius vtique forent repletiones. Aduersus autē illos: q̄ pferunt obscenas voluptates: responderi pōt: nō esse illa voluptaria. nō em̄ si puerse dispositis ista sunt iocunda putādū est: ea simpliciter iocunda: sed ipsis. quē admodū nec egrotantibus salubria: aut dulcia: aut amara: nec etiā alba: que apparent lippis. vel sic vtique dicere: qz voluptates quedā expectibiles sunt: nō tñ istis: quemadmodū et ditari: sed nō prodēti. et sanum esse: nō tñ quodcūqz edēti. Vel specie differunt voluptates. Alie. n. ex rebus honestis: alie ex turpibus. Nec fieri potest: vt q̄squis iusti voluptatē accipiat: nisi sit iustus. Necqz musici: nisi sit musicus. Eodē modo in alijs. Ostendere videt̄ amicus: cum alius sit q̄ adulator: nō esse voluptatē bonū: vt. specie differre eas. Alter em̄ ad bonuz cōuersari videtur: alter ad voluptatē. Et id vituperat̄. Hoc laudat̄: quasi ad alia sit cōuersatio. Null⁹ aut̄ optaret viuere: si ita puerili mēte futurus sit in vita: vt hijs ex rebus voluptatē capiat: ex q̄bus pueri maxime capere vident̄. Nec sic: vt gaudeat: quādo facit aliqd̄ turpe: nec vnq̄ doleat. Et circa multa solitudinē vtique poneremus: etiā si nulla sit inde puentura voluptas. Veluti videre: meminisse: scire: vtutes habere: qz si ex necessitate hec seq̄tur voluptas: nihil refert. Nā illa certe expectere-

mus: etiā si ab illis nulla prouentura effet voluptas. Quod igitur voluptas nō sit summum bonū: nec sit oīs expetibilis/manifestū videt. Et quod aliquae voluptates p se expetibiles sunt differētes specie vel aliqibus. que igitur de voluptate et dolore dicuntur ista sufficiant,

Cap. iiii. sermone altius repetito ostendit voluptatem nō esse ipm motū aut generationē: qm̄ hęc in tēpore fiunt et nequa q̄ nō i tēpore/quū sunt partibiliū: s; id qd̄ opationē sensus mētis ve sequens pficit q̄ si resultās qd̄ finis. Hocet eā nō esse cōtinuā: s; (vt opatio negligior sit) extenuari aut offuscari. Addit ideo oīs appetere voluptatē: qz pficit viuere cuiusq; qd̄ expetibile est. Subiūq; relinqt an voluptatem ob viuere/an contra appetamus hęc em̄ nō separantur.

Uid aut sit: aut quale: magis patebit: si ab initio repetam. videt igitur visio oī tēpore esse pfecta. Nō em̄ quicq; illi deest quod postea factum: illius species pficiat. huic silis apparet voluptas. Totū. n. qddam est. Nec vilo tēpore voluptatē capere q̄s potest: q̄ si maiori tēpore fiat: illius species perficiat. Quapropter nec motus est. Nam oīs motus in tēpore est: et finis alicuius. Ceu edificatio pfecta est: quādo pficit id: qd̄ effectabat: aut in oī qdem tēpore. aut in hoc. In partibus vero tēporis oēs sunt impfecte: et alie specie: q̄ tota. et simul. Lapidū em̄ compositio alia est: q̄ colonne baiulatio. Et hęc alie sunt: q̄ templi factio: et tēpli qdem pfecta. Nihil. n. deest illi: ad ppositū. Fundamenti vero et operis columnarū impfecta. Pars em̄ vtraq;. Specie ergo differunt. Nec est aliquo tēpore motū accipere speciei pfectum: sed in toto. Eodē modo in ambulando et reliq;. Si em̄ est latio motus vnde quo: et huius differentie scdm̄ specie: volatio: ambulatio: saltatio: et h̄mōi. Nō solum ita: sed in ipsa ambulatione. Nā id: qd̄ est vnde quo: nō est idē in stadio et in parte: et in alia atq; in alia parte: nec transire lineam

istā: et illā. Nō solū. n. lineā puadit: s; in loco existentem. In alio aut ista q̄ illa. Verū de motu i alijs diligētius est dictū. Videt. n. ne in oī qd̄ tēpore esse pfectus: s; plurimi impfecti: et differētes specie. Siq; de vnde de quo specie facit. At voluptatis quocūq; tēpore pfecta species est. Patet igitur: quod diuersa sunt: et quod totū qddas et pfectū voluptas. Id qd̄ ex eo apparet: quod nihil moueri pōt: nisi in tēpore. Diuersum vero in voluptate. Nam id quod est nunc: totum quoddā est. Ex his patet: quod nō recte dicunt: motum aut effectiōnē esse voluptatē. Nō. n. oīm ista dicunt: sed particulariū et nō totorū. Nec em̄ visionis est effectio: nec puncti: neq; vnitatis. Nec quicq; horū motus neq; effectio. Igitur neq; voluptatis. Nā totū qddam est. Cūq; oīs sensus erga sensibile operet: pfecte vobene dispositi ad optimū eorū: que sensui subiacent. Nā tale qddā esse videt pfecta operatio. Sicere aut ipm operari: vel euz: in quo est: nihil refert. In singulis autē optima est operatio optime dispositi erga potissimū eorū: que sibi subiacent. Nec vtiq; perfectissima erit et iocundissima. Per oēm em̄ sensum voluptas fit. Siliter aut p intellectuz: ac cōtemplationē. Iocundissima vero illa: q̄ perfectissima est. Perfectissima vero bene se habētis erga studiosissimū eorū: q̄ sibi subiaccēt. Perficit aut operationē voluptas. Nec eodē mō voluptas pficit: et sensibileq; et sensus studiosa existētia. quēadmodū nec sanitas et medicus siliter causa est: vt sanus q̄s fiat: quod aut p singulos sensus fiat voluptas/manifestū est. Vicim⁹ visiones et auditiōes voluptatē afferre. Patet igitur quod maxie: cū et sensus est optim⁹: et erga tale operat. Cūq; talia sūt sensibileq; et id: qd̄ sentit: semp erit voluptas existētib⁹ acturo et passuro: pficit aut opationem voluptas: non vt hitus: qui inest: sed vt resul-

tans quodam finis velut in etatis flore pulchritudo. Quousque vero sensibile aut intelligibile sit quod oportet: et discernens aut contemplans: erit in operatione voluptas. Cum enim sint filia: et eodem modo inuicem se habeant actuum et passiuum: idem fieri naturaliter aptum est. Quare ergo nullus continuo in voluptate est: aut dolore. Quia namque humana impossibilia sunt continuo operari. Nec igitur voluptas fit. nam ea sequitur operationem. Quaedam etiam delectantur cum primo fiunt: sed postea non similiter. nam primo quodammodo provocata est mens effuseque agit circa illa. quemadmodum hi: qui aduersus intuentur. Postmodum non fit eadem operatio: sed neglectori. Quare voluptas quoque refrigerat. Omnes vero expetere voluptatem: ex eo putari utique potest: quod omnes vivere expetunt. vita autem operatio quedam est. Et quilibet circa illa: et illis operatur: quod maxime amat. Leu musicus auditu circa dulcem sonum. Disciplinarum studio dediti: intellectu circa prospicientiam rerum. Eodem modo reliquorum singuli. Voluptas autem perficit operationes. Et vivere igitur: quod appetunt. Merito ergo et voluptatem expetunt. Perficit enim singulis vivere expetibile existens. Sed utrum propter voluptatem vivere expetimus: vel propter vitam voluptatem relinquatur ad presens. Coniugata enim ista videntur esse: nec separationem recipere. Nam sine operatione non fit voluptas: et omnem operationem voluptas perficit.

Capitulum v. de diuersitate voluptatum agit. ostendens eas specie differri: ob id quod operationes specie differentes perficiunt: suntque singulis proprie eo quod augent operationes: et quod a diuersis sunt operationes impediunt. Eadem voluptates probitate ac prauitate differre monstrat. ut actiones. Additque singulis animalium generibus proprias quasdam esse voluptates: ideoque specie inter se diuersas. Et licet in hominibus discrepantia sit: tamen studiosi iudicio standum esse. Ob quod inferunt eas demum voluptates (quod beati viri operationes perficiunt) proprias hominis esse.

Unde videtur specie quod differre. Nam illa: quae sunt alia specie: ab alijs perfici putamus. Sic. n. cernit et quae a natura sunt: et quae ab arte. Leu animalia et arbores: pictureque et statue: demumque et vas. Eodem itaque modo et operationes differentes specie: a differentibus perfici. Differunt vero ille: quae sunt mentis ab hijs: quae sunt per sensum. Et haec rursus iter se specie differunt. Igitur et voluptates: quae illas perficiunt. Hoc autem ex eo quod patebit: quod unaqueque voluptas: operationi illi (quam perficit) propria est. Coauget enim operationem propria voluptas. Magis enim singula discernunt: exactiusque comprehendunt: quod cum voluptate operantur. ut puta geometre fiunt: quod geometria delectant: et intelligunt singula magis. Eodemque modo: quod erga musicam vel erga architecturam afficiunt: et alij omnes perficiunt in proprio opere: si illo delectentur. Coaugent autem voluptates. quae vero non coaugent: propriae sunt. Alijs vero specie et alie specie sunt propriae. Praeterea id ex eo magis patebit: quod ab alijs prouidentes voluptates impedimento sunt operationibus. Qui. n. fistulis delectantur: non possunt adhibere mentem formis: si fistularum sonum exaudiant: magis gaudentes sono quam presenti operatione. Voluptas ergo soni operationes circa sermones corrumpit. Eodemque modo in alijs euenit: quando simul circa duo operatur. Iocundioris enim alteram excludit. Et si multo voluptas precellat: magis: ita ut per alteram nihil operetur. Ex quo fit: ut quoties vehementer aliqua re gaudemus: non fere aliud agamus: et alia faciamus: cum alijs leuiter delectamur. Veluti illi: qui in theatro comedunt: tunc maxime hoc faciunt: cum inepti sunt pugiles. Cum vero propria voluptas operari diligentius: ac diuturniores melioresque operationes afficiat: Aliena vero corrumpat: manifestum est eas multum inter se differre. Fere. n. aliene voluptates faciunt proinde: ac proprie molestiae. nam corrumpunt

Tractatus

primus.

Decimi

operatiōes. Veluti si cui scribere aut cōputare graue est atq; molestū id nō scribit: ille nō computat. Quia id agere molestū est. Euenit igitur circa operatiōes contrariū a proprijs voluptatibus: atq; molestijs. Sūt em̄ pprie: que in operatione per se fiunt. Alienas aut voluptates dicimus: q̄ perinde pprie agunt: atq; molestie. Corruptū em̄: licet nō simpliciter. Cūq; differant operationes probitate: atq; improbitate et alie expetende sunt: alie fugiende: alie neutre: eodez modo voluptates se q̄ habent. In vnaquaq; em̄ operatione propria est voluptas. Que igitur studiosē ppria est: ea p̄ba est. Que vero p̄baue: ea improba. Nam et cupiditates honestarū rerū laudabiles sunt: turpiū aut vitupabiles. Magis aut sunt pprie operationib⁹ voluptates: q̄ illis insunt: q̄ cupiditates. Ibe nanq; distincte sunt tēporib⁹ et natura. Ille vero ppinque operatiōibus et indistincte: ita vt ambiguū sit: vtrū idem sit operatio et voluptas. Nō tñ videt voluptas mens esse: neq; sensus. Absurdū em̄: sed: q; nō sepe rat: videat q̄busdam idem. Ut igitur operatiōes sunt alie: sic et voluptates. Differt aut visus a tactu puritate: et auditus et odoratus a gustu. Eodez modo differūt et voluptates et ab his q̄ sunt circa intellectū: et vtreq; ab iuicē. Videt aut esse cuiq; ai ali ppria voluptas: queadmodū et opus et i vniquodq; ituēti id apparebit. Alia ē. n. voluptas equi: alia canis: alia hoīs: vt inq̄t eraclit⁹. Asinos magis stramina optare q̄ aurū. Nā pabulū ill est dulci⁹ auro. q̄ igitur sūt alioz specie differūt specie. Que vō sūt eorūdem: idifferentes esse rōabile est. Variant aut nō parū in hoīb⁹. Eadē. n. alios offendunt: alios delectant et alijs molesta et odibilia sūt. alijs iocunda et amabilia. Id q̄ in dulcibus contingit. Nō. n. eadē febucitanti videt et sano. neq; calidus esse

libri

Ethicorum.

CI

imbecilli: et valenti. Similiter in alijs id contingit. Videt aut in cūctis talibus id esse: qd videt studioso. q̄ si hoc recte dicit: queadmodū apparet: et est: et singuloz mensura virtus est: et bonus vir scdm q̄ talis est: et voluptates vtiq; erunt: q̄ huic videt: et iocunda illa: q̄ iste gaudet. Que vero huic molesti sunt: si cui iocunda videt: nō est mirandū. multe em̄ corruptele et deprauationes in hoīb⁹ sūt. Iocunda vero nō sūt nisi his: et illis: q̄ sic dispositi sūt. Igitur: quas omnes fatent esse turpes manifestū est: nō esse dicendus eas esse voluptates: nisi illis q̄ corrupti sunt. Earū vero q̄ videt esse probe: qualē vel quā dicendū est esse hoīs vel ex operationib⁹ manifestū est. Nam illas sequunt voluptates. Siue igitur vna siue plures perfecti et beati viri: que has perficiunt voluptates. Ibe principaliter dicende sunt homines esse voluptates. R: lique vero secundarie et multiphariam quemadmodum operationes.

Tractatus secundus et vltimus decimi libri ethicoz sex habens capla. Caplin pmū. de felicitate persecuturus reperit eā nō hitum sed operationem esse: et qdem per se/nō ob aliud expetendas. Ostendit tales esse virtutū operationes: nō ludozū iocunditatem: licet potentes ad hanc cōfugiant: sinceram nō degustantes: q̄ndo qdem studioso iocunda re vera talia sunt: absurdūq; esset humanū finē/iocū esse atq; ob ipm oia agi. presertim: quū vita felix in virtute consistat: que cū studio est: et in serijs: solis bonis concessa.

¶ **Q**uam aut de vtutib⁹ et amicicijs ac voluptate dictū sit: restat vt de felicitate sūmatim dicam⁹. Nā illā finē posuim⁹ reruz hūanarū. Ibis igitur q̄ supra dixim⁹ repetitis: breuior sit nobis oīo. Biximus nō esse illā hitū. Nā et dormiēti existere posset: et instar plante vitā degēti: et i calamitatib⁹ maximis cōstituto. q̄ si ista nō placēt: s; magis in opatione quadā ponēda est: vt supra dixim⁹. Opationuz vō alie sunt necessarie: et ppter aliud expetēde: alie ppter seip̄as: manifestū est

¶ Felicitas ponenda est in aliquā illarū: que ppter se expetunt: et nō earum: q̄ propter aliud. Nullus em̄ indiget felicitas: s; ipsa p se sufficiens est. Sunt autē ppter se expetende ille: in q̄bus nihil vltterius q̄ opatio. Tales autē vident esse actiones sc̄dm v̄tutē. Agere. n. honesta et laudabilia ex his est: que ppter seipsa expetunt. Ex his etiā sunt ludi q̄dā iocundi. Nō em̄ aliorū gratia illos sequuntur hoies: cū damna potius q̄ cōmoda ex illis suscipiant: et corpus et patrimonium negligentes. Confugiunt autē ad h̄mōi delectatiōes pleriq; eorū: q̄ beati credunt. Quia propt̄ apud tyrannos imprecio habent: q̄ h̄mōi oblectamenta possunt afferre. Que. n. capiunt: ad ea se leto aīo prebent. Indigent vero his. Vident ergo ad felicitatē ista pertinere. Quoniā illi: q̄ in magna potētia cōstituti sunt: illis itendunt. Ad id fortasse nullū est signū. nō. n. i potentatu est v̄tus. neq; mens: a q̄bus laudabiles sunt operationes. nec si isti: q̄ nunq̄ voluptatē purā liberalēq; gustarūt: ad corporales cōfugiūt p̄pterea putādū est: eas esse magis expetēdas. Nā et pueri: q̄ apud eos i p̄cio sūt: ea putāt esse optima. Cōsonū igit: utque admodū ap̄d pueros atq; viros diuersa imp̄cio h̄ntur: sic etiā apud malos et bonos. ut ergo sepe dictū ē: p̄ciosa et iocūda sūt illa: q̄ studioso sūt talia: cuiq; autē sc̄dm p̄p̄iū h̄itū expetēdissima opatio: et studioso igit sc̄dm v̄tutē. nō ē igit felicitas i ioco. nā absurdū foret iocū eē eū (ut ita dixerit) que q̄rim⁹ finē. et negocia m̄lta molestiasq; p totā vitā suscipe iocādi causa: cūcta. n. (ut ita dixerit) alteri⁹ gr̄a expetim⁹ p̄ter felicitatē. nā illa finis ē. studere v̄o et laborare ioci causa: stultū nimis puerileq; videt. Jocari v̄o ut studeas: sc̄dm anacarsis sententiā recte se h̄s. nā cessatio q̄dā ioc⁹ dicit. cūq; fieri neq̄at: ut q̄s p̄tinuo laboret: cessatiōe idiget. nō ergo finis ē cessatio-

cū fiat gr̄a opatiōis. Videt autē br̄a vita sc̄dm v̄tutē eē. hec autē studiosa est. at nō i ioco meliora dicim⁹ seria q̄ ridicla et iocosa: et melioris semp et ptis et hois studiosā magis opationē. melioris v̄o melior et beator. iā p̄t autē quis frui corporis voluptatib⁹: etiā abiect⁹ q̄sq; nō min⁹ q̄ optim⁹. at felicitatē null⁹ dicit abiecto cōpetere: s; vitā solū: nō. n. i h̄mōi oblectamētis felicitas cōsistit: s; i opatiōib⁹ sc̄dm v̄tutē: ut dictū ē p̄us.

Capi. ij. ostendit perfectā diuināq; felicitatē operatione esse ut p v̄tutē p̄stātissimā q̄ est sapiētia. Ita et potētie excellētissimē q̄ mēs est p̄tēplatiua: ob hoc q̄ p̄stabilissimū est hois ac de p̄stātissimis: et q̄ maxie cōtinua: q̄ operationes sapiētie iocundissime sunt: q̄ in illa maxime est sufficiētia: q̄ propter se maxie amatur: q̄ deniq; in ocio existit. Additq; longitudine vite perfecta opus esse. Intert vitam h̄ac hois naturam superare: atq; ad eam oino conandum esse.

Quod si est felicitas sc̄dm v̄tutē opatio rōabile est: ut sit sc̄dm optimā. ea v̄o esset vtiq; optimi. siue ergo mēs id sit: siue aliud quoddā: qd̄ nāsa videat impare: et ducere: et curā cogitationēq; h̄re honestarū: diuinarū rerū: ceu diuinū et ip̄s existēs: ceu eorū: q̄ in nobis sunt/ diuissimū: hui⁹ opatio sc̄dm p̄p̄riā v̄tutē erit vtiq; p̄fecta felicitas. q̄ aut sit p̄tēplatiua (ut dictū est) cōsentancū videt id p̄mo dictis et veritati. Nā et optima hec est operatio et mēs eorū q̄ i nobis: et cognoscibilū circa que mens. Insuper cōtinuatissima hec est. Contēplari. n. possumus cōtinue magis q̄ q̄duis agere. Putamus oportere voluptatēq; admixtā esse felicitati. Maximā vero oim operationū voluptatē afferre illā: q̄ est per sapiētia/ oēs cōfentiūt. videt nēpe sapiētia mirabiles q̄dā habere voluptates et certitudie: et puritate ac rōnabile est scientibus maiorē delectationē adesse/ q̄ q̄rentib⁹. P̄terea sufficiētia illa de qua diximus in cōtēplatione maxia est. Nā necessariorū q̄dem ad vitā et sapiens et iustus et ceteri indiget. Talib⁹ vero sufficien-

ter affluentibus: iustus quod indiget ad quos et cum quibus iustitia utatur. Eodem modo temperatus et fortis et aliorum quoscumque. ac sapiens per seipsum contemplari potest. et quanto sapientior sit magis fortasse melius si adiutores habet. Sed tamen ipse per se sufficientissimus est. Videturque sola propter se amari. Nichil enim ab illa provenit propter contemplationem. At in rebus agendis vel plus: vel minus acquirimus propter actionem. Videturque felicitas in ocio esse. Negociamur ei ut ociemur. et bellum gerimus: ut in pace degamus. Agibilia ergo virtutum in civilibus aut bellicis rebus sunt operationes. Actiones vero: que circa ista versantur negociose videntur. bellice quod omnino. Nullus enim bellum expetit bellandi gratia: neque parandi illa que ad bellum pertinent. Nam videtur penitus sanguinelictus quodammodo: si amicus faciat hostes: ut pugne: cedensque sequantur. Eius etiam in re. p. versantur: negociosa est vita propter administrandi laborem: opes et honores sibi iuncte comparatis: vel certe felicitatem et civibus: aliam quam civilem existentem: quam et quiritur certe utpote aliam. Si ergo rerum: que sunt secundum virtutem magnitudinem et pulchritudinem civiles belliceque precellunt: et he negociose sunt: et finem quendam appetunt: et non propter seipsas sunt expetende: mentis vere operatio/studioseque precellere videtur contemplativa existens: et propter ipsam nullum finem appetere: habereque voluptatem propriam: que operationem exaugeret: et sufficientiam porro: ocium et tranquillitatem: ut humanam: et quicumque alia bono tribuuntur viro: secundum hanc operationem videntur esse. Perfecta utique felicitas hec erit: assumens longitudinem vite perfectam. Nichil. enim. eorum: que felicitatis imperfectus est. Talis autem potior est vita: quam secundum hominem. Homo. enim. que homo est: ita vivit: sed que divinum quiddam in ipso existit. quantum autem differt hoc a composito: tanto et hec operatio ab illa: que est secundum aliam virtutem. Si itaque divinum est mens ad hominem: et vita que est secundum illam: divina est ad humanam vitam. Debet autem que

admodum movetur quodammodo: nos humane curare: cum simus homines: et mortalia cum simus mortales. Sed quantum fieri potest: ad immortalitatem mitti: et omnia facere: ut vivamus secundum optimum eorum: que in nobis sunt. licet. enim. mole parvum id sit: at potentia et pretio multo maius existit. et videtur porro quoscumque esse hoc. siquidem principale et melius. absurdum igitur foret: si non illius vitam: sed alterius cuiusdam eligamus. et quod prius diximus: nunc quod congruet. proprium. enim. cuiusque natura: optimum et iocundissimum est: et homini igitur ea vita: que est secundum mentem. siquidem maxime hoc est homo. hec vita ergo beatissima est.

Cap. iij. Ostendit aliam esse felicem vitam felicem humanam que a prudentia virtutibusque illi coneris/que omnia circa compositum sunt emanat. deinde contemplativa morali prefert. quod illa minus affluentia externa indigeat: quod et operatio contemplativa sit: quod denique aialia rationalis experientia contemplatione provenit provenit. Tu ad id contemplatori exteri quod opus est: licet non multis aut magnis: Tu tale immortalis deo aicissimum esse maximeque felicem concludit.

Secundaria vero illa: que est secundum aliam virtutem. Nam operationes secundum illam humane sunt. Iusta igitur et fortis et alia que sunt secundum virtutes: iuncte agimus in commerciis et expeditionibus et variis rebus. In affectibus que decorum unicuique suamus. hec autem omnia videntur humana. quodammodo etiam a corpore provenire: et in multis appropriari affectibus moris virtutis. Coniugata est autem prudentia moris virtuti: et illa prudentie. Siquidem principia prudentie sunt secundum virtutes morales. rectum autem in moralibus secundum prudentiam. Coniuncte vero he affectibus et circa compositum essent. Compositi autem virtutes humane sunt. et vita igitur secundum illas et felicitas. Illa vero que mentis: separata hactenus ei de illa dictum sit. nam diligenter discutere: supra propositum foret. Videtur etiam externa affluentia parum vel minus indigere quam moralis. Sit. enim. utriusque necessarium indigentia par: quam magis laborat circa corpus: que in re. p. versatur: et quicumque talia: tamen parum refert: sed in opibus multum differunt. nam liberali quod pecunia

opus est ad liberalitatē exercēdā: et iusto ad remuneratiōes: quia volūta-
tes hoīm obscura sūt: et simulāt multi se iusta velle: cū nō sint iusti. For-
ti quod opus erit potētia: si pfecturus sit aliqd scdm v̄tutē. et modesto licē-
tia. Nā quō discerni pōt v̄l hic: vel alioꝝ quāspia: Est autē q̄stio: quid tādē
p̄ncipaliter i virtute sit: factū ne: an electio: v̄tpote i v̄trisqz existēte vir-
tute. Perfectū ergo i v̄trisqz cōstat eē: s; ad res agēdas m̄tris est opus
et q̄nto maiores et p̄clariores sūt: tāto magis. At p̄templati nihil taliū
opus ē ad opationē: s; (vt ita dixerim) p̄tēplationē ipediūt: verus q̄ hō
est et cū plurib; viuūt: eligiqz v̄tuosa facere: idigebit p̄fecto is ad hoīs
v̄sū esse v̄o p̄fectā felicitatē p̄tēplatiuā q̄ndā opationē: v̄l ex eo patebit:
quod deos maxie estimam; felices ac btōs esse. At quō ill' res tribuim; agē-
das: v̄trū iustas at ridiculū erit: si i contractib; ac reddēdis depositis et
h̄mōi reb; occupati dicant;: s; an fortes i sustinēdis terrorib; et piculis
subēdis honesti causa: An liberales: at cui dabūt: et si absurdū ē dice-
re illis eē nūmos: vel tale aliqd. At modestos: s; q̄ tādē ista laus ē: nō
h̄ntib; prauas cupiditates. Ita p̄ oīa discurreti apparebit i reb; agen-
dis parū quiddā esse: et idignū numie deoꝝ. Atq; viuere illos cūcti existi-
māt et opari ergo. Nā dormire eos dicēdū nō est: quēadmodū est hendi
monē. viuēti autē si nec agere quicquid tribuat;: et m̄to magis nec facere.
quod restat tandē p̄ter p̄tēplationē: Quare operatio dei btitudine p̄cel-
lens: cōtēplatiua quedā effet: et in hoīb; ergo illa: q̄ huic cognatissima
est: erit v̄triqz felicissima. Ibi signū fuerit: quod cetera quācūq; aialia felicitatis
capacia nō sunt. Cū tali operatiōe penitus careāt. Nā dijs quōdem
oīs vita beata est. Ihoibus vero: inquātū similitudo quedā illis existat ta-
lis operatiōis. Alioꝝ vero aialiu nulli felicitas cōpetit. qm̄ nullaten;

participia sūt cōtēplationis. Quousqz ergo se cōtēplatio extēdit: eo v̄l
qz felicitas: et quibus magis est cōtēplari: eisdē et felices esse nō scdm acci-
dēs: s; scdm p̄tēplationē. Nā ipsa p̄ se p̄ciosa est. Itaqz felicitas v̄triqz
erit cōtēplatio quedā. Indigebit quod externa p̄speritate: cum homo sit.
Nō. n. natura ipsa p̄ se sufficiens est ad cōtēplandū. s; oportet sanū esse
corp; et alimēta ceterūqz famulatū adesse. Nec tñ si absqz externis bo-
nis beatū esse nō dat;: idō putādū est: m̄tris ac magnis illū idigere. Nō
em̄ in excessu sufficiētia est: neqz iudiciū: neqz actio: s; possunt etiā q̄ nō
terre marisqz dñant;: honesta agere. Nā a mediocrib; facultatibus po-
test quod illa agere: q̄ sunt scdm virtutē hoc apte licet intueri. Nā p̄uati
hoīs nō minus vident; recta facere quod illi: q̄ sunt i dignitatib; ac poten-
tia cōstituti: imo etiā magis. Satis est vero tot adesse. erit ei beata eius
vita: q̄ scdm virtutē operabit;. Et solon fortasse recte felices ostēdit: di-
cēs. Mediocriter habūdātes externis bonis: agētes res p̄claras: et vi-
uētes modeste. P̄tōt ei et q̄ mediocria possidet agere: q̄ oportet Anaxa-
goras quod videt; nō locupletē neqz potētē existimare felicē dicēs. Se neq;
quod mirari: si illi m̄titudini absurdus quiddā videret;. Nā m̄tudo solū iu-
dicat a rebus externis. Cōcordare his vident; et sapientiū opiniōes. Ei-
dem igit; quādā hec habent. Ceterū veritas in rebus et operib; et vita
discernit;. Nā in his est p̄ncipale. cōsideranda ista sunt ad vitā: factaqz
referendo. etsi cōcordant operib;: recipere illa oportet. Si vero discor-
dant: rōem perqrere. Qui scdm mentē operat;: et eā colit;: et optime dis-
positus est: amicissimus dijs videt; esse. Nā si dii curā aliquā habēt hu-
manarū rerū: vt existimat;: et credit;: rōabile est eos gaudere optimo et
cognatissimo. h̄mōi vero est mens: et amātibus illam maxime honorari

Tractatus secundus. Decimi

tibusq; fauere: tanq; reru sibi charissimaru curatozib;: et recte atq; bene agentibus. q; aut hec oia sapienti maxime competant: no est obscurum. Amicissimum ergo deozum: eundemq; felicissimu esse decens est.

Itaq; et hoc modo sapiens vtiq; erit maxime felix.

Cap. iiii. declarat verba ipsa licet iuuenes liberos honesti amatores efficiat ad quelibet bonu faciendu no sufficere: s; opus esse vt auditoris animus morib; sit institutus. Atq; ad hoc bonas leges sub qb; adolefcetes educet: totaq; viroz vita rega; necessarias ee. qui et lex bona mete rectoq; rodine statuta cogat: minusq; molesta sit rege,

In igit si et de his: et de virtutib;: et de auaricia et de voluptate satis dictu est: sine iam h're putandu est intentione nostra: vt (que admodu dicit) no est i reb; agedis finis considerare singula. atq; cognoscere: s; magis illa agere. Nec sane virtute sufficit scire: s; conadu illam h're: et vti: Vel si quo aliter boni efficiamur. Si ergo verba satis essent ad faciendu nos bonos: multa ac magna mercede scdm theognide merito reportarent: et oporteret illa parare. Nunc aut constat illa vim h're: vt pu ocare: ac pcellere iuuenes eos: q; igenui sint/possunt: generosiq; morib;: et vere et honestatis amante virtuti obnoxii facere. s; vulgus no posse ad pbitate iducere. No. n. tales sut: vt vecudia obtemperet: s; metu. neq; vt abstineat a prauis ppter turpitudine: s; ppter penam. Affectu. n. viuete; pprias voluptates: ac ea: q; illas efficiat/plequunt: fugiunt vero his oppositas modestias. honestatis aut ac vere voluptatis: q; nunq; gustarut: sine cura sut. Tales igit: q; verba traducerent: No em possibile est: neq; facile: q; ab antiquo morib; occupata sut: ea vbi mutare. Sed bn agi putandu est: si oib; existentib;: p q; boni fieri videamur: virtute suscipiam;. Fieri. n. bonos existimant alij natura: alij consuetudine: alij doctrina. natura qdem no est in nostra potestate: s; per

libri Ethicorum. CV

qnda diuina causa vere fortunatis existit. Sermo aut et doctrina nuq; in oibus vires haberet: s; oportet vt ante cultus boni sit morib; auditoris aim; ad recte gaudedu: odienduq; tanq; ager: q; semia sit nutritura. **M**aq; scdm perturbatione ai viuit: nec audiret. mouetis suasiones: nec intelligeret. Si voq; ita dispositus e: quod contrariu suaderi pot. Perturbationes. n. ai no vident penitus cedere vbi: s; violente. Opus est igit: vt mos peristat ad virtute quodammodo aptus: amas honesta: et turpia indignas. Sed ex puericia difficile est recta iductione ad virtute potiri: nisi sub talib; educat; sit legib;. Ma viure modeste: et temperate plurimis (ac psertim iuuenib;) no est iocudu. Quob; legib; constituta ee oportet educatione: et exercitia. No. n. molestia afferrent: si fuerint consueta. Nec fortasse satis est: vt iuuenes recta educatione: et cura potiat: s; qm etia viros factos oportet eadez exercere: ac morib; tenere: ad hec q; legibus indigebim; oino certe p totaz vita. Nam pleriq; necessitati magis q; roi parent. Et penis: q; honestati. Quapropter existimat q; dam: oportere legu positores puocari: et exhortari debere hoies ad virtutem honesti gra: vt pote illis: q; boni sudea secuturis. Aduersus aut inobedientes: et tardiores penas supplitiaq; iponere. Qui vo tales sunt: vt emendari no possint: eos penit; exterminare debere. Mas pbu viru: et honeste viuente roi parituru esse. Improbu vero libidimb; obnoxii: q; si belua qnda sub iugo posita p dolore cohercendu. Itaq; putat penas tales esse debere: vt concupitis voluptatib; maxime aduersent. Si ergo vt dictu est: eiu: q; educatu bon; futurus sit: recte ac institutu morib; ee oportet: ac subinde i exercitijs laudabilib; viuere: et nec spote: nec iutu praua facere: hec vtiq; erut viuentib; scdm qnda mente: et ordinatione

rectā vim hñtem, **P**atris igit ordiatio vim / z necessitatē nō habet: nec alterius cuiusq̄ soli viri: nisi sit rex: aut hñmōi, **A**t lex vim habet. necessitatem ratio existens a prudentia quadā / z mente, **E**t hoies / eosq̄ cupiditatibus suis aduersant: / z si recte faciant: tamen indigne ferūt. **L**ex autem nō molesta iubens probitatem,

Capi. v. deinde ostendit legislatori ad educationē officiaq̄ p̄cipiendū esse, quod si publice negligit: puatā adhibendā esse diligentia. s; idoneū ad leges ferendas id maxime posse. **P**ostea discipulans vñdenā / z quōq̄spiam legūlator euaserit: docet rem publicā gerentes (nō sophistas) de rebus ciuilibus scribere / ceterosq̄ instituere / p̄desse multum: sed experientia omnino opus esse,

Macedemonioꝝ ciuitate. vel sola: vel cū paucis cura publice videt adhibita legūlatorib; circa educationē / z exercitia, **I**n alijs vñ ciuitatib; ista neglecta sūt. **E**t viuūt q̄sq; vt vult. **C**iclopū instar regēs filios / z vxores, **S**ed optimū foret: vt publice recteq; cura adhiberet: idq; facere posse, q̄ si publice negligit: vnicuiq; cura esse debet filios / z aicos ad v̄tutē dirigere: vel saltē id conari, **P**oterit autē maxie scōm p̄dicta: si legislator fiat. **N**ā publicas q̄dē curas cōstat p̄ leges fieri: laudables autē p̄ studiosas leges, **N**ec referre videt v̄trū p̄scriptas / vel sine scripto. **N**ec p̄ q̄s vn; / vel plures istituant: ceu nec i musica: / z gymnastica / z i alijs disciplinis. **E**t. n. i ciuitatib; vim hñt leges / z mores: sic i domib; paterni s̄mōnes / et mores: ac plus etiā p̄pter cognitionē / z bñficia collata sūt. **S**ūt. n. iā p̄dē affectiōe deuicti, / z facile illis suadet nasa, **D**ifferūt etiā puata istituta a publicis: vel vt i medicina, **U**niuersalit. n. febricitati cōfert abstinentia. / z q̄es. **E**st tñ fortasse aliq̄s cui nō cōfert: magister etiā ludi nō eadē cūctis pugnā iponit. **C**ertius aut singula magis declarari vident adhibita puatim cura, **A**dagis. n.

eo quo debet; potit q̄sq; s; z medicus: / z ludi magister: / z ali; q̄libet: q̄ v̄tia sciat; de oib; / z talib; optime curaret. **N**ā v̄tis q̄dē scie dicūt: / z sūt. at vnū aliquē nihil forte vetat recte curari etiā ab eo q̄ sine sciētia sit: si cōspexerit diligentē / z tingētia, **I**n vnoq; / z p̄ experientia. **Q**uēadmodū z medici q̄dā sibi optimi vident: s; alijs nō sufficere, nihilomin; ille: q̄ eē velit artifex / z p̄tēplatiu; . at v̄te vadēdū est: / z illud iter noscēdū: quoad pōt. **N**ā scie circa hoc sūt: q̄d dixim; , forte etiā illi q̄ meliores facere velit m̄ltos / v̄l paucos: conādū ē vt legislator fiat, si q̄dē p̄ leges boni fieri possum; . **Q**uēuis etiā q̄ dat; sit disponere recte nō ē cuiusq; s; si alicu

ius est: id ē sciētis: aut i medicia: / z i alijs: i q̄b; ē cura aliq; / z itelligētia, **C**api. vj. infertq; legū rerūq; publicarū collectiōes prospicere potētibus q̄dam recte / aut contra se habet que ve. q̄bus ac comodent v̄tiles esse. ceteros vero licet apti ad cōprehendendū videant; nō posse siue hitu recte iudicare: nisi fortuitu, **P**ostremo de legibus ferendis / ceterisq; ad rem publicā spectantibus pertractandū esse dicit. ^{i h. poli. p.}

Nā igit post hec cōsiderādū fuerit: vnde: / z quō legūlator q̄s fit: vel quēadmodū i alijs: ab his q̄ in re. p. v̄sanf. nā pars rei. p. hec esse videt, vel nō sile est i re. p. ac ceteri sciētis / ac facultatib; . nā in alijs q̄dē ijdē vident esse doctores / z opatores. ceu medici / z pictores, ac sciam gubernādarū rerū. p. / sophiste p̄fitent: quoz nullus re. p. gerit. s; illi: q̄ in illa v̄sanf. / z hi facultate quadā id agere vident: / z experientia magis q̄ itelligētia, **C**ōstat. n. eos de his rebus nec scribere: nec loq; atq; p̄clarius id foret: q̄ oñones i iudicio / vel cōtionibus hitas, nec rursū filios suos aptos ad re. p. efficiūt: nec aicoꝝ aliquos: q̄d facerēt recte: si valerēt, neq; n. meli; quicq; ciuitati sue relinq̄re possent: neq; sibi ipsi / aut is quos charissimos hñt magis q̄cō optaret: q̄ hñmōi potētia, **N**ō tñ parū videt experientia p̄ferre, nō. n. fieri possent p̄ cōsuetu-

Tractatus secundus. Decimi

dine ad re. p. aptiores. Itaq; et his q; cupiunt de re. p. h're sciam op⁹ est
 insup expimeto, et sophiste q; id p'sitent h'oge abesse vident a docedo. q;le
 em id sit: aut circa q;lia/penit⁹ ignorat, no. n. idē esse qd rhetoricā: nec
 abiectioē posuissent, Nec putaret esse facile. leges ferre colligēti p'cla-
 ras leges. nā eligi posse optimas. q;si vō electio nō sit itelligētie: ac ma-
 ximū iudicare recte: vt i musiciis. Expti. n. i sigul: recte iudicat opa/et p
 q;: et quō pficiant/itelligūt, In exptis vō satis esse putādū est/ si nō late-
 at ipos vtrū bñ/vel male factū sit. quēadmodū i pictura. leges aut publi-
 ca opa vident. Quō igit ex his latozlegū fieri q; pōt: aut eas: q; optie
 sūt/itelligere. nō ei vident. neq; medici qdē ex libris fieri. quāq; conant
 illi nō solū curas dicere. s; etiā modū: p quē medela sit tradēda: et vt cō-
 uenit curare/ cuiusq; distinguētēs hitudines, At hec exptis qdē vident
 vtilia, his vōq; sine scia sūt iutilia, Forte etiā et legū/ et rerū. p. collatio-
 nes his q; p'picere, et iudicare valēt. qd recte: vt cōtra: vel q;lia/ q;lib⁹ cō-
 gruāt/ vtilia esse pnt, Sed illi q; sine hitu ista psuaderet/ recte iudica-
 re nō essent: nisi fortuito, Itelligētiores vō i his fortasse fiēt, Cū igit
 antiq; illa (q; ad positionē legū. p'tinet) intacta reliq;rint. Nos cōsiderare
 meli⁹ erit: et oīno de re. p. vt q;ntā fieri pōt de reb; hūanis philosophia
 pficiat. Primū igit: si qd i parte dictū sit a maiorib; recte: id conemur
 referre, Beinde ex collatiōe rerū. p. cōsiderādū est: q;lia illa sint: q; ciui-
 tates euertūt: et q;lia vnāquāq; re. p. et p quas causas alie recte. alie cō-
 tra gubernent, His. n. visis forte magis itelligem⁹: q; rei. p. status sit
 optimus: et quō vnaqueq; res. p. p'stituta sit: et q; b; legib; et moribus

+ Finis +
 + deo grās Amen. +
 + Semper +
 +

Explicit traductio noua Ethicorum Aristotelis.
 per clarissimum virum Leonardum Aretinū in vtra-
 q; lingua doctissimum cōmodissime edita simul cū con-
 tinuationibus et abbreviationibus. quibus quidē pre-
 uis/ facillime vnusquisq; omnium horū decem libro-
 rum/ eorūq; tractatum/ et capitulorum sententias pote-
 rit colligere. Quod quide; opus maximo cum labore et
 pluribus exemplaribus correctum et emendatum: fuit
 Impressum in inclita vbe Ceseragusta. cura et inge-
 nio industrii viri Pauli Hurus Alemanni de Constan-
 tia. xxij. die Septembris. Anno millesimo. cccc. xcij. *Die Septemb' 2. 1492.*

Sepe mihi stupidam tenet admiratio mentem.
 Cur pauci viuant conditione pari.
 Rex vna est: vnus deus: et rex omnibus idem.
 Jam ne patet cunctis vnica sacra fides.
 Viuendi sed iter varios excedit in vsus.
 Et flectunt medio deuia multa bono.
 Rumpitur hic auro mortem pauet ille decoram.
 Seuus et heroum despicit ille decus.
 Quis nō per leges moderari negligit almas;
 Buiasq; mens vetitos concipit arte dolos.
 Hic auet: ille iacit. timet hic: audet nimis alter.
 Quotq; viros cernas/ tot scelera esse putes.
 Ergo/ qui nitidam vitam cupis/ atq; beatam;
 Pergito/ qua recta te decet ire/ via.
 Quos et Aristoteles pulchro docet ordine mores:
 Jam lege: per clari verba latina viri.
 Numne qui quondam lingua p'doctus vtraq;
 Tollitur et docto nunc Leonardus ore.
 Solus Alexandrum quondam depinxit apelles.
 Quem mira referunt arte fuisse virum.
 Sub tunica claudus patuit similisq; labanti.
 Tractus Achimētia mulciber ille manus.
 Praxitelisq; tulit famam cariota vetustas.
 Cui venus exsculptum marmore fulsit opus.

At nunc artificum multos reos esse sub aere.
 Quorum plura potest ingeniosa manus.
 Omnia sydera procius nouitate refulgent.
 Aspice quae veteri distet imago noua.
 Sumpserunt artes hac tempestate decorem.
 Nullaque non melior: quam prius ipsa fuit.
 Clara sed imprimis generose copia fandi.
 Viribus exultat conspicienda nouis.
 Qui male deuectus fuerat bis puppe latina.
 Adoribus in signis: grecus Aristoteles.
 Omni parte placens: nostro mitidissimus euo.
 Remittitur auspicijs et Leonarde tuis.

Soli deo honor et gloria, Amen.

Tabula

Incipit registrum breue et
 utile de singulis tractibus atque capi-
 tulis librorum ethicorum Aristotelis:
 quo quidem tramite unusquisque mate-
 riam sententiarum eorum breuiter sum-
 matimque comprehensam sine labore po-
 terit inuestigare.

Primus liber de felicitate inquirens:
 in quatuor diuiditur tractatus. folio vi.

Primus tractatus precipue vestigas
 sit ne aliquis finis omnium rerum ultimis
 omniumque bonorum: tria continet capitula. fo. vi.
 Capitulum primum finium differentiam aper-
 rit. fo. vi.

Capitulum secundum summum bonum humanum
 perscrutat. fo. vi.

Capitulum tertium de modo tractandi deus
 audire idoneo agit. folio. vi.

Tractatus secundus primi libri perscu-
 tans precipue quidnam sit humana felici-
 tas: quaeque habens capitula. fo. vii.

Capitulum primum ostendit a notoribus ido-
 neo auditori ordiendum esse. fo. vii.

Capitulum secundum docet felicitatem non consi-
 stere in bonis externis aut alijs a vir-
 tute: nec oino in habitu virtutis. fo. viii.

Capitulum tertium ostendit felicitatem non con-
 sistere in bono seipato ut in ydea. fo. viii.

Capitulum quartum diffinit ipsam felici-
 tatem. folio. ix.

Capitulum quintum ostendit diffinitioni felici-
 tatis opiniones veterum partim con-
 sentire. folio. ix.

Tractatus tertius questionem quae-
 dam de causa felicitatis atque imutabi-
 litate disputans habet tria capitula. fo. x.

Capitulum primum questionem tractat cui nam
 causae potissimum tribui debeat felici-
 tas. folio. x.

Capitulum secundum questionem finit: sit ne ali-
 quis dum viuit dicendus felix: quum va-
 ria uiuenti accidere soleant infortu-

nia folio. xi.
Capitulum tertium addit posteriorum fortunam
 parum momenti defunctorum felicitati
 afferre. folio. xiij.

Tractatus quartus agens de felici-
 tatis excellentia virtutumque conside-
 ratione necessaria: duo habet capitula.

Capitulum primum eminentiam felicitatis ostendit
 scilicet honorabilem potius quam lau-
 dabilem esse. folio. xv.

Capitulum secundum declarat quo pacto de felici-
 tate tractati virtutum consideratio est
 necessaria discernens morales ab intel-
 lectiuis. folio. xv.

Secundus liber de virtutibus
 morum generaliter agit: tres ha-
 bet tractatus. folio. xvij.

Tractatus primus de causis virtutum
 tractans: in quatuor capitula diuiditur. fo. xvij.

Capitulum primum probat habitus omnes ex simili-
 bus operationibus produci. folio. xvij.

Capitulum secundum ostendit virtutes fieri ex
 actibus moderatis et illis non modera-
 tis corrumpi. folio. xvij.

Capitulum tertium aperit habituum mora-
 lium materiam generalem que sunt vo-
 luptas et dolor. folio. xvij.

Capitulum quartum soluens dubitationem
 quandam declarat aliud esse iusta age-
 re: aliud iusti. folio. xvij.

Tractatus secundus perquirens quidnam
 sit virtus duo habet capitula. fo. xix.

Capitulum primum genus virtutis inquirens ha-
 bitum esse ostendit. folio. xix.

Capitulum secundum proprietate virtutum inuestiga-
 ta virtutem moralem describit. folio. xx.

Tractatus tertius que virtutibus
 sunt continua specialius ostendens tria
 habet capitula. folio. xx.

Capitulum primum singulas morum virtutes in me-
 dio consistere ostendit. folio. xx.

Capitulum secundum contrarietate vitiorum ad virtu-

Tabula

tem atq; inter se pscrutat folio. xxij.
Ca. terciū precepta ponit ad inueniē
dū eligēdū ve mediū vltima fo. xxij.

Tercius liber qui de quib;

busdā virtutum moralium principijs et quib;

busdā ipsarū virtutū pertractat i tres
diuiditur tractatus folio. xxij.

Tractatus primus de principijs huius
moralium agens in quinq; capitula di-
uisus est folio. xxij.

Ca. primū de his agit quae aut sponte aut
inuite agimus: vel mixte folio. xxij.

Ca. secundū agit de electione fo. xxv.

Ca. terciū de cōsultatione agit: in se-
rens adhuc de electione folio. xxvj.

Ca. quartū de voluntate ostendit cir-
ca quod proprie versetur folio. xxvij.

Ca. quintū declarat quae vitia quae virtutes
in nostra esse potestate folio. xxvij.

Tractatus secundus tercii libri de for-
titudine et eius extremis pertractat quatuor
capitula folio. xxix.

Ca. primū de materia fortitudinis
agit: que est moris pulcherrima qua-
lis sit in bello folio. xxix.

Ca. secundū de actibus fortitudinis at-
que extremorum tractat folio. xxx.

Ca. terciū quinq; genera fortitudinis
non verarū ad verā cōparat fo. xxxj.

Ca. quartū proprietates quasdam for-
titudinis declarat folio. xxxij.

Tractatus tercius de temperantia
agens tria continet capitula folio. xxxij.

Ca. primū tractat de materia temperantiae
quae est voluptas in gustu vel tactu. xxxij.

Ca. secundū agit de actibus temperantiae
viciozū oppositorū circa materias
eandem folio. xxxij.

Ca. terciū intemperantiam ad timiditatem
ac puerilia delicta confert fo. xxxiiij.

Quartus liber de pluribus

morum virtutibus docens in quinq; di-

stinguatur tractatus folio. xxxv.

Tractatus primus de virtutibus cir-
ca pecuniarum usum existētib; duo
continet capitula folio. xxxv.

Ca. primū agit de liberalitate fo. xxxv.

Ca. secundū agit de magnificētia. xxxvij.

Tractatus secundus tractans de virtu-
tibus circa honores duo habens capi-
tula folio. xxxix.

Ca. primū de magnanimitate fo. xxxix.

Ca. secundū agit de virtute sine noie: me-
dia circa honores mediocres fo. xlij.

Tractatus tercius habens unū ca-
pitulum quod est de mansuetudine quae cir-
ca iram consistit folio. xlij.

Tractatus quartus est de virtutibus
circa communem usum verborum aut
actuum vite tria tenet capitula fo. xliij.

Ca. primū agit de virtute par similitudine
amicicie folio. xliij.

Ca. secundū agit de veritate fo. xliij.

Ca. terciū agit de comitate fo. xliij.

Tractatus quintus unicum habens
capitulum quod est de verecundia quae virtus
non est folio. xlv.

Quintus liber de iustitia per

tractas in tres diuiditur tractatus fo. xlv.

Primus tractatus quinq; continet
capitula folio. xlv.

Ca. primū proponit quod de iustitia ac in-
iustitia considerandum sit fo. xlv.

Ca. secundū cōfirmat propter iustitiam totam
quae circa oia studiosi versatur fo. xlvij.

Ca. terciū demonstrat iustum in di-
stributionibus mediū esse fo. xlvij.

Ca. quartū itidem agit de iusto cō-
mutatio folio. xlix.

Ca. quintū de repassione tractat quae
nihil sit iustum folio. l.

Tractatus secundus de iusto ciui-
li explicans quatuor habet capitula fo. li.

Ca. primū questionē soluit per qua-

Tabula

les iniurias sit aliquis iniustus fo. li.

Ca. secundū iustum ciuile in naturale le-
gitimūq; partitur folio. liij.

Ca. terciū dissoluit questionē ante fa-
ctam: per quales iniurias quis sit in-
iustus folio. liij.

Ca. quartū soluit questionē: vtrum quis
iniuria patitur sua sponte folio. liij.

Tractatus tercius quae principaliter de
equitate bonitateq; agit: duo continet
capitula folio. lv.

Ca. primū de equitate bonitateq; tra-
ctat folio. lv.

Ca. secundū finit questionē illam possit ne
quis iniuriam sibi facere folio. lvj.

Sextus liber qui de virtuti-

bus intellectibus perscrutatur in quat-
tuor diuiditur tractatus folio. lvij.

Tractatus primus duo habet capi-
tula folio. lvij.

Ca. primū de partibus anime quae rationis
sunt participes folio. lvij.

Ca. secundū ostendit trium principiorum
agendi veritas quae in anima sensus ipse
non esse principium actionis fo. lvij.

Tractatus secundus quinq; continet
capitula fo. lvij.

Ca. primū cōnumerat quinq; virtutes in-
tellectivas. Bocet de arte et fortuna
folio. lvij.

Ca. secundū agit de prudentia fo. lvij.

Ca. terciū agit de intellectu fo. lix.

Ca. quartū agit de sapientia fo. lix.

Ca. quintū prudentiaz ciuili facultati
componit folio. lx.

Tractatus tercius duo tenet capi-
tula folio. lxj.

Ca. primū de bona cōsultatione agit. lxj.

Ca. secundū de sagacitate agit: declarat
sententiam iudicium esse rectum equi
et boni viri folio. lxj.

Tractatus quartus duo habet ca-

pitula folio. lxij.

Ca. primū prudentie sapientieq; vti-
litatem discuit folio. lxij.

Ca. secundū mutatam virtutū moralium con-
nexionem inter se et cum prudentia ostē-
dit folio. lxij.

Septimus liber de continē-

tia et continentia tractat duo habet
tractatus folio. lxiiij.

Tractatus primus decem continet
capitula folio. lxiiij.

Ca. primū tria circa mores fugienda
vitiū incontinentiam feritatez ac toti
de cōtraria virtutem continentiam heroy
camq; virtutem distinguit fo. lxiiij.

Ca. secundū questiones posterius discu-
tiendas exponit fo. lxv.

Ca. terciū primam questionē soluit. lxvj.

Ca. quartum vltimam questionem per-
tractat fo. lxvij.

Ca. quintū amplius confirmat incōti-
nentiam et continentiam absolutam circa
materiam itempantiae dūtaxat vsari quod
in precedenti questione dicebat fo. lxvij.

Ca. sextū probat incontinentiam ire minus
esse turpe quam cupiditatem fo. lxix.

Ca. septimum terciam questionē dis-
soluit folio. lxx.

Ca. octauū quartam questionē finit fo. lxxj.

Ca. nonū quintam finit questionem et
soluit fo. lxxj.

Ca. decimū soluit questionē que viti-
ma restat an incontinentis cupiditati
prudentia ipsa resistat fo. lxxij.

Tractatus secundus quatuor ha-
bet capitula fo. lxxij.

Ca. primū ostēdit ciuili philosopho de
voluptate ac dolore tractandū esse. lxxij.

Ca. secundū distinguēs bona dictarū opi-
nionum rationes confutat fo. lxxij.

Ca. terciū disceptat an re vera vo-
luptas aliqua bona sit fo. lxxiiij.

Ca. quartū disceptat an re vera vo-
luptas aliqua bona sit fo. lxxiiij.

Tabula

Ca. quartū p̄cipue de voluptatibus corporis agit: addēs voluptates sine dolore ⁊ que excessum nō habēt simplici nature proprias esse fo. lxxiij.

Octauus liber qui de amicitia perscrutatur tres habet tractatus folio. lxxvj.

Tractatus primus sex continet capitula folio. lxxvj.

Ca. primum probat de amicitia p̄ tractandum esse folio. lxxvj.

Ca. sc̄dm amicitia describit fo. lxxvj.

Ca. terciū triplex amabile triplex esse genus amicitie ostendit fo. lxxvij.

Ca. quartus amicitias nō firmas ad firmam comparat fo. lxxvij.

Ca. q̄ntū ostēdit p̄p̄iū amicorū opus cōuiuendo maxie cōtinuari fo. lxxvij.

Ca. sextū p̄fectā aperit amicitia: docēs iter quos maxie cōsistat fo. lxxvij.

Tractatus secundus sex continet capitula fo. lxxx.

Ca. p̄mū docet amicitie que est inter pares varias esse species: ⁊ q̄liter conseruantur fo. lxxx.

Ca. sc̄dm docet amicitia i amore exhibēdo magis q̄ suscipiēdo p̄sistere. lxxx.

Ca. terciū ostendit ip̄as amicitias se qui partes societatis ciuilibis fo. lxxxij.

Ca. quartū tres rei publice sp̄s toti dēq̄ trāsgressiōes distinguit fo. lxxxij.

Ca. q̄ntū cōdistinguit species amicitie sc̄dm iustū ad species rei publice ⁊ amicitie exiguitates ad trāsgressiōes sc̄dm iusti defectum fo. lxxxij.

Ca. sextū de cognatorū p̄p̄inquoūq̄ amicitijs persequitur fo. lxxxij.

Tractatus tercius duo cōtinet capitula fo. lxxxij.

Ca. p̄mū agit de q̄relis amicitiarū inter pares sūt ac de remedio fo. lxxxij.

Ca. sc̄dm agit de q̄relis amicitiarū: q̄ impariū sunt dēq̄ cōseruatiōe. lxxxv.

Nonus liber qui de amicitia questioes perscrutatur tres habet tractatus fo. lxxxvij.

Tractatus p̄mus septes habet capitula fo. lxxxvij.

Ca. p̄mū distiguit questiones vtrius sit in cōparatione rōnum amicitia cōseruante estimationē ip̄am facere: an dantis an eius q̄ p̄us accipit. lxxxvij.

Ca. sc̄dm alias q̄sdā dubitatiōes soluit finēs patri nō esse cūcta reddēda: s̄z singulis p̄ dignitate sua fo. lxxxvij.

Ca. terciū disceptat amicitias q̄ ob v̄tutē nō sūt licere dissolui fo. lxxxvij.

Ca. quartū perq̄rit vndenāz eaq̄ ad amicos attinēt p̄fecta sint fo. lxxxvij.

Ca. q̄ntū de beniuolētia agit fo. xc.

Ca. sextū de cōcordia disputat fo. xc.

Capitulū septimū de beneficia disceptat fo. xcj.

Tractatus secundus duo. cōtinet capitula fo. xcj.

Ca. p̄mū p̄uestigat vtrū oporteat maxime amare seipsum fo. xcj.

Ca. sc̄dm perscrutatur an felix indigeat amicis fo. xcij.

Tractatus tercius tria cōtinet capitula fo. xcij.

Ca. p̄mū finit questiones: sint ne q̄ plurimi faciendi amici fo. xcij.

Ca. sc̄dm i vtraq̄ fortuna magis sit opus amicis: an prospera an aduersa folio. xcj.

Ca. terciū excutit an sit amicis maxime expetibile simul viuere ac cōuersari fo. xcj.

Decimus liber p̄cipue de felicitate persequens triplicem aperiendo vitā voluntariā ciuilē ac cōreplatiuā duos habet tractatus fo. xcvi.

Tractatus primus q̄nc̄ continet

Tabula

capitula fo. xcvi.

Ca. p̄mū de voluptate amplius esse perscrutatur confirmat fo. xcvi.

Ca. sc̄dm ostendit rōnes eudori a qui bukdā minus apte cōsulari fo. xcvi.

Ca. terciū refutat rōnes quorundā nitentium probare voluptatem nō esse quid bonum fo. xcvi.

Ca. quartū explicat voluptatē nō eē motū aut generationē fo. xcviij.

Ca. q̄ntū de diuersitate voluptatum agit/ quatenus specie differunt. xcix.

Tractatus secundus sex continet capitula fo. cj.

Ca. primum de vita voluptaria: repetensq̄ felicitatem operationem esse secundum virtutem nō in ludorum iocunditate consistere/ostendit fo. cj.

Ca. sc̄dm agit de perfecta diuinaq̄ felicitate: que vite tribuitur contemplatiue fo. cij.

Ca. terciū de felicitate vitæ ciuili agit: conferens cum ea contemplatiuam fo. cij.

Ca. quartum declarat verba ipsa licet iuuenes liberos honesti amatores efficiant fo. cij.

Ca. quintum ostendit: legislatori ad educationem officiaq̄ prospiciendum esse fo. cv.

Ca. sextus disceptans vndenā ⁊ quomodo quispiam legumlator euaserit: docet rempublicam gerētes nō sophistas de rebus ciuilibus scribere. cvj.

Finis.